

Алфа БК Универзитет
Факултет за финансије, банкарство и ревизију
Београд

**УНАПРЕЂЕЊЕ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ
РАЗМЕНЕ АГРОИНДУСТРИЈСКИХ ПРОИЗВОДА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СА ЗЕМЉАМА
ЕВРОАЗИЈСКОГ ЕКОНОМСКОГ САВЕЗА –
ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

К а н д и д а т:
Милица М. Симић

М е н т о р:
Проф. др Борис Кузман

Београд 2020.

Алфа БК Универзитет

ФАКУЛТЕТ ЗА ФИНАСИЈЕ, БАНКАРСТВО И РЕВИЗИЈУ

Комисија за оцену и јавну одбрану докторске дисертације под насловом

**„ Унапређење спољнотрговинске размене агроиндустријских производа
Републике Србије са земљама Евроазијског економског савеза – проблеми
и перспективе “,**

докторанда МИЛИЦЕ (МИРОСЛАВ) СИМИЋ :

др Јозефина Беке Тривунац,
редовни професор Алфа БК универзитета
у Београду, председник комисије

др Антоанета Василева,
редовни професор Универзитета за националну
и светску економију Софија - члан

др Бранислав Влаховић
редовни професор Пољопривредни факултет
универзитета у Новом Саду - члан

др Предраг Вуковић
научни сарадник Института за економику
пољопривреде у Београду - члан

др Борис Кузман
виши научни сарадник, ванредни
професор Алфа БК универзитета - ментор

Дана _____

Студент је одбранио докторску дисертацију с оценом ____ (_____)

Академски назив: ДОКТОР НАУКА – ЕКОНОМСКЕ НАУКЕ

*„Који су са сузама сијали, нека
жању с пјевањем.
Иде и плаче који носи сјеме да сије;
поћиће с пјесмом носећи снопове своје.“*

Пс 126:5-6 ВК

САЖЕТАК:

Докторска теза посвећена је анализи сарадње Републике Србије са Евроазијским економским савезом (ЕАЕС), на основу спољнотрговинске размене агроиндустријских производа. Предмет истраживања је да се проучи специфична област економске сарадње Републике Србије и ЕАЕС, да се идентификују актуелни проблеми и процене перспективе даљег развоја усмерене ка експанзији извоза. У том циљу постављени су следећи задаци: приказати опште стање спољнотрговинске размене агроиндустријских производа између Републике Србије и ЕАЕС са једне стране и Републике Србије и земаља чланица ЕАЕС, с друге стране; проценти динамику међусобне спољне трговине - билатерални извоз, увоз, спољнотрговински биланс и производна структура билатералних трговинских односа; описати главне трендове билатералне спољне трговине која покрива агро-прехранбени сектор; идентификовати компаративне предности српског извоза и представити најновија достигнућа неких других облика економских односа између Републике Србије и земаља чланица. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и ЕАЕС обухвата период 2008.-2017. године. Истраживањем су обухваћени сектори примарних пољопривредних производа и производи прерађивачке индустрије, односно робни сектор „0“ и сектор „1“, према стандардној међународној трговинској класификацији (СМТК). Статистичком анализом представљени су обрасци понашања извоза и увоза Републике Србије и земаља чланица ЕАЕС (Руске Федерације, Р. Белорусије, Р. Јерменије, Р. Киргистана и Р. Казахстана) по одсецима СМТК, као и спољнотрговински биланс сваке од земаља. У раду су табеларно приказани подаци о просечном увозу, односно извозу, просечним стопама промене, коефицијентима варијације и просечној структури увоза, односно извоза, посебно за сваку земљу и одсецима СМТК који се односе на агроиндустријске производе. За Руску Федерацију као најзначајнију земљу увозницу ЕАЕС, урађена је детаљнија анализа, на нивоу производа. Ове табеле дају преглед који од 49 групе производа се извозе. За дефинисање групе производа, коришћена је класификација Комбинована номенклатура Хармонизованог система (HS2). Просечан извоз агроиндустријских производа из Републике Србије на тржиште ЕАЕС износио је 203.59 милиона USD, док је просечан увоз био 49.00 милиона USD. Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је већа од вредности увезених агроиндустријских производа из ЕАЕС и представља дугорочну карактеристику српске привреде. На основу ажурираног статистичког истраживања даје се системска оцена дубине економске сарадње у области међусобне размене пољопривредних производа и дају препоруке за будући развој економских веза између Републике Србије и земаља ЕАЕС.

Кључне речи: Република Србија, Евроазијски економски савез, економски односи, спољна трговина, агроиндустријски производи.

ABSTRACT:

The doctoral thesis is dedicated to the analysis of the cooperation of the Republic of Serbia with the Eurasian Economic Union (EAEU), based on the foreign trade exchange of agro-industrial products. The subject of the research is to study the specific area of economic cooperation between the Republic of Serbia and the EAEU, to identify current problems and assess the prospects for further development aimed at export expansion. To this end, the following tasks have been set: to present the general state of foreign trade of agro-industrial products between the Republic of Serbia and the EAEU on the one hand and the Republic of Serbia and the EAEU member states on the other; assessment of the dynamics of mutual foreign trade - bilateral exports, imports, foreign trade balance and production structure of bilateral trade relations; to describe the main trends of bilateral foreign trade covering the agri-food sector; identify the comparative advantages of Serbian exports and present the latest achievements of some other forms of economic relations between the Republic of Serbia and member countries. The analysis of foreign trade of agro-industrial products of the Republic of Serbia and the EAEU covers the period 2008-2017. years. The research covers the sectors of primary agricultural products and products of the processing industry, i.e. commodity sector "0" and sector "1", according to the standard international trade classification (SITC). The statistical analysis presents the patterns of export and import behavior of the Republic of Serbia and the EAEU member states (Russian Federation, R. Belarus, R. Armenia, R. Kyrgyzstan and R. Kazakhstan) by SITC sections, as well as the foreign trade balance of each country. The paper presents data on average imports, i.e. exports, average rates of change, coefficients of variation and the average structure of imports, i.e. exports, separately for each country and SITC sections related to agro-industrial products. For the Russian Federation as the most important importing country of the EAEU, a more detailed analysis was performed, at the product level. These tables provide an overview of which of the 49 product groups are exported. To define the product group, the Harmonized System Combined Nomenclature (HS2) classification was used. The average export of agro-industrial products from the Republic of Serbia to the EAEU market amounted to USD 203.59 million, while the average import was USD 49.00 million. The value of agro-industrial products that the Republic of Serbia exports is continuously higher than the value of imported agro-industrial products from the EAEU and represents a long-term characteristic of the Serbian economy.

Keywords: Republic of Serbia, Eurasian Economic Union, economic relations, foreign trade, agro-industrial products.

САДРЖАЈ:

Садржај	I
Abstract	III
Садржај	IV
Листа скраћеница	VIII
Увод	1
1. Хипотетичко-методолошки оквир истраживања	4
1.1. Предмет истраживања	4
1.2. Циљ истраживања	4
1.3. Значај истраживања	5
1.4. Основна и помоћна хипотеза	7
1.5. Извори података	8
1.6. Методологија рада	11
1.7. Научни допринос	14
2. Економски и стратешки значај земаља ЕАЕС	16
2.1. Развојна архитектура пројекта „Евроазијска иницијатива“	16
2.2. Од идеје до институционалног оквира	17
2.2.1. Од униполарног до мултилатералног система	21
2.2.2. Од Заједнице до новог центра глобалне економске гравитације	32
2.3. Анализа Уговора о Евроазијској економској унији	34
2.4. Организацијска структура Евроазијске економске уније	39
2.4.1. Врховни Евроазијски економски савет	39
2.4.2. Евроазијски Међувладин савет	40
2.4.3. Евроазијска економска комисија	40
2.4.4. Суд Евроазијска економске уније	43
2.5. Механизам економске интеракције у оквиру Евроазијске економске уније	44
2.5.1. Макроекономска политика	45
2.5.2. Монетарна политика	46
2.5.3. Индустриска и агроиндустриска политика	46
2.5.4. Технички прописи	47
2.5.5. Енергетска и транспортна политика	48
2.5.6. Санитарне, ветеринарске, карантинске и фитосанитарне мере и заштита потрошача	49
2.6. Економски и геостратешки значај чланица Евроазијске економске уније	50
3. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустриских производа Републике Србије са чланицама ЕАЕС	55

3.1. Позиција Републике Србије у међународној трговини	55
3.2. Анализа извоза агроиндустријских производа са ЕАЕС	58
3.3. Анализа спољнотрговинског односа Републике Србије и Руске Федерације	59
3.4. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Руске Федерације	62
3.4.1. Анализа СМТК одсека и позиција агроиндустријских производа	67
3.4.1.1. <i>Анализа по производима СМТК 01 (“01 - Месо и прераде од меса”)</i>	67
3.4.1.2. <i>Анализа по производима СМТК 02 (“02 - Млечни производи и птичја јаја”)</i>	72
3.4.1.3. <i>Анализа по производима СМТК 04 (“04 - Житарице и производи на бази житарица”)</i>	77
3.4.1.4. <i>Анализа по производима СМТК 05 (“05 - Поврће и воће”)</i>	80
3.4.1.5. <i>Анализа по производима СМТК 11 (“11 - Пућа”)</i>	89
3.4.2. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије из Руске Федерације	95
3.4.3. Биланс спољнотрговинске размене са Руском Федерацијом	99
3.5. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Републике Белорусије	105
3.5.1. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије из Републике Белорусије	110
3.5.2. Биланс спољнотрговинске размене са Републиком Белорусијом	114
3.6. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Републике Казахстан	120
3.6.1. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије из Републике Казахстан	125
3.6.2. Биланс спољнотрговинске размене са Републиком Казахстан	128
3.7. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Киргиске Републике	133
3.7.1. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије из Киргијке Републике	137
3.7.2. Биланс спољнотрговинске размене са Киргиском Републиком	140
3.8. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Републике Јерменије	145
4. Нормативна анализа споразума о слободној трговини Републике Србије	152
4.1. Споразум о слободној трговини између Републике Србије и Руске Федерације	152
4.1.1. Општи ставови о односима Републике Србије и Руске Федерације	152
4.1.2. Уводна разматрања	154
4.1.3. Значај и предности Споразума о слободној трговини између Републике Србије и Руске Федерације	156
4.1.4. Анализа одредаба Споразума о слободној трговини са Руском Федерацијом	159
4.1.5. Протокол о изузецима из режима слободне трговине из 2011. године	163
4.1.5.1. <i>Прилог број 1 Протокола о изузецима из режима слободне трговине</i>	<i>165</i>
4.1.5.2. <i>Прилог број 2 Протокола о изузецима из режима слободне трговине</i>	<i>167</i>

4.1.5.3. Прилог број 3 Протокола о изузецима из режима слободне трговин	169
4.1.6. Критеријуми порекла робе	169
4.1.7. Докази о пореклу робе	171
4.1.8. Квалитет производа	172
4.1.9. Уредба о евиденцији извозника воћа и поврћа у Руску Федерацију	174
4.1.10. Закључна разматрања	177
4.2. Споразум Републике Србије и Републике Белорусије о слободној трговини	177
4.3. Споразум Републике Србије и Републике Казахстан о слободној трговини	182
5. Перспективе регионалне интеграције ЕАЕС и међузависност интеграционих процеса Републике Србије	186
5.1. Анализа основних макроекономских индикатора одрживости интеграција у оквиру ЕАЕС	186
5.2. Динамика производње и трговине у оквиру аграрног сектора Евроазијског економског савеза	192
5.3. Перспективе интеграционих процеса	195
5.3.1. Структура и обележја робне размене Републике Србије и Европске уније	198
5.4. Међузависност приступања СТО, ЕУ и ЕАЕС	200
5.5. Регионална интеграција: Народна Република Кина, ЕАЕС и „појас и пут свиле“- место и значај за Републику Србију	202
6. Проблеми и перспективе	209
6.1. SWOT анализа	209
6.2. Пословна сарадња са земљама ЕАЕС као одговор на глобализацију	211
6.3. Сарадња са ЕАЕС на нивоу пословних субјеката	215
6.4. Дугорочни облици економске сарадње са ЕАЕС	218
6.5. Значај сарадње Републике Србије са ЕАЕС са аспекта глобалних промена	225
Закључак	232
Литература	243
Прилог 1	250
Прилог 2	253
Прилог 3	257
Прилог 4	261
Прилог 5	265
Прилог 6	269
Списак графикона	271
Списак слика	271

Списак хистограма	272
Списак табела	272
Изјава о ауторству	275
Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	276
Изјава о коришћењу	277
Изјава ментора о процени оригиналности и сагласности за предају урађене докторске дисертације ..	279

Листа скраћеница

- АДБ - Азијска банка за развој
АИИБ – Азијска инфраструктурна инвестициона банка
АПЕЦ – Организација за Азијско-пацифичку сарадњу
АСЕАН – Заједница југоисточних земаља
БРИКС – Економски савез Бразила, Русије, Индије, Кине и Јужноафричке Републике
БДП – Бруто домаћи производ
ГАТТ – Општи споразум о царинама и трговини
ЕУ – Европска унија
ЕАЕС – Евроазијски економски савез
ЕАЕУ – Евроазијска економска унија
ЕЕУ – Евроазијска унија
ЕЕЗ – Евроазијска економска зона
ЕМУ – Економска и монетарна унија
ЗНД – Заједница независних држава
ММФ – Међународни монетарни фонд
НДБ – Нова развојна банка Азије
НССТ – Номенклатура статистике спољне трговине
РЗС – Републички завод за статистику
ССП – Споразум о стабилизацији и придруживању
СМТК – Стандардна међународна трговинска класификација
СТО (WTO) – Светска трговинска организација
СССР – Савез Совјетских Социјалистичких Република
СФРЈ – Савезна Федеративна Република Југославија
СРЈ – Савезна Република Југославија
СЦО – Шангајска организација за сарадњу
САД – Сједињене Америчке Државе
УН – Уједињене нације
УСД (\$) – Амерички долар
ФОБ (FOB) – Међународни трговински термин “Free on Board”

ХС2 – Комбинована номенклатура међународног Хармонизованог система

ЦЕФТА – Централноевропски уговор о слободној трговини

Увод

Агроиндустријски производи традиционално имају значајну заступљеност у структури извоза српске економије. У условима економске кризе, аграрни сектор Републике Србије је у протеклим деценијама показивао највећи степен резистентности, у производњи и извозу и тако доприносио уравнотежењу стално присутног негативног спољнотрговинског биланса земље. Стога су и истраживања размене ових производа, посебно у светлу нових интеграција и регионалног повезивања, постала врло актуелна проблематика како за научно анализирање и сагледавање, тако и за даља предвиђања. У бројним дискусијама и анализама, приоритети Републике Србије не треба да буду ни европске ни евроазијске уније, већ национални интерес. Како се која од њих уклапа у српске виталне националне интересе, такав и српски однос према њима треба да буде. Једна од најзначајнијих тенденција у развоју савременог света јесте и раст интеграционих привредних процеса и успостављање великог броја трговинских блокова универзалног и регионалног карактера. Успостављањем чвршћих економских веза са Евроазијским економским савезом (ЕАЕС)¹, чему би свакако допринео и споразум у зони слободне трговине, Република Србија би створила додатни маневарски простор за бржи развој домаће економије, чији се будући раст мора првенствено базирати на извозу. На тај начин би српски агроиндустријски производи постали конкурентнији, јер на њих не би плаћали царине и друге увозне дажбине. Ипак, било какво заокруживање евроазијских интеграција неће бити могуће без Европске уније (ЕУ), која засада не учествује у процесу стварања јединственог евроазијског простора.

У различитим аспектима истраживања сагледава се низ различитих концепција, у дужем временском периоду, уз различите могућности избора потенцијалних партнера, видова сарадње и аргументацији која се односи на оправданост евроазијских економских интеграција. На основу анализе бројних руских и српских аутора, из области геополитике, геостратегије и економских интеракција, интегрални концепт евроазијских интеграција је слојевит, динамичан, вишезначајан и отворен за модификације и иновације. Истовремено, присутне су одређене концепцијске еволуције, посебно када су у питању кључни руски партнери у процесу даљег креирања евроазијског континенталног блока или различити формати повезивања Руске

¹ Рус. *Евразийский экономический союз*, блр. *Еўразійскі эканамічны саюз*, каз. *Еуразиялық Экономикалық Одақ*, јерм. *Еўразијшцкіи ініціјатіви іштцјаті*, кирг. *Евразиялык экономикалык биримдик*; у слободном преводу на српски језик ЕАЕС се још преводи као *Евроазијска економска унија* – скраћено *ЕАЕУ* или *ЕЕУ*.

Федерације и других држава. При томе се сматра да теоријски али и практични погледи нису херметички затворени за нове идеје, промишљања и погледе евроазијских економских интеграција. Неопходно је да се размотри идеја креирања заједничке платне инфраструктуре, што би побољшало стабилност националних платних система земаља чланица ЕАЕС и смањила зависност од долара и других валута. За сада је трговинска размена са ЕАЕС бесцаринска за око 99 одсто производа. Размена агроиндустријских производа Републике Србије са овим земљама варира по годинама, на шта осим економских чинилаца утичу и извесни неекономски фактори. Између осталих проблем је и реекспорт, чиме се злоупотребљава повлашћени статус у спољнотрговинској размени са Руском Федерацијом. Осим тога, преговоре са овом економском групацијом треба сагледавати и у процесу евроинтеграција Републике Србије, односу процеса приступања Републике Србије чланству у Европској Унији. Наиме, поглавље 30 (Споразума о прикључивању Европској унији) у оквиру преговора односи се на економске односе Републике Србије са иностранством. Ово поглавље се углавном третира као техничко питање, те стога је лако за затварање. Међутим, у случају Републике Србије ово поглавље постаје специфично јер садржи и спољноекономске аспекте сарадње са појединим трећим земљама међу којима је, свакако, најзначајнија Руска Федерација, због санкција Европске уније, којима се Републике Србија, и поред притисака, није придружила. Такође, треба имати у виду да Србија, за разлику од других земаља које су у процесу придруживања ЕУ, још увек није чланица Светске трговинске организације (СТО). Унификација и хармонизација права међународне продаје може се постићи усаглашавањем постојећих приступа карактеристичних за различита национална законодавства, а посебно у усаглашавању приступа у одређивању битне повреде уговора. Унификацијом и хармонизацијом права међународне продаје обезбеђује се већа правна сигурност у међународном правном промету, али и у генералном правном и етичком односу (занимљиво је да многи експерти Руску Федерацију виде као део „Евроазије“ и европске заједницу). Споразум је по својим одредницама далеко више од класичног споразума о слободној трговини, са новим формама сарадње у правцу даљих економских интеграција. У циљу је стварање економске интеграције која превазилази само олакшице у регионалној трговини, него спајајању свих регионалних капацитета, како би се створило веће јединствено тржиште што је, значајно (не само за Србију) за долазак великих инвеститора.

Услед светске кризе постала је очигледна објективна неопходност повећања ефикасности и конкурентности економија земаља Евроазије, што захтева даље продубљивање и ширење интеграција, и развоја интегралне евроазијске цивилизације. У ширем контексту неопходно је успоставити трајнији мир, сарадњу, стабилност, обезбедити развој и бољи квалитет живота. Стога ова регионална интеграција није апстрактни геополитички појам и простор, већ

цивилизацијски пројекат усмерен према будућности односно просперитету земаља чланица. Међутим, тек када Република Србија постане равноправни члан Европске уније мораће свој уговор о слободној трговини са Руском Федерацијом да доведе у питање (у контексту поглавља 29 и 30 Споразума о прикључивања Европској унији). При томе, треба имати у виду специфичност извоза у Руску Федерацију, у односу на извоз у Републику Италију и Савезну Републику Немачку (као највећим спољнотрговинским партнерима). Међусобним санкцијама Европске уније и Руске Федерације створена је могућност која није постојала све до овог конфликта, да се из наше земље пласирају производи и тиме опорави домаћа производња. Међутим, односе са Руском Федерацијом (и осталим чланицама Заједнице) треба посматрати из угла дуготрајности економске кризе у Европској унији, и тражења алтернативних извора за економски раст. Уосталом, то чине све чланице ове интеграције и скоро су све од избијања најновије економске кризе повећале извоз у Руску Федерацију.

Утврђени показатељи једностране структуре аграрног извоза, са претежном заступљеношћу примарних и производа нижег степена прераде, који дуже времена остварују успех на ширем међународном тржишту, могу, такође послужити као индикатори њихове конкурентности на овом али и на светском тржишту.

Неопходно је различитим мерама економске и аграрне политике, усклађеним са правилима СТО, стимулирати диверзификацију производног асортимана, подстицати пораст удела производа виших фаза прераде у извозу, као и побољшање квалитета производа усаглашених са међународним стандардима. Неопходно је указити на стратешке правце у унапређивању размене не само са водећим групама земаља него и са новопримљеним чланицама у ову регионалну интеграцију. То би био модел који би био предложен за сарадњу у трговини и са другим земљама Европе, Азије, Латинске Америке које су заинтересоване за чланство и сарадњу са ЕАЕС на пр. Народна Република Кина, Република Израел, Египат, Република Иран и Савезна Република Бразил. Поред тога, савез са ЕАЕС је прилика за улазак на нова тржишта Азије, као што су АСЕАН (Асоцијација нација Југоисточне Азије) са којима ЕАЕС има билатералне и трговинске споразуме.

1. Хипотетичко-методолошки оквир истраживања

1.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања је динамика, обим, структура и квалитет спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са земљама Евроазијског економског савеза. Истражује се економски и геостратешки значај, место и улога ове групе земаља (регионалне интеграције) за привреду и укупни развој Републике Србије. Основни предмет истраживања је анализа - оцена квалитета и квантитета трговинске размене земаља ЕАЕС са Републиком Србијом. Неопходно је утврдити које су перспективе ове регионалне интеграције, односно место и улога привреде Републике Србије у будућем периоду са аспекта ове регионалне интеграције. Сагледати досадашње мере и програме, и са критичком анализом предложити нове у циљу подизања обима и дисперзије трговинске размене. На крају истраживања апострофирати значај досадашње сарадње ЕАЕС и место и улогу у будућој размени агроиндустријских производа са овом групацијом земаља, са сопственим виђењем модалитета унапређивања размене у погледу квантитета и квалитета у смислу повећања учешћа производа виших фаза прераде и софистицираних производа.

1.2. Циљ истраживања

Основни циљ истраживања је место, улога и значај регионалне интеграције земаља ЕАЕС не само за пољопривреду и пољопривредну индустрију већ за српску привреду у целини. Неопходно је доказати значај и улогу досадашње и будуће сарадње са земљама ЕАЕС, а основни циљ је анализа стратешког значаја ове групације за привреду Републике Србије (агроиндустријски комплекс). Секундарни циљ је утврдити са којом земљом из ове групације Република Србија има најинтезивнију размену и како повећати обим и структуру промета са сваком појединачном чланицом савеза. На крају дати предлоге мера и програма за унапређење трговинске размене агроиндустријских производа са земљама ЕАЕС.

Циљем истраживања детерминише се кретање извоза агроиндустријских производа специфицираних по стандардној трговинској класификацији за робне секторе „храна и живе животиње“ и „пиће и дуван“, посматрано са аспекта робних одсека.

Неопходно је да се сагледа стање промета извоза агроиндустријских производа у посматраном периоду, те да се дође до слике о потецијалним шансама, могућностима и претњама које либерализација тржишта носи са собом по српску привреду. Прецизно дефинисање и примена маркетинг концепта као и дефинисање производње према захтевима ЕАЕС тржишта, у значајној мери може се очекивати повећање извоза а самим тим и раст спољнотрговинске размене.

1.3. Значај истраживања

Значај истраживања огледа се у подробној анализи релевантних елемената који су битни за сагледавање група производа и дестинацијама извоза из Републике Србије у земље ЕАЕС. Република Србија извози значајне количине агроиндустријских производа на тржиште ЕАЕС те је зато заинтересована за даље проширење и унапређење спољнотрговинске размене. Анализом су обухваћени сектори примарних пољопривредних производа и производи прерађивачке индустрије, односно робни сектор „0“ (храна и живе животиње) и сектор „1“ (пиће и дуван), према стандардној међународној трговинској класификацији (СМТК). Анализом представљени су обрасци понашања извоза и увоза Републике Србије и земаља чланица Евроазијске економске уније - ЕАЕС (Руске Федерације, Р. Белорусије, Р. Јерменије, Р. Киргистана и Р. Казахстана) по одсецима Стандардне међународне трговинска класификације (СМТК), као и спољнотрговински биланс сваке од земаља. У раду су табеларно приказани подаци о просечном увозу, односно извозу, просечним стопама промене, коефицијентима варијације и просечној структури увоза, односно извоза, посебно за сваку земљу и одсецима СМТК који се односе на агроиндустријске производе. Поред тога, за Руску Федерацију као најзначајнију земљу увозницу ЕАЕС, направљена је детаљнија анализа, на нивоу производа. Ове табеле дају преглед који од 49 групе производа се извозе. За дефинисање групе производа, коришћена је класификација Комбинована номенклатура Хармонизованог система (HS2). Анализа је рађена за период од 2008. до 2017. године на основу података Републичког завода за статистику. Осим података о увозу, извозу, БДП-у, индексима физичког обима који су били основа за обрачун, коришћени су подаци из Евростатове базе, из базе Уједињених Нација, подаци Међународног трговинског центра, као и подаци Светске трговинске организације.

Детаљна анализа на нивоу агроиндустријских производа који се извозе у Руску Федерацију до сада није рађена, нити игде званично у јавности презентована, а резултати до којих се дошло су значајни и директно се могу користити за побољшање већ потписаних споразума, као и за унапређење нових споразума.

Део исраживања обухвата анализу услова у којима се одвија извоз агроиндустријских производа из Републике Србије на тржиште земаља које су чланице ЕАЕС, а са којима Република Србија има потписане споразуме о слободној трговини. При томе се сагледавају снаге и слабости, као и могућности и предности (SWOT анализа) на којима делује велики број комплексних механизма и сепаратних билатералних споразума између земаља које чине ЕАЕС. Посебан акценат треба ставити на преговоре о приступању Републике Србије ЕАЕС. У мају 2016. године отпочети су преговори о приступању Републике Србије ЕАЕС. Преговори су обухватили усклађеност трговинског режима са циљем успостављања зоне слободне трговине. Република Србија већ поседује велики број споразума о слободној трговини потписан са чланицама ЕАЕС, укључујући Руску Федерацију, Републику Белорусију и Републику Казахстан. Први споразум о слободној трговини склопљен је са Руском Федерацијом, споразум је потписан 28. августа 2000. године а предвиђено је ослобођење 95% роба из царинских дажбина. Безцарински трговински споразум Републике Србије са Руском Федерацијом чини Србију изузетно повлашћеном за стране инвеститоре с обзиром да је једина држава изван Заједнице независних држава која ужива предности безцаринске трговине са Руском Федерацијом. Споразум о слободној трговини представља једну од највећих предности Републике Србије у односу на све земље Европског континента. Други споразум о слободној трговини потписан са Републиком Белорусије у Минску 2009. године, а 2011. године потписан је протокол који се односио на повлачење одређеног броја робе из зоне слободне трговине. Трећи споразум о слободној трговини потписан је са Републиком Казахстан у Астани 7. октобра 2010. године и на снази је од 2011. године. Споразум са ЕАЕС покрио би све земље и омогућио Републици Србији да прошири зону слободне трговине у Републику Јерменију и Републику Киргистан, као и јачање билатералних, мултилатералних и спољнотрговинских односа на новим темељима са Руском Федерацијом, Републиком Белорусијом и Републиком Казахстан. Потписивње овог споразума омогућиће произвођачима из Републике Србије приступ под повољним условима (продаја робе без царине) тржишту од најмање 184 милиона људи, што уједно и представља додатни мотив за многе стране инвеститоре да улажу у агроиндустријски сектор Републике Србије.

1.4. Основна и помоћна хипотеза

Основна хипотеза:

ГХ – Доказивање неопходности унапређивања и интензивирања спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са земљама ЕАЕС.

Ово унапређење би требало довести до низа синергетских елемената по агроиндустријски комплекс српске привреде. Унапређење, односно подизање нивоа обима и квалитета размене подразумева повратан прилив страних директних инвестиција у ову делатност које би додатно ојачале позицију ове привредне гране те довеле до веће запослености и подизање животног стандарда становништва. Унапређење ове производње утицало би позитивно на равномернији регионални развој брдско – планинских подручја (нпр. малина, коштуњаво воће) као и на развој руралних подручја. Такође не искључује се и прекогранична сарадња у овој делатности по основу које би се користили развојни и приступни фондови ЕАЕУ.

Помоћне хипотезе:

Х1 – Констатовање да ови облици сарадње са земљама ЕАЕС не утичу на процесе и активности приступања Републике Србије ЕУ.

Х2 - Доказивање да ли подизање обима и квалитета размене из ове делатности може ублажити и нивелисати ниво спољнотрговинске размене и других делатности, пре свега енергената.

Х3 - Анализом унапређивања размене са овом групацијом земаља може повећати ниво робне размене и са трећим земљама које нису чланице ове групације нпр. Кина, Индија и Бразил.

Разрада главне хипотезе докторске дисертације спроведена је у следећим фазама:

- Сагледавање позиције агроиндустријског сектора у спољнотрговинској размени Републике Србије са ЕАЕУ, а затим и појединачно по земљама чланицама ЕАЕУ;
- Мерење извозних компаративних предности одсека, робних група и агроиндустријских производа по Стандардној међународној трговинској класификацији, како би се идентификовали они најзначајнији са становишта повећања укупног извоза, и у том смислу дале смернице како би се мере економске политике правилно усмериле и извршиле специјализацију производње;
- Доћи до закључака у ком правцу треба мењати производно-извозну структуру агроиндустријских производа у циљу повећања вредности производње и извоза.

Тестирање главне и помоћних хипотеза, заједно са статистиком оцењивања чини део статистике закључивања. На основу дефинисаног циља истраживања, постављене су следеће тезе од којих се пошло у овом научном истраживању:

- Повећање извоза представља кључно дугорочно решење за остварење макроекономске стабилности Републике Србије;
- Сектор агроиндустријских производа има значајну улогу у расту извоза и уравнотежењу спољнотрговинског биланса наше земље;
- Специјализација одсека у оквиру сектора агроиндустријских производа који остварују компаративну предност у наступу на тржиште ЕАЕС;
- Унапређење производне структуре агроиндустријског сектора је нужан услов за развој производње и пораст извоза.

Тестирањем ових хипотеза требало би да се дође до недостајућих информација. Истраживање спроведено у дисертацији обезбеђује теоријски и практични допринос креаторима аграрне и трговинске политике, али и стручној јавности са циљем унапређења спољнотрговинске размене агроиндустријских производа између Републике Србије и земаља чланица ЕАЕУ.

Истраживањем се настоји, са аспекта нивоа квалитета и квантитета спољнотрговинске размене агроиндустријских производа утврдити који су то производи који доминирају у трговинској размени, односно који су производи водећи у трговинској размени. Потом сагледати потребе тражње за увозом одређених агроиндустријских производа са тржишта (подручја) тих земаља. Са друге стране неопходно је сагледати ниво и структуру увоза Републике Србије за производима из ове делатности и осим тога сагледати покривеност извоза увозом и предложити мере како би тај однос био што повољнији за Републику Србију. У оквиру укупне спољнотрговинске размене са овом групацијом земаља сагледати на који начин производи из ове делатности могу умањити спољнотрговински дефицит који је изазван неопходним увозом енергената (нафта, гас) који доминирају у укупној размени са овим земљама. У посебном делу рада анализираће се досадашњи ниво и структура инвестиција односно обим и динамика инвестирања ове групе земаља у привреду Републике Србије.

1.5. Извори података

Детаљна, свеобухватна анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа између Републике Србије и земаља чланица ЕАЕУ обухвата период од 2008. до 2017. године, односно временску серију од 10 година. Појаве су најчешће анализирани преко вредности

десетогодишњих просека, како би се добили што меродавнији показатељи и извели закључци о законитости понашања анализираних појава.

Подаци који су коришћени за потребе истраживања су званични подаци Републичког завода за статистику Републике Србије (РЗС), подаци Евростата као званичног статистичког органа ЕУ, затим статистички подаци из базе Уједињених Нација (UN Comtrade Database) као и подаци из World Integrated Trade Solution (WITS)² софтвера и Трговинске мапе (Trade Map³).

Подаци одељења статистике спољне трговине РЗС-а су полазна основа анализе која је предмет овог рада. Искључиви извор података за статистику спољне трговине су царинске декларације. Од 2004. године користи се јединствена царинска исправа, у потпуности усклађена са стандардима ЕУ. Подаци РЗС-а о спољнотрговинској робној размени обрачунавају се на начин који је у великој мери усаглашен са међународним препорукама, стандардима и праксом, на основу такозваног принципа општег система трговине, који и код извоза и увоза обухвата сву робу која улази на економску територију земље или је напушта, са изузетком робе која је у транзиту. Роба која се налази у транзиту или се привремено увози (осим робе за унутрашњу или спољашњу прераду) не укључује се у резултате спољне трговине. Вредност извезене робе, на основу WTO споразума, исказује се према FOB типу вредности („free on board“). FOB тип, односно паритет у себе укључује трансакцијску вредност робе до границе земље која извози. Вредност увезене робе на основу WTO споразума исказује се према CIF типу вредности („cost, insurance, freight“). CIF тип, односно паритет вредности укључује трансакцијску вредност робе и вредност услуга ради испоруке робе од границе земље која извози до границе земље која увози. Спољнотрговински биланс је разлика између укупне вредности извезене робе и укупне вредности увезене робе. Дефицит је негативан трговински биланс, а суфицит позитиван трговински биланс.

У анализи су коришћени годишњи подаци извоза и увоза по секторима, одсецима и робним групама Стандардне међународне трговинске класификације (СМТК rev.4⁴), као и подаци о

2 WITS је софтвер који је развила Светска банка, у блиској сарадњи и консултацијама с различитим међународним организацијама, укључујући Конференцију Уједињених нација о трговини и развоју (UNCTAD), Међународни трговински центар (ITC), Одељење за статистику Уједињених нација (UNSD) и Светску трговинску организацију (WTO). WITS даје приступ и омогућава корисницима да дођу до података о трговини и тарифама које састављају разне међународне организације.

3 Трговинска мапа (Trade Map) је развијена од стране Међународног трговинског центра UNCTAD/WTO (ITC) како би одговорила на ова и сродна питања с циљем олакшавања стратешких истраживања тржишта, праћења како националних тако и специфичних трговинских перформанси, откривајући компаративне и конкурентске предности, идентификујући потенцијал, диверсификацију тржишта или производа и креирање и одређивање приоритета програма развоја трговине за фирме и институције за подршку трговини.

4 Основна класификација у статистици спољне трговине је Стандардна међународна трговинска класификација – СМТК (Standard International Trade Classification – SITC) Организације уједињених нација. То је хијерархијска, економска класификација производа који учествују у робној размени између земаља и она класификује производе према степену производње. Највиши ниво агрегирања чине сектори којих је десет и кодирани су једноцифреним бројевима од 0 до 9. Сектори се, даље, деле на одсеке који су кодирани са две цифре од којих прва означава сектор коме одсек припада. Садржај одсека чине групе које се деле на подгрупе.

извозу и увозу по производима Номенклатуре статистике спољне трговине (НССТ) која се заснива на Хармонизованом систему (HS2⁵). Под агроиндустријским производима анализирани су производи приказани у оквиру СМТК сектора 0- *Храна и живе животиње* и сектора 1- *Пуће и дуван* (на седмоцифарском нивоу). Детаљна анализа на нивоу производа рађена је у оквиру анализе извоза Републике Србије у Руску Федерацију, као највеће и најзначајније земље ЕАЕУ.

С обзиром да РЗС примењује опште прихваћене међународне стандарде у утврђивању вредности робе у међународној трговини, постоји потпуна методолошка комплементарност података са подацима у базама Евростата, УН-а, WITS софтвера и Трговинске мапе. Међутим, анализа података о спољнотрговинској размени између Републике Србије и земаља чланица ЕАЕУ на нивоу производа из ове три базе података се разликује од података добијених од РЗС-а. Разлог уочене неконзистентности је спроведена ревизија РЗС-а на подацима спољне трговине за период 2014-2017. година. Имајући у виду методолошку усклађеност између података који се приказују у претходно поменутих базама података, подаци РЗС-а о спољнотрговинској размени агроиндустријских производа Републике Србије и земаља чланица ЕАЕУ по производима, робним групама и одсецима су узети као референтни.

Евростатова база (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>) обезбеђује податке о вредности спољнотрговинске размене изражене у еврима. База Уједињених нација поред бројних индикатора (<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>) даје прецизне податке о индексима компаративних предности (Revealed comparative advantage - RCA⁶) посматране земље по појединачним производима. База података WITS софтвера (<https://wits.worldbank.org/countrystats.aspx>) даје могућност графичког прегледа 5 најзначајнијих земаља у које Република Србија извози одређени производ. Међутим недостатак је што производи нису у складу са HS класификацијом. Подаци о увозу и извозу из земаља ЦЕФТЕ и ЕУ нису расположиви из базе података РЗС за период 2008-2011. година, односно захтевају додатна прерачунавања. Недостајући подаци о укупном увозу и извозу Републике Србије са ЕУ и ЦЕФТА земљама преузети су из базе Трговинска мапа (<https://www.trademap.org/Index.aspx>).

Најнижи ниво класификације чине позиције.

- 5 *Хармонизовани систем (HS) је вишефункционална номенклатура робе која се користи као база за царинске тарифе и номенклатуре широм света. Усклађивање Царинске тарифе са Хармонизованим системом назива и шифарских ознака врши се на нивоу првих шест цифара тарифе ознаке (шифарске ознаке). Хармонизован систем садржи 21 одељак, 97 поглавља, 1221 тарифних бројева и 5052 тарифних ставова. Ажурира се сваке пете године.*
- 6 *Индекс компаративних предности (Revealed comparative advantage - RCA) заснива се на Рикардијанској трговинској теорији (Ricardian trade theory), која претпоставља да обрасци трговине међу земљама регулишу њихове релативне разлике у продуктивности. Иако је те разлике у продуктивности тешко уочити, RCA метрика се може лако израчунати користећи трговинске податке да би се „откриле“ такве разлике. Мада се метрика може користити за општу индикацију и прву апроксимацију конкурентских извозних снага земаља, треба напоменути да примењене националне мере које утичу на конкурентност, као што су тарифе, нецаринске мере, субвенције и друге, нису узете у обзир у RCA метрици.*

1.6. Методологија рада

У раду је примењен квантитативно-квалитативни научни метод истраживања. Математичко-статистичке методе коришћене су за посматрање, статистичко прикупљање, сређивање, груписање, контролу, обраду и приказивање података као и анализу, тумачење података и презентацију резултата.

Дескриптивна статистика садржи методе и процедуре за презентовање и сумирање података. Она је први корак у анализи података и служи за описивање прикупљених података. Резултати дескриптивне статистике претходе статистичком закључивању и предвиђању, али у појединим случајевима су и крајњи циљ статистичке анализе.

Од статистичких процедура у анализи која је предмет овог рада коришћене су следеће мере централне тенденције и варијабилитета: графичко приказивање података (линеарни⁷ и експоненцијални тренд⁸), просечна стопа промене, коефицијент варијације, модус, медијана, стандардна девијација и аритметичка средина.

Вредности добијене коришћењем статистичких метода илустроване су графичким приказима. Графички прикази очигледније показују одређене правилности (везе или односе) у подацима, него што се то може учинити на основу табеларно приказаних серија података.

Табеларни приказ пружа информације о вредностима посматране појаве, коефицијенту отворености домаће привреде, просечним стопама промена, коефицијентима варијације, покривености увоза извозом и др.

Вредности полазних података статистике спољне трговине РЗС-а о увозу и извозу са земљама чланицама ЕАЕУ исказани су у текућим ценама. Међутим, да бисмо у обрачуну добили структурне и динамичке промене које су последица промена у физичком обиму, врши се обрачун увоза и извоза у сталним ценама. За обрачун увоза и извоза у сталним ценама коришћени су увозни и извозни индекси јединичних вредности (UVI) које обрачунава РЗС. Индекси јединичних вредности одражавају директан однос вредности и количина тако да су подложни великим поремећајима када су производи унутар група хетерогени, када варирају у квалитету, и када подаци о количинама нису поуздани. Обрачун вредности увоза и извоза у сталним ценама добијен је стављањем у однос вредности увоза и извоза у текућим ценама са индексом јединичних вредности.

⁷ Линеарни тренд се може применити код временске серије у којој су присутне централне тенденције развоја и кретања у праволинијском смеру. Услов је да код посматране појаве промене које се јављају током посматраног периода у виду сталног пораста или опадања имају приближно исти интензитет.

⁸ Експоненцијални тренд представља криволинијски тренд и прилагођава се оној временској серији која показује карактеристике геометријске прогресије, односно када посматрана појава у сукцесивним временским периодима показује приближно исти темпо раста или опадања.

Прво су анализирани ланчани индекси прикупљених података годишњег увоза и извоза са земљама чланицама ЕАЕУ. Ланчани индекси су релативни показатељи динамике кретања вредности посматране појаве (увоза/извоза) у одређеном временском раздобљу. Представљају односе нивоа појаве у посматраном према њеном нивоу у претходном временском интервалу и показују, зависно од тога да ли су изнад или испод 100, релативан раст односно опадање нивоа посматране појаве у односу на претходни период. У нашем случају показују за колико % се вредност извоза/увоза у једној години променила у односу на претходно посматрану годину. Називају се ланчани индекси јер показују промене посматране појаве (увоз/извоз) у узастопним временским интервалима и надовезују се један на други. Рачунају на основу следећег образаца:

$$V_t = \frac{Y_t}{Y_{t-1}} \cdot 100, \quad t = 2, 3, \dots, N$$

Ланчани индекси тумаче се у процентима преко стопе промене тако да се од њих одузме 100.

$$S_t = V_t - 100, \quad t = 2, 3, \dots, N$$

Осим стопа раста из године у годину, статистичка анализа је захтевала рачунање просечне стопе промене за цео посматрани временски период. Просечна стопа промене је просечна релативна (у %) промена вредности посматране појаве (увоза/извоза) у укупном посматраном временском периоду. Просечна стопа промене рачуна се помоћу геометријске средине ланчаних индекса. Како ланчаних индекса има (N-1), јер се први у реду не рачуна (у нашем случају 9), геометријска средина биће (N-1) корен од њихових умножака:

$$G = \sqrt[N-1]{V_2 \cdot \dots \cdot V_N} = \sqrt[N-1]{\frac{Y_2}{Y_1} \cdot \frac{Y_3}{Y_2} \cdot \dots \cdot \frac{Y_{N-1}}{Y_{N-2}} \cdot \frac{Y_N}{Y_{N-1}}}$$

Из десне стране једнакости може се видети да се могу кратити све вредности појаве осим Y_1 и Y_N , стога важи да је геометријска средина номиналних индекса:

$$G = \sqrt[N-1]{\frac{Y_N}{Y_1}}$$

Просечна стопа промене рачуна се према:

$$\hat{S} = (G - 1) \cdot 100$$

Пошто су предмет анализе овог рада годишњи подаци, онда се као резултат добијају просечне годишње стопе промене за посматрани десетогодишњи период.

Аритметичка средина је најчешће израчунавана мера централне тенденције и велики број статистичких техника у статистици закључивања користи аритметичку средину. Рачуна се по следећој формули:

$$\bar{X} = \frac{\sum_{i=0}^n X_i}{n}$$

при чему је:

n – број вредности посматраног обележја

X_i – збир свих вредности посматраног обележја

На вредност аритметичке средине утичу екстремне вредности. Због начина на који се израчунава аритметичка средина, екстремно високе вредности посматраног обележја ће повећати вредност аритметичке средине и обрнуто, екстремно ниске вредности ће смањити вредност аритметичке средине. Због тога аритметичка средина није најбоља мера централне тенденције у случају да вредности посматраног обележја немају нормалану дистрибуцију.

Мере варијабилитета обележја указују на две чињенице: њихов износ говори колико су средње вредности посматраног обележја X добри представници свих њихових вредности на посматраном скупу и треба да покажу колико се сви елементи на посматраном скупу међусобно разликују у односу на дато обележје X . тј. што је варијанса мања то је средња вредност бољи представник и обрнуто.

Коефицијент варијације је у анализи овог рада коришћен као релативна мера десперзије (варијабилитета) и показује процентуалну варијацију јединице посматрања. Можемо рећи да је коефицијент варијације заправо просечно одступање вредности квантитативног обележја од аритметичке средине изражено у процентима тј. однос стандардне девијације и аритметичке средине. Формула за израчунавање коефицијента варијације је:

$$CV = \frac{s}{\bar{x}} = \frac{\sigma}{\mu}$$

На основу формуле може да се закључи да је варијабилитет одређене варијабле већи што је већа вредност стандардне девијације. Вредност коефицијента варијације се множи са 100, да би се изразио у процентима. Његови основни недостаци су лоша репрезентативност у случају екстремних вредности или отворених разреда, те осетљивост на мале промене аритметичке средине у случајевима када је аритметичка средина врло близу нули.

Иако не постоји општи критеријум варијабилитета према вредностима коефицијента варијације, један од најчешће примењиваних је критеријум наведен у следећој табели. Нагласимо и чињеницу да је најмања могућа вредност коефицијента варијације једнака 0 (и постиже се искључиво за константне низове података), док највећа вриједност није одређена. Практична примена показује да његова вредност ретко прелази 100%. У случајевима када његова вредност прелази 100% реч је о веома хетерогеном низу нпр. увоз посматраног производа се вршио само у једној од 10 посматраних година.

CV (%)	Варијабилитет
0-10	Врло слаб
10-30	Релативно слаб
30-50	Умерен
50-70	Релативно јак
70 ≥	Врло јак

Код анализе биланса спољнотрговинске размене коришћен је индикатор који показује покривеност увоза извозом. Рачуна се по следећој формули:

$$PU_{ij_t} = \frac{I_{ij_t}}{U_{ij_t}} \times 100$$

при чему је:

P_{ij} - покривеност увоза извозом посматране земље,

I_{ij} - извоз робне групе i , односно производа j у оквиру робне групе i ,

U_{ij} - увоз робне групе i , односно производа j у оквиру робне групе i ,

t - временски период анализе, година или просек за одабране године $t_1, t_2, t_3, \dots, t_n$.

Добијени проценат показује степен покривености увоза извозом. Што је проценат виши, то значи да су те робне групе или производи носиоци, у овом случају, извозног потенцијала Републике Србије.

Степен зависности неке земље од спољне трговине најчешће се у литератури приказује путем индикатора под називом степен отворености економије (привреде). Степен отворености привреде показује укљученост земље у међународну поделу рада и мери степен зависности одређене земље од других земаља. Рачуна се тако што се збир вредности увоза и извоза роба и услуга подели бруто домаћим производом анализираних земља. Затим се тако израчунати коефицијент помножи са 100 како би се добио резултат у релативним бројевима (процентима).

1.7. Научни допринос

Истраживање спроведено у докторској дисертацији обезбеђује теоријски и практични допринос креаторима извозне и аграрне политике, научноистраживачким и образовним институцијама, али и широј јавности са циљем унапређења спољнотрговинске размене агроиндустријских производа између Републике Србије и земаља Евроазијског економског савеза.

Научни допринос који је резултат примене научних метода и укупних истраживања докторске дисертације огледа се у унапређењу (доношење више мера и програма) спољнотрговинске размене Републике Србије са чланицама ЕАЕС како са аспекта обима (вредности) размене, тако и са аспекта квалитета робне размене (производи виших фаза индустријске прераде) .

Сам назив докторске дисертације представља њену тежњу и амбицију да се укључи у међународну расправу о извозним стратегијама, представљајући резултате из пет до сада неистражених тржишта ЕАЕС. Истраживачки приступ подразумевао је обједињено проучавање структуре спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и чланица ЕАЕС и њихово вредновање на основу спољнотрговинског биланса државе.

Поред тога, још један од научних доприноса везан је за њен мултидисциплинарни карактер. Истраживање не представља само још једно тестирање компаративних извозних предности у међународном пословању државе. Истраживањем се иде корак даље преко покушаја да се на основу истражених 49 група производа које Република Србија размењује са ЕАЕС, скицира организациони и стратешки дизајн будуће сарадње.

Систематизација нових сазнања и допуна недостајућег фонда знања, успостављање концептуалног оквира за емиријско истраживање и синтеза резултата мерења преко примарних података у шест националних оквира креирају оригиналност ове дисертације и њен су примарни допринос.

Овим радом даје се и практичан допринос. Анализа и оцена која је спроведена у истраживању, као и закључци и препоруке дате јавној администрацији могу послужити у формулисању државне политике а посебно у унапређењу регулаторних механизма који су релевантни за подстицање трговинских односа и изградњу адекватне информационе инфраструктуре у односу на регионалну сарадњу. Студија динамике увоза и извоза по робним групама могла би се користити у припреми конкретних спољнотрговинских операција и споразума од стране српских предузетника и инвеститора.

2. Економски и стратешки значај земаља ЕАЕС

2.1. Развојна архитектура пројекта „Евроазијска иницијатива“

Сам почетак XXI века обележен је интеграционим процесима као доминантном карактеристиком међународних односа и главним глобалним трендом. Ови процеси успешно започињу у Западној Европи 50. година XX века, да би у различитим интеграционим форматима данас постојали и унапређивали се готово на свим континентима. Термин интеграција потиче од латинске речи „integratio“, што значи спајање одређених делова у кохерентну целину. Са аспекта сфере деловања међудржавних односа, она представља добровољну и узајамно корисну интеграцију одвојених делова тј. субјеката, у неку врсту независног интегритета тј. заједнице. Истовремено, интеграциона асоцијација није само аритметичка сума њених саставних делова, већ даје синергетски ефекат, јер је у свом обиму много већа и смисленија.

Економска и монетарна унија (economic and monetary union EMU) чини најсложенији облик међународне економске интеграције са високо развијеним, снажним и дугорочним везама. Када интеграције достигну ступањ економске уније, споразуми о слободној трговинској зони, царинској унији и заједничком тржишту, допуњени су споразумом о вођењу заједничке економске политике, укључујући и области енергетике, транспорта, индустрије, пољопривреде, монетарне и финансијске области; при састављању монетарне уније, земље чланице се договарају о увођењу заједничке валуте са заједничком монетарном политиком и јединственим емисионим центром.

Евроазијска економска унија, нова реалност данашњег света, најзвучнији је представник економских интеграција XXI века, настала као резултат пројекта тзв. „Евроазијске иницијативе“

Развој пројекта дугог двадесет и пет година, можемо сагледати кроз три фазе евалуације:

- Прва фаза, обухвата временски период од 1995. године до 1999. године и можемо је означити фазом „институционалне интеграције“;
- Друга фаза, обухвата временски период од 2000. године до 2014. године и можемо је означити фазом „стварне интеграције“;
- Трећа фаза, обухвата временски период од 2015. године и планирана је да траје до 2025. године. и можемо је означити фазом „економске конфигурације“.

Евроазијски економска унија данас је међународно призната асоцијација, која се заснива на концепту четири слободе, којима се гарантује слободно кретање роба, услуга, радних ресурса и капитала и представља један од полова модерног света. Главни задатк усмерен је на координацију кохерентних политика држава чланица за ефикасну и несметану реализацију основног концепта и продубљивање интеграционих процеса којима се обезбеђује развој правне подршке за регулацију свих глобалних области интеракција, са циљем даљег развоја и јачању економских односа међу њима и развијање спољнотрговинских односа са спољним факторима, без тежње политичкој идеологији. Сам концепт „Евроазијске интеграције“ постао је својеврсни бренд, којим се активно користе политичари, економисти, новинари и јавни кругови.

2.2. Од идеје до институционалног оквира

Концепт *Евроазија* није нов у дефинисању, како географског тако и културног простора на коме данас делује ЕАЕС. Термин је настао око 1915. године када је руски географ Семјенов-Тјан-Шански покушао да опише простор на коме су се Руси раширили. Но тај термин се ускоро проширио на цео простор којим се баве евроазијски теоретичари, те његови корени сежу у филозовску и културну традицију руске мисли XIX века⁹. Н.С. Трубецки, П.Н. Савицки, Г.В. Флоровски и П.П. Сувчински дали су изузетан допринос разумевању улоге и места Евроазије као континента. Лав Гумињов је представник средње генерације евроазијаца и након Другог светског рата, у својим радовима дао је велики допринос развоју Евроазијске иницијативе¹⁰.

Након распада Савеза Совјетских Социјалистичких Република (*Союз Советских Социалистических Республик, СССР*) извршени су први покушаји на формирању различитих формација интеграција на пост-совјетском простору. Прва таква формација била је Заједница независних држава (*Содружество Независимых Государств, ЗНД*) основана дана 8. децембра 1991. године на основу Споразума¹¹ о његовом стварању, потписаном од стране лидера Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Украјне. Две недеље касније 21. децембра 1991. године у Алматију (*Алма-Ате*), лидери једанаест суверених држава (осим Грузије и балтичких држава) потписали су Протокол о датом споразуму и усвојили Алма-атичку Декларацију¹² (*Алма-Атинскую Декларацию*), која је потврдила посвећеност бивших земаља СССР-а сарадњи у различитим областима спољне и унутрашње политике. Дана 22.

9 М. Ђурковић, „Лав Гумиљев и савремено Евроазијство“, Институт за европске студије Београд, 2014., стр. 16.

10 Евроазијски национални универзитет у Астањи главном граду Казахстана наоси име Л.Н. Гумилев.

11 Содружество Независимых Государств (СНГ), оширније на <http://cis.minsk.by/page.php?id=174> 28.07.2019.

12 Алма-Атинскую Декларацию, оширније на <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=178> 28.07.2019.

јануара 1993. на самиту у Минску усвојена је Повеља о ЗНД-а, а 26. маја 1996. регистрована у Уједињеним Нацијама (УН)¹³.

У оквиру надлежности проистеклих из споразума, ЗНД је обухватала све области интеракција својих чланица: економију, сигурност, миграције, хуманитарни рад, спорт, туризам, јединствен енергетски систем, јединствен систем транспорта, комуникације, информације, успостављене сарадње и на самом почетку заједничку валуту – совјетску рубљу. На овај начин су створени сви предуслови за поновно уједињење заједничког економског простора.

Дана 13. марта 1992. године потписан је Споразум о царинској унији¹⁴, али споразум никада није ступио на снагу нити је заживео. Годину дана касније, направљен је нови покушај да се организује заједнички економски простор. Дана 24. септембра 1993. године потписан је Уговор о економској унији¹⁵ на временски период од 10. година. Уговором о економској унији предвиђено је слободно кретање роба, услуга, капитала и рада, договорену монетарну, фискалну пореску политику, цене, спољну трговину, царину, хармонизовано економско законодавство и заједничку статистичку базу. Уговором је планирала постепена интеграција чланица ЗНД-а: стварање зоне слободне трговине; Царинске уније; Заједничко тржиште роба, услуга, капитала и рад; Монетарна унија.

Поглавље II Трговински и економски односи и примена чланова 5, 6, 7, 8 и 9 Уговора о економској унији, основ су за Споразум о стварању зоне слободне трговине¹⁶ од 15. априла 1994. године. Споразумом је предвиђено укидање царина за проток роба, услуга и становништва, усклађивање листе изузећа од режима слободне трговине, усклађивање трговинских политика према трећим земљама. Споразумом се имплицирало да ће Зона слободне трговине бити прелазна фаза формирања Царинске уније. Споразум су потписали сви лидери држава чланица ЗНД-а. Насупрот почетном оптимизму, имплементација потписаних протокола, уговора и споразума континуирано је одлагана. Учесници нису били у могућности да постигну консензус о листама изузећа од режима слободне трговине. озбиљне контраиндикације између земаља постале су све очигледније, интеграција свих чланица ЗНД-а показала се немогућом.

Идеју о формирању Евроазијске уније први пут у јавности саопштио је председник Републике Казахстана Нурсултан А. Назарбајев (*Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев*), на државном универзитету „М. Б. Ломоносов“ у Москви, три године након оснивања Заједнице

13 Свидетельство о регистрации Устава Содружества Независимых Государств в ООН, опиширније на <http://cis.minsk.by/page.php?id=11330> 28.07.2019.

14 Протокол о прекращении действия Соглашения о принципах таможенной политики, опиширније на: <http://naviny.org/2009/10/09/by23905.htm> 29.07.19.

15 Договор о создании Экономического Союза, опиширније на: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=334> 29.07.2019.

16 Соглашение о создании зоны свободной торговли, опиширније на: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_3635/ 29.07.19.

независних држава дана 29. марта 1994. године¹⁷. „Потребно је прећи на квалитативно нови ниво односа између наших земаља на основу новог међудржавног удруживања, формираног на принципима добровољности и једнакости. Таква унија би могла бити Евроазијска унија. “ Према Нурсултану Назарбајеву, овај облик интеграције требало је да постане унија равноправних независних држава у којој би се остварили државни интереси сваке државе чланице уније, а читав кумулативни потенцијал искористио би се са јасним фокусом на економску сарадњу¹⁸. Назарбајев је овакав концепт засновао на идејама познатог руског научника Л. Н. Гумилева, у чијим радовима је идеја Евроазије посебно жива и наглашена.

Средином деведесетих година Руска Федерација и њене партнерске земље уочавају да формирање Економске уније са свим чланицама ЗНД-а није могуће, те саме настоје да створе ужу, али истовремено и делотворнију интеграцију. Изражавајући намеру да наставе са спровођењем Уговора о оснивању Економске уније од 24. септембра 1993. године вођене чланом 4., препознавајући међународно прихваћене норме у економским односима и фокусирањем на правила Светске трговинске организације (СТО) и Општи споразум о царинама и трговини (ГАТТ), у жељи да наставе формирање Царинске уније 06. јануара 1995. године у Минску, Руска Федерација и Република Белорусија потписују Уговор о царинској унији.¹⁹ Република Казахстан је 20. јануара 1995. године придружила и потписале Споразум о успостављању царинске уније²⁰ са Руском Федерацијом и Републиком Белорусијом, чиме су постављени темељи за формирање „ интеграцијског језгра Евроазијског економског савеза“.

Сагласно чланом 1 Споразума о царинској унији између Руске Федерације и Републике Белорусије, дефинисани су циљеви и принципи функционисања: обезбеђивање заједничких акција друштвено-економског напретка земаља елиминисањем препрека слободној економској интеракцији између привредних субјеката; гарантовање одрживог развоја економије, слободне размене добара и поштене конкуренције; јачање кординације економских политика и обезбеђивање свестраног развоја националних економија; стварање услова за активан излазак држава чланица царинске уније на светско тржиште; присуство јединствене царинске територије кроз укидање царина, пореза и такси, као и квантитативна ограничења; успостављање истог

17 Оригинални текст выступления Н.А. Назарбаева 29 марта 1994 г. в Московском государственном университете, детаљан увид на: <https://e-history.kz/ru/publications/view/567> 30.07.19.

18 До 25. годишњице идеје о евроазијској интеграцији Елбасија Нурсултана Назарбајева, детаљније на: <http://mfa.gov.kz/ru/dushanbe/content-view/k-25-letiu-idei-o-evrazijskoj-integracii-elbasy-nursultana-nazarbaeva-3> 30.07.19.

19 Соглашение о Таможенном союзе между Российской Федерацией и Республикой Беларусь, детаљан увид на: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?rnd=A4102E0D970AA50FE5343E69BD7DC2D-B&req=doc&base=LAW&n=15906&dst=100014&fld=134&REFFIELD=134&REFDST=100005&REFDOC=6257&REFBASE=LAW&stat=refcode%3D10881%3Bdstident%3D100014%3Bindex%3D13#2htyc15fvec> 30.07.19.

20 Соглашение о Таможенном союзе, детаљан увид на: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_6257/ 29.07.19.

трговинског режима, заједничких царинских тарифа и мера нетарифне регулације према трћим земљама; успостаљање јединственог механизма за регулисање привреде, заснованог на тржишним принципима економског управљања и јединственог законодавства.

Сагласно члану 2 Споразума о царинској унији, кроз 9 тачака и 2 фазе јасно су дефинисани механизми и фазе стварања царинске уније. Прву фазу обухватају тачке 1, 2 и 3 којима се упућују практичне смернице и примене механизма за функционисање Споразума о стварању Зоне слободне трговине од 15. априла 1994. године, укидање царинских и квантитативних ограничења у међусобној трговини у складу са Протоколом у увођењу режима слободне трговине од 06. јануара 1995. године како саставним делом овог Споразума. Интегрисање у року од четири месеца од дана ратификовања Споразума о спољнотрговинској, царинској, монетарној, фискалној и другој законској регулативи која утиче на спољну привредну активност, која се посебно односи на: економске услове управљања засноване на тржишним принципима који пружају једнаке могућности и гаранције за привредне субјекте, политику одређивања цена, валутну регулацију и валутну контролу, контролу извоза, нелојалну конкуренцију, рестриктивну пословну праксу и интелектуалну својину. Чланице уније рада на унификацији националног законодавства које регулише привредне активности. Организација контроле над праксом спровођења Закона и обезбеђивање у уједначености примене метода: успостављање делотворних механизма за праћење и спречавање неовлашћеног реесконта робе у треће земље; реализацију платно-обрачунских односа на трговинским и нетрговинским пословима на билатералној и мултилатералној основи; примена јединствене регулације спољних економских односа са трећим земљама; увођење царинске статистике; спровођење поуздане царинске контроле на спољним царинским границама чланица потписница Споразума. Друга фаза обухвата тачке 4, 5, 6, 7, 8 и 9 којима се дефинише завршетак свих мера предвиђених првом фазом, спајањем царинских територија чланица у јединствени царински простор, решавање питања међународне правне способности Царинске уније и одреднице постојећих међународних уговора. Примена принципа царинског законодавства и јединствене царинске методологије за статистику спољне трговине, коју је одобрио савет председника влада Заједнице од 10. децембра 1994. године.

У наредне четири године, потписан је већи број уговора, меморандума и одлука између чланица уније, у продубљивању интеракције у привредној и хумантарној области, у области транспорта, развоју горива и енергетских система, правном статусу грађана уније.

Споразуму о успостављању Царинске уније Република Таџикистан се придружила 26. фебруара 1999. године²¹, док је Република Киргистан то учинила 29. марта 1999. године²². Приступањем ове две земље практично је завршена прва фаза у формирању Евроазијског економског савеза.

2.2.1. Од униполарног до мултилатералног система

Завршетак формирања Царинске уније и стварање Заједничког економског простора захтевало је нове облике и механизме у интеракцији развоја пројекта „Евроазијске иницијативе“. Уговором о оснивању Евроазијске економске заједнице отпочела је друга фаза пројекта, док је сам уговор био основ за правни и институционални оквир заједнице наредних петнаест година.

Република Белорусија, Република Казахстан, Република Киргистан, Руска Федерација и Република Таџикистан вођене жељом да осигурају свој динамичан развој кроз усклађивање текућих социјалних и економских трансформација са ефективним коришћењем економских потенцијала за побољшање животног стандарда својих грађана, одлучне да повећају ефикасност интеракције у циљу развоја пројекта Евроазијских интеграција и продубљивања међусобне сарадње у различитим областима, свесне потребе за координацијом приступа интеграцији у светску економију и међународни трговински систем, изражавајући спремност да у потпуности испуне обавезе које су преузеле у складу са Споразумом о царинској унији између Руске Федерације и Републике Белорусије од 06. јануара 1995. године, Споразумом о царинској унији од 20. јануара 1995. године, Уговором о унапређењу интеграције у економској и хуманитарној области од 29. марта 1996. године и Уговор о царинској унији и заједничком економском простору од 26. фебруара 1999. године, потврђујући своју посвећеност принципима Повеље Уједињених нација, као и опште признатим принципима и нормама међународног права, приступиле су потписивању Уговора о успостављању Евроазијске економске заједнице (*Евразийског економског сообщества – ЕврАзЭС*) 10. октобра 2000. године у Астани²³.

Уговором о оснивању Евроазијске економске заједнице дате су главне смернице даљег развоја и институционални оквир кроз организациону структуру, описаних у оквиру 20. чланова Уговора.

21 *Договор о присоједињенију Републике Таџикистан к соглашениям о Таможенном союзе, детаљан увид на: <http://docs.cntd.ru/document/901785212>* 30.07.19.

22 *Договор о Таможенном союзе и Едином економическом пространстве, детаљан увид на: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/nontariff/Pages/Dogovor_26021999.aspx* 30.07.19.

23 *Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества (с изменениями и дополнениями от 25 января 2006 года и от 6 октября 2007 года), детаљан увид на: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Dogovor_EvrAzES.aspx* 27.07.19.

Сагласно члану 2 Уговора о успостављању, главни циљ Евроазијске економске заједнице био је развој економске сарадње и трговине, ефикасан процес формирања Царинске уније и Заједничког економског простора, кординација деловања чланица Заједнице током интеграције у светску економију и међународне трговинске системе²⁴.

Да би се испунили наведени циљеви Уговора, створена је организациона структура коју чине органи управљања: Међудржавни савет (*Межгосударственный Совет - Межгоссовет*), Комитет за интеграцију (*Интеграционный Комитет*), Интерпарламентарна скупштина (*Межпарламентская Ассамблея – МПА*) и Суд заједнице (*Суд Сообщества*)²⁵. председавање Међудржавним саветом и Комитетом за интеграције врши се наизменично по редоследу руског писма сваке чланице Заједнице на годину дана.²⁶

Сагласно члану 5 Међудржавни савет је врховно тело Евроазијске економске заједнице, састављено од председника држава и председника влада чланица. Међудржавни савет разматра главна питања Заједнице која се односе на заједничке интересе чланица, утврђује стратегију, правце и перспективе развоја интеграција и доноси одлуке у циљу остваривања циљева Заједнице. Савет издаје упутства Комитету за интеграције, захтеве и препоруке Међупарламентарној скупштини и захтеве Суду заједнице. Својим одлукама може основати помоћна тела Заједнице. Међудржавни савет се састаје на нивоу председника држава најмање једном годишње и на нивоу председника влада најмање два пута годишње. Састанци се одржавају под председавањем представника уговорене стране која председава Међудржавним саветом. Функције и процедуре рада Међудржавног Савета утврђују се Правилником који одобрава Међудржавни савет на нивоу председника држава чланица Заједнице. Међудржавни савет је највиши орган Царинске уније. Одлуке о Царинској унији доноси чланови Савета уговорених страна који чине Царинску унију²⁷.

Сагласно члану 6 Комитет за интеграцију је стално тело Евроазијске економске заједнице. Основни задаци Комитета су: осигуравање интеракције између органа Заједнице; припрема предлога за дневни ред и протокола седница Међудржавног Савета, као и нацрте докумената и одлука; припрему предлога за формирање буџета Заједнице и контролу над његовом имплементациом; контролу над спровођењем одлука које доноси Међудржавни савет. Да би се наведени задаци успешно имплементирали, Комитет за интеграције: доноси одлуке у оквиру овлашћења дефинисаних Уговором о успостављању Евроазијске економске заједнице, као и делегираном од стране Међудржавног савета; подноси годишње извештаје Међудржавном

²⁴ Статња 2 Цели и задаци, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ.

²⁵ Статња 3 Органы, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ.

²⁶ Статња 4 Председательство, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ.

²⁷ Статња 5 Межгосударственный Совет Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ

савету о стању у Заједници и напредку у оствривању циљева; разматра мере усмерене на закључивање релевантних уговора и спровођење заједничке политике о специфичним питањима уговорених страна; има право да даје препоруке Међудржавном савету, са препорукама и захтевима Међупарламентарној скупштини и владама чланица, са захтевима упућеним Суду заједнице. Комитет за интеграцију чине заменици председника влада чланица. Председавајући Комитетом учествује на састанцима Међудржавног савета. Састанци комитета одржавају се најмање једном у три месеца. У периоду између састанака Комитета, текући рад Заједнице осигурава Комисија сталних представника уговорених страна, коју именују председници држава чланица. Организација рада и информационо-технолошка подршка Међудржавном савету и Комитету додељује се Секретаријату Комитета за интеграције. На челу Секретаријата је генерални секретар, ког именује Међудржавни Савет на препоруку Комитета на период од три године. Генерални секретар је највиша управна функција Заједнице. Секретаријат се формира од броја грађана држава чланица на основу квоте, узимајући у обзир процењене доприносе уговорених страна буџету Заједнице.²⁸

Сагласно члану 7 Међупарламентарна скупштина је тело за парламентарну сарадњу у оквиру Заједнице, која разматра питања обједињавања и имплементације националног законодавства чланица и усклађивања са споразумима склопљеним у оквиру Евроазијске економске заједнице, са сврхом остваривања циљева Заједнице. Међупарламентарну скупштину чине чланови које делигирају парламенти уговорених страна. Међупарламентарна скупштина, у оквиру својих надлежности: развија основе законодавства у основним областима правних односа које разматра Међудржавни Савет; доноси моделе пројеката на основу којих се развијају акти националног законодавства; са препорукама може да се обрати Међудржавном савету, захтевима и препорукама Комитету за интеграцију и парламентима уговорених страна, са захтевима пред Судом заједнице. Одредбу о Међупарламентарној скупштини одобрава Међудржавна скупштина²⁹.

Сагласно члану 8 Суд заједнице осигурава једнаку примену Уговора о успостављању Евроазијске економске уније и других уговора који делују унутар оквира Заједнице и одлука које доносе тела Евроазијске економске заједнице од стране уговорених чланица. Суд Заједнице разматра и економске спорове који настају између уговорених страна о спровођењу одлука органа Заједнице и одредбама уговора који делују унутар Заједнице, даје објашњење о њима, као и закључке. Након уједињења царинских територија уговорних страна које формирају царинску унију, Суд заједнице: испитује случајеве усклађености аката органа Царинске уније

²⁸ *Статья 6 Интеграционный Комитет, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ*

²⁹ *Статья 7 Межпарламентская Ассамблея, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ*

са међународним уговорима који чине правни оквир Царинске уније; разматра предмете оспоравања одлука Царинске уније; даје тумачење међународних уговора који чине правни оквир Царинске уније, акте које доносе органи Царинске уније; решава спорове између Комисије Царинске уније и држава које су чланице, као и између држава чланица уније у погледу испуњавања обавеза преузетих у оквиру Царинске уније. Суд заједнице се формира од представника уговорених страна у износу од највише два представника из сваке уговорене стране. Судије именује Међупарламентарна скупштина на препоруку Међудржавног савета на период од шест година. Правила за израду и разматрање предмета, статус судија и организацију активности Суда заједнице утврђује се статутом³⁰.

Сагласно члану 9 пријем у чланство Евроазијске економске заједнице је отворен за све државе које ће преузети обавезе које проистичу из Уговора о успостављању и друге уговоре који делују у оквиру Заједнице, а који су одређени одлуком Међудржавног савета. Свака уговорена страна има право да се повуче из Заједнице, пошто је претходно извршила своје обавезе према Заједници и њеним члановима послала службено обавештење о повлачењу из Заједнице, Комитету за интеграцију³¹.

Сагласно члану 10 статус посматрача у Евроазијској економској заједници може се доделити било којој држави или међународној организацији. Одлуке о одобравању, суспензији или укидању статуса посматрача доноси Међудржавни савет³².

Сагласно члану 13 Међудржавни савет доноси све одлуке консензусом, са изузетком одлука о суспензији чланства или искључивања члана Заједнице, који се доносе на принципу „консензус минус глас дотичне уговорене стране“. У Комитету за Интеграције одлуке се доносе већином од две трећине гласова. Број гласова сваке чланице одговара њеном учешћу у буџету Заједнице и то: Република Белорусија – 20 гласова; Република Казахстан – 20 гласова; Република Киргистан – 10 гласова; Руска Федерација – 40 гласова; Република Таџикистан – 10 гласова³³.

Сагласно члану 15 активности Евроазијске економске заједнице финансирају се из буџета Заједнице. Буџет Заједнице за сваку фискалну годину израђује Комитет за интеграцију уз консултације са државама чланицама, а усваја Међудржавни савет. Буџет Заједнице заснован је на процењеним доприносима уговорних страна према следећој скали: Република Белорусија

30 *Статња 8 Суд Сообщества, Межпарламентская Ассамблея, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ*

31 *Статња 9 Членство, Межпарламентская Ассамблея, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ*

32 *Статња 10 Наблюдатели, Межпарламентская Ассамблея, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ*

33 *Статња 13 Порядок принятия решений, Межпарламентская Ассамблея, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ*

– 20%; Република Казахстан - 20%; Република Киргистан - 10%; Руска Федерација - 40%; Република Таџикистан - 10%. Средства из буџета Заједнице усмерена су на: финансирање активности органа Заједнице; финансирање заједничких активности уговорних страна у оквиру Заједнице; друге сврхе које нису у супротности са одредбама Уговора о успостављању³⁴.

Уговор о успостављању економске заједнице постао је основ за транзицију у сарадњи пет држава на нови ниво, облик правног и организационог дизајна кохерентности. Један од главних вектора активности Заједнице је подршка динамичном развоју чланица потписница Уговора, кроз усклађивање социјалних, законодавних и економских трансформација са ефикасним коришћењем економских потенцијала у циљу побољшања животног стандарда становништва и националних економија. Економски аспекти чланства у Евроазијској економској заједници за реално пословање пет држава, заснивају се на чињеници да се пословна активност развија унутар јединственог економског простора, кроз подршку инклузије националних законодавстава земаља чланица Заједнице и стварања једнаких услова за привредне субјекте који послују на овом простору. При кретању роба, услуга и капитала произведених на територији Заједнице, кроз унутрашње границе Заједнице не плаћају се царинске дажбине. Неутралисањем царинских трошкова роба произведена на територији Заједнице компаративно постаје конкурентнија у односу на производе из трећих земаља. Уговор о успостављању Евроазијске економске заједнице ступио је на снагу 30. маја 2001. године, чиме је отпочела са радом нова економска организација, која има међународни статус и већа овлашћења у решавању питања интеграционе иницијативе. Ступање Уговора на снагу имплицирало је, пут ка јачању Евроазијских интеграција и уздицања кредибилитета Евроазијске економске заједнице као правног лица на међународној сцени.

Дана 31. маја 2001. године усвојено је више правних докумената који регулишу рад главних органа Евроазијске економске заједнице – Међудржавног савета и Комитета за интеграције³⁵. Путем јавних медија председници држава објавили су почетак практичних активности Заједнице и упутили позив свим државама које деле њене принципе и циљеве, као и спремност да преузму обавезе и учествују у њеним активностима, као пуноправни чланови или посматрачи.

Ступањем у рад Међудржавног савета и Комитета за интеграцију, донето је и усвојено низ мера и одлука које треба да допринесу остваривању циљева Заједнице, а пре свега: ефикасна промоција учесника у процесу стварања царинске уније и заједничког економског простора, као и продубљивање интеграције у економској и хуманитарној сфери – формирање заједничког

³⁴ *Статња 15 Финансирование, Договор об учреждении Евразийского экономического сообществ*

³⁵ *Детаљан увид у потписаних шест докумената на: <http://www.evrazes.com/docs/base> 27.07.19.*

финансијског тржишта, успостављање општих правила трговине робом и услугама и њихов приступ тржишту Заједнице, стварање заједничког јединственог система царинске регулативе, стварање једнаких услова за производњу и пословање, стварање заједничког тржишта транспортних услуга, стварање заједничког енергетског система и формирање система колективне сигурности.

Формирање и развој уговорених принципа царинске, пореске и тарифне политике земаља чланица Евроазијске економске заједнице, генерише се кроз призму недоследности у спровођењу основног пројекта интеграција, стварања Царинске уније и Заједничког економског простора. Члан 9 Уговора о успостављању Евроазијске економске заједнице указује да је придржавање свих ових мера и одлука обавезно, како за државе осниваче, тако и за било коју државу која одлучи да се придружи заједници. На нивоу држава потписница Уговора, учешће у пројекту је подразумевало ревизију и значајно реструктуирање царинског и тарифног система, развој јединствене трговинске политике, стварање нових институција и висок степен координације у оквиру Заједнице. Очигледне потешкоће у спровођењу мера и одлука, огледале су се кроз неуједначен напредак и развој чланица, што је резултирало успореном остваривању главних циљева, стога је државама Заједнице потребан нови алгоритам царинске и економске сарадње.

На неформалном самиту Евроазијске економске заједнице у Сочију, председници држава одлучили су да интезивирају рад Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан на формирању Царинске уније у формату „ тројке“ и упуте захтев Међуржавном савету да донесе основну одлуку о формирању Царинске уније. Упркос чињеници да су Република Киргистан и Република Таџикистан били стални чланови Евроазијске економске заједнице, нису постале чланице Царинске уније, неопходно је било наставити на побољшању и хармонизацији царинског и законодавног система.

Дана 06. октобра 2007. године у Душанбеу, на састанку Међуржавног савета Евроазијске економске заједнице, на нивоу председника држава, потписан је Протокол о измени Уговора о успостављању Евроазијске економске заједнице од 10. октобра 2000. године, у складу са којим Међуржавни савет Евроазијске економске заједнице има функцију Врховног органа Царинске уније. Председник Републике Белорусије А. Г. Лукашенко (*Аляксáндр Рыгóравич Лукашэнка*), председник Руске Федерације В. В. Путин (*Владíмир Владíмирович Пу́тин*) и председник Републике Казахстан Н. А. Назарбајев потписали су Споразум о стварању јединствене царинске територије и формирању царинске уније и Споразум о Комисији царинске уније и усвојили су Акциони план за формирање царинске уније. Међуржавни савет одобрио је налог за израду и спровођење међуржавних циљева програма Евроазијске економске заједнице.³⁶

36 Базовые документы ЕврАзЭС, детаљан увид на: <http://www.evrazes.com/docs/base> 25.07.19.

Споразум о успостављању јединствене царинске територије осигурава слободно кретање роба у међусобној трговини, повољне услове трговине са трећим земљама и развој економске интеграције чланица. Уговором се дефинише: Јединствена царинска територија – територија која се састоји од царинских територија чланица; Јединствена царинска тарифа – скуп стопа царине која се примењује на робу која се увози на јединствено царинско подручје из трећих земаља, систематизована у складу са Јединственом робном номенклатуром за спољно-економску активност; Царинска унија - облик трговинске и економске интеграције чланица, који предвиђа јединствену царинску територију, унутар које је царина ограничење економске природе, с изузетком посебних заштитних и антидампиншких мера, чланице ће примењивати јединствену царинску тарифу и друге јединствене мере за регулисање трговине робом са трећим земљама.³⁷ Одлуку о окончању формирања царинске уније и проглашавања јединственог царинског простора, доноси Врховни орган Царинске уније након извршења следећих мера: успостављање и примена јединствене царинске тарифе и других јединствених мера за регулисање спољне трговине са трећим земљама; успостављање и примена јединственог трговинског режима у односима са трећим земљама; успостављање и примена поступка кредитирања и расподеле царина, других дажбина, пореза и дажбина са једнаким учинком; успостављање и примена јединствених правила за утврђивање земље порекла робе; успостављање и примена јединствених правила за утврђивање царинске вредности робе; успостављање и примена јединствене методологије за статистику спољне и узајамне трговине; успостављање и примена јединственог поступка за царинско регулисање, укључујући јединствена правила за декларисање робе и плаћање царина и заједничке царинске режиме; успостављање и функционисање органа Царинске уније, вршећи њихове активности у оквиру овлашћења која су додељене од стране уговорница³⁸.

У јануару 2008. године, на састанку Међудржавног савета – највишег тела Царинске уније председници влада потписали су пакет докумената у циљу даљег формирања правне основе Царинске уније. Дана 10. октобра 2008. године Одлуком број 3 ступио је на снагу Уговор о успостављању заједничке царинске територије и формирању царинске уније и Уговор о Комисији царинске уније од 06. октобра 2007. године³⁹. На састанку Међудржавног савета Евроазијске економске заједнице на нивоу председника држава одобрени су планови за период од 2008. – 2010. године за имплементацију приоритетних смерница Заједнице⁴⁰.

37 *Статња 1 Договор о созданији единой таможенной територији и формирању таможенног савеза од 6 октобра 2007 година.*, детаљан увид на <http://www.evrazes.com/docs/view/75> 25.07.19.

38 *Статња 2 Договор о созданији единой таможенной територији и формирању таможенног савеза од 6 октобра 2007 година.*, детаљан увид на <http://www.evrazes.com/docs/view/75> 25.07.19.

39 *Решение№3, Договор о Комисии Таможенног савеза од 6 октобра 2007 година;* детаљан увид на: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTs.aspx 25.07.19.

40 *У оквиру 2009. године дат је преглед кључних седница Међудржавног Савета; Хроника заседаний*

У јануару 2009. године, почео је функционисати национални орган Царинске уније – Комисија царинске уније⁴¹. На састанку Међудржавног савета, као највишег тела Царинске уније, на нивоу председника влада одобрене су фазе и услови формирања Јединствене царинске територије Републике Белорусије, Републике Казахстана и Руске Федерације. Председници влада држава чланица Царинске уније усвојили су споразум о процедури за увођење и примену мера које утичу на спољну трговину робом на Јединственом царинском подручју у односу на треће земље. На састанку Међудржавног савета највишег органа Царинске уније на нивоу председника држава у Минску 27. новембра 2009. године одлучено је да се од 1. јануара 2010. године уведе заједничка царинска тарифа Царинске уније и јединствена робна номенклатура спољне трговине Царинске уније, као и ступање на снагу Споразума о заједничком царинском, тарифном и нецаринском регулисању држава чланица Царинске уније према трећим земљама од 1. јануара 2010. године. Одлучено је да се успостави Јединствена царинска територија Царинске уније у оквиру Евроазијске економске заједнице и почетак њеног рада је 1. јул 2010. године. Потписан је пакет докумената који чине правну основу Царинске уније Републике Белорусије, Републике Казахстан и Руске Федерације укључујући и Споразум о царинском законнику Царинске уније са ступањем на снагу 1. јула 2010. године. Суд Заједнице припада функцији тела за решавање спорова у оквиру Царинске уније. На састанку Међудржавног Савета, највишег тела Царинске уније на нивоу председника влада у Санкт Петербургу 11. децембра 2009. године усвојен је низ споразума који чине правни оквир Царинске уније. На радном састанку председника држава чланица Евроазијских интеграција у Алматину 19. децембра 2009. усвојен је Акциони план за формирање Заједничког економског простора Републике Белорусије, Републике Казахстан и Руске Федерације⁴².

Дана 1. јануара 2010. године, Одлуком број 18 и Одлуком број 19, отпочела је са радом Царинска унија Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан. Ступиле су на снагу заједничка царинска тарифа и заједничка робна номенклатура за трговину са трећим земљама. Неутралисане су унутрашње границе уније, укинута је царинење и царинска контрола, осигурано је неограничено кретање робе, услуга и капитала на територији Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан⁴³. Дана 1. јула 2010. године ступио је на

Межгоссовета ЕвразЭС; детаљан увид на: <http://www.evrazes.com/mezhgossovet/measure.html> 27.07.19.

41 Решение №3, О вступлении в силу Договора о Комиссии таможенного союза и Договора о создании единой таможенной территории и формировании таможенного союза, а также об исполнении обязанностей членом Комиссии ТС членами ИК Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации; детаљан увид на: <http://www.tsouz.ru/MGS/mgs-gg3-10-10-2008/Pages/default.aspx> 28.07.19.

42 У оквиру 2009. године дат је преглед кључних седница Међудржавног Савета; Хроника заседаний Межгоссовета ЕвразЭС; детаљан увид на: <http://www.evrazes.com/mezhgossovet/measure.html> 27.07.19.

43 Решение №18и Решение №19; Перечень международных договоров, составляющих договорно-правовую базу Таможенного союза, детаљан увид на: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTs.aspx 27.07.19.

снагу Уговор о царинској унији: о јединственим правилима за одређивање земље порекла робе од 25. јануара 2008. године; о правилима за одређивање порекла робе из земаља у развоју и неразвијених земаља од 12. децембра 2008. године; о принципима убирања индиректних пореза на извоз и увоз робе, обављања послова, пружања услуга у Царинској унији од 25. јануара 2008. године; о примени посебних заштитних, антидампних и компензационих мера у односу на треће земље од 25. јануара 2008. године; о промету производа који подлежу обавезној контроли усаглашености у оквиру Царинске уније од 11. децембра 2009. године⁴⁴. Дана 6. јула 2010. године Одлуком број 17. ступио је на снагу Уговор о царинском закону Царинске уније од 27. новембра 2009. године. Председници држава чланица Евроазијске економске заједнице усвојили су Статут Суда заједнице⁴⁵. На састанку Међудржавног Савета Евроазијске економске заједнице, највишег тела Царинске уније на нивоу председника држава 9. децембра 2010. године у Москви је усвојено седамнаест основних међународних уговора о Заједничком економском простору Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан, те је одобрена Декларација споразума о оснивању Заједничког економског простора⁴⁶.

У марту 2011. године председници влада Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан одлучили су да отпочну рад на кодификацији законодавства Царинске уније и Заједничког економског простора и усвојили Акциони план за имплементацију споразума који чине Заједнички економски простор. Дана 19. маја 2011. године, у Минску председници влада Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан потписали су Споразум о функционисању Царинске уније у оквиру мултилатералног трговинског система. Дана 18. новембра 2011. године, председници држава чланица Царинске уније потписали су Декларацију о Евроазијској економској интеграцији, у којој се наводи успешно функционисање Царинске уније и најављен је прелазак на следећу фазу интеграције – изградња Заједничког економског простора. Председници држава чланица Царинске уније потписали су Уговор о Евроазијској економској комисији, чиме је успостављено јединствено стално регулаторно тело Царинске уније и Заједничког економског простора, чији су главни задаци обезбеђивање услова за функционисање и развој Царинске уније и Јединственог економског простора, као и развој предлога у области економске интеграције у оквиру Царинске уније и Заједничког економског простора. Дана 19. децембра 2011. године усвојена је одлука Врховног Евроазијског економског

44 *Решение №36; Решение №37; Решение №38; Решение №39 и Решение №40; Перечень международных договоров, составляющих договорно-правовую базу Таможенного союза, детаљан увид на: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTs.aspx 27.07.19.*

45 *Решение №17; Перечень международных договоров, составляющих договорно-правовую базу Таможенного союза, детаљан увид на: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTs.aspx 27.07.19.*

46 *Решение Межгосударственного Совета ЕвразЭС (на уровне глав государств) от 9 декабря 2010 г. № 533 о мероприятиях на 2011-2013 и последующие годы по реализации Приоритетных направлений развития ЕвразЭС; детаљан увид на: <http://www.evrases.com/mezhgossosvet/measure/45> 27.07.19.*

савета на нивоу председника држава, о ступању на снагу међународних уговора о оснивању Заједничког економског простора Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан, којим се дефинише ступање на снагу Споразума почев од 1. јануара 2012. године у циљу формирања јединственог економског простора⁴⁷.

У јануару 2012. године ступили су на снагу међународни уговори, који чине правни основ Заједничког економског простора Републике Белорусије, Републике Казахстан и Руске Федерације, стварајући основу за слободно кретање роба, услуга, капитала и радне снаге. У фебруару 2012. године, почела је са радом Евроазијска економска комисија - стално регулаторно тело Царинске уније и Заједничког економског простора, чији је главни задатак да осигура функционисање и развој Царинске уније и Заједничког економског простора, као и да развије предлоге у области економске интеграције⁴⁸. У јуну и јулу 2012. године Одлуком број 87, Савет Евроазијске економске комисије одобрио је Заједничку робну номенклатуру спољне економске активности Царинске уније и заједничку царинску тарифу царинске уније⁴⁹. На састанку 67. седнице Генералне скупштине Уједињених нација, 16. новембра 2012. године, усвојена је резолуција којом се јача сарадња између Евроазијске економске заједнице и Уједињених нација⁵⁰. У децембру 2012. године, председници држава чланица Царинске уније и Заједничког економског простора идентификовали су главне правце за даљи развој интеграционих процеса, укључујући: довршење јединственог тржишта за робу, услуге, капитал и рад, укључујући потпуну елиминацију преосталих баријера за њихово слободно кретање; обезбеђивање усклађености законодавства за ефикасно функционисање Евроазијске економске уније; спровођење координиране и јединствене политике у кључним областима привреде; формирање интегрисане инфраструктуре у свим секторима привреде; успостављање Евроазијске економске уније као међународне организације са неопходним правним субјективитетом. Потписани су меморандуми о сарадњи између Евроазијске економске комисије и Министарства трговине Народне Републике Кине о трговинским питањима и сарадњи у примени антидампиншких, компензацијских и посебних заштитних мера⁵¹.

47 У оквиру 2011. године дат је преглед кључних седница Међудржавног Савета; Хроника заседаний Межгоссовета ЕвразЭС; детаљан увид на: <http://www.evrazes.com/mezhgossovets/measure.html> 27.07.19.

48 Подписан в рабочем порядке, Договор о Евразийской экономической комиссии от 18 ноября 2011 года; детаљан увид на: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTs.aspx 27.07.19.

49 Решение №87, Договор о функционировании Таможенного союза в рамках многосторонней торговой системы; детаљан увид на: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTs.aspx 27.07.19.

50 Резолюция ГА ООН 67. Сотрудничество между Организацией Объединенных Наций и Евразийским экономическим сообществом; детаљан увид на: <http://www.evrazes.com/docs/view/609> 27.07.19.

51 Меморандум о сотрудничестве по вопросам торговли между Евразийской экономической комиссией и Министерством коммерции Китайской Народной Республики; детаљан увид на: <http://www.tsouz.ru/Docs/MEM/Documents/Mem5.pdf> 08.08.19.

У јуну 2013. године потписани су следећи меморандуми: о сарадњи између Евроазијске економске комисије и Конференције Уједињених нација за трговину и развој; о узајамном разумевању између Евроазијске економске комисије и Економске комисије Уједињених нација за Европу; о сарадњи у области стандардизације и обезбеђивању уједначености мерења између Евразиске економске комисије и Међудржавног савета за стандардизацију, мерљивост и сертификацију; о сарадњи између Евроазијске економске комисије и Међународне организације за миграције⁵². Дана 31. маја 2013. године у Минску, председници влада Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан одлучили су се за главне правце координације националних индустријских политика држава чланица Царинске уније и Заједничког економског простора и одредили привредне секторе који су приоритети за индустријску сарадњу три државе. Потписани су и меморандуми о продубљивању сарадње између Евроазијске економске комисије и Киргиске Републике⁵³. Дана 24. децембра 2013. године, у Минску, на састанку Врховног економског савета Евроазије председници држава Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан одлучили су да започну процес преговора о приступању Републике Јерменије Царинској унији и Заједничком економском простору. У складу са одлуком, формирана је и почела радна група за припрему релевантне мапе пута, а потписан је и Меморандум о продубљивању сарадње између Евроазијске економске комисије и Републике Јерменије⁵⁴.

На састанцима Врховног Евроазијског економског савета у Москви од 5. марта 2014. године , и од стране шефова влада 15. априла 2014. године , размотрена су питања везана за формирање Евроазијске економске уније . Дана 28. априла 2014. године, у време прославе 20. годишњице пројекта Евроазијске интеграције, њен аутор - председник Казахстана Н. Назарбајев - говорио је на Московском државном универзитету М.В. Ломоносова о перспективама Евроазијске интеграције. Дана 29. маја 2014. године у Астани су председници држава Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Казахстан потписали Уговор о Евроазијској економској унији. Дана 10. октобра 2014. године, на састанку Врховног евроазијског економског савета уз учешће председника Републике Јерменије и Републике Киргистана, потписан је Уговор о приступању Републике Јерменије Уговору о Евроазијској економској унији. Председници држава усвојили су статут о симболизму Евроазијске економске уније, којим се афирмише амблем и застава Уније, као и изјава о спровођењу мера за приступање Републике Киргистан у Заједнички

52 Меморандум о взаимодействию между Европейской экономической комиссией Организации объединенных наций, Экономической и социальной комиссией для Азии и Тихого океана ООН и Секретариатом ИК ЕвразЭС; детаљан увид на: <http://www.evrazes.com/docs/view/619> 29.07.19.

53 Меморандум об углублении взаимодействия между Евразийской экономической комиссией и Кыргызской Республикой; детаљан увид на: https://docs.eaeunion.org/docs/en-us/0143994/ms_03062013 08.08.19.

54 Меморандум об углублении взаимодействия между Евразийской экономической комиссией и Республикой Армения; детаљан увид на: https://docs.eaeunion.org/docs/en-us/0044174/ms_07112013 08.08.19.

економски простор, узимајући у обзир формирање Евроазијске економске уније са циљем придруживања Републике Киргистан у оквиру Евроазијске економске уније као равноправног члана. Ратификација Уговора извршена је следећим редом: Председник Руске Федерације В. В. Путин - 3. октобар 2014. године, председник Републике Белорусије А. Г. Лукашенко - 9. октобар 2014. године, председник Републике Казахстан Н. А. Назарбајев - 14. октобар 2014. године⁵⁵.

Дана 10. октобра 2014. године одржан је и састанак Међудржавног савета Евроазијске економске заједнице у оквиру ког су председници држава чланица сумирали рад Заједнице и потписали документе о престанку рада. Ликвидацијом Евроазијске економске заједнице окончана је друга фаза пројекта „Евроазијска иницијатива“.

2.2.2. *Од Заједнице до новог центра глобалне економске гравитације*

На основу Декларације о Евроазијској економској интеграцији од 18. новембра 2011; Вођене принципом суверене равноправности држава, потреба безусловног поштовања принципа супериорности уставних права и слобода човека и грађанина;

У жељи да ојачају солидарност и продубе сарадњу између својих народа поштујући њихову историју, културу и традицију; Вођене жељом да ојачају економију држава чланица Евроазијске економске уније, као и да обезбеде њихов хармоничан развој и приближавање, као и да се обезбеди сталан раст пословања, уравнотежен трговине и фер конкуренције; Изражавајући уверење да даљи развој Евроазијске економске интеграције испуњава националне интересе чланица; Обезбеђивање економског напретка кроз заједничке акције у циљу одрживог економског развоја заједничких задатака свеобухватне модернизације и повећања конкурентности националних економија у глобалној економији; Поновно потврђујући жељу за даљим јачањем економске узајамно корисне и праведне сарадње са другим државама, као и међународним асоцијацијама за интеграцију и међународним организацијама; Имајући у виду правила, прописе и принципе Светске трговинске организације и Потврђујући своју посвећеност сврхама и принципима Повеље Уједињених нација, као и другим опште признатим принципима и нормама међународног права, Република Белорусија, Република Казахстан и Руска Федерација су 29. маја 2014. године приступиле потписивању Уговора о Евроазијској економској унији.⁵⁶

Проглашени су основни принципи функционисања Евроазијске економске уније⁵⁷:

55 Вступио в силу Договор о Евразийском экономическом союзе (ЕАЭС); детаљан увид на: <http://www.eurasian-commission.org/ru/nae/news/Pages/01-01-2015-1.aspx> 08.08.19.

56 Договор о Евразийском экономическом союзе; детаљан увид на: [file:///C:/Users/W10/Downloads/635375701449140007%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/W10/Downloads/635375701449140007%20(1).pdf) 28.07.19.

57 Статъя 3Основные принципы функционирования Союза, Договор о Евразийском экономическом союзе.

- поштовање универзално признатих принципа међународног права, укључујући принципе суверене једнакости држава чланица и њихов територијални интегритет;
- поштовање одређене политичке структуре држава чланица;
- осигуравање обострано корисне сарадње, једнакости и узимања у обзир национални интерес чланица;
- поштовање принципа тржишне економије и поштене конкуренције;
- функционисање Царинске уније без изузетка и ограничења након завршеног прелазног периода.

Главни циљеви Евроазијске економске уније су⁵⁸:

- стварање услова за стабилан развој економија држава чланица у интересу побољшања животног стандарда њихових грађана;
- настојање да се формира јединствено тржиште роба, услуга, капитала и рада унутар Евроазијске економске уније;
- свеобухватна модернизација, сарадња и повећање конкурентности националних економија у глобалној економији.

Евроазијка економска унија има право да у оквиру својих надлежности спроводи међународне активности које имају за циљ да реше задатке који стоје пред Унијом. У оквиру ових активности, има право да се укључи у међународну сарадњу са државама, међународним организацијама и међународним интеграционим асоцијацијама, самостално или уз договор држава чланица закључује међународне споразуме из области своје надлежности⁵⁹.

Уговором су предвиђене и мере за завршетак формирања Царинске уније и Заједничког економског простора. Дате су смернице за спровођење кохерентне макроекономске, монетарне и финансијске, транспортне, енергетске, индустријске и аграрне политике. Предвиђен је широк спектар сарадње и интеграције, од макроекономске политике до питања интеракција чланица. Уговор о Евроазијској економској унији израз је прорачунате економске предности и обостране користи, кроз пружање могућности за половне заједнице, а примена главних одредби Уговора гарантује формирање динамичког унутрашњег тржишта са јединственим стандардима.

Ступање на снагу Уговора о Евроазијској економској унији од 01. јануара 2015. године, придруживањем Републике Јерменије 2. јануара 2015. године и Републике Киргистан 21. маја 2015. године, применом главних одредбу Уговора и договорених политика, почела је трећа, завршна фаза у формирању Евроазијског пројекта.

58 *Статња 4 Основне цели Сојуза, Договор о Евразийском економическом союзе.*

59 *Статња 7 Международная деятельность Союза; Договор о Евразийском економическом союзе.*

2.3. Анализа Уговора о Евроазијској економској унији

Анализа Уговора је неопходна за разумевање суштине Евроазијских економских интеграција, док се јединственост Уговора огледа у важним детаљима у анексима уз његов главни текст. Уговор о Евроазијској економској унији састоји се од 4 дела, 28 одељака, 118 чланова и 33 анекса.

Први део је уводни и обухвата четири одељка и чланове од 1 до 22⁶⁰. I одељак садржи опште одредбе о успостављању Евроазијске економске уније и правног индетитета. Унија је међународна организација регионалне економске интеграције са међународном правном личношћу (члан 1.2). Унутар Евроазијске економске уније обезбеђена је слобода кретања робе, услуга, капитала и радне снаге, кохерентна или јединствена политика у секторима економије дефинисана овим Уговором или међународним уговорима унутар Уније (члан 1.1).

II одељак презентује основна начела функционисања, циљеве и надлежности Уније. Циљеви дефинисани Уговором су: стварање услова за стабилан развој економија држава чланица у интересу побољшања животног стандарда становништва; жеља за свеобухватна модернизација, сарадња и повећање конкурентности националних економија у глобалној економији (члан 4). Закон Уније сачињен је Уговором о Евроазијској економској унији, као и међународним уговорима унутар Уније, међународним уговорима Уније са трећом страном, одлукама и наредбама Врховног Евроазијског економског савета, Евроазијског међувладиног савета и Евроазијске економске комисије, усвојеним у оквиру својих овлашћења која су предвиђена овим Уговором и међународним споразумима унутар Уније (члан 6).

III поглавље индетификује рад и овлашћења Евроазијске економске уније, који укључују Врховни Евроазијски економски савет, Евроазијски међувладин савет, Евроазијску економску комисију и суд Евроазијске економске уније (члан 8). Рад Евроазијске економске комисије и суда Евроазијске економске уније регулисани су анексима 1 и 2 уз Уговор о Евроазијској економској унији.

IV поглављем је закључен први део Уговора којим се утврђује поступак формирања буџета Уније и финансирање активности организационих тела Евроазијске економске уније, вршење екстерне ревизије и ревизије финансијских и економских активности органа уније. Питања буџета су у надлежности Врховног Евроазијског економског већа, док контролу врше представници релевантних тела финансијске контроле држава чланица.

60 *Часть первая. Учреждение Евразийского экономического союза, Договор о Евразийском экономическом союзе, стр. 2.-24.*

Други део Уговора о Евроазијској економској унији који обухвата од V до XII одељка и чланове од 23 до 61, посвећен је функционисању Царинске уније у оквиру Евроазијске економске уније⁶¹. Одељак V регулише информативну интеракцију у свим областима користећи интегрисани информациони систем Уније и формирање званичних статистичких информација Уније. Примећујемо да се сва званична статистика Уније (о спољној и узајамној трговини робом, финансијским и социо-економским статистикама итд.) динамички поставља у посебан одељак интернета веб локација ЕЕЕУ «Статистика ЕАЕУ» .

VI одељак посвећен је функционисању Царинске уније, а Уговором се успостављају јединствена начела за регулисање трговине робом унутар заједничког царинског простора Евроазијске економске уније.

У оквиру Царинске уније држава чланица:

1. Постоји унутрашње тржиште робом;
2. Примењује се јединствена царинска тарифа Евроазијске економске уније и друге јединствене мере за регулисање спољне трговине робом са трећим лицима;
3. Постоји јединствени режим за трговину са робом у односима са трећим лицима;
4. Спроводе се јединствени царински прописи;
5. Врши се слободно кретање робе између територија држава чланица без употребе царинске декларације и граничне контроле, са изузетком случајева предвиђених овим Уговором (члан 25).

Уговором су утврђена правила за функционисање домаћег тржишта, у оквиру којих државе чланице не примењују увозне и извозне царине (друге царине, порезе и таксе са једнаким учинком) у међусобној трговини робом, мере нецаринске регулације, посебне заштитне, антидампиншке и изравне мере, осим у случајевима предвиђеним у овом споразуму (члан 28).

VII одељком Уговора је регулисано формирање заједничког тржишта лекова и медицинских производа, подразумева јединствене захтеве, правила и приступ у сфери промета у заједничком царинском подручју Евроазијске економске уније.

VIII одељком наводи се, јединствено царинско уређење у складу са Царинским закоником Евроазијске економске уније и међународним уговорима и актима који регулишу царинске правне односе и акте који чине право Уније, као и у складу с одредбама овог споразума.

IX одељак Уговора у потпуности је посвећен спољнотрговинској политици Евроазијске економске уније. Управо тај део регулише закључивање споразума о слободној трговини од стране Уније и учешће у међународним организацијама као и мере које спољнотрговинске политике које државе чланице имају право да самостално примене. Употреба јединствене робне

61 *Часть вторая. Таможенный союз, Договор о Евразийском экономическом союзе, стр. 24.-64.*

номенклатуре Евроазијске економске уније за спољнотрговинску активност и јединствене царинске тарифе, регулисана је чланом 42. Уговора.

X одељком Уговора обухваћена је техничка регулатива, која се спроводи на основу техничких прописа који имају директан утицај на целокупан простор Евроазијске економске уније и садрже обавезан захтев за јединствену листу производа. Заједнички циљ техничке регулативе је заштита животне средине и здравља становништва, животиња, биљака, животне средине, спречавања завравања потрошача и обезбеђење енергетске ефикасности и очувања ресурса (члан 52).

XI одељком Уговора прописана је договорена политика у области санитарних, ветеринарских, фитосанитарних и карантинских мера заснованих на научно исправним принципима.

XII одељком у оквиру заједничке царинске територије Евроазијске економске уније, спроводи се кординисана политика у области заштите потрошача са циљем стварања једнаких услова за грађане држава чланица (члан 61).

Трећи део Уговора о Евроазијској економској унији, обухвата од XIII до XXVI одељка и чланове од 62 до 98, прописује функционисање јединственог економског простора унутар Уније и покрива широк спектар договорене политике држава чланица у области макроекономске, монетарне, финансијске, енергетске, транспортне, индустријске и агроиндустријске политике⁶².

XIII одељком прописана је кохерентна макроекономска политика чланица Уније у циљу постизања уравнотеженог економског развоја држава чланица. Акцент је у примени интеграционих потенцијала и конкурентске предности сваке државе чланице, стварање услова за повећање унутрашње стабилности економије и развијање одбрамбених механизма за спољне утицаје. Чланом 63 Уговора предвиђене су смернице за одрживи економски развој и представљају квантитативне вредности макроекономских показатеља: однос јавног дуга према бруто домаћем производу, инфлације и буџетског дефицита.

XIV одељком прописана је кординисана монетарна и финансијска политика чланица Уније, у циљу развијања сарадње међу државама у монетарној сфери, повећању међународног поверења у свим националним валутама (члан 64).

XV одељком се осигурава слободна трговине услугама, институцијама, активностима и инвестицијама унутар Уније у складу са условима из овог одељка и анекс број 16 уз овај Уговор.

62 *Часть третья. Единое экономическое пространство, Договор о Евразийском экономическом союзе, стр. 64-130.*

XVI одељак прописује хармонизовану регулацију финансијских тржишта, између осталог укључује обезбеђивање гарантоване и ефикасне заштите права и легитимних интереса потрошача финансијских услуга и стварање услова за међусобно признавање дозвола у банкарском сектору, као и услуга на тржишту хартија од вредности (члан 70)

XVII одељак прописује јединствене принципе интеракције у области опорезивања. Државе чланице одређују правце, као и облике и поступак усклађивања законодавства у погледу пореза који утичу на међусобну трговину, како се не би нарушили услови конкуренције и не ометало слободно кретање робе, радова и услуга на националном нивоу или на нивоу Уније (члан 71). Механизми контроле плаћања идиректног пореза за увоз и извоз робе и пружање услуга дати су анексом број 18 уз овај Уговор.

XVIII одељак прописује општа начела и правила конкуренције на прекограничним тржиштима робе држава чланица Уније. Спровођење одредаба овог одељка врши се у складу са анексом број 19 уз овај Уговор.

XIX одељком Уговора регулисане су активности природних монопола. Подручија природних монопола у Унији наведена су у анексу број 20 уз Уговор.

XX одељком прописује се кординисана енергетска политика и формирање заједничког енергетског тржишта. Да би ефикасно искористили потенцијал горивних и енергетских комплекса држава чланица, као и да би се националним економијама обезбедиле главне врсте енергетских ресурса (електрична енергија, гас, нафта и нафтни производи), државе чланице ће развити дугорочну обострано корисну сарадњу у енергетском сектору, водити координисану енергетску политику, спроводи поступно формирање заједничких тржишта енергетских ресурса у складу са међународним уговорима предвиђеним у члановима 81, 83 и 84 Уговора са циљем да се обезбеди енергетска безбедност (члан 79).

XXI одељак Уговора прописује координисану транспортну политику са цињем стварања јединственог транспортног простора.

XXII одељком прописују се циљеви, принципи и поступак регулације у области државних (општинских) набавки. Набавка у државама чланицама врши се у сладу са анексом број 25 уз Уговор.

XXIII одељком прописују се смернице за сарадњу држава чланица у области заштите права интелектуалне својине и спроводи се у складу са међународним правом. Власницима права интелектуалне својине држава чланица Уније одобрен је национални третман на целој територији.

XXIV одељак прописује мере индустријске политике. Државе чланице самостално развијају, формулишу и спроводе националне индустријске политике, укључујући усвајање

националних програма индустријског развоја и других мера индустријске политике и одређују методе, облике и смернице за пружање индустријских субвенција које нису у супротности са чланом 93 овог Уговора.

XXV одељком уређује се агроиндустријски комплекс. Главни циљ координисане пољопривредне политике је ефикасна примена ресурса потенцијала држава чланица за оптимизацију производње конкурентних пољопривредних производа и хране, задовољење потреба заједничког пољопривредног тржишта, као и повећање извоза пољопривредних производа и хране (члан 94).

XXVI одељком регулише се радна миграција држава чланица Уније. Државе чланице ће сарађивати у усклађивању политика у области регулације радне миграције унутар Уније, као и у помагању у организованом запошљавању и укључивању радника из држава чланица у њихово запошљавање у државама чланицама. У циљу обављања радних активности у државама чланицама држава чланица запошљавања, документа о образовању које издају образовне организације (образовне установе, образовне организације) држава чланица признају се без поступака за признавање докумената о образовању утврђених законодавством државе о запошљавању (члан 98).

Четврти део обухвата опште и прелазне одредбе Уговора у оквиру XXVII и XXVIII одељка⁶³. XXVII одељак прописане су прелазне одредбе и обухватају чланове од 99 до 106. Прелазне одредбе односе се на одељке: регулисање промета лекова и медицинских средстава (одељак VII), царинску уредбу (одељак VIII), спољнотрговинску политику (одељак IX), заштиту потрошача (одељак XI), енергетику (одељак XX), индустрију (одељак XXIV) и агроиндустријски комплекс (одељак XXV).

XXVIII одељак прописује завршне одредбе Уговора, приступање нових чланица Унији, државе посматрачи, ступање уговора на снагу, измене и допуне и обухвата чланове од 107 до 118.

Сама структура Уговора сугерише на две поделе: институционалну и функционалну. Институционална структура приказује стратешке циљеве и циљеве Евроазијске интеграције, дефинише правни статус Евроазијске економске уније као међународне организације, формулише основна начела, циљеве, компетенције и право Уније, успоставља систем органа Уније, њихову надлежност, формирање и рад, као и одредбе о буџету Уније. Функционалном структуром регулишу се вектори економске сарадње између држава чланица и тела Уније, одређују развојне стратегије секторских подручја интеграција, сарадња у области миграција,

⁶³ *Часть четвертая. Переходные и заключительные положения, Договор о Евразийском экономическом союзе, стр. 133. до 153.*

конкуренције, права потрошача, одређују одредбе о кординаци активности у области енергетике и друге области.

2.4. Организациона структура Евроазијске економске уније

Уговором о Евроазијској економској унији, одељком III и чланом 8., дефинисана је организациона структура Уније. Органи уније су:

1. Врховни Евроазијски економски савет (Высший Евразийский экономический совет; у даљем тексту - Високи савет);
2. Евроазијски Међувладин савет (Евразийский межправительственный совет; у даљем тексту - Међувладин савет);
3. Евроазијска економска комисија (Комиссия, ЕЭК; у даљем тексту- Комисија);
4. Суд Евроазијске економске уније (Суд Союза; у даљем тексту - Суд Уније).

2.4.1. Врховни Евроазијски економски савет

Највиши орган Евроазијске економске уније је Високи савет, који се састоји од председника држава чланица. Високи савет делује на основу смерница прописаних чланом 11 Уговора о Евроазијској економској унији⁶⁴. У складу са овом процедуром, редовни састанци Високог савета требало би да се одржавају најмање једном годишње, односно, да би се решавале хитне теме, ванредни састанци могу се сазивати на иницијативу било које државе чланице или представника Високог савета.

Председавајући Високог савета, чији положај наизменично обављају шефови држава чланица током једне године, обавља следеће функције:

- организује рад Високог савета;
- даје опште смернице о припреми питања која су поднесена Високом савету.

Високи савет разматра основна питања деловања Уније, одређује стратегију, правце и перспективе за развој интеграције и доноси одлуке усмерене на реализацију циљева Уније; формира управљачка тела Уније, Комисију и суд Уније; одобрава буџет Уније; утврђује поступак пријема нових чланова у Унију и престанак чланства у Унији; доноси одлуку о додели или укидању статуса посматрача или статуса државе кандидата за улазак у Унију и одобрава симбол Уније (члан 12)⁶⁵.

⁶⁴ Статња 11. Порядок работы Высшего совета, Договор о Евразийском экономическом союзе.

⁶⁵ Статња 12. Полномочия Высшего совета, Договор о Евразийском экономическом союзе

Високи савет нема сталну локацију, његови састанци могу се одржавати на територији било које државе чланице Уније. Место и време наредног састанка савета утврђују се на претходном састанку Високог савета. Одлуке и наредбе Високог савета доносе се консензусом (члан 13).⁶⁶

2.4.2. Евроазијски Међувладин савет

Међувладин савет је тело уније које се састоји од председника влада држава чланица. Састанци Међудржавног савета одржавају се по потреби, али не мање од два пута годишње. Састанцима Међувладиног савета председава председник Међувладиног савета и⁶⁷:

- води састанке Међувладиног савета;
- организује рад Међувладиног савета;
- даје опште смернице о припреми питања која су поднесена Међувладином савету.

Међувладин савет врши следећа главна овлашћења⁶⁸:

- осигурава спровођење и надзор над спровођењем Уговора о Евроазијској економској унији, међународним уговорима унутар Уније и одлукама Високог савета;
- припрема питања која ће Високи савет одобрити на пример, усваја нацрт буџета ЕАЕУ или подноси на именовање Евроазијској економској комисији;
- утврђује поступак за спровођење заједничких мера држава чланица у области индустријске политике, спроводи заједничке програме, пројекте и такође одобрава главне правце индустријске сарадње у оквиру Уније.

Одлуке и наредбе Међувладиног савета доносе се консензусом.

2.4.3. Евроазијска економска комисија

Евроазијска економска комисија је стално регулаторно тело, које делује на основу Статута прописаног анексом број 1 уз Уговор о Евроазијској економској унији⁶⁹. Главни задаци Евроазијске економске комисије су да обезбеде услове за функционисање и развој Уније, као и да развију предлоге у области економске интеграције у оквиру Уније. Комисија своје активности

66 Статња 13. Решения и распоряжения Высшего совета, Договор о Евразийском экономическом союзе.

67 Статња 15. Порядок работы Межправительственного совета, Договор о Евразийском экономическом союзе.

68 Статња 16. Полномочия Межправительственного совета, Договор о Евразийском экономическом союзе.

69 Приложение N 1. Положение о Евразийской экономической комиссии, <https://docs.eaeunion.org/Pages/DisplayDocument.aspx?s=bef9c798-3978-42f3-9ef2-d0fb3d53b75f&w=632c7868-4ee2-4b21-bc64-1995328e6ef3&l=540294ae-c3c9-4511-9bf8-aaf5d6e0d169&EntityID=3610> 01.08.19.

обавља на основу обостране користи, једнакости, узимајући у обзир националне интересе држава чланица, економску оправданост одлука, отвореност, публицитет и објективност.

Комисија делује на основу следећих принципа:

- осигуравање узајамне користи, једнакости и уважавања националних интереса држава чланица Уније;
- економска изводљивост одлука;
- отвореност, публицитет и објективност.

Комисија сарађује са државама чланицама ЕАЕУ у формирању јединственог тржишта роба, услуга, капитала и радних ресурса, доприноси свеобухватној модернизацији и конкурентности националних економија. Комисија осигурава поштовање тржишне економије и поштене конкуренције, функционисање Уније без изузећа и ограничења.

У својим активностима, Комисија се руководи принципима међународног права, укључујући принцип равноправности држава чланица, доношење одлука путем консензуса и максимално уважавање националних интереса и приоритета свих учесника Евроазијских интеграција.

Евроазијску економску Комисију чине Савет и Одбор. Савет Комисије састоји се од по једног представника из сваке државе чланице, на нивоу заменика председника владе и овлашћених у складу са законима своје државе. Одлуке Савета се доносе консензусом. Савет Комисије спроводи општу регулацију интеграционих процеса у Унији.

Одбор Комисије је извршни орган Комисије и састоји се од чланова Одбора, од којих је један председник Одбора Комисије. Одбор Комисије састављен је од представника држава чланица на основу принципа једнаке заступљености држава чланица. Одлуке Комисије доносе се гласовима већине или консензусом у складу са Правилима Еуроазијске економске Комисије. Чланове Одбора Комисије именује Врховни савет на мандат од четири године са могућим проширењем овлашћења. Председника Комисије именује Врховни савет на мандат од четири године на основу ротације без права на обнову. Ротација се врши наизменично редоследом руске абечеде по имену државе чланице. Чланови Одбора Комисије стално раде у Комисији. У вршењу својих овлашћења, они су независни од државних органа и званичника држава чланица и не могу тражити или примати упутства од власти или званичника држава чланица.

Одбор Комисије:

- врши развој предлога и скупа предлога које су поднеле државе чланице у области интеграције у Унији (укључујући развој и примену главних области интеграције);
- извршава одлуке и налоге усвојене од стране Високог савета и Међувладиног савет, те одлуке које доноси савет Комисије;

- прати и контролише извршење међународних уговора, спровођење права Уније, као и одлуке Комисије и обавештава државе чланице о потреби за њиховим извршавањем;
- једном годишње подноси извјештај о обављеном раду Савета Комисије;
- развија препоруке о питањима која се односе на формирање, функционисање и развој Уније;
- припрема стручна мишљења о предлозима које државе чланице достављају Комисији;
- врши развој нацрта буџета Уније, извештај о његовој примени, обезбеђује примену буџета проценама Комисије;
- развија нацрте међународних уговора и одлуке Комисије;
- осигурава одржавање састанака Комисије Савета, Међувладиног савета и Високог савета, као и помоћних тела успостављених у складу са Уговором;
- има право да оснива саветодавна тела за обављање својих задатака и функција које укључују представнике државних органа држава чланица, као и представнике пословне заједнице, научних и јавних организација и других независних стручњака.

Чланови Одбора имају ранг министра одговорног за одређену подручија⁷⁰:

- Министар за главна подручја интеграције и макроекономије;
- Министар економије и финансија;
- Министар индустрије и пољопривреде;
- Министар за технички пропис;
- Министар за трговину;
- Министар за царинску сарадњу.

Комисија обавља своје активности у оквиру овлашћења утврђених Уговором и међународним уговорима у оквиру Уније у следећим областима:

- царинска и нецаринска регулација;
- царински прописи;
- технички прописи;
- санитарне, ветеринарско-санитарне и карантинске фитосанитарне мере;
- упис и дистрибуцију увозних царина;
- успостављање трговинских режима за трећа лица;
- спољне и међусобне трговинске статистике ;
- макроекономска политика;

⁷⁰ *Евразийская экономическая комиссия; детаљан увид на: <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/structure.aspx> 01.08.19.*

- политика конкуренције ;
- индустријске и пољопривредне субвенције;
- енергетска политика;
- природни монополи;
- владине и / или општинске набавке;
- међусобна трговина услугама и инвестицијама;
- транспортна политика ;
- монетарна политика;
- интелектуална својина;
- миграције радне снаге ;
- финансијска тржишта (банкарство, осигурање, валутно тржиште, тржиште хартија од вриједности);
- друга подручја дефинисана Уговором и међународним уговорима унутар Уније.

2.4.4. Суд Евроазијске економске уније

Суд Евроазијске економске уније је правосудно тело Евроазијске економске уније, које се формира и делује стално у складу са Уговором о Евроазијској економској унији. Статус, састав, надлежности, функционисање и формирање Суда Евроазијске економске уније утврђени су Статутом Суда Евроазијске економске уније који је дат у Прилогу бр. 2 Уговора о Евроазијској економској унији⁷¹.

Судије именује Високо савет на предлог држава чланица на период од девет година, како би се осигурала објективна, правична и непристрасна природа поступка. Превремени прекид овлашћења судија дозвољен је само одлуком Високог савета и то само на основу разлога који су исцрпно наведени у Статуту. Статутом се утврђују разне гаранције за независност судија Суда Уније.

Као и свако правосудно тело, суд Уније чине судије, двоје судија из сваке државе чланице. Према Статуту, кандидат мора да испуни три услова који карактеришу његову личност и професионалну обуку:

71 Додатак Н 2. Статут Суда Евроазијске економске уније; детаљан увид на: <https://docs.eaeunion.org/Pages/DisplayDocument.aspx?s=bef9c798-3978-42f3-9ef2-d0fb3d53b75f&w=632c7868-4ee2-4b21-bc64-1995328e6ef3&l=540294ae-c3c9-4511-9bf8-aaf5d6e0d169&EntityID=3610> 01.08.19.

1. да имају високе моралне квалитете;
2. да буде високо квалификован стручњак из области међународног и домаћег права;
3. да се придржавају захтева за судије највиших правосудних тела држава чланица.

Посебно, судијама је забрањено да заступају интересе државе или било којих других тела, организација, група или појединаца да се баве било којом активношћу која се односи на остваривање прихода, изузетак је: научна, креативна и предавачка активност.

При спровођењу правде суд примењује следеће мере⁷²:

- општепризната начела и норме међународног права;
- међународни уговори унутар Уније и други међународни уговори чији су странке државе у спору;
- одлуке и наредбе органа Савеза;
- међународни обичај као доказ универзалне праксе признате као владавина закона.

2.5. Механизми економске интеракције у оквиру Евроазијске економске уније

Државе чланице Евроазијске економске уније извршавају своје економске активности и интегришу се у мери и областима које су дефинисане Уговором о Унији. Евроазијска економска унија је сложена међународна интеграција, него само подручје Зоне слободне трговине и Царинске Уније. Унија представља слободно кретање робе, услуга, капитала и радне снаге, спровођење кординисане и јединствене политике у областима дефинисаним Уговором.

Кохерентна политика Евроазијске економске уније спроводи се у оквиру:

1. Макроекономске политике;
2. Монетарна политике;
3. Индустријске и агроиндустријске политике;
4. Енергетске и транспортне политике;
5. Техничких прописа;
6. Санитарне, ветеринарске, карантинских, фитосанитарних мера и заштите потрошача.

72 Об утверждении регламента Суда Евразийского экономического союза, Решение Высшего совета ЕАЭС от 23.12.2014 № 101; детаљан увид на: <https://www.alta.ru/tamdoc/14vr0101/> 02.08.19

2.5.1. Макроекономска политика

Да би се постигао уравнотежен развој економија држава чланица, у оквиру Уније спроводи се кохерентна макроекономска политика, прописана чланом 63 Уговора о Евроазијској економској унији и анексом број 14 Уговора⁷³. Спровођење такве политике предвиђа интеракцију држава чланица у следећим областима:

- осигурање одрживог развоја економије држава чланица користећи интеграциони потенцијал Уније и конкурентске предности сваке државе чланице;
- формирање заједничких принципа за функционисање економије земаља чланица и обезбеђивање њихове ефикасне интеракције;
- стварање услова за повећање унутрашње стабилности економија земаља чланица, укључујући осигурање макроекономске стабилности, као и отпор спољним утицајима;
- развој општих принципа и смерница за предвиђање друштвено-економског развоја држава чланица.

Државе чланице формулишу економску политику у оквиру следећих квантитативних макроекономских показатеља који одређују одрживост економског развоја⁷⁴:

- годишњи дефицит консолидованог буџета сектора владе мора бити мањи од 3% бруто домаћег производа;
- општи државни дуг не прелази 50% бруто домаћег производа;
- стопа инфлације (индекс потрошачких цена) у годишњем изразу не прелази више од 5%.

Комисија има улогу координатора у спровођењу интегрисане макроекономске политике. У том циљу, Комисија прати бројне показатеље, врши аналитички рад, развија прогнозе за социо-економски развој Уније, помаже државама чланицама у размени информација и одржава консултације о питањима везаним за тренутну економску ситуацију у државама чланицама, те се развијају, у координацији са државама чланицама документи који имају за циљ развој и имплементацију кохерентних мера макроекономске политике.

Главне смернице макроекономске политике усвајају се сваке године у Унији: програмски документ који идентификују најважније краткорочне и средњорочне циљеве за економије

⁷³ *Статња 63. Основные макроэкономические показатели, определяющие устойчивость экономического развития; Приложение N 14. Протокол о проведении согласованной макроэкономической политик,*

⁷⁴ *Статња 63. Основные макроэкономические показатели, определяющие устойчивость экономического развития*

држава чланица у циљу постизања циљева утврђених главним областима економског развоја Уније, као и препоруке о томе како решити ове проблеме.

2.5.2. *Монетарна политика*

Да би продубиле економску интеграцију, развиле сарадњу у монетарној и финансијској сфери, осигурале слободно кретање робе, услуга и капитала на територијама држава чланица, повећале улогу националних валута држава чланица у спољнотрговинској и инвестиционој операцији, као и осигурале међусобну конвертибилност валуте развијају и спроводе договорену монетарну политику засновану на члану 64 Уговора о Евроазијској економској унији и анексу број 15 уз Уговор⁷⁵.

Координацију политике девизног курса врши посебно тело које укључује гувернере националних (централних) банака држава чланица и поступак за који је утврђен међународним споразумом унутар Уније.

2.5.3. *Индустријска и агроиндустријска политика*

Уговор о Евроазијској економској Унији чланом 91 и анексом број 27 Уговора, предвиђа сарадњу држава чланица у спровођењу кохерентне индустријске политике⁷⁶. Циљеви спровођења индустријске политике унутар Уније су: убрзати и повећати одрживост индустријског развоја, повећати конкурентност индустријских комплекса држава чланица, спровести ефикасну сарадњу с циљем повећања иновацијске активности, уклањања баријера у индустријској сфери, укључујући и транспортна кретања индустријске робе држава чланица.

Државе чланице развијају главне правце индустријске сарадње унутар Уније, које је одобрен од стране Међувладиног савета и укључују, између осталог, приоритетне врсте привредне активности за индустријску сарадњу и осетљиве производе. Комисија сваке године прати и анализира резултате примене смерница и, ако је потребно, припрема, у договору с државама чланицама, предлоге за прецизирање смерница.

75 *Статья 64. Цели и принципы согласованной валютной политики; Приложение N 15. Протокол о мерах, направленных на проведение согласованной валютной политики,*

76 *Статья 91. Правоприменение, Приложение N 27. Протокол о промышленном сотрудничестве*

Индустријска политика унутар Уније спроводи се на основу следећих принципа:

1. равноправност и уважавање националних интереса држава чланица;
2. обостране користи;
3. лојалне конкуренције;
4. недискриминације;
5. транспарентности.

Да би се осигурао развој агроиндустријског комплекса и села у интересу становништва сваке државе чланице и Уније у целини, као и економске интеграције, у Унији се спроводи усклађена агроиндустријска политика. Главни циљ заједничке пољопривредне политике је ефикасна примена ресурса потенцијала држава чланица за оптимизацију производње конкурентних пољопривредних производа и хране, задовољење потреба заједничког пољопривредног тржишта, као и повећање извоза пољопривредних производа и хране⁷⁷.

Унутар Уније, државна подршка пољопривреди врши се у складу са прописима садржаним у анексу број 29 уз Уговор⁷⁸.

2.5.4. Технички прописи

Важан аспект сарадње држава чланица Уније је област техничке регулације. На основу члана 51 Уговора о Евроазијској економској унији техничка регулација врши се у складу са следећим принципима⁷⁹:

- успостављање обавезних захтева за производе или производе и везане за процесе дизајнирања захтева за производима (укључујући истраживања), производњу, изградњу, уградњу, пуштање у погон, рад, складиштење, транспорт, продају и одлагање;
- успостављање јединствених обавезних захтева у техничким прописима Уније или националних обавезних захтева у законима држава чланица за производе који су укључени у јединствену листу производа за које су у Унији утврђени обавезни захтеви;
- примену техничких прописа Уније у државама чланицама без изузетка;
- сагласност техничке регулативе у Унији са нивоом економског развоја држава чланица и нивоом научног и технолошког развоја;
- независност акредитационих тела држава чланица, тела за потврђивање усаглашености држава чланица и органа за надзор држава чланица од произвођача, продавца, извођача и купаца, укључујући потрошаче;
- обезбеђивање усклађивања Закона држава чланица у погледу утврђивања одговорности за кршење обавезних захтева за производима, правила и поступака за спровођење обавезне процене усаглашености.

77 Статња 94. Цели и задачи согласованной (скоординированной) агропромышленной политики;

78 Приложение N 29. Протокол о мерах государственной поддержки сельского хозяйства;

79 Статња 51. Общие принципы технического регулирования;

Технички прописи и стандарди Уније доносе се у циљу заштите људског живота и (или) здравља људи, имовине, животне средине, живота и (или) здравља животиња и биљака, спречавања заваравања потрошача, као и обезбеђења енергетске ефикасности и очувања ресурса. Да би се испунили захтеви техничких прописа Уније и оценила усаглашеност са захтевима техничких прописа Уније, међународни, регионални (међудржавни) стандарди могу се примењивати на добровољној основи, а ако они изостану, могу се применити национални (државни) стандарди држава чланица (члан 52)

2.5.5. Енергетска и транспортна политика

Уговором о Евроазијској економској унији укључени су одељци „Енергија и Транспорт“, у оквиру којих су дате смернице за развој дугорочно корисне сарадње у области енергетике и транспорта, да се спроведе фазно формирање заједничких енергетских тржишта и развој транспортне инфраструктуре.

Одељком XX Уговора и члановима 81, 83 и 84⁸⁰, превиђена је заједничка енергетска политика, чији су главни приоритети: обезбеђивање тржишних цена енергетских ресурса, обезбеђивање развоја конкуренције на заједничким тржиштима енергетских ресурса, обезбеђивање развоја саобраћајне инфраструктуре заједничких тржишта енергетских ресурса и усклађивање националних норми и правила за рад технолошке и комерцијалне инфраструктуре заједничких тржишта енергетских ресурса.

Одељком XXI Уговора и чланом 86⁸¹ предвиђена је имплементација кохерентне транспортне политике, чији су главни приоритети формирање јединственог транспортног простора; стварање и развој Евроазијских транспортних коридора; развој транзитног потенцијала; стварање логистичких центара; Развој транспортне инфраструктуре; развој науке, кадрова и иновација у области транспорта.

80 *Статья 81. Формирование общего электроэнергетического рынка Союза, Статья 83. Формирование общего рынка газа Союза и обеспечение доступа к услугам субъектов естественных монополий в сфере транспортировки газа, Статья, 83. Формирование общего рынка газа Союза и обеспечение доступа к услугам субъектов естественных монополий в сфере транспортировки газа;*

81 *Статья 86. Скоординированная (согласованная) транспортная политика;*

2.5.6. Санитарне, ветеринарске, карантинске и фитосанитарне мере и заштита потрошача

Евроазијска економска унија спроводи кохерентну политику у области санитарних, ветеринарских, карантинских и фитосанитарних мера. Циљ овакве политике је да обезбеди санитарно-епидемиолошко и ветеринарско-санитарно благостање на територији целе Уније и допринело продубљивању интеграционих процеса кроз смањење административних баријера. Договорена политика се спроводи кроз заједнички развој, усвајање и спровођење међународних уговора од стране држава чланица и аката Комисије у области примене санитарних, ветеринарских, карантинских и фитосанитарних мера (члан 56).

Државе чланице спроводе координисану политику у области заштите потрошача са циљем стварања једнаких услова за грађане држава чланица да заштите своје интересе од неправедних активности привредних субјеката. Спровођење договорене политике у области заштите потрошача обезбеђује се у складу са чланом 61 Уговора о Евроазијској економској унији и законима држава чланица о заштити потрошача на основу принципа у складу са анексом број 13 уз Уговор⁸².

Потпуна инплементација кохерентне политике, уклањање баријера и максимално смањење изузетака и ограничења за слободно кретање робе, услуга, капитала и радне снаге имаће директан утицај на развој реалног сектора економије држава чланица, а сама Евроазијска економска унија кроз низ синергетских ефеката достићиће конкурентску позицију у међународним оквирима. Уговором о Евроазијској економској унији дефинисани су и програми развоја, који ступају на снагу најкасније до 1. јануара 2025. године: формирање заједничког тржишта електричне енергије, заједничког тржишта гаса, заједничког тржишта за нафту и нафтне деривате, заједничког финансијског тржишта, заједничка транспортна инфраструктура и инплементација дигиталне агенде. Након усвајања свих мера, програма и кохерентне политике, Евроазијска економска унија оствариће свој пун економски потенцијал и правни ентитет у међународним оквирима, док имплицативно означава завршетак треће фазе и успешну реализацију пројекта „Евроазијска иницијатива“.

82 *Статња 61. Политика в сфере защиты прав потребителей, Приложение N 13. Протокол о проведенни согласованной политики в сфере защиты прав потребителей;*

2.6. Економски и геостратешки значај чланица Евроазијске економске уније

Евроазијска економска унија је међународна регионална интеграција економског карактера настала као резултат потраге за форматом и правцима подједнако корисне сарадње, путем синергије потенцијала националних економија држава чланица. Јединствено тржиште роба, услуга, капитала и радне снаге представља срж пројекта интеграције.

Евроазијска унија је комбинација интеграционих процеса и различитих облика трговинске, економске, инвестиционе, транспортне и енергетске сарадње између Евроазијске економске уније, с једне стране, и држава или економских блокова, с друге стране, на целом простору Евроазије од Атлантског и Арктичког океана, на северу и западу, до Тихог и Индијског океана на истоку и југу⁸³.

Иако млада економска интеграција, остварује утицај на развој светске економије. Пре свега, неопходно је идентификовати области у којима је Евроазијска економска унија лидер у свету.

Евроазијска економска унија је највећи међудржавни ентитет на свету. Њена територија заузима 20 милиона квадратних метара или 14% Земље површине⁸⁴.

Евроазијске економска унија је лидер у производњи енергената. Производња нафте износила је 634,2 милиона тона у 2018. години или 14,5% глобалне производње. Заузима прво место у свету у производњи гаса са глобалним учешћем од 20,2% или 783,4 милијарди кубних метара и у производњи уља са глобалним учешћем од 14,5% или 560,2 милиона тона. Заузима четврто место у ископавању угља са глобалним учешћем од 6,5% или 560,2 милиона тона и у производњи електричне енергије са глобалним учешћем од 4,9% или 1278,2. милијарди киловата.

Индустријска производња Евроазијске економске уније заузима осмо место и у 2017. години износила 1,1 билион америчких долара (USD) или 2,2% светске производње. У производњи челика заузима пето место у износу од 83,1 милиона тона или 5% светске производње, док у производњи ливеног гвожђа заузим четврто место са производњом од 55,9 милиона тона или 4,7% глобалне производње.

83 Юрий К. „Евразийский экономический союз в мировой экономике и областях интеграции в великой Евразии“; детаљан увид на: <http://eurasian-movement.ru/archives/25018> 15.08.19.

84 Вредности којима смо представили економски потенцијал, преузете су са два електронска ресурса, док је њихова комбинација дата у даљем тексту; детаљан увид на: <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/ses.aspx> 27.07.19; <http://www.eaeunion.org/#about> 27.07.19.

Укупна пољопривредна производња износила је 123,9 милијарди USD или 5,5% глобалне производње. Бруто жетва житарица и махунарки износила је 166,1 милиона тона или 5,3% глобалне производње. Треће место заузима у производњи кромпира у износу од 41,5 милиона тона или 10,7% глобалне производње и у производњи пшенице у износу од 101,4 милиона тона или 13,5% светске производње, док у производњи меса заузима шесто место у износу од 11,7 милиона тона или 3,9% глобалне производње. У производњи млека заузима треће место са 6,9% глобалне производње или 46,3 милиона тона. Друго место заузима у производњи минералних ђубрива са износом од 31,3 милиона тона или 16,6% глобалне производње.

Евроазијска економска унија заузима четврто место у свету по дужини изграђене путне инфраструктуре, дужине од 1712,7 хиљада километара, што претставља 2,6% светске дужине или 4,7% глобалног удела. На трећем месту се налази по укупној дужини железничке инфраструктуре, дужине од 109,7 хиљада километара или 8% глобалног учешћа. Удео становништва са приступом интернету је 86% становништва или 3,9% глобалних корисника интернета.

Укупан број становника Евроазијске економске уније од 1. јануара 2018. године је 183,8 милиона становника или 2,4% глобалне популације. Економски активно становништво броји 94,3 милиона људи или 2,8% глобалне популације. Стопа незапослености је 5,4% или 2,2% испод глобалног нивоа.

Обим бруто домаћег производа Евроазијске економске уније у 2018. години износио је 1,9 билиона USD или 3,2% глобалног БДП-а. Обим међусобне трговине држава чланица Уније у 2017. години износио је 54,2 милијарде USD, док је обим спољне трговине са трећим земљама износио 663,8 милијарди USD или 2,8% глобалног извоза и 1,9% глобалног увоза.

На основу наведених чињеница можемо извести закључак да Евроазијске економска унија има потенцијал да постане прилично јак конкурент другим центрима глобалне економске гравитације.

Руска Федерација⁸⁵

Географија

- Територија: 17,1 милиона квадратних метара;
- Становништво: 146,88 милиона становника;
- Главни град: Москва, 12,1 милиона становника.

85 Информације за све државе чланице Евроазијске економске уније преузете су са електронског ресурса: <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/ses.aspx> 27.07.19.

Економске перформансе

Бруто домаћи производ у 2017. години износио је 1.577,9 милијарди USD, просечна годишња стопа раста од 2011. године до 2017. године била је 101,5%. Обим индустријске производње (обим отпремљене робе сопствене производње) у 2017. години био је 980,7 милијарди USD, просечна годишња стопа раста од 2011. године до 2017. године била је 102,5%. Производња нафте, укључујући гасни кондензат у 2017. години износила је 546,5 милиона тона или по глави становника - 3,722 кг. Производња природног гаса у 2017. години износила је 690,5 милијарди кубних метара или по глави становника - 4702 кубних метара. Обим пољопривредне производње у 2017. години био је 96,9 милијарди USD, просечна годишња стопа раста од 2011. године до 2017. године била је 105,9%.

Главне индустрије

Производња нафте и гаса, прерада драгог камења и метала, производња летелица, производња ракета и свемирске опреме, нуклеарна индустрија, производња оружја и војне опреме, електротехника, индустрија целулозе и папира, аутомобилска индустрија, саобраћај инфраструктура, путна и пољопривредна механизација, лака и прехранбена индустрија.

Република Казахстан

Географија

- Територија: 2 724,9 хиљада квадратних метара;
- Становништво: 18,6 милиона становника;
- Главни град: Нур-Султан, 1 милион становника;

Економске перформансе

Бруто домаћи производ у 2017. години износио је 159,4 милијарде USD, просечна годишња стопа раста од 2011. године до 2017. године била је 104,8%. Обим индустријске производње у 2014. години био је 69,5 милијарди USD, просечна годишња стопа раста од 2011. године до 2017. године била је 101,9%. Производња нафте, укључујући гасни кондензат у 2017. години износила је 86,2 милиона тона или по глави становника - 4,779 кг. Производња природног гаса у 2017. години износила је 53,2 милијарде кубних метара или по глави становника - 2 949 кубних метара. Обим пољопривредне производње у 2017. години износио је 12,6 милијарди USD, просечна годишња стопа раста од 2011. године до 2017. године износи 105,0%.

Главне индустрије

Обојена и тешка металургија, хемијска индустрија, машинска, енергетска, прехранбена, као и рафинерије нафте и производња грађевинских материјала.

Република Белорусија

Географија

- Територија: 207,6 хиљада квадратних метара;
- Становништво: 9.492 милиона становника;
- Главни град: Минск, 1,9 милиона становника;

Економске перформансе

Бруто домаћи производ у 2017. години износио је 54,4 милијарде USD, просечна годишња стопа раста од 2011. године до 2017. године била је 101,0%. Обим индустријске производње у 2014. години био је 48,1 милијарди USD, просечна годишња стопа раста у периоду од 2011. године до 2017. године била је 101,7%. Обим пољопривредне производње у 2014. години био је 9,4 милијарде USD, просечна годишња стопа раста од 2011. године до 2017. године била је 102,8%. Производња нафте, укључујући гасни кондензат у 2017. години износила је 1,7 милиона тона или по глави становника - 179 килограма. Производња природног гаса у 2017. години износила је 0,2 милијарди кубних метара.

Главне индустрије

Металуршка индустрија, машинска, обрада метала, хемијска и петрохемијска, лака индустрија и прехранбена индустрија.

Република Јерменија

Географија

- Територија - 29,7 хиљада квадратних метара;
- Становништво - 2,97 милиона становника;
- Главни град - Ереван, 1 милион становника.

Економске перформансе

Бруто домаћи производ у 2018. години износио је 11,5 милијарди USD. Просечна годишња стопа раста за период од 2011. године до 2017. године износи 104,9%. Обим индустријске производње у 2017. години је 3,4 милијарде USD. Просечна годишња стопа раста за период од 2011. године до 2017. године износи 109,5%. Пољопривредна производња у 2017. години износи 1,9 милијарди USD. Просечна годишња стопа раста за период од 2011. године до 2017. године износи 106,2%.

Главне индустрије

Екстракција и прерада грађевинског материјала, обојена металургија, производња вина и жестоких алкохолних пића. Постоје предузећа која се баве производњом машина за

резање метала, опреме за прешање (пресе) и обликовање прецизних инструмената, синтетичке гуме, гума, пластике, хемијских влакана, минералних ђубрива, електромотора, алата, микроелектронике, накита, свилених тканина и плетива.

Република Киргистан

Географија

- Територија: 199,9 хиљада квадратних метара;
- Становништво: 6,26 милиона становника;
- Главни град: Бишкек, 1 милион становника.

Економске перформансе

Бруто домаћи производ у 2017. години износио је 7,6 милијарди USD. Просечна годишња стопа раста за период од 2011. године до 2017. године износи 105,6%. Обим индустријске производње у 2017. години је 3,4 милијарде USD. Просечна годишња стопа раста за период од 2011. године до 2017. године износи 104,9%. Обим пољопривредне производње у 2017. години је 3,0 милијарди USD. Просечна годишња стопа раста за период од 2011. године до 2017. године је 102,8%. Производња нафте, укључујући гасни кондензат у 2017. години износила је 0,2 милиона тона или по глави становника - 32 килограма. Производња природног гаса у 2013. години износила је 0,03 милијарди кубних метара или по глави становника - 4,8 кубних метара.

Главне индустрије

Пољопривредна производња, хидроенергија, обојена металургија, рударство, инжењерство, израда инструмената, лака и прехранбена индустрија.

3. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са чланицама ЕАЕС

3.1. Позиција Републике Србије у међународној трговини

Учешће извоза Републике Србије у укупном светском извозу износи 0.07% (просек за период 2008.-2017. година), док је учешће укупног српског увоза у укупном светском увозу нешто значајније и износи 0.11⁸⁶. Како бисмо што шире сагледали спољнотрговинску размену Републике Србије и стекли увид у обим спољнотрговинске размене и најзначајније спољнотрговинске партнере, анализирани су њени односи са ЕУ, ЦЕФТА и ЕАЕС. Узимајући у обзир просек посматраног десетогодишњег периода, анализа укупног извоза Републике Србије показује да се више од 64% српских производа (у вредности од 7980.74 милиона USD) пласира у земље ЕУ, нешто више од 20% (или 2701.28 милиона USD) се извози у земље ЦЕФТ-е, док се у ЕАЕС пласира нешто више од 6.5% (836.51 милион USD) укупног српског извоза. Значи, преко 90% српског извоза заврши на тржиштима ова три региона. Анализа са становишта увоза, са друге стране, показала је да је наш најзначајнији спољнотрговински партнет у том смислу ЕУ. Са овог тржишта увезе се роба чије учешће у укупном српском увозу износи 63% (односно 11740.14 милиона USD – просек периода 2008.-2017.). На другом месту, по нивоу значајности налазе се земље чланице ЕАЕС савеза, са просечном вредношћу увоза од 2432.57 милиона USD (за период 2008.-2017.), што чини 13% укупног српског увоза. Док се са тржишта земаља чланица ЦЕФТ-е увезе роба са просечном вредношћу од 970.79 милиона, што чини 5.2% укупног српског увоза. На основу тога можемо да претпоставимо да на тржиште ЕАЕС постоји неискоришћен извозни потенцијал.

Степен зависности неке земље од спољне трговине мери се помоћу индикатора под називом степен отворености економије. Степен отворености привреде показује укљученост земље у међународну поделу рада и изражава који део размене одређена земља остварује са другим земљама и колика је зависност од других земаља. Графикон 1. приказује неке од најзначајнијих показатеља отворености једне привреде и то: учешће увоза, извоза и спољнотрговинског

86 Обрачунати подаци за посматрани период су поређени са подацима објављеним у бази података Уједињених Нација и могу се наћи на следећем линку <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx> 15.12.2018.

дефицита у бруто домаћем производу (БДП-у). Показатељи учешћа извоза и увоза у БДП-у у посматраном десетогодишњем периоду показују континуирани раст.

Вредности коефицијента који приказује однос извоза према БДП-у се из године у годину повећавају, што показује да је степен повећања укључености Републике Србије у спољнотрговинској размени са светом у порасту. Поредићи вредност овог коефицијента из 2008. године са вредношћу из последње посматране године (2017.), закључује се да је ниво укључености привреде Републике Србије у светску привреду номинлно порастао готово два и по пута. Вредност коефицијента од 38.43% у 2017. години, указује да Република Србија има још доста простора за унапређење своје позиције у светској привреди. Унапређење конкурентности производње и стварање јачих веза међународне сарадње су примарни фактори повећања овог коефицијента.

Вредност коефицијента који показује учешће увоза у БДП-у, није расла истом динамиком као коефицијент односа извоза и БДП-а. Поредићи прву и последњу посматрану годину долазимо до закључка да је учешће увоза у БДП-у порастао за свега 1,6 пута. И поред споријег раста учешћа увоза у БДП-у, Република Србија је и даље земља са спољнотрговинским дефицитом јер је вредност увоза већа од вредности извоза. Главна последица споријег раста увоза је смањење спољнотрговинског дефицита. На *графикону 1.* сликовито је приказано учешће спољнотрговинског дефицита у БДП-у, које је значајно мање последњих година (тј. у периоду 2013.-2017.).

Графикон 1. Учешће спољнотрговинске размене Републике Србије у бруто домаћем производу, изражено у %

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Спољнотрговинска кретања Републике Србије у посматраном периоду била су праћена значајним стопама раста БДП-а, што се може видети из *табеле 1.* Низак ниво екстерне

компоненте БДП-а Републике Србије, који се мери учешћем извоза и увоза добара и услуга у укупној економској активности, има за последицу мали степен отворености привреде. Република Србија је у првим посматраним годинама имала прилично низак коефицијент отворености (46.31% у 2008. години), са свим негативним последицама које из тога проистичу – немогућност већег коришћења међународних компаративних предности, недовољно јачање конкурентности, отежано коришћење предности економије обима производње (смањење трошкова по јединици производње) као и отежано регулисање финансијских обавеза према иностранству. Међутим, поредећи последњу (2017.) и прву посматрану годину (2008.) уочава се да је вредност коефицијента готово дуплирана и да Република Србија из године у годину има константан, последњих година, прилично уједначен раст овог коефицијента. Закључак је да је потребан још већи степен отворености да подстакне специјализацију и економију обима и уједно олакша приступ савременим технологијама посредством страних директних инвестиција, што је несумњиво од значаја за развој земље.

Табела 1. Робна размена и отвореност привреде Републике Србије у периоду 2008-2017.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Спољнотрговинска робна размена Републике Србије, милиони \$	24 151	24 151	26 265	31 641	30 149	35 160	35 042	31 252	33 783	38 918
Извоз из Републике Србије, милиони \$	8 344	8 344	9 795	11 779	11 226	14 610	14 845	13 376	14 883	16 997
Увоз у Републику Србију, милиони \$	15 807	15 807	16 470	19 862	18 923	20 550	20 196	17 875	18 899	21 921
БДП, милиони \$	52 156	45 235	41 724	49 255	43 239	48 386	46 990	39 613	40 626	44 227
Коефицијент односа извоза Републике Србије и БДП, %	16.00	18.45	23.47	23.92	25.96	30.20	31.59	33.77	36.64	38.43
Коефицијент отворености домаће привреде, %	46.31	53.39	62.95	64.24	69.73	72.67	74.57	78.89	83.16	87.99

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Након анализе обима укупне спољнотрговинске размене Републике Србије, њених најзначајнијих спољнотрговинских партнера и након приказа њене позиције на међународном тржишту (степен отворености), у наставку ће бити приказана детаљна анализа спољнотрговинске размене Републике Србије са земљама чланицама ЕАЕС, при чему ће

нагласак бити на увозу и извозу агроиндустријских производа, што је и тема овог докторског рада.

3.2. Анализа извоза агроиндустријских производа са ЕАЕС

Потреба за потпунијом сликом спољнотрговинског односа са земљама које у предмет анализе намеће потребу сагледавања укупног спољнотрговинског односа Републике Србије са земаљама чланицама ЕАЕС. За посматрани временски период просек укупног српског извоза на тржиште ЕАЕС износи 837 милиона USD, док просек укупног српског увоза са тржишта земаља чланица ЕАЕС износи 2433 милиона USD.

Спољнотрговинска размена са ЕАЕС своди се углавном на трговину са Руском Федерацијом. Просек посматраног десетогодишњег периода показује да 92% укупног српског извоза у ЕАЕС чини извоз у Руску Федерацију, а 88% укупног увоза из ЕАЕС чини увоз из Руске Федерације. Руска Федерација се налази на четвртом месту трговинских партнера Србије, обзиром да чини нешто мало више од 6% укупног српског извоза, а учествује са нешто више од 11% у нашем увозу. Када се у анализу додају и остале земље чланице ЕАЕС рачуница се много не мења. У посматраном десетогодишњем периоду укупан извоз Републике Србије у преостале четири земље чланице ЕАЕС у просеку износи 66.37 милиона USD, док је вредност просечног увоза 287.44 милиона USD. Код увоза доминира увоз гаса из Републике Казакстана и руде и концентрати бакра из Републике Јерменије. Једини суфицит у размени остварен је са Републиком Киргистан и Републиком Јерменијом. Спољнотрговински суфицит са Републиком Киргистан остварен је у периоду 2015.-2017. године. Спољнотрговински суфицит са Републиком Јерменијом остварен је први пут у периоду 2008.-2009. године, а потом у периоду 2012.-2014. године.

Агроекономиста Милан Простран наводи да се трговина шири у концентричним круговима, прво се осваја суседно тржиште па се иде даље. „За та далека тржишта потребна је велика продуктивност како би се исплатили високи трошкови транспорта. Споразуми о слободној трговини су добри, добро је да се укину баријере да извози ко хоће, али ми смо мала земља чија је пољопривреда осетљива на климатске факторе и тешко можемо бити стабилни снабдевачи тако великих тржишта“, истиче Простран.

У оквиру анализираног десетогодишњег периода просечан извоз агроиндустријских производа Републике Србије у земље ЕАЕС износио је 203.59 милиона USD (табела 2.), док је просечан увоз био 49.00 милиона USD. При томе је највећи део (готова сва) спољнотрговинске

размене агроиндустријских производа остварена са Руском Федерацијом. У табели 2. приказани су резултати спољнотрговинске размене (извоз, увоз и биланс) агроиндустријских производа Републике Србије са појединим чланицама ЕАЕС, исказани као просек анализираниог дестогодишњег периода.

Табела 2. Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа по земљама чланицама ЕАЕС, у милионима USD, просек за период 2008.-2017.година

	<i>Просечан извоз</i>	<i>Просечан увоз</i>	<i>Просечан спољнотрговински биланс</i>
Руска Федерација	194.06	43.52	150.53
Република Белорусија	6.34	0.72	5.62
Република Казахстан	0.56	0.04	0.52
Киргиска Република	2.34	4.71	-2.37
Република Јерменија	0.30	0.000	0.30
Укупно ЕАЕС	203.59	49.00	154.60

Обрачун на основу података Републичког завода за статистику

Овде је важно уочити нешто о чему је писао А. Хиршман: извозник који има уску понуду и не може лако да промени тржиште сноси веће трошкове од прекида трговине, поготово ако увози разноврсну робу и то управо од оних тржишта на која претежно извози.⁸⁷ Ово се може применити на српску трговину са земљама чланицама ЕАЕС, поготову на трговину са Русијом Федерацијом.

Анализа у наставку има за циљ да прикаже однос и структуру спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије појединачно са сваком од земаља чланица ЕАЕС.

3.3. Анализа спољнотрговинског односа Републике Србије и Руске Федерације

У анализи спољнотрговинских односа Републике Србије са Руском Федерацијом примењен је принцип „одозго према доле“ („Top-down analysis⁸⁸“). Анализа одозго према доле прво даје

⁸⁷ Albert O Hiršman, „National Power and the Structure of Foreign Trade“, University of California prees, Berkley and Los Angeles, 1945. год., стр. 30.

⁸⁸ <https://www.investopedia.com/terms/t/topdownanalysis.asp> 20.12.2018.

преглед «велике слике», а затим анализира детаље мањих компоненти. Укупан увоз и извоз Републике Србије у Руску Федерацију прво је анализиран по секторима СМТК, затим је рађена анализа по одсечима СМТК за агроиндустријске производе и на крају је рађена још детаљнија анализа по СМТК позицијама, односно најзначајнијим агроиндустријским производима. Циљ је стећи што јаснију слику о значају спољнотрговинске размене агроиндустријским производима, а затим извести што прецизније закључке о могућностима унапређења спољнотрговинске размене са Руском Федерацијом.

Структура укупног извоза Републике Србије у Руску Федерацију по секторима СМТК у посматраном десетогодишњем периоду је прилично хетерогена. *Слика 1.* показује да највећи удео у укупном српском извозу (просек посматраног десетогодишњег периода) на тржиште Руске Федерације имају следећи сектори: „6 - Израђени производи сврстани по материјалу“ (27%), „0 - Храна и живе животиње“ (24%), „7 - Машине и транспортни уређаји“ (20%) и „8 - Разни готови производи“ (17%). Шести сектор (СМТК 6) је имао веће учешће у укупном извозу на руско тржиште у периоду од 2008. до 2013. године (кретало се у интервалу 27-34%), у односу на период од 2014. до 2017. године (кретало се у интервалу 20-24%). Резултат за нулти сектор (СМТК 0) показује обрнуту ситуација у односу на шести сектор (СМТК 6). Учешће нултог сектора (СМТК 0) у укупном извозу у периоду од 2008. до 2013. године кретало се у интервалу 11-16%, док је у периоду од 2014. до 2017. године дошло до дуплирања учешћа и кретао се у интервалу 29-36%. Наравно при тумачењу података треба узети у обзир да су подаци Републичког завода за статистику услед методолошког усклађивања, ревидирани али само за период 2014.-2017. година.

Слика 1. Структура укупног извоза у Руску Федерацију по секторима СМТК, (просек за период 2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Воће и сир су, са становишта укупног извоза на тржиште Руске Федерације, убедљиво најважнији извозни производи, што ће бити предмет детаљније анализе (детаљном анализом је доказано у поглављима Анализа по производима СМТК 02 и СМТК 05). Република Србија је са Руском Федерацијом још 2000. године потписала трговински споразум којим је дефинисан део производа који се изузима од царина. Тиме се српски производи стављају у доста повлашћенији положај при пласману на тржиште Руске Федерације. Међутим, бесцарински режим не важи за све извозне агроиндустријске производе. Захтев српске стране у неким од последњих преговора је да се царине ослободе и прехранбени производи као што су тврди сиреви, живинско месо, дуван и шећер. Поред тога, већ неколико година српска страна настоји да обезбеди бесцарински извоз Фијата. Наравно, реч је о производима у којима би Република Србија могла да има конкурентске предности при пласману на тржиште Руске Федерације.

Слика 2. показује структуру укупног увоза из Руске Федерације по секторима СМТК (просек посматраног десетогодишњег периода). Увоз је прилично хомоген. Учешће трећег сектора СМТК („3 - Минерална горива, мазива и сродни производи“) у укупном увозу је највеће и износи 73%. Друго место, са учешћем од 9% у укупном увозу из Руске Федерације, заузимају пети и шести сектори СМТК („5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути“, „6 - Израђени производи сврстани по материјалу“). Анализа структуре увоза по појединачним годинама показује да није било значајнијих одступања у односу на приказану просечну структуру.

Слика 2. Структура укупног увоза из Руску Федерације по секторима СМТК, (просек за период 2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

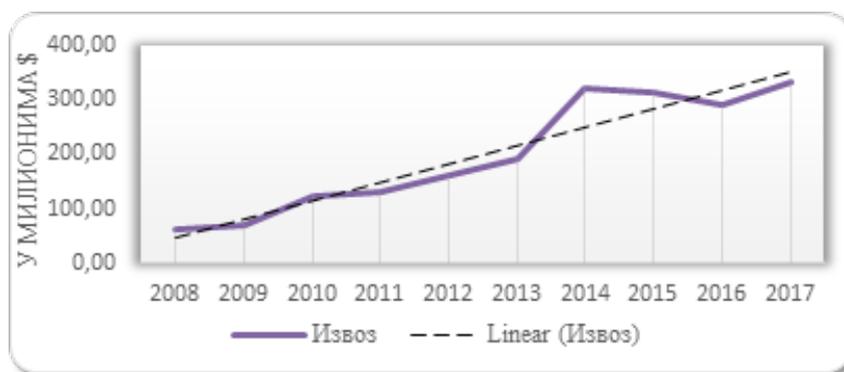
Сprovedена анализа упућује на закључак да се извоз Републике Србије у Руску Федерацију своди углавном на агроиндустријске производе, док се увоз базира на енергентима. Чињеница

је да је обим увоза енергената из Руске Федерације приближан обиму укупног српског извоза у ову земљу. То је најбитнији разлог за константан спољнотрговински дефицит са Руском Федерацијом. Зато у великој мери односе спољнотрговинске размене између ове две земље одређује управо цена нафте и гаса. Када цене ових енергената падају смањује се вредност нашег увоза и дефицит, а када њихове цене расту повећава се вредност увоза из Руске Федерације.

3.4. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Руске Федерације

Просечан извоз агроиндустријских производа Републике Србије у Руску Федерацију у посматраном периоду (2008.-2017. година) износио је, у сталним ценама, 199.88 милиона USD (табела 3). Вредност извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Руску Федерацију у последњој посматраној (2017.) години достигао је износ од 334.44 милиона USD, што представља реално повећање од више од 5 пута (прецизније 5,5) у односу на прву посматрану (2008.) годину, када је извоз износио 60.61 милиона USD (графикон2). Уочене су две фазе раста извоза агроиндустријских производа. Прва фаза обухвата период од 2008. до 2013. године. Поредићи ниво извоза у првој посматраној години (2008.) са 2010. годином закључујемо да је вредност извоза агроиндустријских производа дуплирана у реалном смислу (јер се пореде подаци извоза обрачунати у сталним ценама). Тај тренд је настављен наредних пар година посматраног временског периода. Друга фаза обухвата период од 2014. до 2017. година. Поредићи ниво извоза из 2014. године са 2010. годином, долазимо до сличног закључка (износ извоза је дуплиран тј. повећан за 2,6 пута). Међутим, ако поредимо вредност извоза из било које године друге фазе (2014.-2017. година) у односу на 2008. годином закључујемо да је вредност извоза агроиндустријских производа реално већа за више од пет пута. *Графикон 2.* сликовито приказује претходно изнете чињенице константног раста српског извоза агроиндустријских производа у Руску Федерацију.

Графикон 2. Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Руску Федерацију (просек за период 2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

На основу података приказаних у *табели 3.*, уочавамо да је константан раст извоза остварен уз релативно ниску стопу промене од 20.90%, што говори у прилог константног и устаљеног пласмана српских агроиндустријских производа на тржиште Руске Федерације. Релативно умерен просечан коефицијент варијације од 50.74% последица је осцилација у реалној вредности извоза. Са једне стране, у 2014. години забележен је највећи реални раст, односно извоз у 2014. години је повећан за 131.39 милиона USD у поређењу са нивоом извоза из 2013. године. Са друге стране, остварен је пад нивоа извоза у 2015. години у износу од 9.38 милиона USD у поређењу са 2014. годином, као и пад у 2016. години у износу од 23.07 милиона USD у односу на ниво извоза остварен у 2015. години. Пад у 2015. години делимично се може објаснити неким од изазова са којима се српски извозници суочавају, а тиче се реекспорта⁸⁹. Наиме, у 2014. години⁹⁰ српска јавност је упозната са проблемом реекспорта меса произведеног у ЕУ преко једне српске кланице. Проблем је решен када је афера откривена а контроле су пооштрене. Осим тога, у априлу 2015. године, руска служба за ветеринарски и фитосанитарни надзор (Rossel'hoznadzor) издала је обавештење о ограничавању увоза јабука из Републике Србије због фалсификовања српских фитосанитарних сертификата.⁹¹

89 Русија је у августу 2014. године забранила увоз прехранбених намирница из Западне Европе, Сједињених Америчких Држава, Канаде и Аустралије, као контрамеру због увођења санкција Русији. Уводећи забрану увоза робе из одређених земаља, Руска Федерација је отворила широко поље за разне махинације. У немогућности да своје производе директно пласирају на Руско тржиште, произвођачи из санкционисаних земаља имају интерес да то обаве индиректно, преко посредника из осталих земаља.

90 <http://www.politika.rs/scc/clanak/296657/Ljajic-Na-putu-smo-resenja-problema-u-izvozu-mesa> 02.03.2019.

91 <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/ekonomija/aktuelno.239.html:545968-Rusija-ogranicava-uvoz-jabuka-iz-Srbi-je-zbog-falsifikatora> 25.02.2019.

Слика 3. Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Руску Федерацију (просек за период 2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Структура извоза агроиндустријских производа у посматраном периоду је била прилично стабилна, али за поједине СМТК одсеке постоје значајне осцилације у појединим годинама.

Најзначајније учешће у укупном извозу агроиндустријских производа (приказаног као просек за посматрани десетогодишњи период) у Руску Федерацију има одсек „05 - Поврће и воће“, са учешћем од 73.1% (слика 3). „Поврће и воће“ је група производа која се највише извози у Руску Федерацију, са просечном вредношћу, у сталним ценама, од 146.21 милиона USD за посматрани десетогодишњи период. Изузетак су 2008. година (у којој је учешће овог СМТК одсека износило 67.70%) и 2014. година (у којој је дошло до значајнијег пада на 57.3%).

Одсек „02 - Млечни производи и јаја“ заузима друго место по учешћу у укупном извозу агроиндустријских производа у Руску Федерацију посматраног као просек анализираног десетогодишњег периода. Просечан ниво учешћа другог одсека је 7.8% (слика 3) са релативно јаким коефицијентом варијације од 59.46%. Потребно је истаћи да је тек 2010. године овај одсек почео да се извози у Руску Федерацију са вредношћу од 0.12 милиона USD, што је у укупном извозу посматране године износило свега 0.1%. Овај одсек је из године у годину имао значајан реални раст, изузетак су 2015. година и 2016. година. Колико значајном реалном расту је реч, показује просечна стопа промене у износу од 120.17% (просек периода 2010.-2017. година). То је уједно и највећа стопа промене када се погледају остали СМТК одсеци. Закључак је да је ово група производа у којој је Република Србија последњих година препознала и остварила конкурентску предност у наступу на тржиште Руске Федерације. У 2013. години остварено је највеће учешће овог одсека у укупном извозу агроиндустријских производа и оно износи 11.2% (21.42 милиона USD). У периоду од 2010. до 2014. година овај одсек је реално растао по јако високим стопама, да би у 2015. години остварио реални пад од 3.97%, а у 2016. година реални раст од 3.20%. У 2017. години остварен је реални раст од 12.45%. Коефицијент варијације

овог одсека је релативно јак и износи 59.46%, што је последица управо изнетих осцилација у реалним стопама раста.

Први одсек (СМТК 01) „01- Месо и прераде од меса” налази се на трећем месту по нивоу значајности у структури извоза агроиндустријских производа у Руску Федерацију. Он чини 7.61% укупног извоза агроиндустријских производа на тржиште Руске Федерације (посматрано као просек десетогодишњег периода). Обим извоза овог одсека има прилично велика одступања у посматраном периоду (2008.-2017.), што показује и просечни коефицијент варијације од 140.57%. Анализа укупног обима извоза овог сектора (СМТК 01) указује да је у првим посматраним годинама овај сектор имао стабилан раст. Највећи реални раст је остварен у 2012. години (309.52%). Међутим, значајне осцилације настају у последњим посматраним годинама (период 2013.-2017.), јер је „проблем“ направио рекордан извоз у 2014. години (у износу од 72.58 милиона USD). У 2013.години овај сектор остварио је значајан пад у износу од невероватних 51.73%. Слична ситуација се догодила и у 2015. години, када је пад износио 48.94%. Убедљиво највећи пад забележен је у 2016. години и износио је 76.74%. Просечна стопа промене за посматрани период (2008.-2017.) износи 36.34% и показује да је раст извоза овог одсека (СМТК 01) био већи од оставреног пада у претходно поменуте три године.

Анализа извоза по одсецима СМТК у посматраном периоду, наводи на закључак да извоз следећих одсека: „05 - Поврће и воће“, „02 - Млечни производи и птичја јаја“, „01 - Месо и прераде од меса“ и „04 - Житарнице и производи од жита“ чине преко 90% укупног извоза агроиндустријских производа (слика 3.). Високе стопе промене робних група „02 - Млечни производи и птичја јаја“ (стопа промена је 120.17%) и „06 - шећер, производи од шећера и мед“ (стопа промене је 94.24%) и њихови високи коефицијенти варијације индицирају да ове робне групе имају изражену тенденцију несигурности у даљем пласману на тржиште Руске Федерације. При тумачењу резултата треба имати у виду да робна група „02 - Млечни производи и птичја јаја“ учествује у извозу тек од 2010. године, док су сви подаци за робну групу „03 - Рибе, љускари, мекушци и прерађевине од њих“ засновани на подацима за само три године (2012.-2014.) у којима је Република Србија извозила ову групу производа. Треба узети у обзир и чињеницу да се робна група „08 - Сточна храна (осим жита у зрну)“ пласира на тржиште Руске Федерације тек од 2012. године, и то у прилично стабилном обиму (што показује стопа промене од 44.29%). Коефицијент варијације од 99.90% указује на осцилације у обиму које су последици растућег тренда извоза ове групе производа.

Закључак је да ће се у будућности извоз у Руску Федерацију заснивати на следећим робним групама: „05 - Поврће и воће“ (стопа преомене 22.50% и коефицијент варијације 47.43%), „04 - Житарнице и производи од жита“ (стопа преомене -0.40% и коефицијент варијације

36.63%), „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ (стопа преомене 13.50% и коефицијент варијације 36.04%) и „11 – Пића“ (стопа преомене 19.98% и коефицијент варијације 38.07%).

Табела 3. Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Руску Федерацију (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Учешће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.01	-20.38	85.17	0.00
01	Месо и прераде од меса	15.22	36.34	140.57	7.61
02	Млечни производи и птичја јаја	15.59	120.17	59.46	7.80
03	Рибе, љускарци, мекушци и прерађевине од њих	0.02	80.35	206.11	0.01
04	Житарице и производи на бази житарица	6.53	-0.40	36.63	3.27
05	Поврће и воће	146.21	22.50	47.43	73.15
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.20	94.24	94.39	0.10
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.62	39.92	121.29	0.31
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	2.89	44.29	99.90	1.45
09	Разни производи за храну и прерађевине	5.83	13.50	36.04	2.92
11	Пића	5.45	19.98	38.07	2.73
12	Дуван и производи од дувана	1.31	-38.01	148.73	0.66
Укупно:		199.88	20.90	50.74	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Доношење прецизнијих закључака намеће потребу за детаљнијом анализом. У наставку су приказани резултати анализе појединачних група производа (позиција), саставних делова СМТК одсека, који чине 90% извоза агроиндустријских производа у Руску Федерацију.

3.4.1. Анализа СМТК одсека и позиција агроиндустријских производа

3.4.1.1. Анализа по производима СМТК 01 („01 - Месо и прераде од меса“)

Четири робне групе су саставни део овог одсека СМТК. Робна група „017 - Месо и јестиви кланични произв., конзерв.,нн“ једина се континуирано извозила у целом периоду посматрања, што се може видети на слици 4. Просечан извоз ове групе производа, у сталним ценама) износи 3.96 милиона USD (просек посматраног десетогодишњег периода) а учешће извоза ове групе производа у укупном извозу посматраног сектора (СМТК 01) износи 26.03% (табела 4.). Робна група „016 - Месо и јестиви кланич.произв., сољени, сушени“ се извози почев од 2009. године (са учешћем извоза ове робне групе од 2.39% у укупном извозу посматраног одсека). Робна група „012 - Остало месо и јестиви отпаци, свеже, смрзнуто“ се извози почев од 2011. године а учешће извоза ове групе производа у укупном извозу посматраног сектора износи 69.55%. Робна група „011 - Месо говеђе, свеже, расхлађено или смрзнуто“ извози се тек од 2014. године а учешће извоза ове робне групе у укупном извозу посматраног одсека износи 2.03%.

Слика 4. Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију (СМТК 01) по робним групама, за период 2008.-2017.

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Свака од поменутих робних група има значајне осцилације у обиму извоза из године у годину. То показују и коефицијенти варијације (табела 4.). То је разлог анализе по производима (појединачним позицијама) у оквиру сваке од четири робне групе. Циљ је доћи до објашњења овако високих коефицијената варијације у СМТК 01.

Табела 4. Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 01 (2008.-2017.)

Робна група	Назив робне групе	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Учешће (%)
011	Месо говеђе, свеже, расхлађено или смрзнуто	0.31	-24.09	93.72	2.03
012	Остало месо и јестиви отпаци, свеже, смрзнуто	10.58	27.71	129.13	69.55
016	Месо и јестиви кланич. произв., сољени, сушени	0.36	19.25	138.04	2.39
017	Месо и јестиви кланични произв., конзерв., нн	3.96	25.56	74.56	26.03
Укупно:		15.22	36.34	140.57	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Просечна вредност извоза робне групе „011 - Месо говеђе, свеже, расхлађено или смрзнуто“ (просек периода у сталним ценама) у износу од 0.31 милиона USD сврстава ову робну групу у ред најмање заступљених у извозу сектора СМТК 01 (2.03%). Вредност извоза претходно поменуте групе производа знатно варира из године у годину, иако се производи говеђег и јунећег меса извозе у последње 4 године анализираног периода. Уочава се да је након 2014. године (која важи за годину у којој је остварен највећи извоз) извоз у 2015. години опао за 82.6%, у 2016. години готово да га није ни било, да би се у 2017. години извоз ове робне групе приближио нивоу од 50% извоза који је остварен 2014. године. Стопа промене у износу од -24.09% изражава утицај приказаних смањења, док коефицијент варијације у износу од 93.72% (табела 4.) говори о веома јаким варијацијама у нивоу извоза које су се дешавале из године у годину. На основу добијених резултата тешко је изнети закључке о перспективи даљег пласмана ове групе производа на тржиште Руске Федерације. Из тог разлога урађена је додатна анализа података Републичког завода за статистику који се односе на домаћу производњу говеђег меса. Стопа промене прираста броја грла говеда за посматрани период износи -2.21% док просечна стопа промене прираста говеђег меса износи -3.63%. Ови индекси указују на смањење производње говеђег меса која може да задовољи потребе домаћег тржишта за говеђим месом, али за наступ на страним тржиштима има јако мало простора. Како се наводи у извештајима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде,⁹² да би се унапредила производња и повећале количине доступне за пласман на страна тржишта неопходно је укрупњавање производње и смањење обима извоза живих грла стоке, пре свега женских грла која могу бити

92 <http://www.minpolj.gov.rs/dokumenti/izvestaji-sa-trzista/> 20.02.2019.

остављена за даљи приплод. Поред тога, на домаћем тржишту недостају довољне количине јунади које би могле бити пласиране кроз прераду. Прерађивачи се поред тога сусрећу и са недовољно организованом производњом, што додатно поскупљује производњу и отежава стварање сигурног пласмана ван тржишта Републике Србије.

Табела 5. Прираст стоке и производња меса,
(2008-2017)

Врсте и категорија стоке и меса	Просечан прираст (хиљада тона)	Стопа промене (%)
Прираст говеда	163.70	-2.21
Прираст свиња	401.50	0.93
Прираст оваца	54.10	2.21
Прираст живине	121.90	4.07
Говеђе месо	82.60	-3.63
Свињско месо	270.30	1.61
Овчије месо	26.70	2.51
Живинско месо	89.20	3.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Структура робне групе „012“ по позицијама производа показује да се извоз ове робне групе заснива на извозу производа на позицији „0122210 - Трупови и полутке свињски, смрзнуту“, чије је учешће извоза у вредности укупног извоза ове робне групе 91.64% (просек периода 2011-2017. година- табела 6.). Треба истаћи да је ово позиција производа која има доминантно учешће у укупном извозу целог првог одсека (СМТК 01) и то у износу од 63.74%. Стопа промене ове робне групе износи 28.19%, а коефицијент варијације од 221.00% указује на велике осцилације у пласману на тржиште Руске Федерације. Управо је ова робна група „кривац“ за екстремну вредност целог првог одсека (СМТК 01) у 2014. години. Међутим, у 2013. години ова робна група („012“) чинила је само 10.8% укупног извоза првог одсека (СМТК 01), а примат је преузела група производа „0122290 - Месо свињско остало, смрзнута“ уместо „0122210“ и чинила 86.7% учешћа укупног извоза посматране робне групе („012“). Наиме, 2013. година је била изузетак, јер се учешће ове позиције производа („0122290“) у укупном извозу посматране робне групе, у просеку креће око 7.48% (табела 6.). Стопа промене ове робне групе у износу од -85.16% показује да је у просеку ова робна група у све мањем обиму пласирана на тржиште Руске Федерације. Коефицијент варијације у износу од 65.58% показује да је ова робна група имала релативно јаке варијације у извозу на тржиште Руске Федерације. На основу података Републичког завода за статистику, просечне стопе промене прираста грла свиња за посматрани период у износу од 0.93% и индекса прираста свињског меса од 1.61% (табела 5.), долази се

до закључка да домаћа производња у свињарству највећим делом задовољава домаће потребе за свињским месом. Међутим, када се појави потражња за извозом овог производа долазимо у ситуацију да она није довољна. Осим додатне производње и већег броја свиња, додатни проблем на овом пољу је и транспорт. Наиме, због начина искорењивања куге, који се код нас ради превентивним вакцинисањем, уведене су нам мере забране транспорта кроз ЕУ⁹³. Како би се повећала конкурентност на иностраном тржишту, неопходно је радити на унапређењу нивоа производње и испуњавању одговарајућих стандарда (што је био случај у 2010. години када је уведен HACCP систем -Hazard Analysis Critical Control Points)⁹⁴.

93 У развијеним земљама ова болест се искорењује убијањем животиња и стопостотном надокнадом фармерима за учињену штету.

94 <http://haccp.rs/> 01.12.2018.

Табела 6. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе „012” (2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
0122190	Месо свињско остало, свеже или расхлађено	0.010	0.00	0.00	0.09
0122210	Трупови и полутке свињски, смрзнути	9.699	28.19	221.00	91.64
0122220	Бутови и плећке свињски, смрзнути	0.007	0.00	0.00	0.07
0122290	Месо свињско остало, смрзнуто	0.792	-85.16	65.58	7.48
0123500	Живина исечена у комаде и отпаци, смрзнути	0.005	0.00	0.00	0.05
0125200	Изнутрице јестиве, говеђе, смрзнуте	0.028	24.48	101.67	0.27
0125400	Изнутрице јестиве, од свиња, смрзнуте	0.043	0.00	282.84	0.41
Укупно (робна група “012”):		10.58	27.71	129.13	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Робна група „017 - Месо и јестиви кланични произв., конзерв., нн“ је у поређењу са свим осталим робним групама у оквиру СМТК 01 имала најмање осцилације при пласману на руско тржиште током посматраног периода, што показује и коефицијент варијације од 74.56% (табела 7.). Осим тога, ово је једина робна група која је имала континуитет у пласману на тржиште Руске Федерације за цео посматрани период. Друге робне групе су почињале да се извозе 2009. („016“), 2011. („012“) и 2014. године („011“). Назначајније учешће у укупном извозу ове робне групе („017“) имају производи на позицијама „0175090 - Производи остали, од свиња, конзервисани, нн“ са учешћем 42.55% за цео посматрани период, затим „0172010 - Кобасице, од меса, др. клан. производа или крви“ (почела да се извози од 2011. године) са учешћем од 25.61% и „0174000 - Месо и изнутрице, од живине, конзервисани, нн“ са учешћем од 16.31% (табела 7.). Високи коефицијенти варијације сваког од претходно наведених производа указују на значајне осцилације у пласману ових производа на тржиште Руске Федерације из године у годину. С тога је веома тешко извући поуздан закључак који од наведених производа ће имати перспективу у будућем извозу на тржиште Руске Федерације.

Табела 7. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе „017” (2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
0172010	Кобасице, од меса, др. клан. производа или крви	1.014	18.37	99.25	25.61
0172090	Ост. прехрамб. произв. од производа из 01720	0.069	-87.02	199.51	1.73
0173000	Џигерице, припремљене или конзервисане, нн	0.286	25.61	59.88	7.23
0174000	Месо и изнутрице, од живине, конзервисани, нн	0.646	10.06	38.10	16.31
0175010	Шунка свињска и одресци шунки, конзервисани	0.021	0.00	0.00	0.53
0175090	Производи остали, од свиња, конзервисани, нн	1.685	26.75	154.16	42.55
0176000	Месо и изнутрице, говеђи, конзервисани, нн	0.237	-4.85	52.48	5.99
0179000	Остало месо и изнутрице, конзервисани	0.002	0.00	0.00	0.06
Укупно (робна група “017”):		3.96	25.56	74.56	100.00

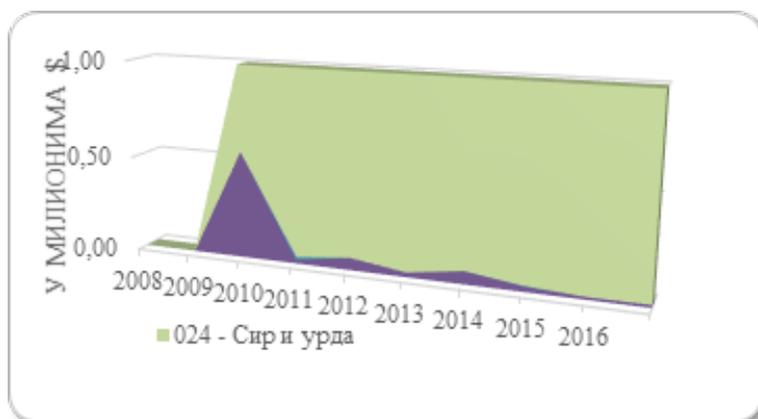
Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Закључак је да су се у оквиру извоза одсека „01 - Месо и прераде од меса” у првим годинама посматрања извозили само прерађени месни производи, да би се од 2011. године извоз ове групе заснивао на извозу свињског меса, свежег и смрзнутог. То је логична последица ситуације у сточарству у нашој земљи. Да би се побољшао пласман ових производа на инострана тржишта потребна је већа домаћа производња и значајнији подстицај од стране државе, као и испуњавање и поштовање међународних стандарда.

3.4.1.2. Анализа по производима СМТК 02 („02 - Млечни производи и птичја јаја“)

Одсек СМТК 02 чине следеће три робне групе (слика 5.): „022 - Млеко и производи, осим бутера или сира“, „023 - Маслац и ост. масноће од млека ;млечни намази“ и „024 - Сир и урда“. Њихово учешће у укупном извозу одсека СМТК 02 је стабилно и уједначено током посматраног временског периода. Учешће извоза сваке од наведених робних група у укупном извозу другог одсека износи: 3.45% за робну групу „022“, 0,09% за робну групу „023“ и 96.46% за робну групу „024“.

Слика 5. Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију, (СМТК 02) по робним групама, просек за период 2008.-2017.

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Највише извожена робна група је „024 - Сир и урда“ са просечних 15.04 милиона USD (табела 8.) за период 2010-2017. Да би се стекао увид у обим извоза ове групе производа, поређена је вредност извоза последње посматране године (2017.) и прве године у којој су ови производи почели да се извозе (2010.). Ово поређење показује да је извоз ових производа реално порастао за више од 500 пута, што за последицу има стопу промене од 146.88 % (табела 8.).

Табела 8. Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 02 (2008.-2017.)

Робна група	Назив робне групе	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
022	Млеко и производи, осим бутера или сира	0.54	30.82	96.57	3.45
023	Маслац и ост. масноће од млека; млечни намази	0.01	412.15	116.26	0.09
024	Сир и урда	15.04	146.88	59.53	96.46
Укупно:		15.59	120.17	59.46	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру робне групе „024“ у 2010. и 2011. години највише су се извозили производи који се налазе на позицији „0249990 - Сир остали, не за прераду“. Међутим, од 2012. године учешће ових производа се из године у годину смањује. Просечана вредност извоза ове позиције производа чини 19.76% просечне вредности извоза целе робне групе „024“ за посматрани временски период (табела 9.). Просечна стопа промене ових производа у износу од 7.89%

заједно са вредношћу коефицијента варијације од 20.46% указује да је реч о производима који имају преспективу у будућем наступу на тржиште Руске Федерације. Од 2011. године почињу да се извозе производи на позицији „0249100 – Свеж (незрео) сир, укљ. и од сурутке, и урда“ и то у толиком обиму да управо они чине око 79.97% просечне вредности извоза целе робне групе „024“. Обим извоза овог производа је из године у годину растао, осим у 2015. години када је остварен реални пад од 3.11%. Просечна стопа промене ових производа у износу од 23.49% заједно са вредношћу коефицијента варијације од 29.28% указује да је и ово производ који има преспективу при пласману на тржиште Руске Федерације (табела 9.).

Табела 9. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе „024“ (2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Учешће (%)
0242000	Сир топљен, осим струганог или у праху	0.000	0.00	0.00	0.00
0249100	Свеж (незрео) сир, укљ. и од сурутке, и урда	12.024	23.49	29.28	79.97
0249910	Сир остали, за прераду	0.041	-88.25	78.96	0.27
0249990	Сир остали, не за прераду	2.971	7.89	20.46	19.76
Укупно (робна група „024“):		15.04	146.88	59.53	100.00

Извор: Обрачун на основу података Републичког завода за статистику

Осим сира, који чини у просеку више од 95% извоза другог одсека (СМТК 02), преосталих 3.45% чини извоз робне групе „022 - Млеко и млечне прерађевине осим сира и бутера“ (0.54 милион USD – просек у сталним ценама за период 2010.-2017). Иако се ова група производа извози у релативно малом обиму, она има врло диверсификовану структуру производа који се извозе у оквиру ње, од сладоледа, сурутке, јогурта са воћем, ароматизоваих јогурта до павлаке са различитим степеном масноће (табела 10.). Посматрајући вредности стопа промена и коефицијената варијације сваке појединачне позиције производа у оквиру посматране робне групе „022“ примећује се да ниједан од посматраних производа нема континуитет при пласману на руско тржиште.

Табела 10. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “022”(2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
0221100	Млеко са садржајем масноће до 1% по тежини	0.002	259.23	66.10	0.33
0221200	Млеко и павлака са преко 1% до 6% масноће	0.011	-35.64	84.03	2.01
0221300	Павлака са преко 6% масноће по тежини	0.042	22.67	35.78	7.87
0222100	Млеко у чврстом облику са 1,5% масноће	0.007	0.00	0.00	1.22
0222300	Млеко и павлака, не у чврст. облику, без шећера	0.000	0.00	0.00	0.00
0223110	Јогурт, неароматизован, без воћа и шећера	0.033	-9.30	79.83	6.10
0223120	Јогурт, неароматизован, без воћа, са шећером	0.020	111.61	68.00	3.63
0223140	Јогурт, ароматизован, са воћем, остали	0.053	46.86	63.39	9.94
0223200	Млаћеница, кисело млеко, павлака, кефир и сл.	0.021	-70.54	43.26	3.90
0223300	Сладолед, са или без додатка какаа	0.348	58.86	86.41	64.67
0224100	Сурутка и модификована сурутка	0.002	40.09	16.70	0.33
Укупно (робна група “022”):		0.54	30.82	96.57	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Према подацима Републичког завода за статистику добијених на основу података пољопривредних газдинстава, просечна производња крављег млека за људску исхрану и прераду износи 1462.7 милиона литара (просек за период 2008.-2017.), а просечна стопа раста (од -0.49) говори о прилично устаљеној производњи.

Табела 11. Производња и употреба млека на пољопривредним газдинствима,
(2008-2017)

<i>Врста млека</i>	<i>Просечна производња (милиони литара)</i>	<i>Стопа промене (%)</i>
Кравље млеко, укупно	1493.20	-0.40
Од укуп. кол. крав. млека: утрош. за људску исхрану и прераду	1462.70	-0.49
Овчије млеко, укупно	14.50	0.00
Од укуп. кол. овч. млека: утрош. за људску исхрану и прераду	14.10	-0.82
Козје млеко, укупно	33.90	-0.96
Од укуп. кол. коз. млека: утрош. за људску исхрану и прераду	32.80	-0.67

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Анализа података по врстама производа од крављег млека добијених од млекара (подаци Републичког завода за статистику), за период 2012.-2017. године, показује да су једино позитиван тренд раста имали „павлака од крављег млека“ (просечна стопа раста 3.98%), „ферментисани млечни производи од крављег млека“ (просечна стопа раста 0.04%) и „крављи сир“ (чија је просечна стопа раста 12.29%). Просечна стопа раста од скромних 0.06% укупног нивоа производње млечних производа (произведених у млекарама) указује да је за потребе пласирања производа на иностраном тржишту потребан већи обим производње.

Табела 12. Производи од крављег млека добијени у млекарама, намењени за тржиште, (2012.-2017.)

<i>Врста млека</i>	<i>Просечна производња (000 тона)</i>	<i>Стопа промене (%)</i>
<i>Конзумно кравље млеко</i>	<i>239.14</i>	<i>-1.89</i>
<i>Павлака од крављег млека</i>	<i>27.46</i>	<i>3.98</i>
<i>Ферментисани млечни производи од крављег млека</i>	<i>209.12</i>	<i>0.04</i>
<i>Концентровано кравље млеко</i>	<i>0.29</i>	<i>53.30</i>
<i>Павлака у праху, пуномасно и делимично обрано кравље млеко у праху</i>	<i>1.10</i>	<i>-23.06</i>
<i>Обрано кравље млеко у праху</i>	<i>1.18</i>	<i>-5.81</i>
<i>Маслац и други жуто-масни млечни производи од крављег млека</i>	<i>5.57</i>	<i>-7.94</i>
<i>Крављи сир</i>	<i>37.37</i>	<i>12.29</i>
Укупно:	521.23	0.06

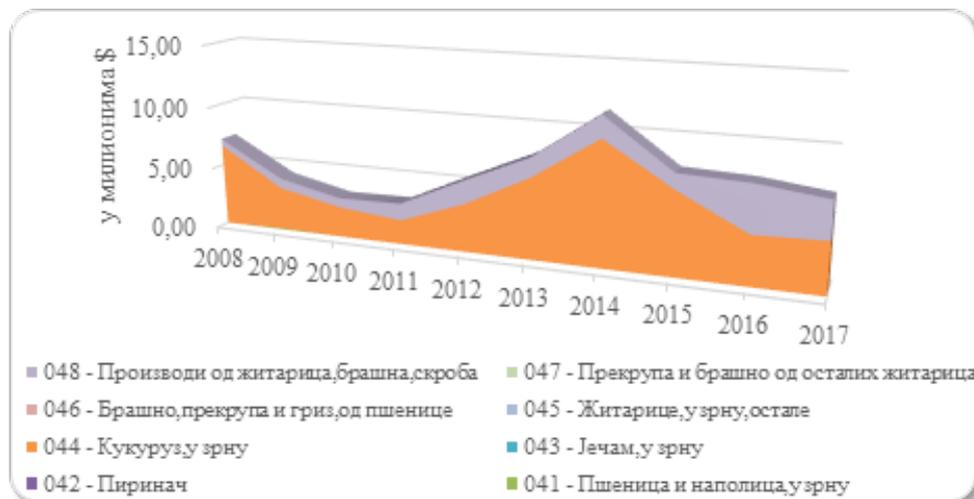
Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

При повећању производње треба водити рачуна да се очувају домаћи производи, нарочито треба радити на очувању аутохтоних врста сирева који су наш најзначајнији извозни производ. Док би на ниву државе требало предузети мере које би имале за циљ заштиту домаће производње, као и доношење законских прописа и правилника у складу са ЕУ стандардима у производњи, отукупу и преради млека.

3.4.1.3. Анализа по производима СМТК 04 („04 - Житарице и производи на бази житарица“)

Слика 6. приказује осам робних група које су саставни део одсека СМТК 04. Континуиран извоз током посматраног десетогодишњег периода имају једино две робне групе и то: „044 - Кукуруз, у зрну“ са просечним извозом, у сталним ценама, од 4.86 милиона USD и „048 - Производи од житарица, брашна, скроба“ са просечном вредношћу извоза од 1.65 милиона USD. Робна група „041 - Пшеница и наполица, у зрну“ нема устаљену динамику извоза јер се извозила једино у 2009., 2013., 2015. и 2017. години (просек извоза за четири посматране године износи 0,01 милион USD). Преосталих пет робних група се не извозе у Руску Федерацију.

Слика 6. Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију (СМТК 04) по робним групама, за период 2008.-2017.

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Учешће робне групе „044 - Кукуруз, у зрну“ у укупном извозу посматраног одсека (СМТК 04) износи 74.54%. Извоз ове робне групе („044“) односи се на извоз производа на позицији „0441010 - Кукуруз семенски, хибридни“ који са просечним извозом у износу од 4.86 милиона USD (просек 2008.-2017.) има доминантну позицију и одређује кретање целог четвртог одсека (СМТК 04). На слици 6. уочавамо да ова робна група има умерене осцилације у кретању извоза из године у годину. То показује износ просечног коефицијента варијације од 46.73%. Највеће реалне стопе раста извоза ове робне групе остварене су у 2012. години (161.76%), у 2013. години (174.65%), у 2014. години (163.08%) и у 2017. години (110.42%). У осталим годинама посматраног периода, оставрен је значајан реални пад. Негативна просечна стопа промене у износу од -5.42% (табела 13.) указује да је реални пад, остварен у седам посматраних година, био већи од значајног реалног раста у претходно поменуте три године.

На другом месту по нивоу значајности учешћа у укупном извозу четвртог одсека (СМТК 04) налази се робна група „048 - Производи од житарица, брашна, скроба“ са учешћем од 25.31% (просек посматраног периода 2008.-2017. година). Просечна стопа промене од 20.02% и коефицијент варијације од 56.70% говоре да је реч о робној групи која има перспективу у будућем пласману на тржиште Руске Федерације.

Табела 13. Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 04 (2008.-2017.)

Робна група	Назив робне групе	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Учешће (%)
041	Пшеница и наполица, у зрну	0.01	0.00	0.00	0.15
044	Кукуруз, у зрну	4.86	-5.42	46.73	74.54
048	Производи од житарица, брашна, скроба	1.65	20.02	56.70	25.31
	Укупно:	6.53	-0.40	36.63	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

С обзиром да се из назива посматране робне групе („048“) не добија јасна представа који производи се највише извозе, урађена је анализа учешћа просечне вредности извоза сваке позиције производа која чини ову робну групу, у укупној вредности посматране робне групе („048“). Резултати су приказани у *табели 14*. Најзначајније учешће у укупном увозу посматране робне групе („048“) од 85.55% има позиција производа „0484220 - Слатки бисквити, вафли и обланде“ и управо она одређује кретање целе робне групе. Стопа промене ове позиције производа у износу од 19.13% заједно са коефицијентом варијације у износу од 59.25% указују да је и поред релативно јаке варијације у нивоу извоза из године у годину, реч о производима који ће у будућности бити веома заступљени у пласману на тржиште Руске Федерације.

Потребно је напоменути да се у оквиру посматране робне групе („048“) од 2009. године континуирано извозе још и производи на позицији „0484900 - Остали пекарски производи“ са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 0,2 милиона USD. Ова позиција производа иако се извози у заиста малом обиму, имала је значајне стопе раста у посматраном временском периоду, што показује њена стопа промене од 47.11%. Коефицијент варијације у износу од 78.45% указује на врло јаке осцилације вредности извоза у посматраном периоду.

Преостале три позиције производа „0481100 - Произв. добијени, бубрењем, пржењем житарица“, „0483090 - Тестенине, некуване, непуњене, остале“ и „0485000 - Мешавине и теста за пекарске произв. из 048.4“ осим чињенице да се извозе у заиста малом обиму, немају континуитет у извозу, већ се извозе у једној години па се затим не извозе. Њихов утицај на укупну вредност посматране робне групе није значајан, што показује учешће њихове просечне вредности извоза у просеку извоза целе робне групе (*колона 4 табеле 14*.)

Табела 14. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе
 “048”(2008.-2017.)

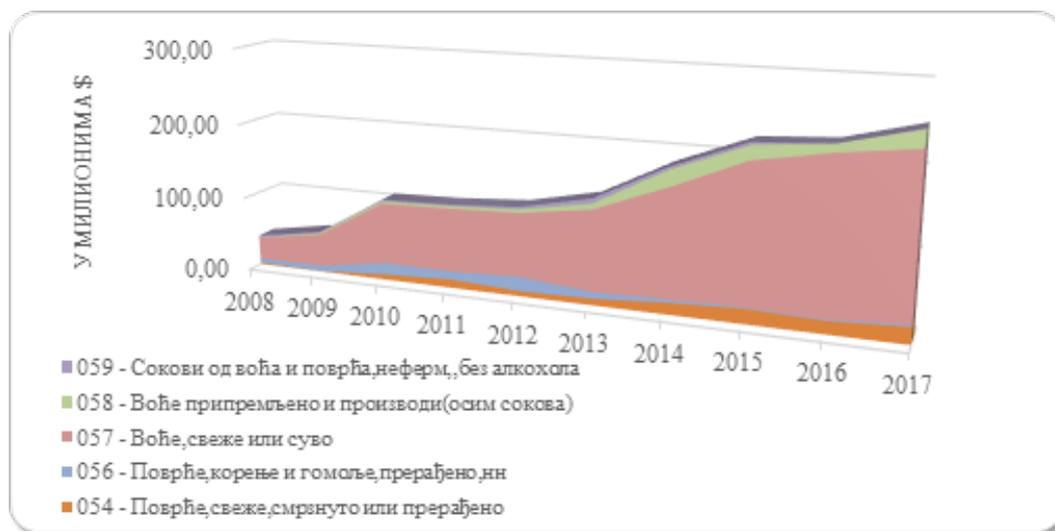
Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
0481100	Произв. добијени, бубрењем, пржењем житарица	0.009	56.32	143.11	0.53
0483090	Тестенине, некуване, непуњене, остале	0.009	83.71	48.81	0.55
0484220	Слатки бисквити, вафли и обланде	1.413	19.13	59.25	85.55
0484900	Остали пекарски производи	0.209	47.11	78.45	12.68
0485000	Мешавине и теста за пекарске произв. из 048.4	0.011	-72.50	57.17	0.69
Укупно (робна група “048”):		1.65	20.02	56.70	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

3.4.1.4. Анализа по производима СМТК 05 („05 - Поврће и воће“)

Овај одсек чини пет робних рупа и то: „054 - Поврће, свеже, смрзнуто или прерађено“ са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 10.96 милиона USD (просек за посматрани десетогодишњи период чини 7.50% вредности укупне извозне вредности одсека 05), „056 - Поврће, корење и гомоље, прерађено, нн“ са просечном вредношћу извоза од 7.91 милиона USD (што је 5.41% у укупној вредности извоза одсека 05), „057 - Воће, свеже или суво“ са просечном вредношћу извоза од 115.27 милиона USD (и највећим учешћем од 78.84% у укупној вредности одсека 05), затим „058 - Воће припремљено и производи (осим сокова)“ са просечном вредношћу извоза од 9.33 милиона USD (и учешћем од 6.38% у укупној вредности извоза сектора 05) и на крају „059 - Сокови од воћа и поврћа, неферм., без алкохола“ са просечном вредношћу извоза од 2.74 милиона USD (и најмањим учешћем од 1.87% у укупној вредности сектора 05-просек за посматрани десетогодишњи период).

Слика 7. Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију (СМТК 05) по робним групама, за период 2008.-2017.

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Прегледом вредности извоза робних група које чин одсек СМТК 05 које су приказане на слици 7. уочава се континуиран раст робних група које имају највеће учешће и опредељују кретање целог одсека СМТК 05, мисли се пре свега на робну групу „057“. У наставку је приказана анализа по производима.

Просечна стопа промене робне групе „054 - Поврће, свеже, смрзнуто или прерађено“ у износу од 31.30% (табела 15.) указује на умерен раст пласмана ове робне групе на тржиште Руске Федерације у посматраном временском периоду. Коефицијент варијације у износу од 63.28% показује релативно јаке осцилације у пласману производа ове робне групе на руско тржиште.

На основу стопе промене можемо закључити да се извоз робне групе „056 - Поврће, корење и гомоље, прерађено, нн“ у посматраном десетогодишњем периоду смањио у просеку за 8.63% (табела 15.). Коефицијент варијације од 72.60% указује на врло јаке осцилације које је ова робна група имала при пласману на тржиште Руске Федерације из године у годину у анализираном периоду.

Робна група „057- Воће, свеже или суво“ је у анализираном периоду пласирана у већем обиму на руско тржиште, у просеку то повећање износи 24.18% (табела 15.), колико износи просечна стопа промене. Коефицијент варијације у износу од 51.67% указује да су варијације у пласману ове робне групе из године у годину биле умерене.

Стопа промене у износу од 50.20% (табела 15.) указује на значајан пораст пласмана робне групе „058 - Воће припремљено и производи(осим сокова)“ на тржиште Руске Федерације. У посматраном периоду анализирана робна група имала је врло значајне (јаке) осцилације што показује коефицијент варијације у износу од 83.83%.

Робна група „059 - Сокови од воћа и поврћа, неферм., без алкохола“ пласирана је у смањеном обиму на тржиште Руске Федерације што показује стопа промене у износу од -8.90% (табела 15.). Коефицијент варијације ове робне групе од 60.43% указује на релативно јак варијабилитет.

Табела 15. Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 05
(2008.-2017.)

Робна група	Назив робне групе	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Учешће (%)
054	Поврће, свеже, смрзнуто или прерађено	10.96	31.30	63.28	7.50
056	Поврће, корење и гомоље, прерађено, нн	7.91	-8.63	72.60	5.41
057	Воће, свеже или суво	115.27	24.18	51.67	78.84
058	Воће припремљено и производи(осим сокова)	9.33	50.20	83.83	6.38
059	Сокови од воћа и поврћа, неферм., без алкохола	2.74	-8.90	60.43	1.87
Укупно:		146.21	22.50	47.43	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Робну групу „054 - Поврће, свеже, смрзнуто или прерађено“ чине 32 позиције производа које се могу сврстати у две групе. Прву групу чине производи који су у првим годинама посматраног десетогодишњег периода имали значајно учешће у структури робне групе „054“, али се услед умереног обима у којем су се извозили њихово учешће у структури ове робне групе смањивало из године у годину. Учешће је рачунато стављањем у однос вредности извоза сваке појединачне позиције производа са укупном вредношћу извоза робне групе „054“ у посматраној години. У табели 16. приказана је анализа 16. најзначајнијих позиција производа које се извозе на тржиште Руске Федерације. Првој групи производа припадају следеће позиције производа: „0544000 – Парадајз, свеж или расхлађен“ са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 1.056 милиона USD, затим „0545390 - Купус, келераба и слично јестиво поврће, свеже“ са просечном вредношћу извоза од 0.846 милиона USD и „0546920 - Грашак, смрзнут“ са просечном вредношћу извоза од 0.624 милиона USD (који се извози почев од 2009. године).

Просечна стопа промене производа „0544000 - *Парадајз, свеж или расхлађен*“ у износу од 0.45% указује да се у посматраном периоду овај производ извозио у готово непромењеном обиму. Коефицијент варијације у износу од 47.52% указује на умерене варијације у пласману овог производа на тржиште Руске Федерације из године у годину. За робну групу „0545390 - *Купус, келераба и слично јестиво поврће, свеже*“ на основу података о просечној стопи промене од 3.81% и коефицијенту варијације од 67.01% може се извести закључак да је овај производ имао релативно јаке варијације у пласману на тржиште Руске Федерације из године у годину. Просечна стопа промене производа на позицији „0546920 – *Грашак, смрзнут*“ од -46.13 указује да се овај производ извозио у смањеном обиму. Коефицијент варијације од 71.91% указује на врло јаке варијације које је овај производ имао у пласману на руско тржиште из године у годину.

Друга група производа је свој обим извоза, па самим тим и учешће у структури робне групе „054“ повећавала из године у годину, а то су: „0546930 - *Пасуљ и боранија, смрзнути*“ са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 2.688 милиона USD (табела 16.) и „0546990 - *Поврће остало и мешавине поврћа, смрзнуто*“ са просечном вредношћу извоза од 3.434 милиона USD. Стављањем у однос просечне вредности извоза ове две позиције производа (просек за цео посматрани период) са просечном вредношћу извоза робне групе „054“ (добијене као просек посматраног периода) долази се до податка да просечна вредност извоза пасуља чини 24.30%, док остало поврће чини 31.05% просечне вредности извоза робне групе „054“. Дакле, управо ове две позиције производа одређују кретање целе робне групе, јер са својом вредношћу чине више од 50% просечне вредности извоза посматране робне групе („054“). Просечна стопа промене производа „0546930 - *Пасуљ и боранија, смрзнути*“ у износу од 19.34% указује да је овај производ пласиран у повећаном обиму на тржиште Руске Федерације. Просечан коефицијент варијације у износу од 68.88% указује на релативно јаке варијације у извозу из године у годину. На основу изнетих показатеља овог производа („0546930 - *Пасуљ и боранија, смрзнути*“) може се закључити да је ово производ који би могао имати конкурентску предност у наступу на руско тржиште, али уз услов да се његова домаћа производња повећа. Исти закључак може се извести и за производ „0546990 - *Поврће остало и мешавине поврћа, смрзнуто*“ на основу његових показатеља. Наиме, просечна стопа промене износи 20.53% и указује на повећање обима извоза овог производа, док просечан коефицијент варијације од 63.07% указује на релативно јаке варијације у пласману овог производа на руско тржиште из године у годину.

Табела 16. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “054”
(2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
0541020	Кромпир млади, свеж или расхлађен	0.645	33.57	72.29	5.83
0544000	Парадајз, свеж или расхлађен	1.056	0.45	47.52	9.55
0545190	Црни лук и влашац, свеж или расхлађен	0.067	119.90	112.65	0.61
0545310	Карфиол и броколи, свежи или расхлађени	0.108	9.03	117.10	0.97
0545390	Кунус, келераба и слично јестиво поврће, свеже	0.846	3.81	67.01	7.65
0545400	Салата и цикорија (укљ. ендивију), свежа	0.041	100.88	89.71	0.37
0545500	Шаргарепа, цвекла и слично поврће, свеже	0.342	-7.50	68.00	3.10
0545600	Краставци и корнишони, свежи или расхлађени	0.210	19.63	91.07	1.90
0545910	Паприка рода (<i>Capsicum</i> , <i>Pimenta</i>), свежа	0.314	-31.16	100.50	2.84
0545990	Остало поврће, остало, свеже или расхлађено	0.207	-62.85	143.84	1.88
0546100	Кукуруз шећерац, смрзнут	0.453	42.57	106.09	4.09
0546920	Грашак, смрзнут	0.624	-46.13	71.91	5.64
0546930	Пасуљ и боранија, смрзнути	2.688	19.34	68.88	24.30
0546940	Спанаћ, новозеландски спанаћ, лобода, смрзнути	0.006	12.39	36.42	0.05
0546990	Поврће остало и мешавине поврћа, смрзнуто	3.434	20.53	63.07	31.05
0547000	Поврће привремено конзервисано, не за исхрану	0.018	7.30	94.90	0.16
Укупно (робна група “054”):		11.06	31.30	63.28	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Да би се извели што поузданији закључци, анализирани су подаци биљне производње Републичког завода за статистику о произведеним (пожетим) количинама поврћа (табела 17.). Ови подаци добијају се на основу процена површина и просечног приноса за сваки усев у оквиру статистике пољопривредне производње. На основу показатеља стопа промене долази се до закључка да је у посматраном десетогодишњем периоду (2008-2017. година) принос сваког појединачног производа у просеку био мањи, изузетак је производња паприке. Анализа података појединачно по годинама указује да у посматраном периоду физички обим пољопривредне производње значајно варира, углавном услед неповољних климатских утицаја.

Табела 17. Производња поврћа, (2008.-2017.)

Производ	Просечна производња (принос, t)	Стопа промене (%)
Кукуруз	6 043 969	-4.63
Кромпир	740 055	-3.91
Парадајз	168 992	-0.37
Грашак	36 742	-1.16
Купус и кељ	295 511	-1.49
Црни лук	39 557	-1.89
Паприка	131 738	7.60
Пасуљ	13 832	-1.84
Шаргарепа	60 204	-7.96
Краставац	60 795	-0.73
Бели лук	7 405	-5.95
Укупно:	7 598 799	4.15

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Дакле, за повећање обима извоза потребно је повећати домаћу производњу и модернизовати производњу како би у што мањој мери варијирала производња услед неповољних климатских услова.

Робна група „056 - Поврће, корење и гомоље, прерађено, нн“ се састоји од 15 позиција производа, од којих се на тржиште Руске Федерације пласира њих 6. Резултати анализе пласираних производа представљени су у *табели 18*. Просечна вредност извоза (за посматрани десетогодишњи период) две позиције производа чине преко 88% просечне вредности извоза ове робне групе. Производи на позицији „0567700 - Кукуруз шећерац, конз., сем у сирћету, несмрзн.“, са просечном вредношћу извоза од 2.909 милиона USD, за период 2008.-2017. године, чини 36.75% просечне вредности извоза целе робне групе („056“). Следећа најзначајнија група производа је „0567900 - Ост.поврће, конзерв., сем у сирћету, несмрзнута“ која са просечном вредношћу извоза од 4.452 милиона USD чини 56.24% просечне вредности извоза робне групе „056“. Ови производи су имали значајан обим извоза у првим годинама посматрања, нарочито у 2010. и 2012., када су забележене највеће вредности извоза, да би потом из године њихов обим извоза опадао. То показују и њихове просечне стопе промена. Просечна стопа промене за позицију производа кукуруз шећерац „0567700“ износи -18.77%, док је пад извоза осталих конзервираних производа „0567900“ био мањи и просечна стопа промене износи -11.08%. Просечан коефицијент варијације за производ „0567700 - Кукуруз шећерац, конз., сем у сирћету, несмрзн.“ у износу од 91.81% указује на веома јаке варијације у пласману ове позиције производа на тржиште Руске Федерације. Просечан коефицијент варијације позиције

производа „0567900 - *Ост.поврће, конзерв., сем у сирћету, несмрзнуто*“ у износу од 65.03% указује на релативно јаке варијације ове позиције производа из године у годину.

Табела 18. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “056” (2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
0561900	<i>Остало поврће и мешавине поврћа, сушени</i>	0.226	-22.05	69.25	2.85
0567100	<i>Поврће и воће, конзерв. у сирћету или СНЗСООН</i>	0.107	53.18	109.86	1.35
0567300	<i>Парадајз конзервисан, осим у сирћету, ни</i>	0.024	-59.74	87.87	0.30
0567600	<i>Кромпир конзервисан, осим у сирћету, несмрзнут</i>	0.200	0.00	0.00	2.52
0567700	<i>Кукуруз шећерац, конз., сем у сирћету, несмрзн.</i>	2.909	-18.77	91.78	36.75
0567900	<i>Ост. поврће, конзерв., сем у сирћету, несмрзнуто</i>	4.452	-11.08	65.03	56.24
Укупно (робна група “056”):		7.92	-8.63	72.60	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Робна група „057 – *Воће, свеже или суво*“ је најзначајнија са становишта извоза не само одсека СМТК 05, већ посматрано са становишта пласмана српских агроиндустријских производа на тржиште Руске Федерације. Са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 63.428 милиона USD (табела 19.), што чини 55.03% просечне вредности извоза робне групе („057“), производ „0574000 - *Јабуре, свеже*“ представља најзначајнији српски производ који се извози на тржиште Руске Федерације. Просечна стопа промене овог производа у износу од 29.41% (просек периода 2008.-2017. година) говори о реалном повећању извоза овог производа. Анализа извоза овог производа појединачно по годинама такође указује на реални раст. Изузетак је 2012. година, када је уместо раста, остварен реални пад од 28.99%. То се може објаснити лошом пољопривредном годином. Просечан коефицијент варијације у износу од 61.63% говори о релативно јаким осцилацијама у пласману јабука на тржиште Руске Федерације у посматраном дестогодишњем периоду. На другом месту, са просечном вредношћу извоза у износу од 14.907 милиона USD, за период 2008.-2017. година, налази се позиција производа „0579330 - *Брескве (укључујући нектарине), свеже*“. Учешће просечне вредности извоза ове позиције производа у просечној вредности извоза целе посматране робне групе („057“) износи 13%. Када се учешће извоза ове позиције производа посматра појединачно по годинама у укупном извозу робне групе „057“ уочава се да ова позиција има прилично стабилно учешће.

Међутим, анализа реалних стопа промена овог производа по годинама показује да је у 2012. и 2014. години остварен реални пад, док је у свим осталим годинама посматраног периода (2008.-2017.) остварен значајан реални раст. Коефицијент варијације ове позиције производа у износу од 73.36% показује да су промене у пласману на тржиште Руске Федерације имале врло јаке осцилације. Док просечна стопа промене у износу од 32.65% показује да је у посматраном десетогодишњем временском периоду овај производ остварио значајан раст у извозу на тржиште Руске Федерације. На основу урађене анализе може се закључити да овај производ има значајан потенцијал у будућем пласману на тржиште Руске Федерације. Са просечним нивоом извоза од 10.934 милиона USD за посматрани временски период 2008.-2017. година, који чини 9.49% просечне вредности укупног извоза посматране робне групе („057“), на трећем месту по нивоу значајности налази се позиција производа „0579340 - Шљиве и дивље шљиве, свеже“. Просечна стопа промене у износу од -4.36% показује да је у посматраном временском периоду дошло до пада вредности извоза овог производа. Просечан коефицијент варијације у износу од 39.72% показује да су осцилације при пласману на тржиште Руске Федерације биле умерене.

Табела 19. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “057”
(2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
0571100	Поморанџе, свеже или суве	0.023	268.49	113.10	0.02
0571200	Мандарине; клементине и сл. агруми, свежи, суви	0.616	-31.59	125.53	0.53
0572100	Лимун и лимета, свежи или суви	0.008	0.00	41.07	0.01
0574000	Јабукe, свеже	63.428	29.41	61.63	55.03
0575100	Грожђе, свеже	0.243	3.02	50.45	0.21
0579200	Крушке и дуње, свеже	3.734	37.06	81.90	3.24
0579310	Кајсије, свеже	1.414	24.79	75.42	1.23
0579320	Трешње и вишње, свеже	8.129	15.83	48.70	7.05
0579330	Брескве (укључујући нектарине), свеже	14.907	32.65	73.36	12.93
0579340	Шљиве и дивље шљиве, свеже	10.934	-4.36	39.72	9.49
0579410	Јагоде, свеже	7.773	36.22	78.48	6.74
0579420	Малине, свеже	0.014	103.33	131.28	0.01
0579430	Купине, дудиње и лобањске бобице, свеже	0.133	122.94	146.20	0.12
0579490	Бруснице, боровнице и слично воће, свеже	0.274	68.59	144.08	0.24
0579800	Остало воће, свеже	0.213	8.02	140.19	0.18
0579900	Воће суво, нн и мешавине језгр. и сувог воћа	3.410	-9.05	58.07	2.96
Укупно (робна група “057”):		115.25	24.18	51.67	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Резултати анализе робне групе („057“) по производима наводе на закључак да је реч о робној групи која је добро позиционирана на тржишту Руске Федерације и има умерен раст извоза у посматраном десетогодишњем периоду (просечна стопа промене 24.18%). Осцилације које настају у пласману производа резултат су утицаја природе (климатских промена) који се одражава како на обим приноса тако и на квалитет производа. Руско тржиште је највише заинтересовано за производе ове робне групе (нарочито јабукe) док европско тржиште још увек није сигурно да је наша производња на таквом нивоу да би могла у континуираном обиму и истом квалитету да снабдева ово тржиште. Међутим, релативно значајан коефицијент варијације, у износу од 51.67% указује да су осцилације у обиму извоза ове робне групе, током посматраног периода, биле на граници умереног и релативно јаког нивоа те да се утицај природних фактора није значајније одразио на извоз.

У табели 20. дат је преглед просечне производње појединих категорија воћа за посматрани десетогодишњи период. На основу добијених просечних стопа промена може се констатовати

да су: јабуке, малине, купине, трешње и кајсије, оствариле веће просечне приносе производње, што представља полазну основу за повећање пласмана на инострана тржишта.

Табела 20. Производња воћа, (2008.-2017.)

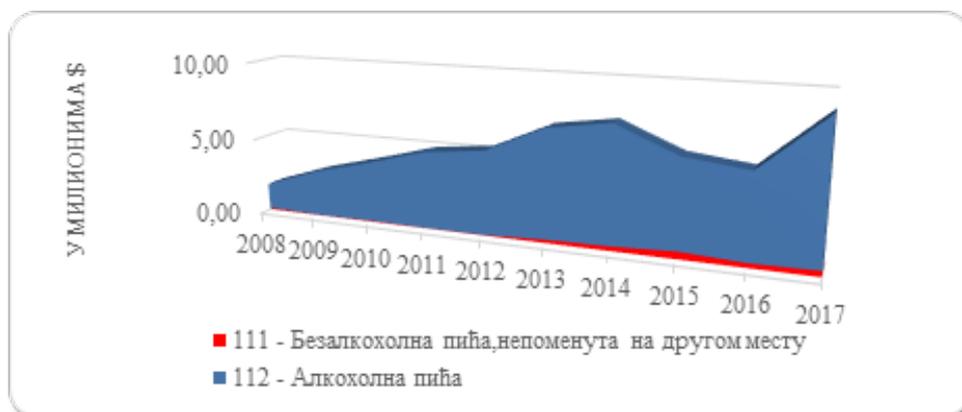
Производ	Просечна производња (принос, t)	Стопа промене (%)
Јабуке	377 880	1.97
Крушке	68 086	-4.01
Шљиве	422 669	-3.85
Ораси	17 610	-5.53
Грожђе	177 651	-2.94
Јагоде	30 068	-2.53
Малине	89 250	2.97
Купине	19 952	6.96
Трешње	22 264	1.72
Вишње	113 276	-3.41
Кајсије	32 653	3.34
Брескве	71 470	-3.39
Дуње	13 273	-2.48
Укупно:	1 456 102	1.36

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

3.4.1.5. Анализа по производима СМТК 11 („11 - Пића“)

Овај одсек чине две робне рупе и то: „111 - Безалкохолна пића, непоменути на другом месту“ са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 0.19 милиона USD (просек за посматрани дестогодишњи период) што чини 3.41% вредности укупног извоза одсека 11) и „112 – Алкохолна пића“ са просечном вредношћу извоза од 5.26 милиона USD (што представља 96.56% у укупној вредности извоза одсека 11).

Слика 8. Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију, (СМТК 11) по групама производа, за период 2008.-2017.

Извор: Приказ на основу података Републичког завода за статистику

Прегледом вредности извоза робних група које чин одсек СМТК 11 које су приказане на слици 8. уочава се континуиран раст робне групе која има највеће учешће и опредељују кретање целог одсека СМТК 11, мисли се на робну групу „112“. У наставку је приказана анализа по робним групама.

Просечна стопа промене робне групе „111 - Безалкохолна пића, непоменућа на другом месту“ у износу од 16.79% (табела 21.) указује на умерен раст пласмана ове робне групе на тржиште Руске Федерације у посматраном временском периоду. Коефицијент варијације у износу од 83.23% показује врло јаке осцилације у пласману производа ове робне групе на тржи Руске Федерације ште.

Робна група „112 – Алкохолна пића“ је у анализираном периоду пласирана у већем обиму на тржиште Руске Федерације, у просеку то повећање износи 20.13% (табела 21.), колико износи просечна стопа промене. Коефицијент варијације у износу од 37.52% указује да су варијације у пласману ове робне групе из године у годину биле умерене.

Табела 21. Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 11 (2008.-2017.)

Робна група	Назив робне групе	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Учешће (%)
111	Безалкохолна пића, непоменуна на другом месту	0.19	16.79	83.23	3.41
112	Алкохолна пића	5.26	20.13	37.52	96.59
Укупно:		5.45	19.98	38.07	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

У наставку су приказани резултати детаљније анализе, по производима, робних група које чине једанаести одсек (СМТК 11).

У оквиру робне групе „111“ коју чине 4 позиције производа, позиција „1110110 - Воде, минералне и газиране, без шећера“ је једина позиција производа која има континуитет у пласману на тржиште Руске Федерације током целог периода који је предмет анализе. Уједно реч је о позицији производа која са просечом вредношћу извоза, у сталним ценама, од 0.166 милион USD има највеће учешће (89.39%) у укупном извозу робне групе „111“ и одређује њено кретање. Обим извоза ових производа је из године у годину растао, изузетак су три године у којима је остварен пад. Пад у износу од 73.53% остварен је у 2009. години, у 2011. години реалан пад је износио 51.69%, док је у 2016. години забележен реалан пад од 23.83%. Стопа промене у износу од 28.08% (табела 22.) указује да је реалан раст који је остварен у преосталих седам година био далеко значајанијег обима, тако да се може извући закључак да је ово позиција производа која се у просеку сваке године пласирала у повећаном обиму на тржиште Руске Федерације. Коефицијент варијације у износу од 94.30% указује на врло јаке осцилације у обиму пласамна овог производа на тржиште Руске Федерације из године у годину.

Преостале три позиције производа које чине робну групу „111“ нису оставиле континуитет у пласману својих производа на тржиште Руске Федерације. Позиција производа „1110190 - Лед и снег“ пласирана је једино у 2009., 2015. и 2017. години посматраног десетогодишњег периода. Просечна вредност извоза од 0.001 милион USD чини 0.55% укупне вредности извоза робне групе „111“, посматране као просек десетогодишњег периода (2008.-2017.). Због дисконтинуитета у пласману, није било могуће израчунати просечну стопу промене за ову позицију производа („1110190“). Коефицијент варијације у износу од 61.01% (табела 22.) указује на релативно јаке осцилације у нивоу извоза ове позиције производа у посматране три године. Позиција производа „1110210 - Воде са додатком шећера“ пласирана је на тржиште Руске Федерације у просечној вредности од 0.013 милион USD, то представља 6.88% (табела

22.) укупног извоза целе једанесте робне групе. Потребно је напоменути да су се производи који чине ову позицију производа извозили прво у 2008. години, затим није било извоза до 2013. године, од кад је успостављен континуитет у извозу. Просечна стопа промене ове позиције производа („1110210“) у износу од -74,54% указује да су се ови производи извозили у све мањем обиму у посматраном шестогодишњем периоду. Висок коефицијент варијације у износу од 190.47% указује на јако велике осцилације у нивоу обима извоза ових производа из године у годину. Позиција производа „1110290 - *Остала безалкохолна пића, нн*“, последња позиција у оквиру робне групе „111“, са просечном вредношћу извоза од 0.006 милиона USD, чини 3.18% (табела 22.) укупног извоза посматране робне групе („111“). 2008. година је прва година у којој је ова позиција производа пласирана на тржиште Руске Федерације. Међутим континуитет у извозу није настављен све до 2015. године, од кад се ова позиција производа „1110290“ извози у све већем обиму. Просечна стопа промене у износу од 120.96% потврђује значајно повећање нивоа обима ових производа у последње три године анализираног периода. Коефицијент варијације у износу од 119.01% указује да је оставрени пораст нивоа извоза остварен уз врло јаке осцилације у обиму извоза из године у годину.

Табела 22. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “111” (2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Учешће (%)
1110110	Воде, минералне и газиране, без шећера	0.166	28.08	94.30	89.39
1110190	Лед и снег	0.001	0.00	61.01	0.55
1110210	Воде са додатком шећера	0.013	-74.54	190.47	6.88
1110290	Остала безалкохолна пића, нн	0.006	120.96	119.01	3.18
Укупно (робна група “111”):		0.186	16.79	83.23	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Робна група „112 – Алкохолна пића“ састоји се од 13 позиција производа, од којих се на тржиште Руске Федерације пласира њих 12. У табели 23. приказани су резултати анализе по производима робне групе „112“. Позиција производа „1121700 - *Вина од св. грожђа; шира са заустав. фермент.*“ са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 4.127 милиона USD, чини 78.43% укупног извоза целе робне групе „112“ (посматране као просеке за анализирани десетогодишњи период). Дакле, реч је о производима који опредељују не само кретање робне групе „112“ већ целог једанестог одсека (СМТК 11). Стопа промене у износу од 25.96% указује да су ови производи, посматрајући просек анализираног десетогодишњег периода, пласирани у повећаном обиму на тржиште Руске Федерације. Анализа реалних стопа промена, које су

добијене поређењем вредности извоза у сталним ценама текуће године са текућим ценама претходне године, показује да је у свим годинама анализираних десетогодишњег периода оставрен значајан реалан раст, изузетак је 2015. година. Наиме, поређењем вредности извоза у сталним ценама 2015. године, са вредношћу извоза у текућим ценама 2014. године, може се извести закључак да је остварен реални пад у 2015. години у износу од 23.9%. Умерен коефицијент варијације у износу од 45.65% указује да је утврђени раст остварен уз умерене осцилације у нивоу извоза овог производа. На основу добијених података може се извести закључак да је ово производ који има значајну предност у наступу на тржишту Руске Федерације у будућности.

Позиција производа „1122090 - Ферментисана тића, нн; мешав. са безалк. тићима“ са просечним извозом у вредности од 0.8 милиона USD, чини 15.20% (табела 23.) укупне вредности извоза робне групе „012“. Дакле, реч је о производу који се налази на другом месту по нивоу значајности, учешћа у робној групи „012“. Овај производ се извозио у смањеном обиму, што потврђује и стоп апромене у износу од -11.38. Умерен коефицијент варијације у износу од 49.91% указује да је до смањења обима извоза овог производа дошло постепено, без значајнијих осцилација.

Табела 23. Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “112” (2008.-2017.)

Позиција производа	Назив производа	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
1121300	Вермут и остала ароматична вина	0.141	-91.16	87.37	2.68
1121500	Вина пенушава	0.004	-19.23	70.08	0.08
1121700	Вина од св. грожђа; шира са заустав. фермент.	4.127	25.96	45.64	78.43
1122010	Јабучовача и крушковача	0.000	0.00	0.00	0.00
1122090	Ферментисана пића, нн; мешав. са безалк. пићима	0.800	-11.38	49.91	15.20
1123000	Пиво од слада (укљ. светло, јако и црно пиво)	0.007	31.90	53.32	0.13
1124100	Виски	0.001	0.00	0.00	0.01
1124200	Алкохолна пића добијена дестилацијом вина	0.030	41.67	72.65	0.56
1124400	Рум и тафиа (ракија од шећерне трске)	0.000	35.03	30.88	0.00
1124500	Џин и клековача	0.004	52.74	69.21	0.07
1124910	Водка	0.000	0.00	0.00	0.00
1124920	Ликери, укључујући “cordials”	0.006	20.42	85.45	0.11
1124990	Остала дестилована алкохолна пића, нн	0.143	16.28	44.45	2.72
Укупно (робна група “112”):		5.262	20.13	37.52	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

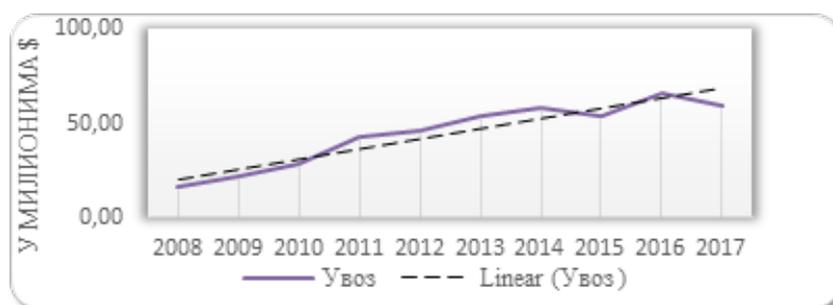
Можемо сумирати да је раст извоза агроиндустријских производа по значајној стопи и потписан споразум о спољнотрговинској размени са Руском Федерацијом, заједно са увозним рестрикцијама према земљама ЕУ (када је реално извоз порастао за више од пет пута), представљају охрабрујући податак у погледу перспективе извоза на тржиште Руске Федерације. У структури извоза наше земље доминирају производи за репродукцију тј. производи ниског степена прераде, пре свега воће, што значи да су структурне промене у реалном сектору основна претопоставка за подизање степена извозне конкурентности на виши ниво. Такође, у периоду након 2014. године, евидентно је да је због забране Руске Федерације увоза пољопривредних производа из западних земаља, дошло до повећања извоза агроиндустријских производа из Републике Србије. То се пре свега односи на сир, воће и месо и месне прерађевине. Колико ће српска привреда успети да задржи позицију на тржишту Руске Федерације зависи од тога колико буде конкурентна пољопривредама земаља које су сада под санкцијама. Осим тога, земље којима је Руска Федерација увела санкције за увоз агроиндустријских производа имају велики интерес да своју робу пласирају на тржиште Руске Федерације индиректно, преко посредника. У посебно деликатној ситуацији је Република Србија, која након пар пропуста

мора водити рачуна о овој ситуацији. Са једне стране, реекспортом европске робе српски извозници остварују изузетно високе марже, али на тај начин се доводи у озбиљну опасност Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом.

3.4.2. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије из Руске Федерације

Крива увоза агроиндустријских производа из Руске Федерације у анализираном периоду показује да је евидентан умерени раст (*графикон 3.*). Просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Руске Федерације у посматраном десетогодишњем периоду, у сталним ценама, износила је 44.67 милиона USD. Просечна стопа промене увоза у износу од 15.51% (*табела 24.*) заједно са прилично ниским (умереним) просечним коефицијентом варијације од 36.46%, резултат је константног присуства и пласмана руских производа на наше тржиште, без значајнијих осцилација. Вредност увоза агроиндустријских производа из Руске Федерације у Републику Србију у 2008. години износио је 16.13 милиона USD, и реално је скор четири пута мања од вредности увоза оствареног 2017. године (који је износио 59.03 милиона USD). Након рекордног реалног раста од 66.32% у 2011. години, остварен је минимални реални пад од 0.47% у 2012. години. Умерени тренд раста настављен је у 2013. години (22.57%), 2014. години (9.07%) и 2016. години (47.91%). Док је у 2015. години остварен реални пад од 6.62%. Увоз у износу од 59,03 милиона USD у 2017. години, је нижи за 11.55% у односу на вредност увоза у текућим ценама у 2016. години, што је директна последица мањег увоза одсека „12-Дуван и дувански производи“ (пад од 14.67%) (*графикон3.*).

Графикон 3. Кретање увоза агроиндустријских производа Републике Србије из Руске Федерације (2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Анализа структуре увезених агроиндустријских производа указује на хомогеност производа који се увозе. Република Србија је у анализираном периоду од десет година увозила

стриктно одређене агроиндустријске производе из Руске Федерације. Сагледавањем учешћа која су добијена стављањем у однос просечних вредности увоза сваког одсека за посматрани десетогодишњи период са укупним увозом агроиндустријских производа исказаним као просек за период 2008.-2017. година, евидентно је да се највише увозе следеће три групе производа и то: „12 - Дуван и производи од дувана“ (са учешћем од 66%), затим „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ (са учешћем од 11%) и „08 - Сточна храна (осим жита у зрну)“ са учешћем од 10% (слика 9.). У наставку анализе сагледавана је структура увоза сваке појединачне посматране године. Структура је добијена стављањем у однос вредности увоза сваког појединачног одсека са укупним увозом агроиндустријских производа у години која је предмет посматрања. Структура увоза се након 2011. године променила, наиме у периоду од 2008. до 2010. године доминантно учешће у структури је имала група производа „04 - Житарице и производи на бази житарица“, да би се након тог периода учешће ове групе значајно смањило, а примат преузела робна група „12 - Дуван и производи од дувана“. У првим годинама које су предмет анализе, робна група „12 - Дуван и производи од дувана“ имала је доста ниско учешће у увозу посматраних година, и то свега 0.3% у 2008. години, затим 8.3% у 2009. години, 12.9% у 2010. години и 48.8% у 2011. години, да би се у периоду од 2012. до 2017. године усталила са учешћем у увозу посматраних година, у распону од 72.1% до 75.8%. Треба узети у обзир и чињеницу да се увоз цигарета из Руске Федерације обавља по нултој царинској стопи, док се извоз цигарета из Републике Србије у Руску Федерацију обавља по царинској стопи од 18%. Очекује се да ће ова неповољна ситуација у будућности бити решена у преговорима око усаглашавања јединственог споразума о слободној трговини Србије и ЕАЕС. Осим тога, да бисмо стекли увид у количину цигарета које се увозе из Руске Федерације потребно је истаћи да увоз цигарета из Руске Федерације чини више од 40% од укупног увоза цигарета на тржиште Републике Србије. Робна група „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ има прилично стабилно учешће у укупном увозу агроиндустријских производа за цео посматрани период од 11.04%. Робна група „08 - Сточна храна“ (са просечним учешћем од 9.56% у укупном увозу посматраних одсека) имала је приличне осцилације у структури увоза и приметно је смањење њеног учешћа, нарочито у последњим посматраним годинама. Осим ова три одсека која заједно чине 86,8% увоза агроиндустријских производа, потребно је истаћи да је робна група „04 - Житарице и производи на бази житарица“ имала доста значајно учешће у увозу прве три посматране године (64% у 2008. години, 54% у 2009. години, 44% у 2010. години и 26% у 2011. години), да би се након 2011. године учешће у увозу ове групе производа минимизирало и чини око 1.5% увоза агроиндустријских производа из Руске Федерације. Дакле, може се закључити да је у периоду велике економске кризе овај одсек имао значајно учешће у укупном увозу

агроиндустријских производа. На друге производе који су увозени у анализираном периоду отпада значајно мањи удео у увозу, око 6% (слика 9.).

Слика 9. Структура увоза агроиндустријских производа Републике Србије из Руске Федерације (просек за период 2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Анализирајући стопе промена увоза из Руске Федерације по одсечима агроиндустријских производа пажњу привлаче четири одсека која имају негативне стопе промена (табела 24.), „00 - Живе животиње, осим животиња из одсека 03“ (-27.00%), „02 - Млечни производи и птичја јаја“ (-32.97%), „04 - Житарице и производи на бази житарица“ (-20.70%) и „08 - Сточна храна (осим жита у зрну)“ (-1,76%). Прва два одсека (СМТК 00, 02) су током целог посматраног периода имали занемарљиво мало учешће у укупном увозу. С обзиром да су вредности увоза ових одсека ниске, свако повећање или смањење вредности увоза доводи до великих осцилација, што потврђују врло јаки коефицијенти варијације 104.36% (СМТК 00) и 113.13% (СМТК 02).

Четврта робна група (СМТК 04) је константно заступљена у увозу, с тим што је у периоду 2008.-2010. године била заступљена са просечних 8.5 милиона USD годишње, да би се у 2011. години тај износ смањио на 2.8 милиона USD и у наредним годинама све више опадао. О колико значајним осцилацијама је реч показује и вредност коефицијент варијације од 106.70% (табела 24.). У наставку је анализирана структура увоза овог одсека (СМТК 04) по робним групама. Када се погледа структура увоза четвртог одсека (СМТК 04) по робним групама приметно је да су се у периоду 2008.-2010. године увозили готови производи, тј, преко 99% увоза овог одсека чинио је увоз робне групе „048 - Производа од житарица, брашна, скроба“. У периоду 2011.-2017. године структура увоза четвртог одсека се мења и робна група „048“

чини свега 50% увоза овог одсека, док преосталих 50% увоза чини увоз робне групе „045 - Житарнице, у зрну, остале“.

Дванаести одсек (СМТК 12) забележио је обрнут тренд у односу на четврти одсек. У првим годинама посматрања заступљеност ове робне групе у увозу је била скромних размера, са просечних 6 милиона USD за период 2008.-2010. године, да би у периоду 2011-2017. године са просечним увозом, у сталним ценама, од око 39.6 милиона USD годишње, ова група производа имала најдоминантније учешће у укупном увозу агроиндустријских производа. Значајан раст увоза овог одсека показује и просечна стопа промене у износу од 47.93%. Просечан коефицијент варијације у износу од 56.46% указује на релативно јак степен варијација у вредности увоза овог одсека. Производи који чине дванаести сектор СМТК 12 су анализирани тако што је просечна вредност увоза сваког појединачног производа за посматрани десетогодишњи период стављена у однос са просеком увоза дванаестог сектора. Анализа овог одсека (СМТК 12) по производима указује да је реч о увозу готових производа. У периоду до 2010. године увозиле су се само „1222000 - Цигарете које садрже дуван“, а од 2011. године, асортиман дуванских производа који се увози је проширен, тако да осим „1222000 - Цигарете које садрже дуван“ и чине у просеку 68% укупно увезених дуванских производа, преосталих 29% чине „1223900 - Прерађени дуван, екстракти и есенције, нн“ и 3% „1223200 - Дуван за пушење, са или без замене дувана“.

Осми одсек (са учешћем од 9.56%) и девети одсек (са учешћем од 11.04%) имају прилично стабилан увоз чији просек, у сталним ценама, за посматрани десетогодишњи период износи 4.27 милиона USD (СМТК 08) и 4.93 милиона USD (СМТК 09). Стопа поромене за осми одсек износи -1.76%, а коефицијент варијације 47.32% (табела 24.), док девети одсек има стопу промене од 5.49% и коефицијент варијације од 28.71%, што недвосмислено указује да ови одсеци у анализираном периоду имају сигурно тржиште и обезбеђен пласман на нашем тржишту.

Табела 24. Увоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима у Републику Србију из Руске Федерације (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.00	-27.00	104.36	0.00
01	Месо и прераде од меса	0.41	109.82	150.77	0.91
02	Млечни производи и птичја јаја	0.14	-32.97	113.13	0.31
03	Рибе, љускари, мекушици и прерађевине од њих	0.35	29.70	54.61	0.79
04	Житарице и производи на бази житарица	3.29	-20.70	106.70	7.35
05	Поврће и воће	1.02	17.83	58.74	2.29
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.35	27.23	113.00	0.78
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.20	20.92	121.55	0.44
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	4.27	-1.76	47.32	9.56
09	Разни производи за храну и прерађевине	4.93	5.49	28.71	11.04
11	Пића	0.15	24.08	94.81	0.33
12	Дуван и производи од дувана	29.57	47.93	56.46	66.19
Укупно:		44.67	15.51	36.46	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

На крају можемо сумирати да је увоз агроиндустријских производа из Руске Федерације након раста у првим годинама после светске економске кризе, прилично стабилан. Република Србија увози готове производе и што се тиче агроиндустријских производа није сировински зависна од Руске Федерације. Као што је и очекивано, увоз агроиндустријских производа је нижи од извоза, и то у просеку реално за око 4 пута (прецизније 4.5 пута).

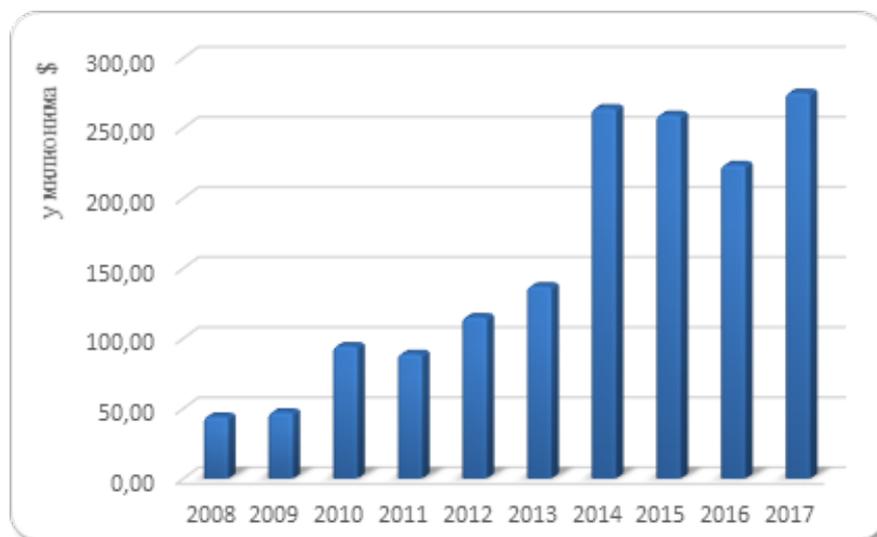
3.4.3. Биланс спољнотрговинске размене са Руском Федерацијом

Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије и Руске Федерације поредећи износе нето извоза из 2017. и 2008. године реално је повећана више од шест пута. Евидентно је интензивирање сарадње са Руском Федерацијом на пољу агроиндустријских производа у посматраном десетогодишњем периоду. Наиме, у посматраној

десетогодишњој динамици повећан је обим размене агринустијских производа са Руском Федерацијом, захваљујући расту и увоза и извоза. Вредност извоза се реално повећала за више од пет пута (тачније 5.52 пута), док је вредност увоза реално порасла за више од три пута (тачније 3.66 пута). Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је већа од вредности увезених агроиндустријских производа из Руске Федерације. Постојање спољнотрговинског суфицита агроиндустријских производа представља дугорочну карактеристику српске привреде.

Просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Руске Федерације у посматраном десетогодишњем периоду, у текућим ценама, износи 43.52 милиона USD, то је 88.83% од просечне вредности увоза агроиндустријских производа на тржиште Републике Србије из свих земаља ЕАЕС у посматраном периоду. Република Србија је у посматраном периоду извезла агроиндустријских производа у Руску Федерацију у просечној вредности од 194.06 милиона USD (просек посматраног десетогодишњег периода у текућим ценама), што чини 95.32% просечне вредности извоза агроиндустријских производа у земље ЕАЕС у анализираном десетогодишњем периоду. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Руском Федерацијом указује да је у свим годинама анализираног периода Република Србија остварила суфицит (*хистограм 1.*). Приметно је да постоје два таласа у расту спољнотрговинске размене агроиндустријских производа са Руском Федерацијом и то у периоду 2010.-2013. године, када је износ спољнотрговинске размене реално дуплиран у поређењу са вредношћу нето извоза из 2008. године. Други, још израженији талас је у периоду 2014.-2017. године, где је вредност нето извоза реално од 5 до 6 пута већа у поређењу са вредношћу нето извоза из 2008. године. Разлог за значајан реални раст нето извоза је повећање извоза петог одсека (СМТК 05).

Хистограм 1. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Руском Федерацијом

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

У анализираном периоду Република Србија је остваривала константан раст спољнотрговинског суфицита у размени агроиндустријских производа са Руском Федерацијом, при чему је најнижи суфицит забележен 2009. године и резултат је утицаја глобалне финансијске кризе⁹⁵. Просек нето извоза за периода од 2008. до 2017. године показује да је Република Србија у размени агроиндустријских производа са Русијом остварила суфицит од 155,21 милиона USD (табела 25.). Стопа промене нето извоза агроиндустријских производа Републике Србије и Руске Федерације за посматрани период износи 22.46%, што указује на прилично уједначен и унапређен спољнотрговински однос ове две земље. Коефицијент варијације нето извоза агроиндустријских производа између Републике Србије и Руске Федерације у износу од 56.09%, показује да је у спољнотрговинским односима било релативно јаким варијација.

Анализа спољнотрговинске размене по СМТК одсечима указује да је Република Србија остварила позитиван спољнотрговински биланс у већини СМТК одсека. Негативан спољнотрговински биланс (спољнотрговински дефицит), који је последица већег увоза него извоза, у свим посматраним годинама је оставрен једино у следећим одсечима: „03 -Рибе, љускари, мекушци и прерађевине од њих“, „06 - Шећер, производи од шећера и мед“, „08 - Сточна храна (осим жита у зрну)“ и „12 - Дуван и производи од дувана“ (табела 25.). Наиме, реч је о руским агроиндустријским групама производа које Република Србија константно увози у већем обиму него што се исте робне групе извози. Поред тога, поједине робне групе са позитивним спољнотрговинским салдом у појединим годинама из већ раније објашњених разлога оствариле су спољнотрговински дефицит. То је случај са робним групама „04 - Житарице и производи

⁹⁵ Под утицајем глобалне финансијске кризе, дошло је до номиналног пада доларске вредности извоза за ¼.

на бази житарица“ у периоду 2008.-2010. године када је увоз био већи од извоза, док је робна група „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ имала негативан салдо у 2009., 2011. и 2015. години. Уколико анализирамо коефицијенте варијације и стопе промене у периоду од 2008. до 2017. године, може се констатовати да спољнотрговинска размена Републике Србије и Руске Федерације није имала значајне осцилације у овом периоду. Узимајући у обзир просек посматраног периода, сви анализирани СМТК одсеци имају позитивне стопе промена, што указује да су сви одсеци имали у просеку позитиван спољнотрговински биланс. Изражену стопу промене (439,14%) имао је одсек „09 - Разни производи за храну и прерађевине“. Разлог за то су велике осцилације у спољнотрговинској размени ове робне групе. Просечан износ нето извоза посматраног одсека износи 0,90 милиона USD (просек периода 2008.-2017. година). Дакле, то је релативно мали номинални износ. У том случају мале осцилације у вредности нето извоза доводе до високих индекса. Индикативно, коефицијант варијације овог одсека (СМТК 09) је врло јак (193.36%) и указује на значајне осцилације нето извоза овог одсека које су се дешавале у посматраном десетогодишњем периоду. Поред претходно поменутих робних група, високе коефицијенте варијације који указују на честе и знатне реалне промене у промету имају и следећи СМТК одсеци „00 - Живе животиње, осим животиња из одсека 03“ (102,30%), „01 - Месо и прераде од меса“ (142,13%), „07 - Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих“ (134,97%).

Табела 25. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Руске Федерације по СМТК одсецима (2008.-2017.)

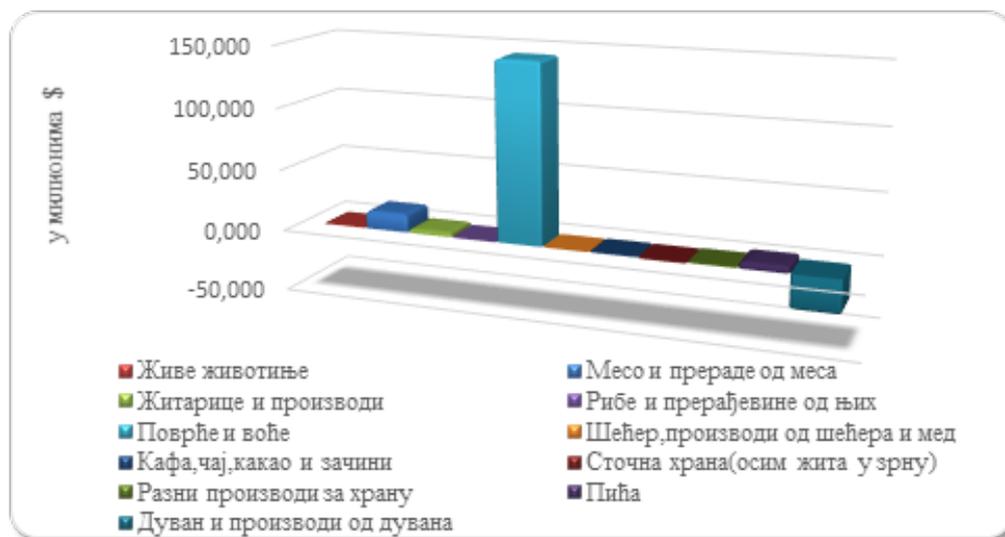
Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Покривеност увоза извозом (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.01	3.30	102.30	561.89
01	Месо и прераде од меса	14.81	34.49	142.13	3730.62
02	Млечни производи и птичја јаја	15.45	42.51	83.45	11227.89
03	Рибе, љускари, мекушици и прерађевине од њих	-0.33	26.13	0.00	6.21
04	Житарице и производи на бази житарица	3.24	56.48	159.50	198.69
05	Поврће и воће	145.19	22.53	47.49	14304.58
06	Шећер, производи од шећера и мед	-0.14	24.32	10.43	58.66
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.42	142.19	134.97	316.40
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	-1.38	32.87	55.30	67.77
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.90	493.14	193.36	118.27
11	Пића	5.30	19.77	37.47	3677.32
12	Дуван и производи од дувана	-28.25	44.55	0.00	4.44
Укупно:		155.21	22.46	56.09	447.46

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Анализом покривености увоза агроиндустријских производа извозом, у посматраној десетогодишњој периодици, Република Србија је остварила значајне резултате. Може се закључити да Република Србија у спољнотрговинском промету агроиндустријских производа са Руском Федерацијом остварује вешеструку покривеност увоза извозом. Просечна покривеност увоза извозом, за цео посматрани период, износи 447.46%. Најмањи степен покривености у посматраном периоду забележен је 2011. године и износио је 310.73%. Док је највећа вредност овог показатеља забележена 2015. године и износила је 583.06%. На основу анализе која је приказана у табели 25. највећи степен покривености увоза извозом остварују следећи СМТК одсеци „01 - Месо и прераде од меса“, „02 - Млечни производи и птичја јаја“, „05 - Поврће и воће“ и „11 - Пића“. Управо су ово СМТК одсеци у којима Република Србија има стратешку предност у наступу на велико тржиште Руске Федерације. Најнижи степен покривености, што се може видети и на хистограму 2., имају следећи СМТК одсеци „12 - Дуван и производи

од дувана“, „03 - Рибе, љускарџи, мекушици и прерађевине од њих“, „06 - Шећер, производи од шећера и мед“ и „08 - Сточна храна (осим жита у зрну)“.

Хистограм 2. Робни биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Руске федерације (2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Можемо закључити да сектор агроиндустријских производа заузима значајну позицију у структури укупног извоза Републике Србије на тржиште Руске Федерације. Остварује се висок ниво покривености увоза извозом и постоји тенденција повећања нето извоза у будућности. Пласман српских агроиндустријских производа у Руску Федерацију из разлога врло повољног и јединственог трговинског споразума који обезбеђује бесцарински извоз на тржиште од око 140 милиона становника карактерише стартна конкурентна, ценовна предност у односу на производе других земаља који се увозе на тржиште Руске Федерације. Када се говори о значају резултата српског извоза агроиндустријских производа у Руску Федерацију свакако треба узети у обзир и фактор удаљености од преко 2000 километара, који и поред високих транспортних трошкова, који у великој мери утичу на финалну цену производа, не ограничава тражњу. Узимајући у обзир чињеницу да се ове године навршава 181. година од успостабљања економских односа са Руском Федерацијом, што говори о заиста дугој традицији дипломатских односа са овом земљом, ипак се чини да та позиција није у довољној мери искоришћена као и да извозни потенцијали нису ни из далека исцрпљени.

На извоз агроиндустријских производа делује читав низ фактора међу којима се издвајају следећи: однос домаће производње (понуде) и тражње, ниво извозне тражње, тражени асортиман, квалитет и количина производа, увозни режими земаља увозница, мере аграрне

политике, интензитет конкуренције и др⁹⁶. Поред производно-структурне екстензификације (са дугорочним трендом смањивања удела сточарства), карактеристична је и екстензификација структуре спољнотрговинске размене, уз повећање удела сировина и примарних непрерађених производа у извозу, али и уз повећавање увоза финалних производа, који би могли бити произведени од домаћих извезених сировина⁹⁷. Повећање конкурентности наших извозних производа могуће је постићи: порастом продуктивности производње, реструктурирањем извозне понуде, унапређењем пословног и тржишног амбијента, применом иновативне маркетинг стратегије и иницирањем кластерских удружења и сл.

Структура извоза показује усмереност на извоз сировина и то углавном биљног порекла, што указује на висок ниво екстензивности пољопривреде Србије, тј. слабу заступљеност сточарске производње⁹⁸. Раст продуктивности као основа конкурентности у, пре свега, сточарској производњи, као и већа извозна фокусираност прехранбене индустрије, повећали би извоз анималних производа и високо вредних прерађевина, што би се значајно одразило на одржање, али и повећање суфицита Србије у спољнотрговинској размени агроиндустријских производа.

Остварени пораст извоза представља последицу унапређења сарадње са Руском Федерацијом као и коришћење позиције у којој је Руска Федерација увела санкције неким земљама које су биле водећи извозници у Руску Федерацију.

3.5. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Републике Белорусије

Просечан извоз агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Белорусију у посматраном периоду (2008.-2017.), у сталним ценама, износио је 6.62 милиона долара USD (табела 26.). Вредност извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Белорусију у последњој посматраној (2017. години) достигао је износ од 7.97 милиона USD, што представља повећање од скоро 14 пута (прецизније 13,8) у односу на прву посматрану (2008.) годину, када је извоз, у сталним ценама, износио свега 0.58 милиона USD (графикон 4). Уочене су две фазе раста извоза агроиндустријских производа. Прва фаза обухвата период

96 Ристић Л. Обрадовић С. (2015) Зборник Економско-социјални аспекти прикључивања Србије Европској унији, „Могућности и ограничења извоза аграрних производа Републике Србије на тржиште ЕУ“, Унивезитет у Крагујевцу – кономски факултет, стр. 94.

97 Милановић М. Стевновић С. Вићентијевић Д. (2013) „Конкурентност и потенцијали аграрне спољне трговине Србије“, *Теме – часопис за друштвене науке*, 37 (1), 297-317., стр. 309.

98 Зекин, С. Тошин, М. и Кресоја, М. (2014), „Спољнотрговинска размена пољопривредно-прехранбених производа Србије“, У М. Шеварлић и Д. Томић (ур.), *Агропривреда Србије и европске интеграције*, (стр. 95–102). Београд: Друштво аграрних економиста Србије, стр. 101.

2008.-2011.године. Поредићи ниво извоза из 2011. године са нивоом оствареним у првој посматраној години (2008.) закључујемо да је вредност извоза агроиндустријских производа упетостручена. Друга фаза обухвата период 2012.-2017.година. Поредићи ниво извоза из 2012. године са 2010. годином, долазимо до сличног закључка (износ извоза је утростручен). Међутим, ако поредимо вредност извоза из било које године друге фазе (2012.-2017. година) у односу на 2008. годином закључујемо да је вредност извоза агроиндустријских производа већа за више од 10 пута. Највећи раст остварен је у 2014. години, када је вредност извоза агроиндустријских производа у Републику Белорусију порастао за 28.1 пута у поређењу са вредношћу извоза из 2008. године. Графикон 5. сликовито приказује претходно изнете чињенице константног раста вредности српског извоза агроиндустријских производа у Републику Белорусију.

Графикон 4. Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Белорусију (просек за период 2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

На основу података приказаних у *табели 26.*, уочавамо да је константан раст извоза остварен уз релативно значајну просечну стопу промене од 33.90%, што говори у прилог константног и устаљеног пласмана српских агроиндустријских производа на тржиште Републике Белорусије. Врло јак просечан коефицијент варијације од 72.65% последица је претходно изнетих чињеница о разликама у нивоу извоза из године у годину. Ниво извоза који је оставрен у 2013. и 2014. години значајно је већи у односу на цео посматрани период. Наиме, вредност извоза у 2013. години је реално већа за 4.1% у поређењу са вредношћу извоза из 2011. године, док је у 2014. години вредност извоза реално већа за 5.3% у односу на вредност из 2011. године.

Слика 10. Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Републику Белорусију (просек за период 2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података републичког завода за статистику

Структура извоза агроиндустријских производа у посматраном периоду је била прилично стабилна, али за поједине одсеке СМТК постоје значајне осцилације у појединим годинама.

Најзначајније учешће у структури извоза агроиндустријских производа у Републику Белорусију има одсек „05 - Поврће и воће“, са учешћем од 67% (слика 10). „Поврће и воће“ је група производа која се највише извози у Републику Белорусију, са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 4.43 милиона USD за посматрани десетогодишњи период. Анализа учешћа овог одсека по појединачним годинама посматраног периода показује врло неуједначено учешће и осцилације од године до године. Просечан коефицијент варијације у износу од 81.21% (табела 26.) указује на врло јак степен осцилација у палсирању производа овог одсека на тржиште Републике Белорусије. Просечна стопа промене у износу од 32.78% указује на просечан степен реалног повећања извоза овог одсека у посматраном десетогодишњем периоду.

Одсек „01 - Месо и прераде од меса“ заузима друго место по учешћу у структури извоза агроиндустријских производа у Републику Белорусију. Ниво учешћа другог одсека је 9%. Обим извоза овог одсека има прилично велика одступања у посматраном периоду (2012.-2017. година), што показује и просечни коефицијент варијације од 131.81%. Потребно је истаћи да је тек 2012. године овај одсек почео да се извози у Републику Белорусију са вредношћу извоза, у сталним ценама, од 0.61 милиона USD, што је у структури укупног извоза посматране године (2012. године) износило свега 3.0%. Овај одсек је из године у годину имао значајане осцилације у пласирању на тржиште Републике Белорусије. Осим у 2014. и 2017. години

када је остварен значајан раст, у осталим годинама посматраног периода (2012.-2017. године) остварен је значајан пад. Како је реч о вредности извоза мањој од милион USD, свака промена у вредности извоза у наредној години доводи до изузетно великих стопа раста. Као крајњи резултат, малих вредности извоза и значајних одступања истих из године у годину, имамо коефицијент варијације у износу од 131,81% (табела 26.). Просечна стопа промене у износу од 20.50% (просек периода 2012.-2017. године) показује колико значајан реални раст је остварен са пласманом производа од меса на тржиште Републике Белорусије. Закључак је да је ово група производа у којој је Република Србија последњих година препознала и остварила конкурентску предност у наступу на тржиште Републике Белорусије.

Осми одсек (СМТК 08) „08- *Сточна храна(осим жита у зрну)*” налази се на трећем месту по нивоу значајности у структури извоза агроиндустријских производа у Републику Белорусију. Са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 0.60 милиона USD, овај одсек чини 9.13% укупног извоза агроиндустријских производа на тржиште Републике Белорусије (посматрано као петогодишњи просек јер се овај производ извози тек од 2013. године). Производи који чине овај одсек пласирани су на тржиште Републике Белорусије сваке године у већем обиму. Колико значајан раст је остварен показује просечна стопа промене у износу од 50.79% (табела 26.). Умерен просечан коефицијент варијације у износу од 48.01% показује степен осцилација у расту извоза. Може се извести закључак да је ово одсек који има значајне конкурентске предности у будућем пласману на тржиште Републике Белорусије.

Девети одсек (СМТК 09) „09 - *Разни производи за храну и прерађевине*“ са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 0.50 милиона USD за посматрани десетогодишњи период чини 7.60% укупног извоза агроиндустријских производа на тржиште Републике Белорусије. Производи који чине овај одсек, за разлику од претходна два одсека, пласирају се на тржиште Републике Белорусије континуирано током целог посматраног десетогодишњег периода. Просечна стопа промене у износу од 9.39 % (табела 26.) показује да је реални раст у посматраном десетогодишњем периоду био значајнији од реалног пада. Просечан коефицијент варијације у износу од 41.87% указује на умерене осцилације у пласману овог одсека из године у годину на тржиште Републике Белорусије. На основу претходно изнетих показатеља, може се извести закључак да је ово одсек у коме би Република Србија имала кокурентске предности у наступу на белоруско тржиште у будућности.

Анализа извоза по одсецима СМТК у посматраном периоду, наводи на закључак да извоз следећих одсека: „05 - *Поврће и воће*“, „01 - *Месо и прераде од меса*“, „08 - *Сточна храна(осим жита у зрну)*“ и „09 - *Разни производи за храну и прерађевине*“ чине преко 90% укупног извоза агроиндустријских производа (слика 10.). Врло јаки коефицијенти варијације одсека „07 -

Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих“ (кофицијент варијације је 143.68%), „01 - Месо и прераде од меса“ (кофицијент варијације је 131.819%) и „04 - Житарице и производи на бази житарица“ (кофицијент варијације је 106.89%) и њихове занчајне како позитивне тако и негативне стопе раста индицирају да ови одсеци имају изражену тенденцију несигурности у даљем пласману на тржиште Републике Белорусије. При тумачењу резултата треба имати у виду да се одсек „06- Шећер, производи од шећера и мед“ извозио једино у 2011., 2013. и 2017. години, док су сви подаци за одсек „11 - Пића“ засновани на подацима за само две године (2012. и 2014. годину) у којима је Република Србија извозила ову групу производа. Подаци за одсек „12 - Дуван и производи од дувана“ добијени су на основу података само три године (2011, 2012. и 2017. године) у којима је овај одсек пласиран на тржиште Републике Белорусије.

Табела 26. Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Републику Белорусију (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.00	0.00	0.00	0.00
01	Месо и прераде од меса	0.61	20.50	131.81	9.23
02	Млечни производи и птичја јаја	0.11	-20.45	44.40	1.63
03	Рибе, љускари, мекушци и прерађевине од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	0.13	-38.21	106.89	1.93
05	Поврће и воће	4.43	32.78	81.21	66.85
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	0.00	78.87	0.07
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.07	78.23	143.68	1.09
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.60	50.79	48.01	9.13
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.50	9.39	41.87	7.60
11	Пића	0.00	57.2	71.73	0.08
12	Дуван и производи од дувана	0.16	-43.26	30.77	2.39
Укупно:		6.62	33.90	72.65	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

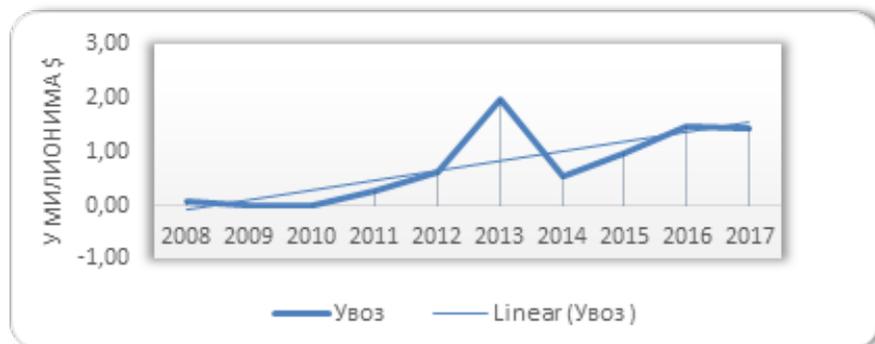
Закључак је да ће се у будућности извоз у Републику Белорусију заснивати на следећим одсецима: „08- Сточна храна (осим жита у зрну)“ (стопа преомене 50.79% и коефицијент

варијације 48.01%), „05 - Поврће и воће“ (стопа преомене 32.78% и коефицијент варијације 81.21%) и „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ (стопа преомене 9.39% и коефицијент варијације 41.87%).

3.5.1. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије из Републике Белорусије

Крива увоза агроиндустријских производа из Републике Белорусије у анализираном периоду показује да је евидентан умерени раст (*графикон 5*). Просечна вредност увоза агроиндустријских производа Републике Белорусије у посматраном десетогодишњем периоду, у сталним ценама, износила је 0.73 милиона USD. Просечна стопа промене увоза у износу од 163.14% (*табела 27*.) заједно са врло јаким коефицијентом варијације од 80.05%, резултат је прилично неустаљеног увоза из године у годину. Увоз агроиндустријских производа из Републике Белорусије у 2009. години није постојао, а у 2008. и 2010. години је занемарљивих вредности (у сталним ценама износи 0.07 милиона USD у 2008. години, док у 2010. години износи 0.002 милиона USD), тако да се може рећи да у прве три године посматраног десетогодишњег периода увоз из Републике Белорусије готово да није ни постојао. Вредност увоза агроиндустријских производа из Републике Белорусије у Републику Србију у 2017. години, у сталним ценама, износио је 1.45 милиона USD, и већи је скоро шест пута (тачније 5.72 пута) од вредности увоза оствареног 2011. године (који је износио 0.25 милиона USD). Након рекордног раста од 145.4% у 2012. години, и 217.0% у 2013. години, увоз агроиндустријских производа из Републике Белорусије значајно је пао у 2014. години (пад од 73.2%). Умерени тренд реалног раста остварен је у 2015. години (84.2%) и 2016. години (49.6%), да би у 2017. години дошло до незнатног пада од 0.5%. (*графикон 6*).

Графикон 5. Кретање увоза агроиндустријских производа Републике Србије из Републике Белорусије (2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завод за статистику

Анализа структуре увезених агроиндустријских производа указује на хомогеност производа који се увозе. Република Србија је у анализираном периоду од десет година увозила стриктно одређене агроиндустријске производе из Републике Белорусије. Сагледавањем учешћа која су добијена стављањем у однос просечних вредности увоза сваког одсека за посматрани десетогодишњи период са укупним увозом агроиндустријских производа исказаним као просек за период 2008.-2017. година, евидентно је да се највише увозе три одсека и то: „04 - Житарице и производи на бази житарица“ (са учешћем од 46%), затим „05 - Поврће и воће“ (са учешћем од 42%) и „02 - Млечни производи и птичја јаја“ са учешћем у увозу анализираних одсека од 8% (слика 11.). У наставку анализе сагледавана је структура увоза сваке појединачне посматране године. Структура је добијена стављањем у однос вредности увоза сваког појединачног одсека са укупним увозом агроиндустријских производа у години која је предмет посматрања. Структура увоза се након 2013. године променила, наиме у периоду од 2010. до 2013. године доминантно учешће у структури је имао одсек „05 - Поврће и воће“, да би се након тог периода учешће овог одсека значајно смањило, а примат преузео одсек „04 - Житарице и производи на бази житарица“. У првим годинама посматрања 2012. и 2013. године, одсек „04 - Житарице и производи на бази житарица“ имао је доста ниско учешће и то свега 14.7% у 2012. години и 11.2% у 2013. години, да би се у периоду од 2014. до 2017. године усталио са учешћем у распону од 51.9% до 75.7%. Одсек „05 - Поврће и воће“ има значајно учешће у структури увезених агроиндустријских производа за цео посматрани период са просечним учешћем од 42.30%. У првим годинама увоза (2010.-2013. година) производи који чине овај одсек су били најзаступљенији у структури увоза. Наиме у 2010. години учешће овог одсека („04“) износи 100%, у 2011. години 10.3%, док је у 2012. години његово учешће износило 77.30%, а у 2013 68.0%. У периоду 2014.-2017. године учешће овог одсека се кретало у распону 20.9-38.4%. Изузетак је била 2010. година где је примат у увозу преузео одсек „02 - Млечни

производи и птичја јаја“, наиме то је прва година у којој је овај одсек кренуо да се увози. Након 2010. године овај одсек се увозио само још две године али у знатно смањеном обиму. На друге производе који су увожени у анализираном периоду отпада значајно мањи удео у увозу, око 3.18% (слика 11.).

Слика 11. Структура увоза агроиндустријских производа Републике Србије из Републике Белорусије (просек за период 2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Анализирајући стопе промена увоза из Републике Белорусије по одсецима агроиндустријских производа пажњу привлачи одсек „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ који има негативну стопу промене – 65.81% (табела 27.). Негативна стопа промене последица је чињенице да се овај одсек увозио у све мањем обиму, а и да нема континуитет у увозу. Девети одсек се увозио у периоду 2011.-2013. године, након овог периода није било увоза све до 2017. године. Изузетно високе стопе промена имају одсеци „07 - Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих“ (213.91%) и „05 - Поврће и воће“ (110.42%). Сва три посматрана одсека имају изузетно високе коефицијенте варијације, (СМТК 09) 106.04%, (СМТК 07) 111.95% и (СМТК 05) 112.60%, који су последица неконтинуираног увоза, као и чињенице да су износи увозне вредности јако ниски, тако да свако повећање или смањење вредности увоза доводи до великих осцилација из године у годину.

Четврти одсек (СМТК 04) у последњим годинама (2014.-2017. година) посматраног десетогодишњег периода, са просечним увозом, у сталним ценама, од 0.34 милиона USD, има доминантно учешће у структури агроиндустријских производа који се увозе из Републике Белорусије. Међутим при тумачењу резултата овог одсека треба имати у виду да је прва година у којој су се производи који чине овај одсек увозили 2008. година, и да до 2012. године није било увоза овог одсека. Иако је реч о увозу скромних размера, од 2012. године континуирано је у порасту. Просечна стопа раста у износу од 62.77% (табела 27.) показује колико је значајан

реалан раст остварен при увозу овог одсека. Просечан коефицијент варијације у износу од 83.78% указује на врло јаке осцилације у увозу производа из овог одсека.

Пети одсек (СМТК 05) са просечним увозом, у сталним ценама, у износу од 0.31 милион USD је једини одсек агроиндустријских производа који се увозио у целом посматраном периоду. Изузетак је 2009. година у којој из Републике Белорусије није било увоза агроиндустријских производа. Просечна стопа промене од 110.42% указује на значајан реалан раст при увозу производа из овог одсека. Просечан коефицијент варијације у износу од 112.60% указује на врло јак степен варијација у вредности увоза овог одсека.

Други одсек (СМТК 02) са просечним увозом, у сталним ценама, у износу од 0.06 милиона USD увозио се само у три године, и то у периоду 2011.-2013. година. Просечна стопа промене у износу од 53.26% показује да се овај одсек увозио у значајно већем обиму на тржиште Републике Србије. Међутим, и у овако кратком периоду осцилације у вредности увоза из године у годину су значајне, што показује и просечан коефицијент варијације у износу од 73.11%.

Девети одсек (са учешћем од 1.98%), седми одсек (са учешћем 0.41%), осми одсек (са учешћем 0.05%), шести одсек (са учешћем 0.07%) и први одсек (са учешћем 0.6%) имају нестабилан и дисконтинуран увоз на тржиште Републике Србије. Девети одсек се увозио прво у периоду 2011.-2013. године, након тога није било увоза до 2017. године. Седми одсек се увозио у 2011. години, па затим у периоду 2013.-2015. године, и на крају у 2017. години. Производи који чине осми одсек увозили су се једино у 2017. години. Шести одсек увозио се у 2011. години, затим у периоду 2013.-2014. године, и на крају у 2017. години. Први одсек увозио се једино у 2014. години. Дисконтинуитет у пласману белоруских производа на тржиште Републике Србије резултирао је високим вредностима просечних стопа промена и коефицијената варијације код посматраних одсека (*табела 27.*).

Табела 27. Увоз агроиндустријских производа по одсецима СМТК у Републику Србију из Републике Белорусије (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.00	0.00	0.00	0.00
01	Месо и прераде од меса	0.00	0.00	0.00	0.60
02	Млечни производи и птичја јаја	0.06	53.26	73.11	8.39
03	Рибе, љускарци, мекушци и прерађевине од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	0.34	62.77	83.78	46.13
05	Поврће и воће	0.31	110.42	112.60	42.30
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	76.22	37.68	0.07
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.00	213.91	111.95	0.41
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.00	0.00	0.00	0.05
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.01	-65.81	106.04	1.98
11	Пића	0.00	0.00	0.00	0.00
12	Дуван и производи од дувана	0.00	0.00	0.00	0.06
Укупно:		0.73	163.14	80.05	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

На основу добијених показатеља може се извести закључак да ниједан одагроиндустријских одсека нема изражену компаративну предност у будућем пласману на тржиште Републике Србије.

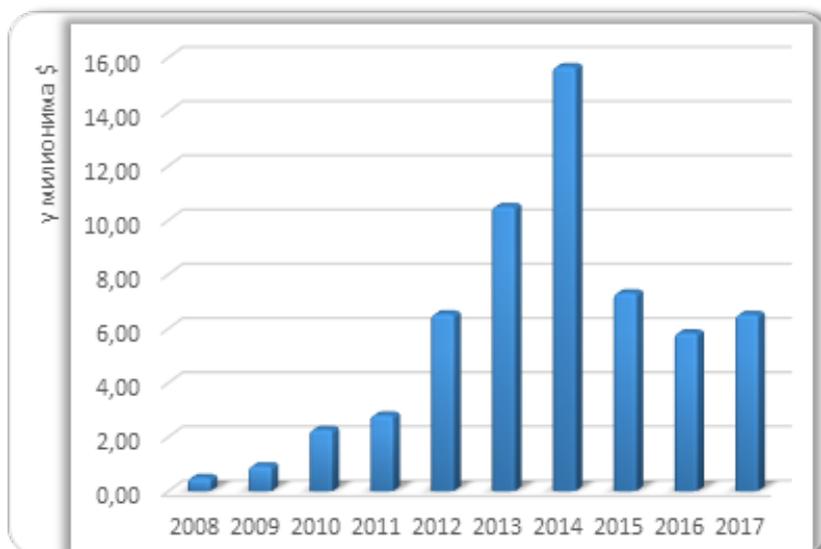
3.5.2. Биланс спољнотрговинске размене са Републиком Белорусијом

Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Белорусије поредећи износе нето извоза из 2017. и 2008. године већа је скоро тринаест пута (прецизније 12.94 пута). Евидентно је интензивирање сарадње са Републиком Белорусијом на пољу агроиндустријских производа у посматраном десетогодишњем периоду. Наиме, у посматраној десетогодишњој динамици повећан је обим размене агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом, захваљујући расту и увоза и извоза. Вредност извоза се повећала готово за четрнаест пута (тачније 13.83 пута), док је вредност увоза порасла за двадесет пута

(прецизније 20.11 пута). Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је већа од вредности увезених агроиндустријских производа из Републике Белорусије. Постојање спољнотрговинског суфицита агроиндустријских производа представља дугорочну карактеристику српске привреде.

Просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Републике Белорусије у посматраном десетогодишњем периоду, у текућим ценама, износи 0.71 милиона USD, то је 1.47% од просечне вредности увоза агроиндустријских производа на српско тржиште из свих земаља ЕАЕС у посматраном периоду. Република Србија је у посматраном периоду извезла агроиндустријских производа у Републику Белорусију у просечној вредности од 6.34 милиона USD (просек посматраног десетогодишњег периода), што чини 3.11% просечне вредности извоза агроиндустријских производа у земље ЕАЕС у анализираном десетогодишњем периоду. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Републиком Белорусијом указује да је у свим годинама анализираног периода Република Србија остварила суфицит (*хистограм 3.*). Приметно је да постоје три таласа у расту спољнотрговинске размене агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом и то у периоду 2008.-2011. године, када је износ спољнотрговинске размене реално повећан за више од пет пута (прецизније 5.57 пута) у поређењу са вредношћу нето извоза из 2008. године. Други још израженији талас је у периоду 2012.-2014. године, где је вредност нето извоза реално од 12.97 до 31.06 пута већа у поређењу са вредношћу нето извоза из 2008. године. Трећи талас се односи на период 2015.-2017. године када је остварена вредност нето извоза приближно нивоу из 2012. године. Реално нето извоз је у овом трећем таласу већи за 14.51 до 12.94 пута у поређењу са нивоом нето извоза из 2008. године.

Хистограм 3. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Републиком Белорусијом

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

У анализираном периоду Република Србија је остваривала константан раст спољнотрговинског суфицита у размени агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом, при чему је најнижи суфицит забележен 2008. и 2009. године и резултат је ниског степена спољнотрговинске размене агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом. Просек нето извоза за периода од 2008. до 2017. године показује да је Република Србија у размени агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом остварила суфицит од 5.89 милиона USD (табела 28.). Стопа промене нето извоза агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Белорусије за посматрани период износи 31.09%, што указује на пораст спољнотрговинског односа ове две земље. Коефицијент варијације нето извоза агроиндустријских производа између Републике Србије и Републике Белорусије у износу од 75.09%, показује да је у спољнотрговинским односима било јаких варијација.

Анализа спољнотрговинске размене по СМТК одсечима указује да је Република Србија остварила позитиван спољнотрговински биланс у већини СМТК одсека. Негативан спољнотрговински биланс (спољнотрговински дефицит), који је последица већег увоза него извоза, у свим посматраним годинама, осим у периоду 2009.-2011. године, оставрен је у одсеку: „04- Житарице и производи на бази житарица“ (табела 28.). Наиме, реч је о белоруским агроиндустријским групама производа које Република Србија константно увози у већем обиму него што се исте робне групе извозе. Поред тога, поједини одсеци са позитивним спољнотрговинским салдом у појединим годинама из већ раније објашњених разлога остварили су спољнотрговински дефицит. То је случај са одсечима „02- Млечни производи и птичја јаја“ у

периоду 2011-2013. године када је увоз био већи од извоза, док је одсек „06 – Шећер, производи од шећера и мед“ имао негативан салдо у 2014. години. Уколико анализирамо коефицијенте варијације и стопе промена по СМТК одсечима у периоду од 2008. до 2017. године, може се констатовати да је спољнотрговинска размена Републике Србије и Републике Белорусије имала значајне осцилације у анализираном периоду. Узимајући у обзир просек посматраног периода, сви анализирани СМТК одсеци, осим одсека „02 - Млечни производи и птичја јаја“ и „12 - Дуван и производи од дувана“, имају позитивне стопе промена, што указује да су сви одсеци имали у просеку позитиван спољнотрговински биланс. Изузетно јаки коефицијант варијације следећих одсека „06 - Шећер, производи од шећера и мед“ (227.61%), „07 - Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих“ (151.17%), „01- Месо и прераде од меса“ (1231.18%), „11 – Пиће“ (122.70%) указује на значајне осцилације нето извоза овог одсека које су се дешавале у посматраном десетогодишњем периоду. Поред претходно поменутих одсека, висок коефицијент варијације који указују на честе и значајне реалне промене у промету има и следећи СМТК одсек „05 - Поврће и воће“ (80.53%).

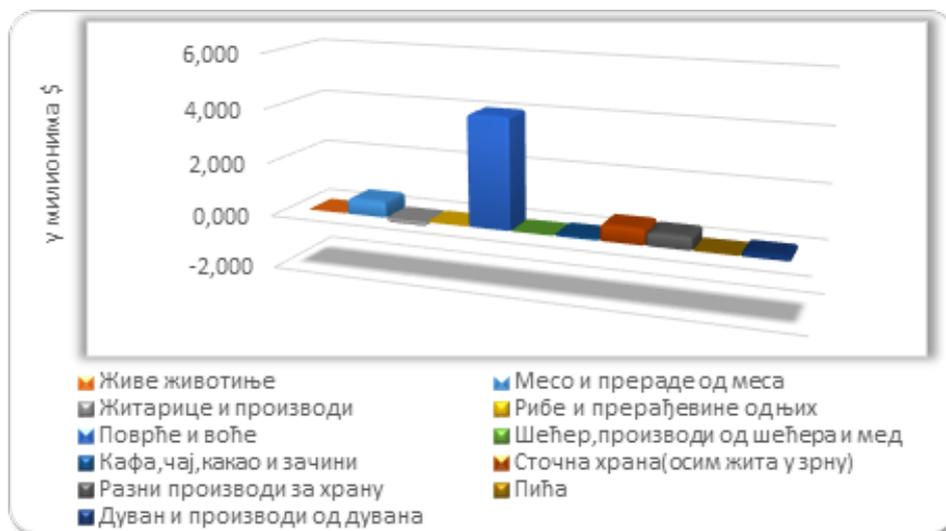
Табела 28. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Белорусије по СМТК одсецима (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Покривеност увоза извозом (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.00	0.00	0.00	0.00
01	Месо и прераде од меса	0.61	20.50	131.18	13889.40
02	Млечни производи и птичја јаја	0.05	-24.77	50.37	176.42
03	Рибе, љускари, мекушци и прерађевине од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	-0.21	41.19	9.79	37.83
05	Поврће и воће	4.12	33.35	80.53	1430.84
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	0.00	227.61	861.27
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.07	78.21	151.17	2434.80
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.60	50.72	47.95	150627.62
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.49	8.20	43.41	3466.19
11	Пића	0.00	57.20	122.70	0.00
12	Дуван и производи од дувана	0.16	-43.81	31.01	38431.19
Укупно:		5.89	31.09	75.09	905.41

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Анализом покривености увоза агроиндустријских производа извозом, у посматраној десетогодишњој периодици, Република Србија је остварила значајне резултате. Може се закључити да Република Србија у спољнотрговинском промету агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом остварује вешеструку покривеност увоза извозом. Просечна покривеност увоза извозом, за цео посматрани период, износи 905.41%. Најмањи степен покривености у посматраном периоду забележен је 2016. године и износио је 501.71%. Док је највећа вредност овог показатеља забележена 2010. године и износила је 137513.23%. На основу анализе која је приказана у табели 28. највећи степен покривености увоза извозом остварују следећи СМТК одсеци „08 – Сточна храна (осим жита у зрну)“, „01 - Месо и прераде од меса“, „12 - Дуван и производи од дувана“, „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ и „07 - Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих“. Најнижи степен покривености, што се може видети и на хистограму 4., има одсек „04 -Житарице и производи на бази житарица“.

Хистограм 4. Робни биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Белорусије (2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Можемо закључити да сектор агроиндустријских производа не заузима значајну позицију у структури укупног извоза Републике Србије на тржиште Републике Белорусије. Резултати извоза за десетогодишњи период који је предмет анализе указују на реалан раст извоза српских агроиндустријских производа на тржиште Републике Белорусије. Остварени пораст извоза представља последицу унапређења сарадње са Републиком Белорусијом. Резултати анализе показали су да се остварује висок ниво покривености увоза извозом и постоји тенденција повећања нето извоза у будућности. Пласман српских агроиндустријских производа у Републику Белорусију иако је последњих година у фази значајног раста скромних је размера (мисли се на обим извоза). На основу урађене анализе може се извести закључак да резултати билатералне привредне сарадње Републике Србије и Републике Белорусије нису на задовољавајућем нивоу и заостају за привредним могућностима и потребама двеју земаља. У прилог интензивирања сарадње двеју земаља иде и чињеница да је 2016. године потписан уговор⁹⁹ о сарадњи Републике Белорусије и Института за ратарство и повртларство из Новог Сада. Белоруси су заинтересовани за семенарство. Наиме, основна идеја делегације Републике Белорусије је да своје семе саде у Републици Србији због бољих климатских услова и виших температура.

99 Опширније на ову тему на <https://nsseme.com/nsseme/poseta-delegacije-republike-belorusije-institutu-za-ratarstvo-i-povrtarstvo/> (31.03.2019)

3.6. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Републике Казахстан

Просечан извоз агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Казахстан у посматраном периоду (2008.-2017.) износио је, у сталним ценама, 0.58 милиона USD (*табела 29.*). На *графикону б.* који приказује извоз српских агроиндустријских производа у Републику Казахстан у сталним ценама, уочавају се три фазе. Прва фаза обухвата период 2008.-2011. године. Ову фазу карактерише прилично неуједначен минималан раст извоза из године у годину. Поредићи ниво извоза из 2009. године са нивоом извоза у првој посматраној години (2008. години) закључујемо да је вредност извоза агроиндустријских производа порасла за 5.53 пута. Тренд раста је настављен и у 2010. години, у поређењу са нивоом извоза из 2008. године, извоз је већи за 2.40 пута. Ниво извоза остварен у 2011. години у поређењу са нивоом извоза из 2008. године показује раст од 4.84 пута, што одговара нивоу извоза из 2009. године. Друга фаза у којој је остварен најзначајнији раст извоза српских агроиндустријских производа у Републику Казахстан обухвата период 2012.-2014. године. Највећи ниво извоза, у посматраном десетогодишњем периоду, остварен је у 2012. години. Тај ниво извоза је 23.14 пута већи од нивоа извоза у 2008. години. Ниво извоза у 2013. години је 19.16 пута, а у 2014. години 16.92 пута већи од нивоа извоза из 2008. године. Најумеренија фаза раста, у посматраном десетогодишњем периоду, остварена је у трећој фази, тј. у периоду 2015.-2016. године. Ниво извоза оставрен у 2015. години је већи за 3.82 пута, док је ниво извоза из 2016. године 4.01 пут већи, у поређењу са нивоом извоза који је остварен у 2008. години. Најниже реално повећање нивоа извоза остварено је у 2017. години, када је ниво извоза повећан за свега 1.53 пута у поређењу са нивоом извоза који је оставрен у 2008. години. За разлику од Руске Федерације и Републике Белорусије које у посматраном десетогодишњем периоду остварују континуиран реални раст, на основу *графикана б.* може се закључити да је спољнотрговински однос Републике Србије и Републике Казахстан након интензивирања сарадње и значајног повећања извоза у периоду 2012.-2014. године, дошло до стагнације и успоравања раста извоза. Ниво извоза из последње, треће фазе одговара нивоу извоза са почетка посматраног периода (2008.-2011. година). На основу *графикана б.*, због значајних осцилација, не може се прецизно утврдити да ли је у посматраном десетогодишњем периоду остварен просечан раст или просечан пад извоза.

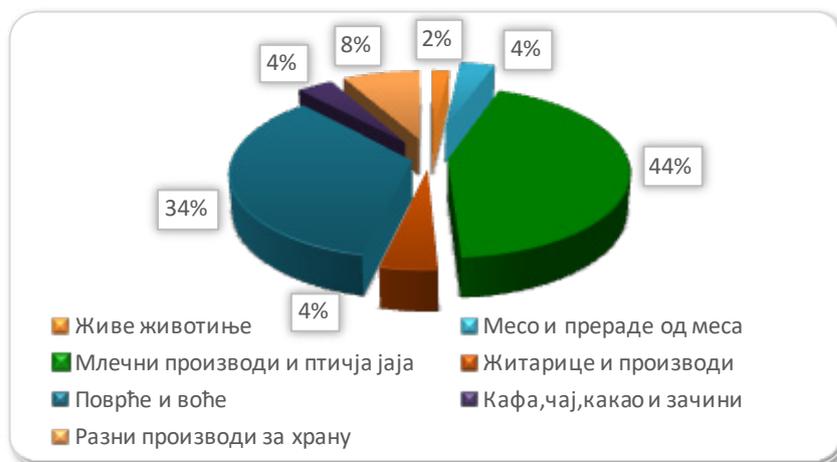
Графикон 6. Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Казахстан (2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републички завод за статистику

На основу података приказаних у табели 29., уочавамо да је упросечавањем вредности извоза за цео посматрани период остварен пад извоза, што потврђује вредност просечне стопе промене у износу од -6.12%. Реални пад је последица дисконтинуираног и неустаљеног пласмана српских агроиндустријских производа на тржиште Републике Казахстан. Врло јак просечан коефицијент варијације од 94.42% последица је осцилација у реалној вредности извоза. У 2012. години забележен је највећи раст, односно извоз у 2012. години повећан је за 1.3 милиона USD у односу на 2011. годину. Раст је забележен и у 2009. години, када је извоз повећан за 0.32 милиона USD у поређењу са 2008. годином. Такође у 2011. години је остварен раст од 0.17 милиона USD у поређењу са 2010. годином. Последња година у којој је остварен раст је 2016. година, то повећање у односу на 2015. годину износи 0.01 милион USD. У свим осталим годинама посматраног десетогодишњег периода остварен је пад. Највећи пад остварен је у 2015. години. У поређењу са нивоом извоза из 2014. године тај пад износи 0.9 милиона USD. У 2017. години остварен је пад од 0.2 милиона USD у односу на ниво извоза из 2016. године. Ниво извоза у 2010. години мањи је за 0.2 милиона у односу на ниво извоза из 2009. године. Пад у 2013. години мањи је за 0.3 милиона USD у односу на ниво извоза из 2012. године, док пад у 2014. години износи 0.2 милиона USD у односу на ниво извоза из 2013. године.

Слика 12. Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Републику Казахстан (2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Структура извоза агроиндустријских производа у посматраном периоду је била прилично нестабилна и у свим СМТК одсечима постоје значајне осцилације у појединим годинама.

Најзначајније учешће у укупном извозу агроиндустријских производа (исказаном као просек за посматрани десетогодишњи период) у Републику Казахстан има други одсек (СМТК 02) са учешћем од 44% (слика 12.). „02 - Млечни производи и птичја јаја“ је одсек који се највише извози у Републику Казахстан, са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 0.26 милиона USD (табела 29.) за посматрани шестогодишњи период. Наиме, производи који чине овај одсека пласирани су на тржиште Републике Казахстан у периоду 2009.-2014. године. Прве године (2009. године) када су производи који чине други одсек први пут пласирани на тржиште Републике Казахстан, били су једини агроиндустријски производи који су се извозили те године. У периоду од шест година извозили су се у неуједначеном обиму. Просечна стопа промене од -2.66% указује да је овај одсек у просеку пласиран у смањеном обиму. Коефицијент варијације у износу 59.72% указује на релативно јак степен варијација у извозу овог одсека из године у годину.

Одсек „05 - Поврће и воће“ заузима друго место по учешћу у укупном извозу агроиндустријских производа у Републику Казахстан (исказаном као просек посматраног десетогодишњег периода). Ниво учешћа петог одсека је 34% (слика 12.) са просечним вредношћу извоза од 0.20 милиона USD. Потребно је истаћи да је овај одсек извожен на тржиште Републике Казахстан у периоду од седам година и то 2010.-2016. године. Прве године (2010. година) производи који чине овај одсек извозили су се у износу од 0.04 милиона USD што је у укупном извозу посматране године износило 24.88%. У наредним годинама овај одсек

се пласирао на тржиште Републике Казахстан у повећаном обиму, изузетак су 2013., 2015. и 2016. година, када је остварен пад. Просечна стопа промене у износу од -6.10% указује да је пад који је остварен у ове три године био далеко већих размера него остварени пораст у првим годинама извоза. Јак коефицијент варијације у износу 100.15% (табела 29.) указује на висок степен осцилација у извозу овог одсека током седмогодишњег периода.

Девети одсек (СМТК 09) налази се на трећем месту по нивоу значајности у укупном извоза агроиндустријских производа у Републику Казахстан. Извоз овог одсека чини 8.08% (слика 12.) укупног извоза на тржиште Републике Казахстан (посматрано као просек шестогодишњег периода). Посебно треба истаћи да овај одсек нема континуитет ни у нивоу ни у временском периоду у ком се извози. Прва година у којој се овај одсек извозио је 2008. година, са нивоом извоза од 0.03 милиона USD овај одсек је чинио 47.67% структуре укупног извоза посматране године. Међутим континуитет у пласману производа овог одсека није настављен, све до 2013. године. Од 2013. године успостављен је континуитет, али износи у којима се овај одсек извози значајно варирају. Просечна стопа промене у износу од -22.22% (табела 29.) указује да је у посматраном периоду у просеку пласман овог производа био смањеног обима. Врло јак коефицијент варијације у износу од 77.60% указује на велике осцилације које су се дешавале из године у годину у нивоу пласмана овог одсека на тржиште Републике Казахстан.

Просечан ниво извоза седмог одсека (СМТК 07) у износу од 0.2 милиона USD чини 3.70% (слика 12.) укупног извоза агроиндустријских производа на тржиште Републике Казахстан. Производи који чине овај одсек пласирани су у скромном обиму али континуитет није успостављен у анализираном периоду. Наиме, показатељи за овај одсек добијени су на основу извоза који је остварен у следећих пет година, прво у периоду 2011.-2012. године, а затим у периоду 2015.-2017. године. Просечна стопа промене од -38.01% (табела 29.) указује да је овај одсек пласиран на тржиште Републике Казахстан у смањеном обиму. Обим извоза овог одсека има прилично велика одступања у посматраном периоду, што показује и просечни коефицијент варијације од 115.82%.

Први одсек (СМТК 01) „01 - Месо и прераде од меса” са просечном вредношћу извоза од 0.02 милиона USD чини 3.64% (слика 12.) укупног извоза агроиндустријских производа. Потребно је нагласити да је овај одсек пласиран на тржиште Републике Казахстан само у периоду од две године, 2015.-2016.године. Ово је једини одсек који има позитивну стопу промене у износу од 84.33%. Низак коефицијент варијације у износу од 29.66% указује да у две посматране године није дошло до значајних варијација у нивоу извоза. На основу добијених показатеља могло би се закључити да је ово одсек у коме српски производи имају конкурентске предности у пласману на тржиште Републике Казахстан у будућности. Међутим

дисконтинуитет у пласману производа који чине овај одсек као и тренутно стање у месној индустрији, не омогућавају да се донесе прецизна прогноза за будући пласман одсека који је предмет анализе.

Анализа извоза по одсецима СМТК у посматраном периоду, наводи на закључак да извоз следећих одсека: „02 - Млечни производи и птичја јаја“, „05 - Поврће и воће“, „07 - Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих“ и „01 - Месо и прераде од меса“ чине преко 90% укупног извоза агроиндустријских производа (слика 13). Негативне стопе промена, сем првог одсека (СМТК 01), и њихови високи коефицијенти варијације индицирају да ове робне групе имају изражену тенденцију несигурности у даљем пласману на тржиште Републике Казахстан.

Табела 29. Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Републику Казахстан (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Учешиће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.01	-99.66	99.33	1.80
01	Месо и прераде од меса	0.02	84.33	29.66	3.64
02	Млечни производи и птичја јаја	0.26	-2.66	59.72	43.65
03	Рибе, љускарци, мекушци и прерађевине од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	0.03	-29.43	65.02	4.43
05	Поврће и воће	0.20	-6.10	100.15	34.49
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	0.00	0.00	0.04
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.02	-38.01	115.82	3.70
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.00	0.00	0.00	0.00
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.05	-22.22	77.60	8.08
11	Пића	0.00	0.00	0.00	0.18
12	Дуван и производи од дувана	0.00	0.00	0.00	0.00
Укупно:		0.58	-6.12	94.42	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података добијених од Републичког завода за статистику

3.6.1. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије из Републике Казахстан

Крива увоза агроиндустријских производа из Републике Казахстан у анализираном периоду показује континуиран увоз непромењеног нивоа, при чему је евидентан раст у последњој години анализираног периода (*графикон 7.*). Потребно је нагласити да се увоз из Републике Казахстан врши у последњих седам година, тј. у периоду 2011.-2017. година. Просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Републике Казахстан у периоду који је предмет посматрања, у сталним ценама, износила је 0.04 милиона USD. Просечна стопа промене увоза у износу од 33.38% (*табела 30.*) заједно са врло јаким просечним коефицијентом варијације од 117.32%, резултат је прилично дисконтинуираног присуства и пласмана производа из Републике Казахстан на наше тржиште. Вредност увоза агроиндустријских производа у 2011. години износио је 0.04 милиона USD, и скоро шест пута (прецизније 5.63 пута) мања је од вредности увоза оствареног 2017. године (који је износио 0.24 милиона USD). Појединачна анализа по годинама, показује да је пад остварен у две године, анализираног дестогодишњег периода. У 2012. години тај пад је износио -0.034 милиона USD (у односу на ниво извоза остварен у 2011. години), док је у 2016. години остварен незнатан пад од -0.0005 (у односу на ниво извоза који је остварен у 2015. години). У пет преосталих година остварен је раст. Највећи раст од 0.1951 милиона USD остварен је у 2017. години (у поређењу са нивоом извоза из 2016. године), док је у 2014. години остварен раст у износу од 0.0323 милиона USD у поређењу са 2013. годином (*графикон 7.*). Овако велики индекси реалног раста последица су ниских вредности увоза, у том случају осцилације у вредности доводе до изузетно високих индекса.

Графикон 7. Кретање увоза агроиндустријских производа у Републику Србију из Републике Казахстана (2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републички завод за статистику

Анализа структуре увезених агроиндустријских производа указује на хомогеност производа који се увозе. Република Србија је у анализираном периоду од седам година увозила

стриктно одређене агроиндустријске производе из Републике Казахстан. Сагледавањем учешћа која су добијена стављањем у однос просечних вредности увоза сваког одсека са укупним увозом агроиндустријских производа исказаним као просек за период 2011.-2017. година, евидентно је да се највише увозе следеће три групе производа и то: „05 - Поврће и воће“ (са учешћем од 69%), затим „03 - Рибе, љускари, мекушици и прерађевине од њих“ (са учешћем од 19%), „04 - Житарице и производи на бази житарица“ (са учешћем од 9%), и „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ са учешћем у увозу анализираних одсека од 2% (слика 13.). У наставку анализе сагледана је структура увоза сваке појединачне посматране године. Структура је добијена стављањем у однос вредности увоза сваког појединачног одсека са укупним увозом агроиндустријских производа у години која је предмет посматрања. У првој години у којој је остварен увоз из Републике Казахстан (2011. година) доминантно учешће имао је четврти одсек („04 - Житарице и производи на бази житарица“) са учешћем од 95.24%. Међутим након 2011. године, производи који чине овај одсек нису увожени, до 2015.-2016. године. Међутим, у ове две године ниво увоза четвртог одсека је био низак и чинио је мање од 1% у укупном увозу посматраних година. Структура увоза се након 2014. године променила, наиме у периоду од 2012. до 2013. године доминантно учешће у укупном увозу је имала група производа „03 - Рибе, љускари, мекушици и прерађевине од њих“, да би се након тог периода учешће ове групе значајно смањило, а примат преузела робна група „05 - Поврће и воће“. Робна група „05 - Поврће и воће“ се увози од 2014. године и има прилично стабилно учешће у укупном увозу агроиндустријских производа за цео посматрани период са просечних 69.02% учешћа у укупном увозу. Робна група „03 - Рибе, љускари, мекушици и прерађевине од њих“ (са учешћем од 19.06% у укупном увозу посматраних одсека) имала је значајне осцилације у обиму увоза из године у годину и приметно је смањење њеног учешћа, нарочито у последњим посматраним годинама. Ова три одсека заједно чине 97.44% увоза агроиндустријских производа. Девети одсек „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ увозио се само у три године 2011., 2013. и 2014. години, са ниским учешћем у укупном увозу посматраних година.

Слика 13. Структура увоза агроиндустријских производа у Републику Србију из Републике Казахстана (2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Пети одсек (СМТК 05) је почев од 2014. године константно заступљен у увозу, са просечних 0.03 милиона USD годишње (табела 30.). Производи који чине овај одсек имају најдоминантније учешће у укупном увозу агроиндустријских производа из Републике Казахстан у последње три године анализираниог периода. Значајан раст увоза овог одсека показује стопа промене у износу од 79.33%. Вредност просечног коефицијент варијације од 89.14% указује на врло јаке осцилације у увозу овог производа из године у годину (табела 30.).

Трећи одсек (СМТК 03) са просечном вредношћу увоза од 0.01 милиона USD (табела 30.) континуирано се увози почев од 2012. године. Поред значајне стопе раста од 47.75% која указује на просечан раст увоза производа који чине овај сектор. Коефицијент варијације у износу од 107.69% указује на врло јаке осцилације у реалној вредности увоза из године у годину.

Четврти одсек (СМТК 04) са просечном вредношћу увоза у износу од 0.004 милиона USD (табела 30.) увозио се дисконтинуирано. Производи који чине овај одсек увозили су се само у три године посматраног десетогодишњег периода (2011., 2015., 2016. години). Значајан раст у увозу овог одсека показује просечна стопа промене у износу од 82.61%. Просечан коефицијент варијације од 138.05% показује велике осцилације услед ниског нивоа вредности увоза овог одсека.

Девети одсек (СМТК 09) са најмањом просечном вредношћу увоза у износу од 0.001 милион USD увозио се дисконтинуирано. Производи који чине овај одсек увозили су се у три године, и то 2011., 2013. и 2014. године (табела 30.). Просечна стопа раста указује да је у датом периоду остварн просечан раст од 99.60%. Вредност просечног коефицијента варијације од 38.31% указује на умерен степен осцилација у увозу овог одсека из године у годину.

Табела 30. Увоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима у Републику Србију из Републике Казахстан (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.00	0.00	0.00	0.02
01	Месо и прераде од меса	0.00	0.00	0.00	0.00
02	Млечни производи и птичја јаја	0.00	0.00	0.00	0.00
03	Рибе, љускарџи, мекушици и прерађевине од њих	0.01	47.75	107.69	19.06
04	Житарице и производи на бази житарица	0.004	82.61	138.05	9.37
05	Поврће и воће	0.03	79.33	89.14	69.02
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	0.00	0.00	0.00
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.00	0.00	0.00	0.00
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.00	99.60	38.31	2.01
11	Пића	0.00	0.00	0.00	0.53
12	Дуван и производи од дувана	0.00	0.00	0.00	0.00
Укупно:		0.04	33.38	117.32	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података добијених од Републичког завода за статистику

На крају можемо сумирати да је увоз агроиндустријских производа из Републике Казахстан дисконтинуиран, нестабилан и ниског нивоа обима. Увоз агроиндустријских производа је нижи од извоза, и то у просеку за око 13 пута (прецизније 13.25 пута).

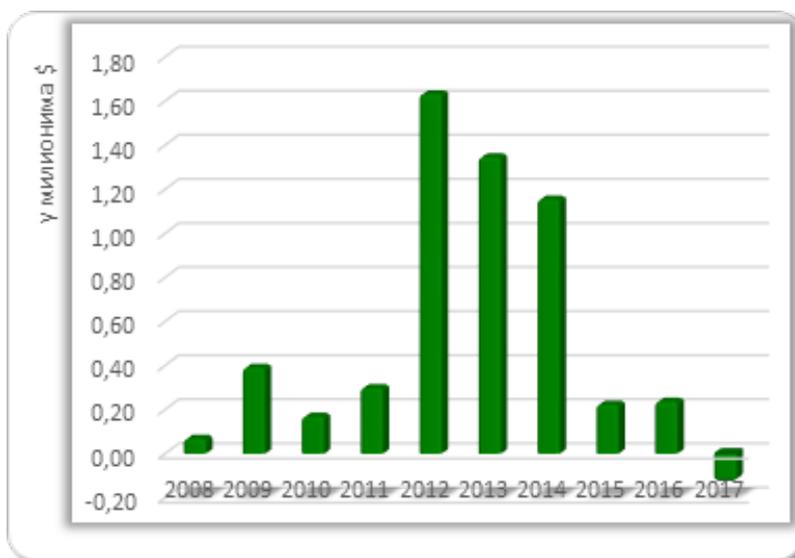
3.6.2. Биланс спољнотрговинске размене са Републиком Казахстан

Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Казахстан у прве четири године посматраног дестогодишњег периода, заједно са последње три године оствариле су минималан раст у поређењу са нивоом извоза из 2008. године. Поређећи вредност спољнотрговинске размене остварене у периоду 2012.-2014. године са вредношћу извоза из 2008. године, може се константовати да је спољнотрговинска размена повећана у распону 1-1.5 пута. У овом трогодишњем периоду (2012.-2014. година) евидентно је интензивирање сарадње са Републиком Казахстан на пољу размене агроиндустријских

производа. Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је већа од вредности увезених агроиндустријских производа из Републике Казахстан, изузетак је 2017. година где је вредност увоза већа од вредности извоза. Постојање спољнотрговинског суфицита агроиндустријских производа представља дугорочну карактеристику српске привреде, изузетак је 2017. година у којој је остварен дефицит.

Просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Републике Казахстан у посматраном седмогодишњем периоду (увоз се остваривао у периоду 2011.-2017. године), у текућим ценама, износи 0.04 милиона USD, то је 0.02% од просечне вредности увоза агроиндустријских производа на српско тржиште из свих земаља ЕАЕС. Република Србија је у посматраном периоду извезла агроиндустријских производа у Републику Казахстан у просечној вредности од 0.56 милиона USD (просек посматраног десетогодишњег периода), што чини 0.07% просечне вредности извоза агроиндустријских производа у земље ЕАЕС у анализираном десетогодишњем периоду. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Републиком Казахстан указује да је у периоду 2008. - 2016. године Република Србија остварила суфицит (*хистограм 5.*). Дефицит је остварен у 2017. години. Приметно је да постоје три таласа у расту спољнотрговинске размене агроиндустријских производа са Казахстаном и то у периоду 2008. - 2011. године, када је износ спољнотрговинске размене реално повећан у распону 0.1 - 0.32 пута у поређењу са вредношћу нето извоза из 2008. године. Други најизраженији талас је у периоду 2012. - 2014. године, где је вредност нето извоза реално од 1.09 до 1.56 пута већа у поређењу са вредношћу нето извоза из 2008. године.

Хистограм 5. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Републиком Казахстан

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

У анализираном периоду Република Србија је остваривала константан раст спољнотрговинског суфицита у размени агроиндустријских производа са Републиком Казахстан, при чему је најнижи суфицит забележен у периоду 2008. - 2010. година, када је постојао само извоз. Наиме, 2011. година је прва година увоза агроиндустријских производа из Републике Казахстан. Просек нето извоза за периода од 2008. до 2017. године показује да је Република Србија у размени агроиндустријских производа са Казахстаном остварила суфицит, у сталним ценама, од 0.54 милиона USD (табела 31.). Стопа промене нето извоза агроиндустријских производа Србије и Казахстана за посматрани период износи 1.80%, што указује да готово да није било реалног раста спољнотрговински размене између ове две земље. Коефицијент варијације нето извоза агроиндустријских производа између Републике Србије и Републике Казахстан у износу од 106.36%, показује да је у спољнотрговинским односима било изузетно јаким варијација, што је сликовито показано на хистограму 5.

Анализа спољнотрговинске размене по СМТК одсечима указује да је Република Србија остварила позитиван спољнотрговински биланс у већини СМТК одсека. Негативан спољнотрговински биланс (спољнотрговински дефицит), који је последица већег увоза него извоза, у свим посматраним годинама је оставрен једино у трећем одсеку „03-Рибе, љускари, мекушици и прерађевине од њих“ (табела 31.). Наиме, у питању су агроиндустријски производи које Република Србија константно увози у већем обиму него што се исти производи извозе. Поред тога, поједини одсеци са позитивним спољнотрговинским салдом у појединим годинама оствариле су спољнотрговински дефицит. То је случај са одсечима „04- Житарнице и производи на бази житарица“ у 2011. години када је увоз био већи од извоза, док је робна група „05 – Поврће и воће“ имала негативан салдо у 2017. години. Уколико анализирамо коефицијенте варијације и стопе промене у периоду од 2008. до 2017. године, може се констатовати да је спољнотрговинска размена Републике Србије и Републике Казахстан имала значајне осцилације у овом периоду. Узимајући у обзир просек посматраног периода, следећи СМТК одсеци имају позитивне стопе промена: „01 - Месо и прераде од меса“ (84.33%), „03 - Рибе, љускари, мекушици и прерађевине од њих“ (47.75%) и „05 – Поврће и воће“ (0.87%). Негативне просечне стопе промена које су последица смањеног пласмана производа из године у годину, имају следећи СМТК одсеци: „00 - Живе животиње, осим животиња из одсека 03“ (-99.66%), „02 - Млечни производи и птичја јаја“ (-29.78%), „04 - Житарнице и производи на бази житарица“ (-43.65%), „07 - Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих“ (-38.01%) и „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ (-27.28%). Просечни износи нето извоза у сталним ценама (табела 31.) су релативно малих номиналних износа. У том случају мале осцилације у вредности нето извоза из године у годину доводе до високих индекса. Индикативно, високе коефицијенте варијације

који указују на честе и знатне реалне промене у нето извозу имају следећи СМТК одсеци „04 - Житарице и производи на бази житарица“ (102,49%) и „05 - Поврће и воће“ (133,09%).

Табела 31. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Казахстан по СМТК одсецима (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Покривеност увоза извозом (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.01	-99.66	99.33	99066.51
01	Месо и прераде од меса	0.02	84.33	29.66	0.00
02	Млечни производи и птичја јаја	0.26	-29.78	59.72	0.00
03	Рибе, љускарци, мекушци и прерађевине од њих	-0.01	47.75	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	0.02	-43.65	102.49	626.52
05	Поврће и воће	0.17	0.87	133.09	662.37
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	0.00	0.00	0.00
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.02	-38.01	61.90	0.00
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.00	0.00	0.00	0.00
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.05	-27.28	76.69	5333.38
11	Пића	0.00	0.00	0.00	460.84
12	Дуван и производи од дувана	0.00	0.00	0.00	0.00
Укупно:		0.54	1.80	106.36	1325.46

Извор: Обрачун аутора на основу података добијених од Републичког завода за статистику

Анализом покривености увоза агроиндустријских производа извозом, у посматраној десетогодишњој периодици, Република Србија је остварила значајне резултате. Може се константовати да Србија у спољнотрговинском промету агроиндустријских производа са Републиком Казахстан остварује вишеструку покривеност увоза извозом. Просечна покривеност увоза извозом, за цео посматрани период, износи 1325.46%. Најмањи степен покривености у посматраном периоду забележен је 2017. године и износио је свега 45.06%. Док је највећа вредност овог показатеља забележена 2012. године и износила је 18036.21%. На основу анализе која је приказана у табели 27. највећи степен покривености увоза извозом остварују следећи СМТК одсеци „00 - Живе животиње, осим животиња из одсека 03“, „09 - Разни производи за храну и прерађевине“, „04- Житарице и производи на бази житарица“ и

„05 - Поврће и воће“. Најнижи степен покривености, што се може видети и на *хистограму 2.*, имају следећи СМТК одсеци „12 -Дуван и производи од дувана“, „03 - Рибe, љускари, мекушци и прерађевине од њих“, „06 - Шећер,производи од шећера и мед“ и „08 - Сточна храна (осим жита у зрну)“.

Хистограм 6. Робни биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Казахстан (2008.-2017.)

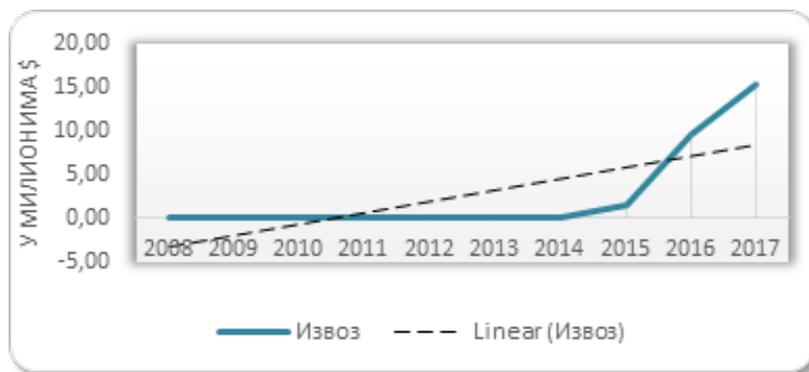
Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Можемо закључити да сектор агроиндустријских производа не заузима значајну позицију у структури укупног извоза Републике Србије на тржиште Републике Казхстан. Степен покривености увоза извозом је изузетно висок. Међутим, спољнотрговински однос ове две земље карактерише поред скромног обима размене агроиндустријских производа, дисконтинуитет у пласамну производа и врло уска структура производа у међусобној размени. Све то указује на неразвијену сарадњу ове две земље по основу размене агроиндустријских производа.

3.7. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Киргијске Републике

Просечан извоз агроиндустријских производа Републике Србије у Киргиску Републику у посматраном периоду (2008.-2017.година) износио је, у сталним ценама, 2.66 милиона USD (табела 32). На *графикону 8.* који приказује извоз српских агроиндустријских производа у Киргиску Републику у сталним ценама, уочавају се две фазе. Прва фаза обухвата период 2008. - 2014. године, у којој готово да није било извоза агроиндустријских производа. Наиме, минимални извоз је постојао у 2008. години од 0.007 милион USD, док у периоду 2009. - 2011. године није било извоза. Поредићи ниво извоза из 2012. године (0.015 милион USD) са нивоом извоза у првој посматраној години (2008. година) закључујемо да је вредност извоза агроиндустријских производа порасла за 2.24 пута. Тренд раста је настављен и у 2013. и 2014. години. Ниво извоза у 2013. години (0.028 милион USD) је био 4.21 пут већи, у поређењу са нивоом извоза из 2008. године, док је ниво извоза у 2014. години (0.044 милион USD) већи за 6.72 пута. Друга фаза у којој је остварен најзначајнији раст извоза српских агроиндустријских производа у Киргиску Републику обухвата период 2015.-2017. године. Највећи ниво извоза, у посматраном десетогодишњем периоду, остварен је у 2017. години. У сталним ценама у посматраној години остварен је ниво извоза од 15.28 милион USD и већи је 9.74 пута од нивоа извоза из 2015. године (1.569 милион USD). Како је у последњим годинама посматраног периода остварен значајан пораст извоза, поређење са нивоом извоза оствареним у 2008. години, не би било репрезентативно, обзиром да је то година у којој је остварен минималан ниво извоза. У 2016. години је пласирано српских агроиндустријских производа у Киргиску Републику у вредности од 9.65 милиона USD у сталним ценама. Остварени обим извоза је 6.15 пута реално већи од нивоа извоза из 2015. године.

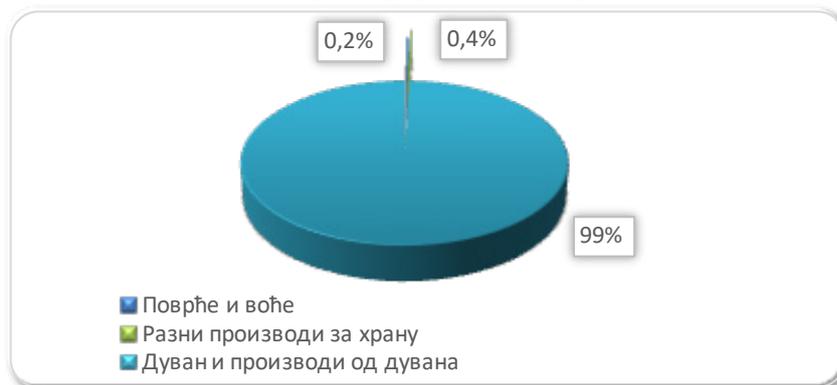
Графикон 8. Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Киргиску Републику (2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републички завод за статистику

На основу података приказаних у табели 32., уочава се да је упросечавањем вредности извоза за цео посматрани период остварен релативни раст извоза, што потврђује вредност просечне стопе промене у износу од 196.06%. Овако висока стопа промене последица је извозне активности последње три године посматраног периода, као и чињенице да је извоз у периоду 2012.-2014. године био скромних вредности. Врло јак коефицијент варијације од 191.14% последица је великих осцилација у вредности извоза у последњим годинама (2015.-2017.) у односу на вредности извоза у првим годинама посматраног периода (2008., 2010.-2014.). У 2015. години забележен је највећи раст извоза, односно у реалним износива, извоз у 2015. години повећан је за 1.5 милиона USD у односу на 2014. годину. А као што је поменуто у пар наврата раније у тексту, свако одступање у случају ниских вредности доводи до високих индекса, што је и овде био случај. Раст извоза у 2016. години последица је повећања нивоа извоза од 8.4 милиона USD у односу на 2015. годину. Док је раст у 2017. години последица повећања нивоа обима извоза у износу од 5.6 милиона USD.

Слика 14. Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Киргиску Републику (2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Структура извоза агроиндустријских производа у посматраном периоду је била нестабилна и у свим СМТК одсесима постоје значајне осцилације у појединим годинама.

Најзначајније учешће у структури извоза агроиндустријских производа у Киргиску Републику има дванаести одсек (СМТК 12) са просечним учешћем од 99% (слика 14.). Са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, од 2.65 милиона USD (табела 32.) „12 - Дуван и производи од дувана“ је одсек који се највише извози у Киргиску Републику, иако се извози тек у последње три године посматраног периода. Наиме, производи који чине овај одсек пласирани су на тржиште Киргиске Републике у периоду 2015.-2017. године. Са вредношћу извоза, у сталним ценама, од 1.55 милиона USD, прве године (2015. године) када су производи који чине дванаести одсек пласирани на тржиште Киргиске Републике, чинили су 98.95% у укупном извозу те године. У 2016. години једино производи који чине овај одсек су пласирани на тржиште Киргиске Републике, у износу од 9.65 милиона USD. Док је у 2017. години извоз овог одсека у вредности од 15.25 милиона USD чинио 99.75% укупног извоза оствареног те године. Просечна стопа промене од 213.43% указује да је овај одсек у периоду од три године, колико се извози, пласиран сваке године у значајно већем обиму. Коефицијент варијације у износу 63.76% указује на релативно јак степен варијација које су управо последица повећања обима извоза из године у годину. На крају може се закључити да је ово одсек који би у будућности могао да има значајне компаративне предности у наступу на тржиште Киргиске Републике.

Одсек „05 - Поврће и воће“ заузима друго место по учешћу у укупном извозу агроиндустријских производа у Киргиску Републику исказаном као просек за посматрани десетогодишњи период. Са просечном вредношћу извоза од 0.01 милиона USD, овај одсек чини 0.4% (слика 14.) укупног извоза агроиндустријских производа исказаних као просек за период 2008.-2017. година. Потребно је истаћи да је овај одсек извожен на тржиште

Киргијске Републике у периоду од четири година и то 2012.-2015. године. Дакле, није остварен континуитет у пласману производа из овог одсека. Прве године (2012. године) производи који чине овај одсек извезли су се у износу од 0.0015 милиона USD, што је чинило 100% у структури укупног извоза посматране године, јер су те године једино ови производи пласирани на тржиште Киргиске Републике. У наредним годинама овај одсек се пласирао у повећаном обиму, изузетак је 2015. година, када је овај одсек пласиран у мањем обиму. Просечна стопа промене у износу од 3.60% указује на просечан степен повећања извоза у четворогодишњем периоду. Врло јак коефицијент варијације у износу 80.21% (табела 32.) указује на висок степен осцилација у извозу овог одсека током анализираниог периода.

Девети одсек (СМТК 09) налази се на трећем месту по нивоу значајности у структури извоза агроиндустријских производа у Киргиску Републику. Просечан извоз овог одсека, у сталним ценама, чини 0.2% (слика 14.) укупног извоза агроиндустријских производа исказаних као проске за период 2008.-2017. година. Треба нагласити да се овај одсек није извозио континуирано. Прва година у којој је пласиран овај одсек на тржиште Киргиске Републике је 2008. година. Ниво извоза, у сталним ценама, од 0.01 милиона USD чинио је 100% укупног извоза посматране године, јер је то био једини одсек који се извозио. Међутим, континуитет у пласману производа овог одсека није настављен, све до 2013. године. Ниво извоза у 2013. години је исти као ниво извоза у 2008. години. Међутим, у структури извоза 2013. године, ниво извоза од 0.1 милион USD чинио је 31.03% укупног извоза посматране године. Следећа година у којој се остварио извоз овог одсека је 2017. година. Ниво извоза од 0.4 милиона USD чинио је 0.25% укупног извоза оствареног у години која је предмет посматрања. Просечна стопа промене од -34.58% (табела 32.) указује да је у посматраном периоду, од три године, у просеку пласман овог производа био смањеног обима. Врло јак коефицијент варијације у износу од 80.21% указује на значајне осцилације које су се дешавале из године у годину у нивоу пласмана овог одсека на тржиште Киргијске Републике.

Анализа извоза по СМТК одсечима наводи на закључак је на тржиште Киргијске Републике пласирана врло хомогена структура производа, али и да у периоду који је предмет ове анализе није остварен континуитет у пласману. Одсек који би у будућности могао да има значајне компаративне предности на тржишту Киргијске Републике је СМТК одсек 12 („12 - Дуван и производи од дувана“). Међутим како се овај одсек извози тек у последње три године, а с обзиром на чињеницу да одсеци који су се извозили у ранијим година нису успели да остваре континуите у пласману, то упућује на неизвесност у даљем пласману производа који чине овај одсек.

Табела 32. Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Киргијску Републику (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.00	0.00	0.00	0.00
01	Месо и прераде од меса	0.00	0.00	0.00	0.00
02	Млечни производи и птичја јаја	0.00	0.00	0.00	0.00
03	Рибе, љускарци, мекушци и прерађевине од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	0.00	0.00	0.00	0.00
05	Поврће и воће	0.01	3.60	50.74	0.36
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	0.00	0.00	0.00
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.00	0.00	0.00	0.00
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.01	-34.58	80.21	0.20
11	Пића	0.00	0.00	0.00	0.00
12	Дуван и производи од дувана	2.65	213.43	63.76	99.44
Укупно:		2.66	196.06	191.14	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

3.7.1. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије из Киргијске Републике

Крива увоза агроиндустријских производа из Киргијске Републике у анализираном периоду показује умерене осцилације, при чему је евидентно успоравање и реалан пад увоза нарочито у последњим годинама анализираног периода (графикон 9.). Просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Киргијске Републике у десетогодишњем периоду који је предмет посматрања, у сталним ценама, износила је 4.79 милиона USD. Просечна стопа промене у износу од -3.31% (табела 33.) указује да је остварен умерен пад увоза агроиндустријских производа. Релативно слаб коефицијент варијације у износу од 25.77% указује да су осцилације у увозу из године у годину биле умереног обима. Умерене вредности и стопе промене и коефицијента варијације резултат су прилично устаљеног присуства и

пласмана агроиндустријских производа из Киргиске Републике на наше тржиште. Вредност увоза агроиндустријских производа у 2017. години износила је 2.89 милиона USD, и мања је скоро један пута (прецизније 0.74 пута) од вредности увоза оствареног 2008. године (који је износио 3.91 милиона USD). Појединачна анализа по годинама, показује да је пад, осим у 2017. години, остварен у још четири године. У 2016. години обим увоза је мањи за 1.25 милиона USD у односу на вредност увоза из 2015. године. Ниво увоза у 2014. години је мањи за 0.92 милиона USD у односу на ниво увоза из 2013. године. Највећи пад остварен је у 2010. години, када је остварен обим увоза који је мањи за 3.03 милиона USD у односу на обим увоза који је остварен у 2009. години. У четири преостале године, посматраног десетогодишњег периода, остварен је раст. Највећи раст увоза остварен је у 2009. години, када је увоз у сталним ценама од 6.94 милиона USD, већи за 1.77 милиона USD у поређењу са нивоом извоза који је оставрен у 2008. години. Увоз у 2011. години већи је за 0.33 милиона USD у поређењу са нивоом увоза који је остварен у 2010. години (*графикон 9.*). Увоз у 2012. години већи је за 2.45 милиона USD у поређењу са нивоом увоза који је остварен у 2011. години. Док је увоз у 2015. години већи за 0.5 милиона USD у односу на ниво увоза из 2014. године.

Графикон 9. Кретање увоза агроиндустријских производа у Републику Србију из Киргиске Републике (2008.-2017.)

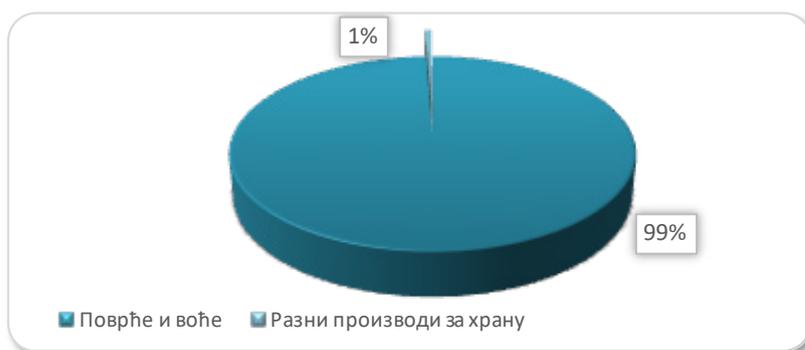

Извор: Приказ аутора на основу података Републички завод за статистику

Анализа структуре увезених агроиндустријских производа указује на хомогеност производа који се увозе. Наиме, Република Србија је у периоду који је предмет анализе увозила стриктно одређене агроиндустријске производе из Киргиске Републике. *Слика 15.* показује учешћа која су добијена стављањем у однос просечних вредности увоза сваког одсека са укупним увозом агроиндустријских производа исказаним као просек за период 2008.-2017. година. Једина два одсека чији производи се увозе су: „05 - Поврће и воће“ (са просечним учешћем од 99%) и „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ са просечним учешћем у увозу од 1% (*слика 15.*). У наставку анализе сагледана је структура увоза сваке појединачне посматране године. Структура је добијена стављањем у однос вредности извоза сваког појединачног одсека са

укупним извозом агроиндустријских производа у години која је предмет посматрања. Анализа је показала, да током целог посматраног периода нема значајнијих одступања у односу на просек који је приказан на *слици 15*. што инплицира на прилично устаљен пласман производа Киргиске Републике који чине пети и девети одсек на тржиште Републике Србије.

Слика 15. Структура увоза агроиндустријских производа у Републику Србију из Киргиске Републике (2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Пети одсек (СМТК 05) са просечном вредношћу увоза, у сталним ценама, од 4.76 милиона USD је константно заступљен у увозу. Просечна стопа промене у износу од -3.28% (*табела 33.*) указује да је при увозу производа који чине овај одсек остварен пад, односно да су се у просеку мање увозили. Вредност просечног коефицијент варијације од 25.87% указује на релативно слабе осцилације у увозу овог одсека из године у годину.

Девети одсек (СМТК 09) се такође увозио у континуитету, са просечном вредношћу увоза у износу од 0.03 милион USD (*табела 33.*) за посматрани десетогодишњи период. Негативна просечна стопа промене у износу од -6.77% указује на смањен обим увоза производа који чине овај одсек. Просечан коефицијент варијације у износу од 25.97%, указује на релативно слабе варијације у нивоу увоза овог одсека из године у годину. Односно остварени пад је последица умереног смањења обима увоза овог одсека.

Табела 33. Увоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима у Републику Србију из Киргиске Републике (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил. \$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.00	0.00	0.00	0.00
01	Месо и прераде од меса	0.00	0.00	0.00	0.00
02	Млечни производи и птичја јаја	0.00	0.00	0.00	0.00
03	Рибе, љускарџице, мекушци и прерађевине од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	0.00	0.00	0.00	0.00
05	Поврће и воће	4.76	-3.28	25.87	99.39
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	0.00	0.00	0.00
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.00	0.00	0.00	0.00
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.03	-6.77	25.97	0.61
11	Пића	0.00	0.00	0.00	0.00
12	Дуван и производи од дувана	0.00	0.00	0.00	0.00
Укупно:		4.79	-3.31	25.77	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

На крају, можемо сумирати да је увоз агроиндустријских производа из Киргиске Републике континуиран, врло стабилан и уско специјализован, умереног обима који се постепено смањује из године у годину. Просечан увоз агроиндустријских производа из Киргиске Републике је виши од извоза, и то у просеку скоро за 2 пута (прецизније 1.8 пута).

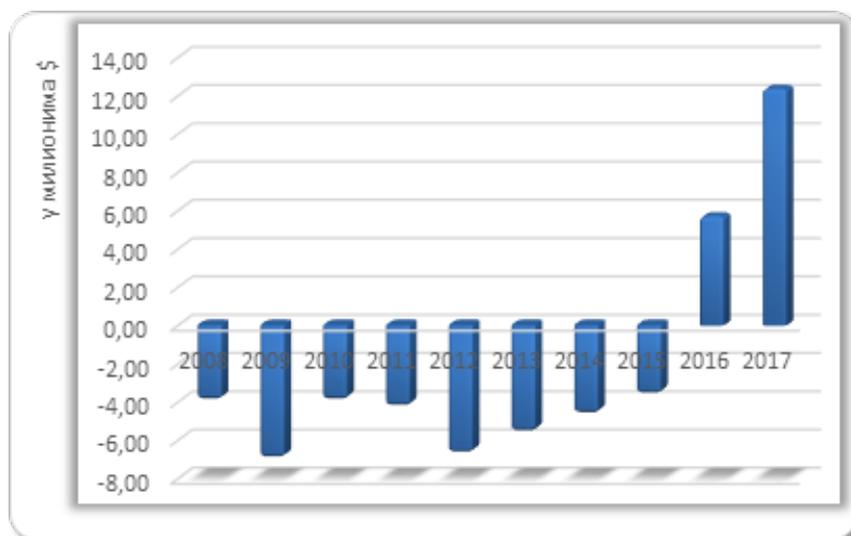
3.7.2. Биланс спољнотрговинске размене са Киргиском Републиком

Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије и Киргиске Републике у свим годинама посматраног дестогодишњег периода, остварила је спољнотрговински дефицит, уз изузетак последње две године када је остварен суфицит. Наиме, 2016. и 2017. године ниво извоза српских агроиндустријских производа у Киргијску Републику је био већи од нивоа увоза киргијских агроиндустријских производа.

Поредећи вредност спољнотрговинске размене остварене у периоду 2012. - 2014. године са вредношћу из 2008. године, може се константовати да је спољнотрговинска размена повећана у распону од 1 до 1.71 пут. У овом трогодишњем периоду (2012.-2014. година) евидентно је интензивирање сарадње са Киргијском Републиком на пољу размене агроиндустријских производа. Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је мања од вредности увезених агроиндустријских производа из Киргијске Републике, изузетак су 2016. и 2017. година где је вредност извоза, пре свега због повећања извоза дванаестог СМТК одсека, већа од вредности увоза. Можемо закључити да постојање спољнотрговинског дефицита агроиндустријских производа представља дугорочну карактеристику српске привреде, изузетак су последње две године (2016.- 2017. година) у којима је остварен суфицит.

Просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Киргијске Републике у посматраном десетогодишњем периоду (2008.-2017. година), у текућим ценама, износи 4.71 милиона USD, то је 9.61% од просечне вредности увоза агроиндустријских производа на српско тржиште из свих земаља ЕАЕС у посматраном периоду. Република Србија је у посматраном периоду извезла агроиндустријских производа у Киргијску Републику у просечној вредности од 2.34 милиона USD (просек посматраног десетогодишњег периода), што чини 1.15% просечне вредности извоза агроиндустријских производа у земље ЕАЕС у анализираном десетогодишњем периоду. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Киргијском Републиком указује да је у периоду 2008.-2015. године Република Србија остварила дефицит (*хистограм 7.*). Суфицит који је последица успостављања извоза дуванских производа остварен је у последње две године, 2016. и 2017. години. Приметно је да постоје три таласа у расту спољнотрговинске размене агроиндустријских производа са Киргијском Републиком. Први талас у периоду 2008.-2011. године, када је износ спољнотрговинске размене, у поређењу са нивоом оствареним у 2008. години, повећан у 2009. години 1.78 пута, у 2010. години 1 пут, а у 2011. години 1.09 пута. Други талас, најизраженијег раста чини период 2012.-2015. године, где је вредност нето извоза већа у 2012. години за 1.71 пут, у 2013. години за 1.42 пута, у 2014. години за 1.18 пута, а у 2015. години је остварен пад, у поређењу са вредношћу нето извоза из 2008. године. Трећи талас чине две године у којима је остварен суфицит, 2016.-2017. година.

Хистограм 7. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Киргијском Републиком

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Просек нето извоза за периода од 2008. до 2017. године показује да је Република Србија у размени агроиндустријских производа са Киргијском Републиком остварила дефицит, у сталним ценама, од -2.13 милиона USD (табела 34.). Стопа промене нето извоза агроиндустријских производа Републике Србије и Киргијске Републике за посматрани период износи 8.97%, што указује на просечан степен раста спољнотрговинске размене између ове две земље. Коефицијент варијације нето извоза агроиндустријских производа између Републике Србије и Киргијске Републике у износу од 36.72%, последица је осцилација у нивоу спољнотрговинске размене, што је сликовито показано на хистограму 7.

Анализа спољнотрговинске размене по СМТК одсечима указује да је Република Србија остварила негативан спољнотрговински биланс у већини СМТК одсека. Негативан спољнотрговински биланс (спољнотрговински дефицит), који је последица већег увоза него извоза, у свим посматраним годинама је оставрен у петом СМТК одсеку („05 – Поврће и воће“) и деветом СМТК одсеку „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ (табела 34.). У питању су агроиндустријски производи које Србија константно увози у већем обиму него што се исти производи извозе. Потребно је истаћи, да с обзиром да се производи који чине дванаести одсек „12 - Дуван и производи од дувана“ не увозе, остварени спољнотрговински суфицит последица је једино извоза производа који чине овај одсек. Уколико анализирамо коефицијенте варијације и стопе промене у периоду од 2008. до 2017. године, може се закључити да је спољнотрговинска размена Републике Србије и Киргијске Републике имала значајне осцилације у овом периоду. Узимајући у обзир просек посматраног периода, следећи СМТК одсеци имају позитивне стопе

промена: „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ (2.42%) и „12 - Дуван и производи од дувана“ (213.43%). Негативну просечну стопу промене која је последица смањеног пласмана производа из године у годину, има једино пети СМТК одсек „05 – Поврће и воће“ (-3.28). Просечни износи нето извоза у сталним ценама (табела 34.) су релативно малих износа. У том случају мале осцилације у вредности нето извоза из године у годину доводе до високих индекса. Индикативно, високе коефицијенте варијације који указују на честе и знатне реалне промене у нето извозу има следећи СМТК одсек „12 - Дуван и производи од дувана“ (192.06%).

Табела 34. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Киргијске Републике по СМТК одсецима (2008.-2017.)

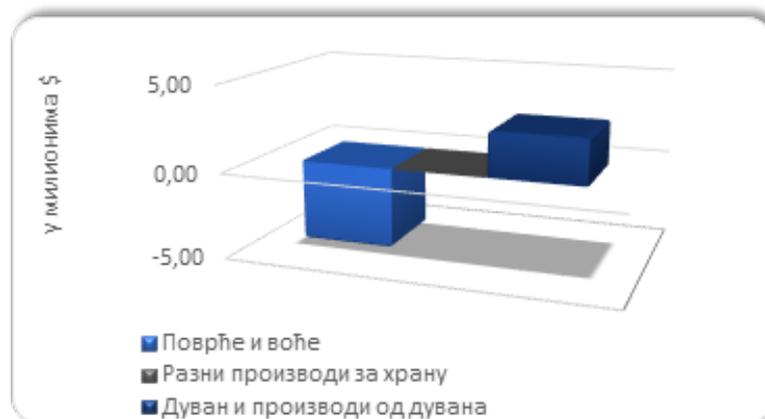
Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Коефицијент варијације (%)	Покривеност увоза извозом (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.00	0.00	0.00	0.00
01	Месо и прераде од меса	0.00	0.00	0.00	0.00
02	Млечни производи и птичја јаја	0.00	0.00	0.00	0.00
03	Рибе, љускари, мекушци и прерађевине од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	0.00	0.00	0.00	0.00
05	Поврће и воће	-4.75	-3.28	0.00	0.20
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.00	0.00	0.00	0.00
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.00	0.00	0.00	0.00
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.00	0.00	0.00	0.00
09	Разни производи за храну и прерађевине	-0.02	2.42	0.00	18.11
11	Пића	0.00	0.00	0.00	0.00
12	Дуван и производи од дувана	2.65	213.43	192.06	0.00
Укупно:		-2.13	8.97	36.72	55.50

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Анализом покривености увоза агроиндустријских производа извозом, у посматраној десетогодишњој периодици, Република Србија није остварила значајне резултате. Просечна покривеност увоза извозом, за цео посматрани период, износи 55.50%, што је најмањи степен покривености у односу на све до сад анализирани земље. Најмањи степен покривености у

посматраном периоду забележен је 2014. године и износио је свега 0.01%. Док је највећа вредност овог показатеља забележена 2017. године и износила је 5.29%. На основу анализе која је приказана у *табели 34.* највећи степен покривености увоза извозом остварио је девети СМТК одсек „09 - Разни производи за храну и прерађевине“. Најнижи степен покривености, што се може видети и на *хистограму 8.*, имају следећи СМТК одсеци „12 - Дуван и производи од дувана“ и „05 – Поврће и воће“.

Хистограм 8. Робни биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Киргијске Републике (2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Можемо закључити да сектор агроиндустријских производа не заузима значајну позицију у структури укупног извоза Републике Србије на тржиште Киргијске Републике. Степен покривености увоза извозом је низак. Спољнотрговински однос ове две земље карактерише врло уска специјализација производа у међусобној размени. Све то указује на неразвијену сарадњу ове две земље по основу размене агроиндустријских производа. Потребно је истаћи да Србија нема потписан билатерални трговински споразум са две најмлађе чланице ЕАЕС, Киргијском Републиком и Републиком Јерменијом. Међутим, у последњим годинама евидентно је интензивирање сарадње. Наиме, закључци последње посете делегације Киргијске Републике Републици Србије¹⁰⁰, 2017. године, су даљи развој економских односа, а осим тога утврђене су и области са највећим могућностима за сарадњу, попут пољопривреде, прехранбене индустрије као и енергетике.

¹⁰⁰ <https://www.srbijadanas.com/vesti/info/vucic-primio-ministra-spoljnih-poslova-kirgizije-imamo-cvrstu-podrsku-u-vodenju-dostojanstvene>-2017-12-05

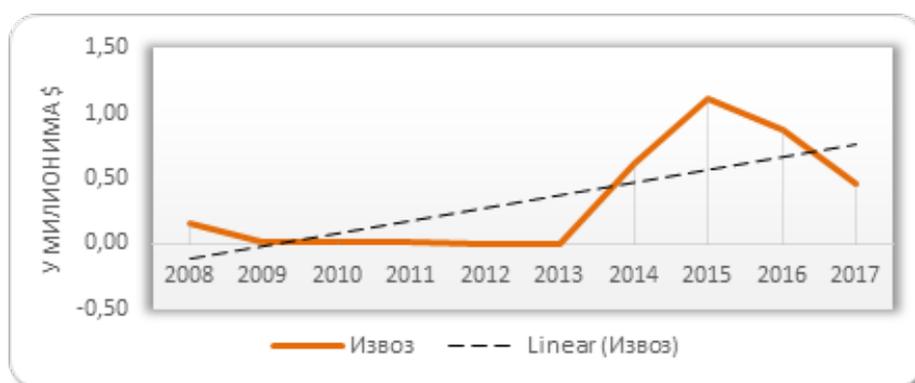
3.8. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Републике Јерменије

Крива извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Јерменију (*графикон 10.*) показује прилично неуједначено понашање извоза током посматраног десетогодишњег периода, које се може поделити у две фазе. Прва фаза обухвата период 2008.-2013. године, у којој је извоз био минималних размера и из године у годину је остваривао пад. Вредност извоза у 2009. години, у сталним ценама, износила је 0.02 милиона USD, што представља пад од 88.5% у односу на ниво извоза из 2008. године (у сталним ценама вредност извоза је 0.16 милиона USD). Анализа нивоа извоза показује да је извоз из 2009. године 98.89 пута мањи у односу на ниво извоза из 2008. године. У свим осталим годинама прве фазе остварен је пад. Ниво извоза је из године у годину био све нижи. Најнижи ниво извоза у сталним ценама, у износу од 0.0016 милион USD остварен је у 2013. години. Друга фаза обухвата период 2014.-2017. године у којој је у прве две године остварен раст, док је у последње две године остварен пад извоза. Поредићи ниво оствареног извоза у свим годинама друге фазе са нивоом извоза оствареним у 2008. години, закључујемо да је остварен раст нивоа извоза. Ниво извоза у 2014. године (у сталним ценама износио је 0.61 милион USD) већи је 3.88 пута у поређењу са нивоом извоза из 2008. године. Извоз 2015. године, који у сталним ценама износи 1.11 милион USD, већи је 7 пута у односу на ниво извоза из 2008. године. Док је ниво извоза 2016. године, у износу од 0.87 милиона USD, већи 5.51 пута, у поређењу са извозом који је остварен у 2008. години. Вредност извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Јерменију у последњој посматраној (2017.) години достигао је износ од 0.46 милиона USD, што представља повећање од скоро три пута (прецизније 2.9) у односу на прву посматрану (2008.) годину, када је извоз износио 0.16 милиона USD (*графикон10*).

Поређење вредности извоза године на годину указује да је највећи раст остварен у 2014. години. Ниво извоза у сталним ценама у 2013. години износио 0.0016 милиона USD, док је ниво извоза у 2014. години износио 0.61 милиона USD. Дакле, у реалним износима извоз у 2014. години већи је за 0.6 милиона USD од нивоа извоза оствареног у 2013. години. Раст у износу од 80.4% је остварен једино још у 2015. години, са нивоом извоза у вредности од 1.11 милиона USD. Повећање од 80.4% значило је већи извоз у 2015. години у односу на 2014. годину у износу од 0.5 милиона USD. У свим осталим годинама посматраног десетогодишњег периода остварен је пад. У 2016. години остварен је пад од 78.7% у односу на 2015. годину, у номиналним износима извоз је мањи за 0.2 милиона USD. Извоз агроиндустријских производа

у 2017. години остварио је пад од 52.5% у односу на 2016. годину. Извоз остварен у 2017. години мањи је за 0.4 милиона USD у односу на ниво извоза из 2016. године. У периоду 2008.-2013. године такође је остварен пад. Међутим, износ просечне стопе промене од 12.52% указује да је у просеку остварен реалан раст извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Јерменију. Наиме, реалан раст који је остварен само у две године посматраног десетогодишњег периода био далеко значајнији од оствареног пада у осталим годинама посматраног периода.

Графикон 10. Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Јерменију (2008.-2017.)

Извор: Приказ аутора на основу података Републичког завод за статистику

Просечан извоз агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Јерменију у посматраном периоду (2008.-2017. година) износио је, у сталним ценама, 0.3250 милиона USD. На основу података приказаних у *табели 35.*, уочавамо да је раст извоза остварен уз релативно ниску стопу промене од 12.52%, што говори у прилог повећаног пласмана српских агроиндустријских производа на тржиште Републике Јерменије. Јак просечан коефицијент варијације у износу од 120.70% последица је осцилација у номиналној вредности извоза. Наиме, у првим годинама анализираних периода оставрени ниво извоза је био изузетно ниског нивоа, тако да је повећање номиналних износа у последњим годинама посматраног периода, значио изузетно високе варијације у нивоу вредности извоза.

Анализа структуре извезених агроиндустријских производа указује на хомогеност производа који се извозе. Република Србија је у анализираним периоду од десет година извозила стриктно одређене агроиндустријске производе у Републику Јерменију. Сагледавањем учешћа која су добијена стављањем у однос просечних вредности извоза сваког одсека за посматрани десетогодишњи период са укупним извозом агроиндустријских производа исказаним као просек за период 2008.-2017. година, евидентно је да се највише извозе три одсека и то: „12

- *Дуван и производи од дувана*“ (са учешћем од 91%), затим *„01 - Месо и прераде од меса“* (са учешћем од 6%) и *„09 - Разни производи за храну и прерађевине“* са учешћем у извозу анализираних одсека од 3% (слика 16.). Структура извоза агроиндустријских производа у посматраном периоду је била прилично стабилна, али за поједине одсеке СМТК постоје значајне осцилације у појединим годинама.

У наставку анализе сагледавана је структура извоза сваке појединачне године посматраног десетогодишњег периода. Структура је добијена стављањем у однос вредности извоза сваког појединачног одсека са укупним извозом агроиндустријских производа у години која је предмет посматрања. Структура извоза се након 2014. године променила, наиме у периоду од 2008. до 2013. године доминантно учешће у структури извоза је имао одсек *„09 - Разни производи за храну и прерађевине“*, да би се након тог периода учешће овог одсека значајно смањило, а примат преузео одсек *„12 - Дуван и производи од дувана“*.

Слика 16. Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Републику Јерменију (2008.-2017.)

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Одсек *„12 - Дуван и производи од дувана“* је одсек који има највеће учешће у структури извоза агроиндустријских производа у Републику Јерменију. Просечан ниво извоза дванаестог одсека износи 0.2949 милиона USD, што чини 90.74% (табела 35.) укупног извоза, поматраног као просек анализираних десетогодишњег периода. Потребно је истаћи да је овај одсек почео да се извози 2008. године са вредношћу од 0.15 милиона USD, што је у структури укупног извоза посматране године (2008. године) износило 97.48%. Међутим, континуитет у извозу овог одсека није настављен све до 2014. године. Са вредношћу извоза од 1.10 милион USD дванаести одсек је у 2014. години чинио 96.13% укупног извоза. У 2015. години овај одсек остварио је ниво извоза, у сталним ценама, у износу од 1.11 милиона USD, што је чинило 99.5% укупног извоза агроиндустријских производа у Републику Јерменију у посматраној години. Поредџи

вредности извоза СМТК 12 у сталним ценама у 2015. години са вредношћу оставреном у 2014. години, долазимо до закључка да је остварен раст. Ниво извоза дванаестог одсека у 2016. години од 0.72 милиона USD чинио је 82.16% у структури извоза посматране године. Стопа реалног раста, добијена стављањем у однос нивоа извоза из 2016. године са нивоом оствареним у 2015. години, у износу од 65.0% указује да је дошло до реалног пада извоза одсека СМТК 12 у 2016. години. Са нивоом извоза од 0.39 милиона USD у 2017. години, дванаести одсек је чинио 84.93% структуре укупног извоза агроиндустријских производа. Поредићи ниво извоза из 2017. године са нивоом оствареним у 2016. години, можемо закључити да је у 2017. години остварен највећи пад извоза овог одсека. Упросечавањем претходно изнетих података за појединачне године изведен је закључак о понашању дванаестог одсека у десетогодишњем анализираном периоду. Просечна стопа раста у износу -13.00% (табела 35.) указује да је у посматраном петогодишњем периоду, у којем се извозио овај одсек, остварен просечан пад извоза. Релативно јак коефицијент варијације у износу од 54.03% указује колико су значајне биле осцилације у приказаним нивоима извоза СМТК 12 у посматраном петогодишњем периоду.

Први одсек (СМТК 01) „01- Месо и прераде од меса” налази се на другом месту по нивоу значајности у структури извоза агроиндустријских производа у Републику Јерменију. Са просечном вредношћу извоза, у сталним ценама, 0.0192 милиона USD, први одсек чини 5.9% (табела 35.) укупног извоза агроиндустријских производа на тржиште Републике Јерменије (посматрано као просек десетогодишњег периода). На самом почетку потребно је нагласити да се производи који чине овај одсек извозе тек у последње две године (2016.-2017. година) тако да су сви показатељи израчунати само на основу података из две године. Самим тим немогуће је са великом поузданошћу извући добар закључак. Обим извоза овог одсека има прилично велика одступања у посматраном периоду (2016.-2017. година), што показује просечни коефицијент варијације од 57.39%. У 2016. години остварен је ниво извоза, у сталним ценама у износу од 0.15 милиона USD, што је чинило 17.35% укупног извоза агроиндустријских производа у посматраној години. У последњој посматраној години (2017. година) остварен је ниво извоза у сталним ценама, у вредности од 0.04 милиона USD, што чини 8.95% укупног извоза агроиндустријских производа у посматраној години. Поредићи износе из ове две године можемо закључити да је у 2017. години дошло до пада извоза овог одсека.

Одсек „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ са просечним нивоом извоза, у сталним ценама, у износу од 0.0085 милиона USD, налази се на трећем месту по нивоу значајности учешћа (2.63%) у структури извоза агроиндустријских производа. Ово је једини одсек који је имао континуитет у пласману производа на тржиште Републике Јерменије за цео посматрани десетогодишњи период (2008.-2017.). Девети одсек је једини одсек који има

позитивну стопу промене. Наиме, просечна стопа промене у износу од 3.63%, указује да је у просеку овај производ пласиран на тржиште Републике Јерменије у повећаном обиму. Релативно јак коефицијент варијације, у износу од 56.90% указује на значајне варијације у пласирању овог одсека из године у годину. На основу претходно објашњених показатеља може се извести закључак да је ово одсек који ће имати персепективу у будућем пласамну српских производа на тржиште Републике Јерменије.

Анализа извоза по одсецима СМТК у посматраном периоду, наводи на закључак да извоз следећих одсека: „12 - Дуван и производи од дувана“, „01 - Месо и прераде од меса“ и „09 - Разни производи за храну и прерађевине“ чине преко 99% укупног извоза агроиндустријских производа (табела 35). При тумачењу резултата осталих одсека треба имати у виду да се одсек „00 - Живе животиње, осим животиња из одсека 03“ извозио једино у 2016. години, одсек „04 - Житарице и производи од жита“ извозио се једино у 2011. години, док су се одсеци „06 - Шећер, производи од шећера и мед“ и „07 - Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих“ извозили једино у последњој (2017.) години.

Табела 35. Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Републику Јерменију (2008.-2017.)

Одсек	Назив одсека	Просечна вредност (Мил.\$)	Стопа промене (%)	Кефицијент варијације (%)	Учешће (%)
00	Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0.0000	0.00	0.00	0.01
01	Месо и прераде од меса	0.0192	-72.93	57.39	5.91
02	Млечни производи и птичја јаја	0.0000	0.00	0.00	0.00
03	Рибе, љускарци, мекушци и прерађевине од њих	0.0000	0.00	0.00	0.00
04	Житарице и производи на бази житарица	0.0000	0.00	0.00	0.02
05	Поврће и воће	0.0003	0.00	0.00	0.08
06	Шећер, производи од шећера и мед	0.0007	0.00	0.00	0.21
07	Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0.0013	0.00	0.00	0.40
08	Сточна храна (осим жита у зрну)	0.0000	0.00	0.00	0.00
09	Разни производи за храну и прерађевине	0.0085	3.63	56.90	2.63
11	Пића	0.0000	0.00	0.00	0.00
12	Дуван и производи од дувана	0.2949	-13.00	54.03	90.74
Укупно:		0.3250	12.52	120.70	100.00

Извор: Обрачун аутора на основу података Републичког завода за статистику

Анализа спољнотрговинске размене Републике Србије и Републике Јерменије могла је да се уради само за извоз агроиндустријских производа, с обзиром да увоз агроиндустријских производа из ове земље Закавказја не постоји. Анализа извоза агроиндустријских производа осликава недовољно развијене односе спољнотрговинске размене ове две земље, иако на обе стране постоји интересовање да се ти односи унапреде, што су у пар наврата изјављивали високи представници обе земље. Поред вишегодишњег пријатељства евидентно је да садашњи обим размене не одговара потенцијалима ових земаља, што потврђује и чињеница да је до сад између ове две земље потписано свега 10 билатералних споразума¹⁰¹, и да је последњи потписан у 2015. години. Највећа перспектива за економску сарадњу између Републике Србије и Републике Јерменије постоји у области туризма, идустирије, бакарства и финансија.

101 http://www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/bilateral_ugovori/jermenija.pdf (31.03.2019)

Билатерални трговински односи Републике Србије са Републиком Јерменијом и Киргијском Републиком се разликују у односу на претходно анализирани трговински односе Републике Србије са Руском Федерацијом, Републиком Белорусијом и Републиком Казахстан. Наиме, како су ово најмлађе чланице ЕАЕС, са њима још увек није потписан споразум о слободној спољнотрговинској размени, тако да не изненађује скромна спољнотрговинска размена агроиндустријских производа са овим земљама. Анализа је показала да не постоје стратешки агроиндустријски производи (СМТК одсеци) у којима би Србија имала конкурентску предност у наступу на овим тржиштима. Код оних земаља код којих пак можемо да издвојимо стратешке производе испоставило се да је за повећање обима размене потребно унапредити домаћу производњу и то у складу са важећим међународним стандардима и прописима. Иако привреде земаља Закавказја нису посебно развијене, постоји могућност да се у перспективи економска сарадња Републике Србије са њима унапреди на обострану корист.

4. Нормативна анализа споразума о слободној трговини Републике Србије

4.1. Споразум о слободној трговини између Републике Србије и Руске Федерације

4.1.1. Општи ставови о односима Републике Србије и Руске Федерације

Интензивни српско-руски односи у модерном добу почели су се развијати још од краја 17. века (мада је појединачних контаката било и раније, још од средњег века), када су се српски народни прваци, предвођени патријархом Арсенијем III Црнојевићем, обратили руском цару Петру I Великом за помоћ ради ослобођења од турске власти и када је Русија Петра Великог одлучила да поведе активнију политику на Балкану (што је, уз остале реформе и промене епохе Петра I, означило почетак њене одлучније борбе за своје место међу водећим европским државама).¹⁰²

Вишевековна историја дипломатских односа Русије и Србије препуна је успона и падова, добрих и мање добрих времена, али се упркос томе често говори о Русији као традиционалном и поузданом српском пријатељу, а односи се дефинишу као традиционално пријатељски. Дилема у вези са снажнијим приближавањем Русији у Србији је стара више од два века.

Након демократских промена 2000. године па до данас, односи се константно унапређују, а од избијања светске економске кризе знатно се интензивирају. Захваљујући бројним узајамним посетама на највишем нивоу, односи Србије и Русије данас су „премрежени“ билатералним споразумима и кровним Споразумом о стратешком партнерству из 2011. године, чиме се отварају могућности свестране сарадње у најбољем интересу обе државе. Политичка димензија ових релација несумњиво је дефинисана руском подршком Србији у решавању проблема Косова и Метохије.¹⁰³ У економској сфери централна питања су финансијска подршка Србије кредитирањем, као и инфраструктурни пројекат гасовода Јужни ток. Посебан помак остварен

¹⁰² Зборник радова *Односи Русије и Србије на почетку XXI века, Две Русије: о два доминантна дискурса Русије у српској јавности*, проф. др Мирослав Јовановић, Београд 2010., стр. 15.

¹⁰³ *Србија, Европска унија, Русија-анализа економских односа*, И.Кнежевић, М.Гајић, К.Ивановић, Београд 2012., стр. 4.

је последњих година у војној сарадњи, као и у наменској индустрији и опремању Војске Србије.

Изборима председника Путина и Николића 2012. године почела је нова фаза односа Русије и Србије, за које је амбасадор Конузин у свом последњем интервјуу у овом својству, рекао да су на „историјском врхунцу“. Међутим, Србија је на прагу историјског учлађења у Европску унију. Отуда не чуди да односи између Русије и Србије представљају једну од актуелних тема у јавном дискурсу Србије, што само илуструје чињеницу да српско друштво још увек тражи своје место у модерној Европи. Важни елементи расправе о томе да ли Србија треба да унапређује сарадњу са Русијом или западном Европом оличеном у Европској унији често се темеље на метафизичким аргументима (као што су славјанофилство, слични језик, култура и традиција православља, историјска блискост, итд.), док се мало њих базира на аргументацији рационалног узајамног интереса и користи. Економске односе Србије са Руском Федерацијом, али и са другим удаљенијим земљама треба посматрати у односу на економска кретања у Европи где се географски налазимо.

Спољна трговина је и у Србији и у Русији у последњих неколико деценија претрпела значајне промене и трансформације. Међутим, традиционална зависност Србије од руских енергената остала је до данашњих дана. Извоз некада светски познатих производа „југословенске индустрије“, од чега је извоз српских предузећа представљао 50% извоза СФРЈ, српозао се за само неколико година до катастрофалних размера, док је енергетска политика била уравнотежена.¹⁰⁴

Од распада СФРЈ, и после свих недаћа које су задесиле нашу земљу сасвим је разумљиво колико је Србија била оштећена и колико је њен економски развој успорен. Српска привреда нажалост и данас због тога трпи несагледиве последице.

У пракси се показало да је ниво иновативне активности домаћих предузећа незадовољавајући. Стога, неопходно је да предузећа у Србији улазе у различите облике кооперативних аранжмана, попут оваквог Споразума са Руском Федерацијом, која би могла да поспеше њихову експанзију на постојећа и нова тржишта. Поред тога што домаћа предузећа тиме добијају јак подстицај технолошког развоја и економског раста, утицај стратешких партнерстава одражава се на макроекономске индикаторе у смислу повећања извоза, друштвеног производа, раст запослености и животног стандарда становништва.¹⁰⁵

Потенцијал Србије је велики и огледа се у виду повољних земљишних и климатских услова. Међутим, ограничавајући фактори коришћења расположивих потенцијала су уситњеност поседа као и њихова распарчаност, лоша инфраструктура, неповољни кредитни услови као и

¹⁰⁴ Марјан Божовић, *Нова економска дипломатија, Русија, стр. 135*

¹⁰⁵ *Мр Ана З. Дукић, Иновације у стратешким партнерствима предузећа, Ниш, 2014. стр.4*

социјална несигурност самих произвођача. Зато је неопходно да Србија у наредном периоду учини све како би превазишла недостатке који постоје али и учини додатне напоре у развој прерађивачког сектора собзиром да се он наводи као велика прерађивачка шанса када је реч о даљем унапређењу спољнотрговинске размене, како са Русијом тако и са другим земљама.¹⁰⁶

Када се погледају подаци из светске базе података ММФ-а, до 2019 године, може се видети да се све земље Европе налазе при дну, или на дну листе, према очекиваном расту БДП-а у наредним годинама. То значи да посматрати Русију, или Украјину, Турску, Египат, Израел, САД, сасвим све једно, значи тражити алтернативно тржиште где се може пласирати роба произведена у Србији.¹⁰⁷

Јачање укупне економије остварено је захваљујући даљем спровођењу фискалних и структурних реформи, а главни покретачи били су увећана инвестициона и кредитна активност, као и повећана спољнотрговинска размена. Истовремено, инфлација је стабилизована на ниском нивоу (3%), док је национална валута ојачала (на крају 2017. године у односу на крај 2016. године вредност динара у односу на евро увећана је за 4%, а у односу на долар за 15,4 %). У привреди Србије, на крају 2017. године, пословала су укупно 141.942 привредна друштва.¹⁰⁸

4.1.2. Уводна разматрања

Споразум о слободној трговини потписан је између Владе тадашње Савезне Републике Југославије и Владе Руске Федерације 28. августа 2000. године¹⁰⁹, чиме је успостављена зона слободне трговине¹¹⁰ између потписница. Ратификацију споразума Савезна Република Југославија извршила је 9. и 10. маја 2001. године. Након разједињења Србије и Црне Горе обе државе су наставиле да примењују споразум.

106 *Матковски Бојан, Скоко Милан, Агрономија, Анализа спољнотрговинске размене воћа и поврћа у Републици Србији, 2017. стр.11*

107 *Мирослав Здравковић, Макроекономија, Економски односи Србије са Руском Федерацијом основни потенцијал и ограничења, октобар 2014, стр.4*

108 *Преузето са: <http://www.politika.rs/sr/clanak/405793/Srpska-privreda-trecu-godinu-u-plusu>. 05.04.2019.*

109 *Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/2001.*

110 *Све данас развијене земље користиле су се протекционизмом, док нису стекле довољно богатства, које им је осигурало сигурну корист у слободној трговини. Економист Данну Родрицк приметио је, да «једина суштинска повезаност између трговинских баријера и економског раста лежи у чињеници, да земље уклањају баријере тек када стекну богатство». Уједињено Краљевство користило се протекционизмом од почетка 18. до средине 19. века, Јапан и Јужна Кореја стотину година касније. Тек када је осигурало економску моћ, Уједињено се Краљевство почело залагати за слободну трговину и отворено друштво. САД су такође имале великих проблема са слободном трговином и штитиле су своје производе протекционизмом, па чак и царинским ратом против В. Британије. Амерички председник Улусес С. Грант (1869.-1877.), осврћући се на британску политику слободне трговине, изјавио је једном приликом: «Када, након 200 година, изађемо из протекционизма, једино што ћемо моћи понудити свету је - слободна трговина». Преузето са: https://hr.wikipedia.org/wiki/Slobodna_trgovina - 14.04.2019.*

Анализом овог споразума често се баве како домаћи тако и страни званичници, али и аналитичари и стручна јавност.

Овај споразум уз Протокол из 2011. године представља правни оквир преференцијалне трговинске размене између Републике Србије и Руске Федерације. Споразум из 2000. године даје Републици Србији предност у односу на остале земље за извоз српских производа на тржиште Руске Федерације, а самим тим утицао је и на развој српске привреде. Али, значај потписивања овог споразума овим се не завршава, њиме је Србији у односу на земље региона дат примат за страна улагања, а уз то и разне предности које из тога произилазе.

Листа производа на које се не примењује режим о слободној трговини сваке године се мења. 22. јула 2011. године је потписан, и од тада се привремено примењује, Протокол између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о изузетима из режима слободне трговине и правилима о одређивању земље порекла робе, којим је замењен претходно важећи Протокол из 2009. године.

У односу на списак изузетих производа који је до 2011. године важио, производи као што су скроб, инсулин, гликозни сируп, теписи и остали подни прекривачи, регистар касе, монитори и пројектори, дрвени намештај искључени су из листе изузетака, што значи да могу бити предмет преференцијалне трговине/извоза из Србије за Русију.

Режим слободне трговине примењује се под условом да су производи са пореклом директно купљени од лица које је прописно регистровано као привредни субјект у странама уговорницама и да се директно испоручују на територију страна уговорница, при чему је допуштен прелазак преко територија других земаља као и привремено складиштење, претовар и сл. које је условљено географским, саобраћајним, техничким или економским приликама. Ово значи да убудуће неће бити могуће остварити преференцијал у случајевима где се као продавац и/или купац појављују лица која нису регистрована као привредни субјекти у Странама уговорницама (нису резиденти Русије и Србије).

Као доказ да је испоручени производ стекао преференцијални статус подноси се сертификат о пореклу робе¹¹¹ на обрасцу Форм ЦТ-2. Рок важења сертификата је 12 месеци од издавања. Мале пошиљке чија вредност не прелази 5.000 америчких долара могу се доказивати декларацијом о пореклу коју извозник даје на комерцијалном или другим пратећим документима.¹¹²

¹¹¹ Порекло робе, као услов примене царинских преференцијала, је од велике важности за увоз/извоз робе у и из Републике Србије. Оно вам може обезбедити одређене повластице, које доводе до умањења или чак и потпуног ослобођења од плаћања увозних дажбина. Због тога порекло робе при стављању робе у слободан промет заузима посебно место у спољнотрговинском промету. Вид. више на: <http://www.dinamiksped.com/poreklo-robe/> - 05.03.2019.

¹¹² Преузето са: <https://ras.gov.rs/podrska-izvozu/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini>. 24.03.2019.

4.1.3. *Значај и предности Споразума о слободној трговини између Републике Србије и Руске Федерације*

Значај овог споразума је вишеструк а у овом делу рада ми ћемо објаснити основне предности које је Србија потписивањем овог споразума остварила и добила бенефиције које је чине најповољнијом земљом за страна улагања на Балкану као и предности које Србија добија од истих. Сама чињеница да је тржиште Руске Федерације једно од најмногољуднијих тржишта на свету довољно оправдава овакав став.

Предности и позитивни ефекти споразума огледају се у подстицају за даљи развој наше земље што произилази из позитивних ефекта које доносе страна директна улагања и инвестиције, нарочито када се ради о нашој привреди у развоју и транзицији, и од које се очекује да искористи стимулативне подстицајне мере и олакшице као и у подизању или одржању општег нивоа пословне активности, развоју мање развијених региона, развоју одређених области индустрије или одржавању постојећег нивоа производње, преузимању нових знања и технологија, повезивању и укључивању домаћих предузећа у међународне технолошке, производне и дистрибутивне мреже глобалних мултинационалних компанија.

У условима све израженије глобализације, регионална и субрегионална сарадња заснована на заједничким интересима и потребама регионалних партнера добија све више на значају. У основи она одражава потребу да земље, са сличним или чак истим условима развоја или проблемима у остваривању својих реформских циљева, удруже снаге и средства у одговору на глобалне изазове.

Свака компанија се руководи различитим разлозима и специфичним интересима при доношењу одлуке да ли ће, где ће и како инвестирати. При томе је одлука компаније да уложи капитал ван граница своје земље и прихвати глобалну дисперзију ланца вредности условљена великим бројем чинилаца, а пре свега проценом профита који може да оствари путем производног улагања у иностранству. То даје и циљ, као основни мотив власника капитала за прихватање стратегије директног улагања, заправо могућност остваривања високе стопе профита или неког другог прихода.¹¹³

Увозом иностраног капитала у нашу земљу обезбеђују се недостајућа средства, допуњавају расположиви домаћи фактори производње и креирају услови за нову запосленост и рад, а самим тим, преко трансфера технологије, обуке радне снаге, успостављања веза са

¹¹³ С. Поповчић-Аврић, М. Видас-Бубања, „Међународна економија”, Факултет за економију, финансије и администрацију, Београд, 2009. год., стр. 295.

осталим делом привреде и отварања путева домаћим произвођачима према светском тржишту стимулише привредни развој и раст наше земље.¹¹⁴

Последњих деценија, Руску Федерацију одликује константан привредни раст што подстиче виши стандард становништва које се стално повећава а то условљава повећану тражњу за разноврсним производима што привреди наше земље даје додатну шансу.

Тржиште Руске Федерације броји преко 140 милиона становника.¹¹⁵ Вековна одлична билатерална сарадња између Србије и Русије била је камен темељац који је допринео настанку овога споразума као и потписивању Протокола из 2011.године.

Нажалост, не можемо а да не поменемо чињеницу, да су домаће фирме у великом броју изгубиле позицију на руском тржишту за време НАТО агресије током деведесетих година прошлог века на Србију. У то време су многа предузећа из других земаља заузела место српских фирми на тржишту Руске Федерације тако да српској привреди није било ни мало лако да поврати изгубљену позицију на руском тржишту, на којем је конкуренција врло јака. Индекс глобалне конкурентности¹¹⁶ све више представља водич за пословне лидере у доношењу инвестиционих одлука и усмеравању економског развоја и раста конкурентности националне привреде.¹¹⁷

Потенцијали руског тржишта су вишестрани и разноврсни тако да потписивањем Споразума о слободној трговини са Руском Федерацијом, као и Протокола уз Споразум 2011. године постављен је правни оквир за напредан развој привредних односа Србије и Русије уз шансу за проширење. У исто време наведени Споразум би се могао посматрати и као један од најважнијих аргумената које Србија има у привлачењу страних инвеститора у односу на земље из окружења. Чињеница је да слободну трговину са Русијом нема ниједна држава осим бивших совјетских република и Србије. Овај Споразум је од непроцењивог значаја за српску економију јер, чини Србију посебно атрактивном за стране инвеститоре у производном сектору. Споразумом је предвиђено да се за производе који су произведени у Србији односно, чији 51% порекла долази из Србије (сматра се да су произведени у Србији), ослобађају наплате царине

114 М. Видас Бубања, „Методe и детерминанте страних директних инвестиција”, Институт економских наука, Београд, 1998. год., стр. 316

115 Укупан БДП Русије у времену када је споразум закључен током 2011 износио је 2,79 билиона америчких долара, мерено паритетом куповне моћи по чему је она била шеста највећа привреда у свету, а сваки њен становник је у просеку имао 16 890 долара. Преузето са: <http://rs.seebiz.eu> - 19.04.2019.

116 Конкурентност представља скуп институција, политика и чинилаца који одређују степен продуктивности једне националне привреде. Преко ње се изражава могућност те привреде да у средњорочном периоду, на постојећем нивоу развијености, генерише одрживи економски раст. Овај појам се не користи тако дуго у научној и стручној јавности у Србији, због чега се често погрешно поистовећује са термином конкуренција, иако између ова два појма постоје битне термилошке разлике. Конкурентност је тржишни феномен и она се односи на тржишну утакмицу која се успоставља између учесника на тржишту. Преузето са: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-4457/2016/1452-44571601081B.pdf> - 10.04.2019.

117 К. Schweb, М. Porter, *The global competitiveness report 2008-2009*, World Economic Forum, 2008. стр.43-46.

при увоз у Руску Федерацију. Да ли је Србија за све ове године искористила потенцијале овог Споразума, мишљења смо да није и да увек може и боље и више.

Извоз Србије у Руску Федерацију повећан је са 328,7 милиона евра у 2007. години на 717 милиона евра у 2016. години. Рекордна вредност извоза била је у 2013. години - 800 милиона евра. Пад цене нафте утицао је и да падне платежна моћ становништва у Русији након 2013. године, па је и извоз Србије смањен. Удео Русије у укупном извозу Србије повећан је са 5,1% у 2007. години на рекордних 7,7% у 2012. години да би у 2016. години био смањен на 5,3%(6% у периоду јануар-септембар 2017. године).

Ово су укупни подаци, али када се фокусирамо само на пољопривредно – прехранбени сектор (ХС 00-24) подаци изгледају много боље:

- Извоз пољопривредно прехранбених производа повећан је 6,8 пута, са 39,6 милиона евра у 2007. на 269,8 милиона евра у 2016. години.
- Укупан пољопривредни извоз Србије, у истом периоду, повећан је са 1,2 на 2,9 милијарди евра, те је удео Русије у овом извозу повећан са 3,2% у 2007. години на 9,4% у 2016. години (рекордни удео био је 10,3% у 2014. години).
- Удео Србије у укупном увозу Русије био је 0,44% у 2016 години, а у укупном пољопривредно – прехранбеном увозу износио је 1,2%.

Русија има и апсолутно и релативно највећи значај за извоз јабука, крушака и дуња из Србије: 117 од 124,4 милиона евра укупне вредности извоза. Пре других пољопривредних производа, по апсолутној вредности извоза су хеланке и лекови, као индустријски производи.

Следе, према вредности извоза, не и према релативном значају, кајсије, вишње и брескве, затим сир, свеже јагоде, малине, купине, рибизле и слично бобичасто воће. Још смрзнуто поврће и биљни расади имају вредност извоза већу од 5 милиона евра, а удео у укупном српском извозу већи од 25%.

Извоз вина вредео је 4,2 милиона евра у 2016 години, и то је било 31% од укупног српског извоза, док је свињско месо пласирано за 3,4 милиона евра и чинило је 25,8% од укупног извоза. У односу на ове релативно мале вредности извоза вреди усмерити поглед на вредност руског увоза ових производа: 658 и 568 милиона евра. То значи да је простор за даљи раст извоза, из наше перспективе, неограничен.

Посматрано из угла руског увоза, код 16 производа Србија има удео већи од 10%, што значи да је најзначајнији извозник, или је међу три – четири највећа снабдевача руског тржишта. Србија има највећи релативни удео у руском увозу код јабука (24,6%), гумираног текстила (23,8%), подних облога (23,7%), поврћа (23,4%), хеланки (23,3%) и бакарних цеви (21,5%).

Укупан увоз Русије износио је 164,7 милијарди евра у 2016 години, и Србија је у њему учествовала само са 0,4%. У периоду јануар-септембар извоз у ову земљу повећан је за 29,5% са 519 на 672,3 милиона евра, што значи да ће у овој години бити постављена рекордна вредност извоза, много већа од 800 милиона евра у 2013. години.

Србија се налази на 34. месту према вредности увоза Русије. Удео у укупном руском увозу повећала је са 0,2% у 2007. години на 0,49% у 2016 години (руски подаци).¹¹⁸

На основу свих овде изнетих података, остаје нам да се надамо да ће 2020. година бити повољна за наше пољопривреднике, те да ће извоз у Русију први пут премашити једну милијарду евра.

4.1.4. *Анализа одредаба Споразума о слободној трговини са Руском Федерацијом*

Преамбула¹¹⁹ Споразума представља део у коме су стране потписнице прихватиле одређење за унапређење и продубљење трговинско економске сарадње уз поштовање принципа тржишне економије,¹²⁰ који представља основу трговинско - економске сарадње.

У Преамбули Споразума потврђује се намера за активним учествовањем и продубљивањем међусобних економско трговинских односа као и стварање услова за слободно кретање робе и капитала у складу са важећим законима држава потписница и уз поштовање правила Светске Трговинске Организације (СТО).

У члану један Споразума наведено је да ће стране уговорнице поставити олакшавајуће стандарде и тиме либерализовати међусобну размену трговинских добара уз поштовање одредаба овог споразума као и одредаба Светске Трговинске Организације¹²¹ а све то у сврху

118 Преузето са: <https://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/izvozni-proizvodi-rusije-porcelan/> 15.04.2019.

119 Преамбула тј. Уводни део документа, уговора. Преносно: *околишење, заобилажење (лат.)* Преузето са: <http://mojustav.rs/category/preambula/> 15.04.2019.

120 Постоје различите теорије и класификације о томе који су основни принципи економије. О различитим класификацијама Вид. више: Проф. др Зоран Његован, *Принципи економије*, Нови Сад, 2018.

121 Светска трговинска организација (СТО), се бави правилима трговине међу земљама на глобалном нивоу. Али њене активности подразумевају далеко више од тога, СТО је такође и скуп правила. Основа су СТО споразуми, испреговарани и потписани од стране највећег броја земаља које између себе тргују. Ови документи представљају правни оквир међународне трговине. Они су у суштини споразуми који обавезују владе земаља чланица да задрже своје трговинске политике у оквиру договорених граница. Иако су договорени и потписани од стране влада, циљ је да се помогне произвођачима роба и услуга, као и извозницима и увозницима да несметано послују, истовремено омогућавајући владама да испуњавају социјалне и еколошке циљеве. Најважнији циљ је да се омогући што слободнији ток трговине (док год не постоје нежељени пропратни ефекти), јер је то важно за економски развој и благостање. То делом значи и уклањање препрека у трговини. Такође значи обезбеђивање могућности да појединци, компаније и владе имају информације о трговинским правилима која важе свуда у свету, уз неку врсту гаранције да неће бити неочекиваних промена. Другим речима, правила морају бити транспарентна и предвидива. Водич кроз Светску трговинску организацију, Центар за међународне и безбедносне послове, превод Јелена Кајгановић, Београд 2015, стр. 9.

примене режима слободне трговине.¹²² Из овог члана произилази да земље потписнице Споразума у потпуности прихватају правила о пословању Светске Трговинске Организације и да постоји намера проширења међусобних трговинских односа у складу са датим правилима.

За циљеве, Споразум дефинише следеће:

- проширење и подстицање међусобних трговинско-економских односа, усмерених на убрзање економског развоја две државе, побољшање услова живота и рада, повећање запослености становништва, у области производње, постизања производне и финансијске стабилности две државе;
- обезбеђивање услова за лојалну конкуренцију између привредних субјеката две државе;
- хармонизација царинских процедура и начина примене правила о пореклу робе, која одговарају нормама међународне праксе и усаглашавање поступка контроле порекла робе од стране царинских органа две државе.¹²³

Чланом три потврђује се да производи који су наведени у овом Споразуму подлежу Хармонизованом систему описа и шифрирања роба у складу са Међународном конвенцијом о Хармонизованом систему описа и шифрирања роба која је потписана у Бриселу 14. јуна 1983. године или у складу са царинским тарифама сваке државе.¹²⁴

Чланом четири регулисане су увозне и остале дажбине. Овим чланом уговоренице су се обавезале да ће током петогодишњег периода предузимати мере за постепено укидање увозних царина,¹²⁵ дажбина и других мера еквивалентних спољно трговинским дејствима за робу која је пореклом са територије држава.¹²⁶ Распон царина у Руској Федерацији креће се од 5% до 30%.

122 Економске предности система отворене трговине базираног на мултилатерално договореним правилима су довољно једноставне за разумевање и почивају углавном на општим правилима трговине. Оне су поткрепљене и доказима: искуствима светске трговине и економског раста од Другог светског рата. Царине на индустријске производе су нагло пале и сада су у просеку мање од 5% у развијеним земљама. Током првих 25 година након рата, светски економски раст је у просеку био око 5% годишње, што је висока стопа која је делимично резултат смањења препрека у трговини. Светска трговина је расла чак и брже у том периоду, у просеку око 8%. Подаци показују јасну статистичку везу између слободније трговине и економског раста. Економска теорија указује на јаке разлоге за ту везу. Све државе, укључујући и најсиромашније, имају ресурсе - људске, индустријске, природне, финансијске - које могу да користе за производњу роба и услуга за домаћа или страна тржишта. Економија нам говори да се трговином ових роба и услуга може стећи корист. Једноставно речено, принцип компаративне предности каже да државе напредују прво искоришћавањем сопствених ресурса како би се концентрисале на оно што производе најбоље, а затим трговањем ових производа за производе који друге државе производе најбоље. Другим речима, либералне трговинске политике - политике које омогућавају несметан проток роба и услуга - изоштравају конкуренцију, мотивишу иновације и подстичу успех. Оне умножавају награде које проистичу из производње најбољег производа, са најбољим дизајном, по најбољој цени. Водич кроз Светску трговинску организацију, Центар за међународне и безбедносне послове, превод Јелена Кајгановић стр. 15, Београд 2015.

123 Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/2001, чл. 2.

124 Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/2001, чл. 3.

125 Царине представљају једну врсту пореза на потрошњу, коју домаћа земља наплаћује на страну робу која улази на њену државну територију. Више о царинама: Дејан Поповић, Пореско право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2013, стр. 487-493

126 „Стране уговорнице ће сваке године усаглашавати изузетке из режима предвиђеног у члану 1 овог споразума, који ће се примењивати на основу билатералних протокола, које потписују Стране уговорнице

По том режиму са Русијом послује 120 земаља. Јасно је да је Русија извршила дискриминаторну либерализацију увоза, дајући Србији привилегован третман на свом тржишту у односу на већину других земаља.¹²⁷

Пети члан Споразума предвиђа токове даље сарадње у виду продубљивања односа на нивоу предузећа чија ће роба бити предмет слободне трговине, како би се сарадња између две земље одвијала што боље склапање споразума на нивоу самих предузећа дозвољено је, али у складу са одредбама Светске Трговинске Организације.

Државе уговорнице обавезују се чланом 7 да међусобно размене правила о пореклу робе, утврђена у складу са националним законодавствима. При чему, порекло робе биће утврђено у складу са истим. Додатно, чланом 8 уређује се транзит и реекспорт робе. Тиме обе стране потврђују сагласност да обезбеде слободан транзит робе која долази са територије царине друге уговорне стране. Када је реч о реекспорту, садржина члана 9 ствара обавезу држава уговорница да забране несанкционисани реекспорт робе која је пореклом са царинске територије друге државе уговорнице.

Могло би се сматрати једним од најважнијих сегмената Споразума, одредба којом се свакој од држава потписница омогућује да у одређеним случајевима прибегне изузецима од примене Споразума у складу са чланом 10. Наиме, овај члан омогућује државама чланицама да активности у вези са увозом, извозом и транзитом робе забрани или пак, ограничи уколико су оне у супротности са јавним поретком, моралом, државном безбедношћу или „ради заштите живота и здравља људи, животиња или биљака и животне средине, заштите националних богатстава уметничке, историјске или археолошке вредности, заштите интелектуалне својине или правила која се односе на увоз или извоз злата или сребра или очување исцрпљивих природних ресурса“.¹²⁸

Осим правила о општим изузецима, Споразум предвиђа и посебне изузетке из разлога безбедности. У том циљу, члан 11 уређује да ниједна уговорна страна није у обавези да потписивањем Споразума доставља другој уговорној страни информације које нису у складу са националном политиком државне безбедности као и оне информације које се односе на трговину оружјем, муницијом и војним материјалом, као и на промет осталим добрима ако се таква трговина реализује ради снабдевања оружаних снага. Овим чланом, државе уговорнице су заштитиле своје националне интересе у домену који се дотиче директно националних интереса и тиме јасно поставиле границу примарне заштите.

у складу са законодавством својих држава.“ Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/2001, чл. 4, ст. 2.

127 Л. Батуран, *Трговина између Србије и Русије у светлу царинских преференција и међусобних санкција Русије и Западних земаља*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 2/2014, стр. 434

128 Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/2001, чл. 10, ст. 1.

Да је заштита интереса једно од најважнијих питања у већини случајева приликом закључења споразума говори и податак да је највећи број чланова овог Споразума посвећен управо регулисању заштите. У том смислу, правила о заштити интелектуалне својине садржана у члану 12, обухватају пре свега:

- заштиту ауторског и сродних права¹²⁹ укључујући заштиту компјутерских програма и база података;
- заштиту проналазака, индустријских модела и узорака, робних и услужних жигова и географских ознака порекла;
- заштиту топографије, интегрисаних кола и заштиту поверљивих података.

Имајући у виду напредак у заштити интелектуалне својине¹³⁰ који сваке године у складу са развојем технологија и тржишта напредује, поставка основних мера заштите интелектуалне својине има посебан значај, с обзиром на могућност искоришћавања субјеката заштите интелектуалне своје у комерцијалне сврхе.¹³¹

Члан 13 Споразума, (ст. 2 и 3) регулише слободу плаћања и начини кредитирања ради покривања трговинских трансакција привредних субјеката, учесника две земље. Плаћања која се односе на трговину робом између привредних субјеката држава страна уговорница и трансфер тих плаћања на територију једне од тих држава на којој поверлац има седиште, не подлежу ограничењима. Стране уговорнице обавезале су се да ће се уздржавати од административних ограничења при одобравању или отплати краткорочних, односно средњерочних кредита, који покривају трговинске трансакције привредних субјеката својих држава.¹³²

У складу са претходно изнетим, да су заштитне одредбе заузеле значајан простор Споразума, доказује и садржина чланова 14, 15 и 16 којим су уређене антидампиншке, компензаторне и посебне заштитне мере у случају прекомерног увоза, као и сам поступак за примену наведених заштитних мера. Обим и трајање примене наведених мера ограничена је на оно што је потребно да би се отклонила штета. Приликом избора мера стране уговорнице дају предност оним мерама које наносе најмању штету постизању циљева Споразума.¹³³

129 Ауторско дело је оригинална духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине. «Сл. гласник РС», бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 - одлука УС, чл.1

130 У међународном и упоредном праву термин право интелектуалне својине прихваћен је као заједнички назив за право индустријске својине и ауторског права. Заједничке карактеристике ауторског права и индустријске својине и права интелектуалне својине су духовне творевине и право творца, аутора, на резултате свог интелектуалног стваралаштва, одакле и потиче назив интелектуална својина. Весна Бесаровић, Интелектуална својина, индустријска својина и ауторско право, Чигоја штампа, Београд, 2000. стр. 23. својина.

131 Миодраг Марковић, Општи увод у право интелектуалне својине, Преузето са: http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/seminari/6nov2007_uvod_u_pravo_is.pdf 22.04.2019.

132 Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/2001, чл. 13.

133 Урош Здравковић, „Споразум о слободној трговини између Републике Србије и Руске Федерације“, Заштита људских и мањинских права у европском правном простору LXII 2012, стр. 577.

У случају неиспуњења обавеза Споразум предвиђа да држава уговорница може по окончању консултација или по истеку рока од три месеца од дана обавештавања друге стране уговорнице, да предузме неопходне мере ради отклањања последица причињене штете.¹³⁴

Споразум предвиђа увођење рестриктивних мера уколико дође до озбиљних платно билансних тешкоћа, као и да се мора обавестити друга страна уговорница о наступајућем проблему и дужини његовог трајања. Овим чланом врши се заштита страна уговорница од проблема до којих може доћи приликом спровођења уговора.

Уколико је оправдано, државе уговорнице могу, у складу са еволутивном клаузулом (из члана 19), да прошире дејство Споразума и на друге области трговинско-економске сарадње које нису обухваћене Споразумом. Значај овог члана је велики посебно за нашу земљу имајући у виду све промене које су се издешавале последњих деценија.

Разматрање уводних одредаба овог Споразума јасно наводи да Република Србија кроз дефинисање јасних циљева стратегије развоја, кроз унапређење геостратешких односа са Руском Федерацијом као и применом стратешких смерница у пракси може остварити значајан помак сарадње која јој је омогућена овим Споразумом.

4.1.5. *Протокол о изузецима из режима слободне трговине из 2011. године*

Уз основни Споразум о слободној трговини који, као што смо видели, доноси велике олакшице посебно за робу за коју се може доказати да је пореклом са територије једне од Страна уговорница, уговорене стране су истовремено потписале и Протокол¹³⁵ о изузецима из режима слободне трговине којим је била обухваћена листа производа на које се не односи либерализација а, што је у одређеном смислу представљало ограничење режима слободне трговине.¹³⁶

¹³⁴ Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/2001, чл. 17.

¹³⁵ Протокол (грч. протос, колла лепак, протбкол-лон) има неколико значења: 1. Записничко утврђење неке радње звршене по наређењу или службеној дужности, записник који садржи одлуке или закључке неког колегијума, записник са исказима саслушаних лица; записник седнице; 2. записник дипломатске конференције који садржи одлуке донесене на таквој конференцији; 3. дипломатски правилник који садржи прописе о церемонијалу којег се ваља придржава ти у преписци и званичним односима са појединим државама, као и приликом састанака шефова држава или њихових представника; Милан Вујаклија, Лексикон страних речи и израза, Београд 1989., стр. 758.

¹³⁶ Протоколом је предвиђена елиминација производа који су се налазили на листи изузетака из режима слободне трговине, односно предвиђала се етапна елиминација тих производа у наредних пет година. Нажалост, резултати овог предвиђања су изостали све до 2009. године када је Република Србија постигла у трговинским преговорима додатну либерализацију која се огледала у примени новог Протокола о изузецима из режима слободне трговине који је потписан је 03. априла 2009. године и њиме је либерализована трговина за око 95% производа. Протокол је ступио одмах на снагу након потписивања и додатно је либерализован извоз кланичних производа, лекова, вина и кондиторских производа а обухвата и укидање царине на фрижидере, замрзиваче и остале уређаје за хлађење.

У оквиру Евроазијске економске заједнице¹³⁷ у међувремену дошло је до стварања царинске уније између Руске федерације, Републике Казахстан и Републике Белорусије. Ова заједница основана је 06. јула 2010. године. Оснивањем Царинске уније ступила је на снагу јединствена царинска тарифа као и јединствени систем нетарифног регулисања у оквиру Царинске уније од 01. јануара 2012. године формиран је и јединствени економски простор Уније. Ову Царинску унију Русија је проширила потписивањем Споразума о формирању зоне слободне трговине (СІFTA) 18. октобра 2011. године у Петербургу са Украјином, Казахстаном, Белорусијом, Јерменијом, Киргистаном, Молдавијом и Таџикистаном.¹³⁸ Србија је морала да испрати новонастале промене и да усклади трговину са Царинском унијом како би одржала Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом.

Имајући у виду да новонастала Царинска унија нема међународно-правни субјективитет¹³⁹ Србија је морала да усклади трговину са сваком државом чланицом Царинске уније билатерално. У време оснивања Царинске уније Република Србија имала је осим са Руском Федерацијом и потписан Споразум о слободној трговини са Белорусијом¹⁴⁰ али није и са Казахстаном.¹⁴¹ Имајући у виду новонастале промене Република Србија и Руска Федерација потписале су у Београду 22 јула 2011. године Протокол о изузецима из режима слободне трговине и правилима

¹³⁷ Евроазијска економска заједница основана је Споразумом закљученим 10. октобра 2000. године у Астани, главном граду Казахстана. Ова Заједница основана је са циљем промоције успостављања царинске уније између чланица заједнице и координисани наступт приликом интегрисања у светску економију и међународни трговински систем. Ову заједницу чине чланице: Белорусија, Казахстан, Киргистан, Таџикистан и Русија, а Узбекистан је 2008. године суспендовао своје чланство у заједници. Више о Евроазијској економској заједници видети у: Александар Ђирић, „Евроазијска економска заједница“, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Нишу, бр. 62, стр. 1-16.

¹³⁸ Овај Споразум о формирању зоне слободне трговине настао је услед тежње Русије да Царинску унију прошири и на друге државе, тако да је тржиште проширено на преко 200 милиона потрошача. Дејан Мировић, Кандидатура за ЕУ и Споразум о слободној трговини са Русијом, доступно на: <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/kandidatura-za-eu-i-sporazum-o-slobodnoj-trgovini-s-rusijom.html>. 05.03.2019

¹³⁹ У теорији је устаљено схватање да се суштински садржај међународноправног субјективитета огледа у праву закључивања међународних уговора (*ius tractationis*), активном и пасивном праву посланства (*ius legationis*) и праву покретања поступака ради утврђивања међународноправне одговорности (*ius standi*). Надаље, уколико један ентитет поседује ова три темељна права, биће обезбеђена и његова независност на међународном плану. То даље значи да је овакав ентитет директно подвргнут међународном праву, да је стваралац одговарајућих међународноправних норми и да је истовремено адресат појединих правила међународног права. Овај његов однос са међународним правом се остварује без било каквог посредника или суверена који би у његову корист преузимао неке међународноправне обавезе. На овом основу се субјект међународног права разликује од оних ентитета који уживају одређена права проистекла из међународноправног односа, али немају способност да буду њихови творци. Giovanni Distefano, 'Observations éparées sur les caractères de la personnalité juridique internationale,' in: *Annuaire français de droit international*, Vol. 53, 2007, стр. 117-118;

¹⁴⁰ Споразум слободној трговини са Републиком Белорусијом потписан је 31. марта 2009. године у Минску, а 15. јуна 2011. године у Минску је потписан Протокол о измени и допуни Споразума чиме је извршено усклађивање са правилима Европске Уније. Преузето са: <http://ras.gov.rs/podrszka-izvozu/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini-1>. 10.03.2019.

¹⁴¹ Споразум о слободној трговини Србије и Казахстана потписан је 7. октобра 2010. године и привремено се примењује од 1. јануара 2011. године. Споразум је закључен ради унапређења и продубљивања узајамне трговинско-економске сарадње. Преузето са: <http://ras.gov.rs/podrszka-izvozu/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini-1>. 22.03.2019.

о одређивању земље порекла робе уз Споразум о слободној трговини. Протокол из 2011. године настао је као одговор на усклађивање правних оквира билатералне трговинске размене Руске Федерације и Републике Србије на правила новонастале Царинске уније.¹⁴²

Србија је и са преостале две чланице Царинске уније (Белорусијом и Казахстаном) регулисала билатералне односе и тиме омогућила примат нашим привредницима на ова велика тржишта. Конкурентност наше привреде у односу на остале земље из окружења овим је била загарантована.

Протокол из 2011. године садржи поред основног акта и 3 прилога.

4.1.5.1. Прилог број 1 Протокола о изузецима из режима слободне трговине

У Прилогу бр. 1 назначен је списак производа који потпадају под изузетке из режима слободне трговине при увозу на територију Руске Федерације из Републике Србије.

- Месо и јестиви отпаци од живине, свежи, расхлађени или смрзнути;
- Сир топљен, осим ренданог или у праху;
- Сир топљен, осим ренданог или у праху; за чију производњу се употребљавају само сиреви Emmentaler, Gruizere и Apenzelli који може, као додаток, садржати Glarus сир са зачинским биљем (познат као Сцхабзигер); припремљен за продају на мало, са садржајем масноће у сувој материји не преко 56% по маси;
- Сир остали: са садржајем масноће не преко 40% по маси и са садржајем воде у немасној материји по маси: не преко 47%;
- Сир остали: са садржајем масноће не преко 40% по маси и са садржајем воде у немасној материји по маси: преко 47%, али не преко 52%;
- Сир остали: са садржајем масноће не преко 40% по маси и са садржајем воде у немасној материји по маси: преко 52%, али не преко 62%;
- Сир остали: са садржајем масноће не преко 40% по маси и са садржајем воде у немасној материји по маси: преко 62%, али не преко 72%;
- Сир остали: са садржајем масноће не преко 40% по маси и са садржајем воде у немасној материји по маси: преко 72%;
- Сир остали: остали;
- Бели шећер;
- Вино пенушаво;

¹⁴² „Овај протокол привремено ће се примењивати од дана његовог потписивања, а ступиће на снагу даном пријема последњег писаног обавештења дипломатским путем о томе да су стране обавиле унутрашње националне процедуре, неопходне за његово ступање на снагу, али не пре дана ступања на снагу Споразума.“ Закон о потврђивању Протокола између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о изузецима из режима слободне трговине и правилима о одређивању земље порекла робе уз Споразум између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Руске Федерације о слободној трговини између Савезне Републике Југославије и Руске Федерације од 28. августа 2000. године, чл. 6.

- Неденатуриран етил-алкохол алкохолне јачине 80% вол. или јачи; етил-алкохол и остали алкохоли, денатурирани, било које јачине;
- Неденатуриран етил-алкохол алкохолне јачине мање од 80% вол.; ракије, ликери и остала алкохолна пића;
- Цигаре, цигарилоси и цигарете, од дувана или замене дувана;
- Протектиране пнеуматске гуме: врста које се користе за путничке аутомобиле (укључујући караване и тркачке аутомобиле);
- Протектиране пнеуматске гуме: врста које се користе за аутобусе или камионе;
- Протектиране пнеуматске гуме: врста које се користе за ваздухоплове;
- Протектиране пнеуматске гуме: остало;
- Употребљаване пнеуматске спољне гуме;
- Предиво од памука (осим конца за шивење), са садржајем 85% или више по маси памука, неприпремљено за продају на мало;
- Тканине од памука са садржајем 85% или више по маси памука, маса не преко 200 г/м²;
- Тканине од памука, са садржајем 85% или више по маси памука, масе преко 200 г/м²;
- Тканине од памука са садржајем мање од 85% по маси памука, у мешавини претежно или само са вештачким или синтетичким влакнима, масе не преко 200 г/м²;
- Тканине од памука, са садржајем мање од 85% по маси памука, у мешавини претежно или само са вештачким или синтетичким влакнима, масе преко 200 г/м²;
- Остале тканине од памука;
- Специјалне тканине; тафтовани текстилни производи; чипке; таписерије; позамантерија; вез;
- Компресори за расхладне уређаје: осим
- Компресори за расхладне уређаје: снаге не преко 0,4 kW: за цивилне ваздухоплове
- Компресори за расхладне уређаје: снаге преко 0,4 kW: херметички и полухерметички: за цивилне ваздухоплове
- Компресори за расхладне уређаје: снаге преко 0,4 kW: остали: за цивилне ваздухоплове
- Трактори (осим оних из тар.броја 8709);
- Моторна возила за превоз десет или више особа, укључујући возача: Са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): запремине цилиндара преко 2500 cm³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз десет или више особа, укључујући возача: Са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): запремине цилиндара не преко 2 500 cm³ : употребљавана;

- Моторна возила за превоз десет или више особа, укључујући возача: Остала: са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: запремине цилиндара преко 2800 цм³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз десет или више особа, укључујући возача: Остала: са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: запремине цилиндара не преко 2800 цм³ : употребљавана
- Путнички аутомобили и друга моторна возила конструисана првенствено за превоз лица (осим оних из тар. бр. 8702), укључујући „караван” и „комби” возила и возила за трке;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): бруто масе не преко 5 т: остала: запремине цилиндара преко 2 500 цм³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): бруто масе не преко 5 т: остала: запремине цилиндара не преко 2 500 цм³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): бруто масе преко 5 т, али не преко 20 т: остала: употребљавана;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): бруто масе преко 20 т: остала: употребљавана;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: бруто масе не преко 5 т: остала: запремине цилиндара преко 2800 цм³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: бруто масе не преко 5 т: остала: запремине цилиндара не преко 2800 цм³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: бруто масе преко 5 т: остала: употребљавана.

4.1.5.2. Прилог број 2 Протокола о изузецима из режима слободне трговине

У Прилогу број 2 садржан је списак производа који потпадају под изузетке из режима слободне трговине при увозу на царинску територију Републике Србије из Руске Федерације:

- Протектиране пнеуматске гуме: врста које се користе за путничке аутомобиле (укључујући караване и тркачке аутомобиле);
- Протектиране пнеуматске гуме: врста које се користе за аутобусе или камионе;

- Протектиране пнеуматске гуме: врста које се користе за ваздухоплове;
- Протектиране пнеуматске гуме: остало;
- Употребљаване пнеуматске спољне гуме;
- Славине, вентили и слични уређаји за цевоводе, котлове, резервоаре, каце и слично, укључујући вентиле за смањење притиска и термостатски управљане вентиле;
- Трактори пољопривредни (осим једноосовинских) и шумски трактори, точкаши: нови, снаге мотора: преко 90 Kw;
- Моторна возила за превоз десет или више особа, укључујући возача: Са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): запремине цилиндара преко 2500 цм³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз десет или више особа, укључујући возача: Са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): запремине цилиндара не преко 2 500 цм³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз десет или више особа, укључујући возача: Остала: са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: запремине цилиндара преко 2 800 цм³ : употребљавана;
- Моторна возила за превоз десет или више особа, укључујући возача: Остала: са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: запремине цилиндара не преко 2 800 цм³ : употребљавана;
- Путнички аутомобили и друга моторна возила конструисана првенствено за превоз лица, укључујући караване и тркачке аутомобиле;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): бруто масе не преко 5 т;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): бруто масе преко 5 т, али не преко 20т;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу компресије (дизел или полудизел): бруто масе преко 20 т: остала: употребљавана;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: бруто масе не преко 5т;
- Моторна возила за превоз робе: Остала, са клипним мотором са унутрашњим сагоревањем на паљење помоћу свећице: бруто масе преко 5 т.

Кроз Прилог 1 и 2 Протокола извршена је либерализација око 99% трговине са Руском Федерацијом.¹⁴³ у односу на Протокол из 2009. године што је значило усклађивање међусобне трговине са чланицама Царинске уније и листа изузетака на поједине производе је проширена како би се ти односи у потпуности ускладили. Тиме је наша привреда добила још једну подстицајну шансу од стране Руске Федерације за бржим развојем.

4.1.5.3. Прилог број 3 Протокола о изузецима из режима слободне трговин

Поред међународног споразума, који обезбеђује правни основ као веома значајан аспект, за остваривање права на преференцијални извоз велики значај представљају и правила о пореклу робе.

Овим правилима утврђени су услови који морају бити испуњени како би један производ могао стећи преференцијални статус.¹⁴⁴ У Прилогу бр.3 назначена су Правила о одређивању земље порекла робе.¹⁴⁵ Пре потписивања овог протокола Правила о пореклу робе била су одвојено регулисана за сваку страну уговореницу. Јасним дефинисањем овог појма спречава се било какав вид малверзација у случају спора као и могућност злоупотребе истих.

Овај Прилог јасно дефинише критеријуме порекла робе, појам добијања робе у потпуности, критеријуме довољне обраде робе, кумулацију порекла робе, а посебно издваја и посебне случајеве порекла робе као и услове за примену режима слободне трговине.

4.1.6. Критеријуми порекла робе

Земљом порекла робе сматраће се држава страна на чијој територији је роба добијена у потпуности или је прешла довољну обраду (прераду) у складу са Правилима.¹⁴⁶ Робом потпуно добијеном у држави страни према чл.3 Правила о пореклу робе сматрају се рудна богатства

¹⁴³ Јевгениј Кудинов, који је обављао функцију директора Трговинског представништва Руске Федерације у Србији, (данас ту функцију обавља Андреј Н. Хрипунов) и који је у име Руске Федерације потписао Протокол из 2011. године, у изјави за Геополитику оценио је потписивање овог документа као велики успех који ће водити даљем унапређењу економских односа две земље. Кудинов је нагласио да ће формирање нове смањене листе изузећа из режима слободне трговине бити снажан подстицај српској привреди за извоз на руско тржиште. „Ово је посебно важно за српске произвођаче намештаја. Раније је без царине ишао углавном канцеларијски намештај, а сада без царинских оптерећења може дасе извози комплетан намештај: спаваће собе, кухињски намештај, гарнитуре, регали, али и друга роба, пре свега подне облоге“. Преузето са: сајт Московске банке: www.moskovskabanka.rs - 15.03.2019.

¹⁴⁴ Више о методама утврђивања порекла робе видети у: А. Гирић, Методи утврђивања порекла робе у спољнотрговинском промету, Право и привреда бр. 4-6 /2011, Удружење правника у привреди Србије, Београд 2011. стр. 718-731.

¹⁴⁵ „Земља порекла робе“ – држава у којој је роба добијена у потпуности или је прошла довољану обраду(прераду) у складу са Правилима.Правила о одређивању земље порекла робе чл.1.

¹⁴⁶ Чл. 2, Правила о одређивању земље порекла робе, <http://www.carina.rs/lat/Me.djunarodni%20sporazumi/Prilog3ProtokolaRF.pdf> - 05.05.2019.

извађена из земље, територијалног мора или са морског дна државе те стране уговоренице, производи који су гајени или убрани у држави страни, живе животиње окоћене или узгајане у држави страни, производи добијени од тако узгајаних животиња, као и производи добијени ловом и риболовом, као и производи извађени ван територијалног мора државе стране али бродовима који плове под заставом те државе, као и производи добијени на броду фабрици од производа претходно наведених секундарне сировине од других поступака прераде, високотехнолошки производи добијени у свемиру тј. на свемирским бродовима који припадају држави страни. Јасно закључујемо да је порекло робе овим правилима врло прецизно дефинисано, тако да се лако могу протумачити напред наведене одредбе Протокола.¹⁴⁷

У нашем законодавству ово питање регулисано је на сличан начин које каже да дефиниција порекла робе као и роба у чијој су производњи учествовале две или више држава, сматра се да је пореклом из оне државе у којој је обављена последња битна, економски оправдана прерада или обрада, у привредном друштву опремљеном за ту прераду или обраду, чији је резултат нови производ, или која представља битну фазу производње (чл. 34 Царинског закона).¹⁴⁸

Према Пан-европским¹⁴⁹ правилима постоје таксативно наведени прописи за остваривање преференцијалног порекла према степену обраде и дораде, такође колики проценат у производу може бити без порекла. Прописи се разликују за производе различитог тарифног броја, за одређени тарифни број постоји одређено колико процената треба да буде репроматеријал са пореклом и ког порекла како би се стекли услови за бесцаринску трговину.¹⁵⁰ Према Правилима са Руском Федерацијом дозвољено је да 50% буде без порекла, што значи да је довољно да степен обраде и роба са пореклом буду 50% производа да би роба стекла преференцијално порекло.

Дакле, одређивање преференцијалног порекла робе зависи од система правила, а такође се разликује и потребна документација. Услов за примену преференцијала је директна куповина и директна испорука и тај услов важи за обе стране. У случајевима присуства

147 Чл. 3 Правила о одређивању земље порекла робе, Преузето са: <http://www.carina.rs/lat/Medjunarodni%20sporazumi/Prilog3ProtokolaRF.pdf>. 05.05.2019.

148 Недовољна обрада или прерада за стицање статуса производа са пореклом у смислу члана 43 Уредбе обухвата, без обзира да ли је настала промена тарифног броја или не, следеће: одржавање робе у добром стању током превоза и складиштења (проветравање, простирање, сушење, уклањање оштећених делова и сл.); једноставне поступке са робом који се састоје од отклањања прашине, просејавања или заштићивања, разврставања, класификовања, састављања (укључујући састављање комплекта), прања, расечања; радње које обухватају: промене паковања, растављање и поновно састављање омота; једноставно стављање у вреће, санду-ке, кутије, причвршћивање на картице и сл.; стављање ознака, натписа и других обележја на производе или њихова паковања; једноставно састављање делова ради израде готовог производа; комбинација два или више напред наведених поступака. Уредба о царински дозвољеном поступању са робом, Сл. гласник РС, бр. 93/2010, 63/2013 и 145/2014.

149 Више о Пан-европским правилима видети: <http://www.carina.rs/lat/Dokumenti%20oprekla%20robe/ProveraPoznavanjaPoreklaRobe%20sept%202017latinica.pdf>. 10.05.2019.

150 Преузето са: <https://www.biljanatrifunovicifa.com/2017/05/preferencijalno-poreklo-robe/>. 10.05.2019.

посредника примена преференцијала је онемогућена. Правила о пореклу прописују и а се роба мора директно испоручити у семљу страну уговореницу при чему је дозвољен прелазак преко територија других држава, као и привремено складиштење, као и претовар уколико је то условљено географским, саобраћајним и техничким условима али под условом да се роба налази под царинским надзором.

За пољопривредне производе и руде приликом извоза да би имали српско порекло потребно је приложити копију власничког листа неке парцеле са засадом, фактуре набавке средстава за заштиту, евиденцију складиштења у силосима, хладњачама, отпремнице, откупне листе итд. Присутан је принцип „*ad valorem*“¹⁵¹ када се ради о утврђивању да ли је неки производ током обраде или прераде стекао домаће порекло.¹⁵²

4.1.7. Докази о пореклу робе

Анализирајући даље критеријуме о пореклу робе везане за Протокол о изузецима из режима слободне трговине видимо да је као доказ порекла робе неопходно поднети оригинал сертификат земљи увозници. У сврху примене режима слободне трговине сертификат важи 12 месеци од дана када га потврди орган који је у складу са законодавством државе чланице овлашћене да издаје и потврђује сертификате о пореклу робе. Овај сертификат се издаје и сачињава за једну пошиљку робе. Стварна количина робе која се спрема за испоруку не сме бити већа од количине робе која је наведена у сертификату за више од пет одсто .

Овај документ нема карактер обавезности односно не мора бити услов реализације извоза или увоза обе. Међутим, уверење о пореклу производа, као доказ да он потиче из одређене државе, или са одређене територије, може обезбедити значајне повољности, пре свега, у погледу царинских и других олакшица приликом његовог преласка царинске границе државе увознице, или државе са којим држава порекла производа има потписан билатерални или мултилатерални споразум о слободној трговини.¹⁵³

Захтеви и начини попуњавања сертификата регулисани су протоколом (чл.12). Оно што је важно а то је да се сертификат може издати и после извоза робе на основу писменог захтева подносиоца, када обавезно мора садржати напомену “*Issued retrospectively*”, (издато накнадно),

151 *Ad valorem* (по вредности робе) вредност робе се најчешће рачуна по клаузули ЦИФ- набавна цена + зависни трошкови до царинске линије. Добре особине: Пропорционално оптерећује робу у зависности од квалитета, Успешно остварује заштитну функцију (у условима стабилних цена на светском тржишту) Једноставност обрачуна- Успешно врши дозирање утицаја светског тржишта на домаће. Преузето са: <https://www.vps.ns.ac.rs/Materijal/mat10813.pdf> - 15.04.2019.

152 Преузето са: <https://www.biljanatrifunovicifa.com/2017/05/preferencijalno-poreklo-robe/> - 15.04.2019.

153 А. Ђирић, Значај правила о пореклу робе у међународним трговинским односима, Приступ правосуђу инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије: тематски зборник радова. Књ. 5, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш 2010. стр. 435.-458.

док се у случајевима поништеног сертификата по било ком основу издаје нови сертификат у замену за ранији са напоменом “*Issued instead of certificate form СТ-2*” (уместо потврде), али се при томе мора поднети на увид царинска декларација овлашћеном органу са одговарајућом напоменом царинског органа о стварном извозу робе. У случају губитка сертификата издаје се дупликат који мора бити званично оверен. Када се ради о малим пошиљкама робе (царинска вредност није већа од 5000 УСД) није потребно подношење царинске декларације. У том случају може се поднети декларација о пореклу робе али је при томе дужан да надлежном органу поднесе сва документа и податке неопходне за потврђивање порекла робе. Декларација о пореклу мора бити у штампаном облику и својеручно потписана.

4.1.8. Квалитет производа

Важан предуслов за извоз на тржиште Русије је и квалитет производа. Русија је тржиште које је захтевно како у квантитету тако и у квалитету производа. Оно што је предуслов за извоз на руско тржиште је висок квалитет производа. Још од 1993. године, руска Влада доноси законе који прописују да се за сваку робу која ступа на руско тржиште претходно мора утврдити њена усклађеност са прописаним стандардима и нормама, те се тако стандард ГОСТР¹⁵⁴ уводи у систем сертификације са намером заштите здравља и безбедности становништва Русије.

У Русији је 2002. године донет Закон о техничкој регулативи¹⁵⁵ са циљем либерализације трговине и усклађивања руског законодавства са правом СТО. Заменио је бројне федералне прописе о стандардима, квалитету и безбедности (укупно око 400 прописа)¹⁵⁶. Овај Закон представља оквир за доношење посебних прописа о техничким регулативама за одређене области.¹⁵⁷

154 ГОСТ стандард подразумева групу стандарда коју прописује Евроазијски савет за стандардизацију, метрологију и сертификацију. Ова група стандарда првобитно је развијана од владе Совјетског савеза, као део националне стандардизације. ГОСТ тренутно представља регионални стандард који се примењује у дванаест земаља, а то су: Русија, Белорусија, Украјина, Молдавија, Казахстан, Азербејџан, Јерменија, Киргистан, Узбекистан, Таџикистан, Грузија и Туркменија. ГОСТ Р је назив за ГОСТ стандард који се примењује у Руској Федерацији. Преузето са: <https://www.tikrf.org/sertifikati/gost-standard/> - 20.09.2018.

155 Федералњий закон «О техничком регулировании» N 184-ФЗ от 27.12. 2002.

156 О Закону о техничкој регулативи Руске Федерације видети више у: Y. Vassilieva, M. Muran, *Amendments to the Federal Law on Technical Regulation, Report*, USDA Foreign Agricultural Service, Global Agricultural Information Network, 2010.

157 До краја 2010. године у Русији је донето 15 закона о техничкој регулативи за поједине сегменте производа (за дуван, млеко и млечне производе, сокове од воћа и поврћа, биљне и животињске масти и др.). Преузето са: http://www.gostrussia.com/en/technical_regulation.html.; Закон о техничкој регулативи измењен је Амандманским законом 2009. године, који је ступио на снагу почетком 2010. године. 18.02.2019.

Испуњење усаглашености са техничким прописима обезбеђује да је производ квалитетан, поуздан и безбедан за људско здравље. Обавезна усаглашеност робе је предуслов за несметан прелаз границе и приступ на руско тржиште.

Усклађеност с тим условима гарантује ГОСТ-Р сертификат (государственный стандарт России – државни стандард Русије), који је потврда да је предмет контроле у свему задовољио стандарде и техничке прописе Русије и да се може продавати на руском тржишту. Систем је настао из ГОСТ система, који је био на снази током постојања Совјетског Савеза (СССР).¹⁵⁸ Након распада СССР-а, ГОСТ стандарди су стекли нови статус, као регионални стандарди у оквиру Заједнице независних држава (ЗНД) и налазе се под управом Евроазијског међудржавног Савета за стандардизацију, метрологију и сертификацију (EASC), док је ГОСТ-Р актуелан на подручју Руске Федерације.¹⁵⁹

ГОСТ-Р обухвата лепезу производа који подлежу сертификацији: прехранбени производи, играчке, козметички производи, кућни електрични апарати итд. Влада Русије донела је 01. децембра 2009. године Резолуцију којом је обухваћен списак свих производа који подлежу обавезној сертификацији. Резолуција је допуњена Резолуцијом бр. 906 од 13. новембра 2010. године. Овим је регулисана разлика између производа који подлежу обавезној сертификацији и производа којима је дозвољена изјава о усаглашености са ГОСТ-Р стандардом. За ове производе који нису обухваћени обавезним сертификатом препоручује се exemption letter (писма изузетка).

Влада Русије два пута годишње издаје листу производа којима није потребна посебна сертификација. Стога, произвођач који планира да своје производе продаје на руском тржишту, подноси надлежним руским државним институцијама Писмо изузетка, након чега се то писмо верификује и доставља увознику из Русије, који увози те производе. Уз то, произвођач је дужан да достави сву неопходну техничку документацију у вези са производом, како би се утврдило да ли се Писмо изузетка може верификовати или је потребно извршити додатно испитивање и сертификавање делова производа.¹⁶⁰

У пракси се користе и тзв. Добровољни сертификати и то за производе који нису на листи производа обухваћени Резолуцијом о обавезном сертификату. У тим случајевима формално се доказује усаглашеност са одређеним стандардима како би се повећала конкуренција.

158 Први ГОСТ 1 стандард објављен је 1968 године. Тренутно, збирка ГОСТ стандарда обухвата преко 20.000 ставки и користи се у дванаест земаља. ГОСТ стандарди покривају енергију, нафту и гас, рударство, прехранбену и друге индустрије. Поред својих националних стандарда, ГОСТ стандарде су усвојиле следеће земље: Русија, Белорусија, Украјина, Молдавија, Казахстан, Азербејџан, Јерменија, Киргистан, Узбекистан, Таџикистан, Грузија и Туркменистан.

159 Урош Здравковић, „Споразум о слободној трговини између Републике Србије и Руске Федерације“, *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору LXII 2012*, стр.584.

160 Преузето са: <http://www.kvalitet.org.rs>. 23.03.2019.

Руски државни орган задужен за послове стандардизације, акредитације и сертификације се назива Госстандарт (рус. государственный стандарт). Под њиховим надзором се налазе сви званични сертификациони органи, лабораторије за тестирање и ауторизовани ревизори у Русији. Сви релевантни органи су стационирани у Москви, сваки од ових органа има тачно утврђену област у којој се може бавити пословима сертификације, тако да је мешање послова онемогућено и сви произвођачи који желе да буду сертификовани, унапред знају коме треба да се обрате.

Такође, сви релевантни органи у надлежности Госстандарт-а су задужени и за редовну инспекцију, која се односи само на производе који су сертификовани на три године у серијској производњи. Произвођач покрива све трошкове посете проверача, слања узорака и лабораторијских тестова. Детаљи у вези са инспекцијом се утврђују посебним уговором, након издавања ГОСТ-Р сертификата. Уколико произвођач одбије да поступа у складу са уговором о инспекцији, надлежни сертификациони орган прослеђује званично писмо Госстандарт-у, како би био озваничен прекид важења уговора и сертификата на територији Русије.

Основна предност поседовања сертификата за предузеће је отварање новог, огромног тржишта – Русије. С обзиром на то да се према ГОСТ-Р стандарду сертификаује финални производ, предузећа која немају имплементиране ИСО стандарде немају потешкоће у добијању ГОСТ-Р сертификата, уколико њихови производи испуњавају захтеве поменутог стандарда. Са друге стране, уколико компанија поседује одговарајуће ИСО сертификате, процес добијања ГОСТ-Р стандарда је олакшан.¹⁶¹

Како би се олакшало добијање сертификата ГОСТ Р приликом подношења захтева треба поднети све већ добијене сертификате који важе у Европи и Србији .

4.1.9. Уредба о евиденцији извозника воћа и поврћа у Руску Федерацију

Уредба о евиденцији извозника воћа и поврћа у Руску Федерацију (у даљем тексту: Уредба) донета је на основу члана 123. тачка 3. Устава Републике Србије, а у вези са чланом 6. Споразума између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Руске Федерације о слободној трговини између Савезне Републике Југославије и Руске Федерације¹⁶² и чланом 3. Споразума између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Руске Федерације о сарадњи у области карантина и заштите биља.¹⁶³ Овом уредбом прописује се евиденција

161 Преузето са сајта: <https://www.kvalitet.org.rs/59-standardi/standardi>. 23.03.2019.

162 Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, број 1/01.

163 Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 2/98.

извозника воћа и поврћа у свежем стању високим фитосанитарним ризиком у Руску Федерацију, њихове обавезе као и потребна документација за евидентирање.

Према тексту уредбе, обавезе извозника су сада строго зацртане и строже. На списку извозника биљних производа у Русију, ажурираном у новембру прошле године, налази се 216 домаћих фирми а највећи број њих бави се извозом воћа и поврћа. Фокус се сада ставља на извознике свежег воћа и контролу порекла производа.

Из овога је јасно да Србија покушава посао са извозом за Русију да подигне на виши ниво. Посебно после захтева руских званичника, из септембра прошле године, да доставимо тачне површине под засадима воћа и поврћа које се највише извози у ту земљу. Руска ветеринарска и фитосанитарна инспекција (Роселхознадзор) тада је, такође, најавила да би могла да ограничи увоз производа из Србије јер је у последње време откривено више случајева зараженог воћа. Последњих месеци фитосанитарни сертификати издавани су само на четири пункта – у Новом Саду, Суботици, Ужицу и Београду.

Према усвојеној уредби, у евиденцију извозника моћи да буде уписана само фирма која у власништву (или у закупу) има хладњачу капацитета од најмање 500 тона за воће и 200 тона за поврће. Услов је и да фирма има сопствену или уговорену производњу воћа и поврћа, простор за класирање и паковање и фитосанитарни преглед, као и запосленог за послове заштите биља који има високо образовање пољопривредне струке.

Сваку пошиљку воћа и поврћа пореклом из Србије мораће да прати фитосанитарни сертификат и декларација о безбедности прехранбених производа биљног порекла. Такође, јасно је назначено какав квалитет амбалаже извозници морају да испоштују. Фирма може бити избрисана из регистра уколико фитосанитарни инспектор утврди да више не испуњава неке од услова ове уредбе.¹⁶⁴

У складу са спољнотрговинским прописима роба која се извози, увози, транзитира или се налази у неком царинском поступку, подлеже испуњењу фитосанитарних прописа. Услови под којима се врши фитосанитарна контра не могу да имају за последицу додатно ограничење извоза, увоза или транзита.

Фитосанитарној контроли на граничним прелазима подлежу пошиљке биља, биљних производа и прописани објекти, средства за исхрану биља и средства за заштиту биља у складу са Законом о здрављу биља, Законом о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта и законом о средствима за заштиту биља.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Преузето са: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/180118/180118-vest12.html>. 01.02.2019.

¹⁶⁵ Закон о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта, Службени гласник РС, бр. 41 од 2. јуна 2009, 17 од 14. марта 2019.

Евиденција извозника води се у електронској форми и објављује се на сајту Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде.¹⁶⁶

Правно лице, уписано у евиденцију извозника дужно је да:

- 1) води податке о производњи, складиштењу и промету производа са високим фитосанитарним ризиком (воћа и поврћа);
- 2) чува податке о местима где се биље, биљни производи или прописани објекти гаје, производе, прерађују, складиште, чувају или користе пет година и има обезбеђену следљивост у свим фазама производње, складиштења и промета;
- 3) редовно врши визуелне прегледе на присуство штетних организама, нарочито оних који имају карантински статус за подручје Руске Федерације;
- 4) сузбија штетне организме који могу угрозити биље, биљне производе и прописане објекте;
- 5) води евиденцију о прегледима на присуство штетних организама и предузетим мерама на обрасцу датом у Прилогу 2. Евиденција о прегледима на присуство штетних организама и предузетим мерама, који је одштампан уз ову уредбу и чини њен саставни део;
- 6) омогући фитосанитарни преглед;
- 7) без одлагања, предузме наложене фитосанитарне мере;
- 8) чува прописане евиденције и документацију пет година.¹⁶⁷

Уколико правно лице донесе одлуку о престанку обављања делатности брише се из евиденције извозника уколико у прописаном року на пријави промену која је настала а која подразумева:

- 1) податке о подносиоцу захтева (назив, седиште, адреса, матични број, порески идентификациони број и податке о одговорном лицу);
- 2) шифру делатности;
- 3) податке о лицу одговорном за заштиту биља (име и презиме, адреса, функција);
- 4) податке о врсти и местима производње и складиштењу воћа и поврћа.

Уз захтев за упис у евиденцију извозника за подручје Руске Федерације подноси се и записник фитосанитарног инспектора којим се потврђује испуњеност услова из члана 2. ове уредбе.

Правно лице дужно је да сваку промену података пријави Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде преко надлежног фитосанитарног инспектора у року од 15 дана од дана настале промене.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Чл. 4 Уредбе.

¹⁶⁷ Чл. 5 Уредбе.

¹⁶⁸ Чл. 3 Уредбе.

Документација која прати извоз воћа и поврћа је обавезна и она обухвата: 1. фитосанитарни сертификат; 2. декларацију о безбедности прехранбених производа биљног порекла, 3. декларацију о безбедности прехранбених производа биљног порекла који се испоручују у Руску Федерацију.

4.1.10. Закључна разматрања

На основу свега претходног анализираног, потенцијално се може закључити да Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом има велики утицај не само на развој привреде и трговине Републике Србије, већ и на свеукупан раст угледа Републике Србије на светској привредној сцени.

Русија као једно од највећих светских тржишта, омогућила је Републици Србији, да по основу закљученог Споразума поспешу и омогући наставак будуће плодноне трговинске сарадње ове две земље која, подржана историјским догађајима до сада никада није мањкала.

Није на одмет истаћи и да је наведеним Споразумом, Република Србија успела да оснажи свој положај државе која има потенцијала да расте и да из године и годину све више доприноси развоју светског тржишта робе. Ово је оправдано закључити уколико се не изузме из вида да је Република Србија једина држава Југоисточне Европе која је успела да оствари и одржи лојалан како политички, тако и економски и демократски однос са Руском Федерацијом.

4.2. Споразум Републике Србије и Републике Белорусије о слободној трговини

Споразум о слободној трговини са Републиком Белорусијом примењује се од 31. марта 2009. године. Закон о потврђивању Споразума са Белорусијом усвојен је 11. децембра 2009. године.¹⁶⁹

Споразум је претрпео измене 15. јуна 2011. године доношењем Протокола између Владе Републике Белорусије и Владе Републике Србије о измени и допуни Споразума. Протокол садржи измењене текстове Прилога А и Прилога Б Споразума.

¹⁶⁹ Закона о потврђивању споразума Владе Републике Србије и Владе Републике Белорусије о слободној трговини између Републике Србије и Републике Белорусије. Службени Гласник - Међународни уговори, бр. 105/2009.

Овај Споразум Влада Републике Србије и Влада Републике Белорусије, донеле су у намери да слободно унапређују и продубљују узајамну трговинско-економску сарадњу, на принципима тржишне економије, као основе трговинско-економских односа, као и да прошире и унапреде узајамно корисне трговинско-економске односе, стварајући неопходне услове за слободно кретање робе и капитала у складу са важећим законодавством у свакој држави и правилима Светске трговинске организације (СТО).

Циљеви овог Споразума су:

- проширење и подстицање међусобних трговинско-економских односа, усмерених на убрзање економског развоја две државе, побољшање услова живота и рада њихових грађана,
- повећање запослености становништва у области производње, постизање производне и финансијске стабилности две државе,
- обезбеђивање услова за лојалну конкуренцију између привредних субјеката две државе.¹⁷⁰

Режим слободне трговине регулисан је у чл.2 и у њему се наводи да Стране уговорнице у складу са законодавством својих држава, одредбама овог споразума и правилима СТО успостављају режим слободне трговине у трговини робом.

Одредбе уговора примењују се на робу која је назначена у Прилозима уговора, који су усвојени у складу са Међународном конвенцијом о Хармонизованом систему назива и шифрованих ознака робе који је усвојен 14. јуна 1983. године а у складу са националним царинским тарифама. Што се тиче мера ограничења, овим споразумом не примењују се исте мере на увоз и извоз робе.¹⁷¹

Усвајањем овог Закона надлежни органи држава уговорница морају сарађивати и размењивати информације у области стандардизације, методологије и оцене усаглашености производа у циљу спречавања техничких препрека у међусобној трговини.

Даље се одредбама Закона регулишу санитарне и фитосанитарне мере које су усаглашене са важећим споразумима СТО, а порекло робе одређује се на основу Протокола о утврђивању земље порекла, док је транзит робе регулисан чл.9.¹⁷²

170 Чл.1 Закона о потврђивању споразума Владе Републике Србије и Владе Републике Белорусије о слободној трговини између Републике Србије и Републике Белорусије. Службени Гласник - Међународни уговори, бр. 105/2009.

171 Види чл. 4, Закона о потврђивању споразума Владе Републике Србије и Владе Републике Белорусије о слободној трговини између Републике Србије и Републике Белорусије. Службени Гласник - Међународни уговори, бр. 105/2009.

172 Стране уговорнице ће обезбедити слободан транзит робе, која је пореклом са територије државе једне Стране уговорнице, а која се транспортује преко територије државе друге Стране уговорнице у складу са законодавством својих држава.

Реекспортне мере подразумевају извоз робе пореклом са територије државе једне Стране уговорнице, од стране привредних субјеката државе друге Стране уговорнице ван граница територије њене државе. Стране уговорнице неће одобравати реекспорт робе на чији извоз Страна уговорница са чије територије државе је пореклом ова роба, примењују мере царинске и ванцаринске заштите. Реекспорт робе, обавља се само на основу писмене дозволе издате од стране надлежног органа државе Стране уговорнице са територије чије државе је роба пореклом. Приликом потписивања овог споразума Стране уговорнице ће разменити спискове роба чији се реекспорт може реализовати само уз постојање писмене дозволе и обавестиће једна другу о надлежним органима овлашћеним за издавање ових дозвола. У случају измена спискова роба надлежни органи ће одмах обавестити једни друге о томе. У случају несанкционисаног реекспорта такве робе, држава на чијој територији је она произведена има право да затражи накнаду претрпљене штете. При непоштовању ове одредбе Страна уговорница, чије државе су интереси повређени, има право да предузме неходне мере под условима и у складу са поступцима утврђеним у члану 17. овог споразума.¹⁷³

Општа изузећа, овај споразум оправдава, јер је споразумом регулисано да ништа не треба да буде протумачено као захтев према једној од Страна уговорница за достављањем било каквих информација, чије би објављивање та Страна уговорница сматрала супротним интересима њене државне безбедности или спречавањем те Стране уговорнице да предузима мере које сматра неопходним ради заштите интереса државне безбедности, које се односе на фисионе материје или материјале од којих се производе, на трговину оружјем, муницијом и војним материјалом, као и промет осталом робом и материјалима, ако се таква трговина директно или индиректно реализује за потребе снабдевања оружаних снага и/или ако се такве мере предузимају у време рата или у другим ванредним ситуацијама у међународним односима. За робу, за коју при извозу и увозу важи режим дозвола, предвиђен међународним споразумима чије су потписнице државе Страна уговорница, надлежни органи држава Страна уговорница издаваће дозволе за њихов извоз и увоз у складу са законодавством својих држава.¹⁷⁴

Прописано је да се сва плаћања врше у конвертибилним валутама. Споразумом је даље регулисано да уколико једна Страна уговорница сматра да у трговинским односима, предвиђеним овим споразумом, долази до појаве дампинга¹⁷⁵ и/или субвенција у смислу

173 Чл. 10, Закон о потврђивању споразума Владе Републике Србије и Владе Републике Белорусије о слободној трговини између Републике Србије и Републике Белорусије. Службени Гласник, бр. 11/2010.

174 Види чл.12, Закона о потврђивању споразума Владе Републике Србије и Владе Републике Белорусије о слободној трговини између Републике Србије и Републике Белорусије. Службени Гласник, бр. 11/2010.

175 Процедура дампинга (или протидампиншки поступак) је управни поступак којим се утврђује да ли постоји увоз роба у условима дискриминације цена који узрокују повреду, претњу повреда или кашњење у домаћој индустрији у одређени период. Преузетоса: <https://pymex.com/bs/emprendedores/tramites/dumping-y-subsidios-procedimiento-por-practicas/> - 10.02.2019.

Споразума СТО о примени члана 4 ГАТТ Споразума¹⁷⁶ из 1994. године¹⁷⁷ и Споразума СТО о субвенцијама и компензаторним мерама, та Страна уговорница има право да предузме мере против такве праксе у складу са наведеним споразумима СТО под условом да се испоштују процедуре предвиђене чланом 17. овог споразума.¹⁷⁸

Ако је то случај, поступак се завршава применом антидампиншке царине. Као и противдампиншки поступак, поступак субвенције је и управни поступак, али намерава утврдити постојање субвенција и да ли је то учинило повреду домаће индустрије. Ако је то случај, поступак се завршава применом компензацијске мере.

Овим Споразумом регулисане су даље заштитне мере у случају када се роба увози на територију једне стране уговорнице, а да при томе наноси, или прети да нанесе значајне губитке домаћим произвођачима, који се баве производњом исте или сличне робе. Након спровођења одговарајуће процедуре могу се предузимати неопходне мере у складу са законодавством држава страна уговорница, а све то сагласно са Споразумом СТО о заштитним мерама.

У случају настанка спора између страна уговорница у погледу реализације овог Споразума, он ће се решавати консултацијама и преговорима. У случају да спор не буде решен у року од три месеца од дана када је једна страна уговорница иницирала решавање спора та страна може предузети мере у складу са правилима чл. 17 Споразума.¹⁷⁹

Овај Споразум у Прилогу А садржи списак производа који потпадају под изузетке из режима слободне трговине приликом увоза на царинску територију Републике Србије из Републике Белорусије чиме је дошло до потпуне либерализације међусобне трговине, осим за осетљиве пољопривредне производе и поједине акцизне робе. Усаглашен је јединствени Списак роба које потпадају под изузетке из режима слободне трговине (Прилог А) који ће се примењивати приликом увоза у оба правца. То су: шећер, алкохоли и цигарете, као и употребљавани путнички аутомобили, употребљавани аутобуси, употребљавани камиони, употребљавани трактори и про- тектиране и употребљаване гуме. Накнадно, белоруска страна

176 [Општеи споразум о тарифама и трговини](#) (енгл. *General Agreement on Tariffs and Trade, GATT*), је остао на снази скоро пет деценија као де факто међународна организација. Види више на http://www.prafak.ni.ac.rs/files/centar_pub/Zbornik_LII_za_pregled.pdf. 15.03.2019.

177 Свака Страна ће, унутар своје територије, обезбедити да њене централне, регионалне и локалне управе и органи, као и невадина тела с извршним овлашћењима, која су на њих пренеле централне, регионалне или локалне управе и органи, поштују све дужности и обавезе у складу с овим споразумом.

178 Чл.15, Закон о потврђивању споразума Владе Републике Србије и Владе Републике Белорусије о слободној трговини између Републике Србије и Републике Белорусије. Службени Гласник, бр. 105/2009.

179 „Ако Стране уговорнице не могу да постигну узајамно прихватљиво решење у року од 30 дана од почетка консултација у оквиру Комисије, Страна уговорница која је иницирала процедуру, која претходи увођењу антидампиншких, компензаторних или заштитних мера има право да након спровођења одговарајућих процедура примени мере за отклањање последица значајних губитака или претње од доношења значајних економских губитака, претходно обавестивши о томе другу Страну уговорницу. Обим и период примене наведених мера морају имати ограничени карактер, неопходан за отклањање штете.“ Чл. 17, ст. 3, Закон о потврђивању споразума Владе Републике Србије и Владе Републике Белорусије о слободној трговини између Републике Србије и Републике Белорусије. Службени Гласник, бр. 105/2009.

је предложила допуну Прилога А, што је наша страна прихватила, а допуна се односи на изузимање из режима слободне трговине минералних горива приликом извоза са царинске територије Републике Белорусије у Републику Србију, за које белоруска страна има извозне царине.¹⁸⁰

Списак производа за које се плаћа извозна царина приликом извоза са царинске територије Републике Белорусије у Републику Србију:

- Нафта и уља добијена од битуменозних минерала, сирова:
- Уља добијена од нафте и уља добијена од битуменозних минерала, осим сирових; производи, на другом месту непоменути нити обухваћени, који садрже по маси 70% или више уља од нафте или уља добијена од битуменозних минерала, и ако чине основне састојке тих производа; отпадна уља:
- Нафтни гасови и остали гасовити угљоводоници: Течни: пропан, бутан, етилен, пропилен, бутилен, бутаден, остало
- Вазелин; парафин, микрокристални восак од нафте, пресовани парафини, озокерит, восак од мрког угља и лигнита, восак од тресета, остали минерални воскови и слични производи добијени синтезом или другим поступцима, обојени или необојени:
- Нафтни кокс, битумен од нафте и остали остаци од уља од нафте или из уља добијених од битуменозних минерала: циклични угљоводоници: Бензол (бензен), циклични угљоводоници: Толуол (толуен), циклични угљоводоници: ксилоли (ксилени): о-ксилол, м-ксилол, п-ксилол, изомери ксилола у мешавини.

Осим Прилога А уз овај Споразум постоји и Прилог Б уз Споразум који садржи Протокол о утврђивању земље порекла робе и методама административне сарадње.

Услови за примену режима слободне трговине су да постоји уговор између резидената држава уговорница, сертификат о пореклу робе Форма СТ-2 и директна испорука која се потврђује документима.

Сертификат СТ-2 издаје Управа царине почевши од почетка 2012. године. Сертификат важи 12 месеци за једну пошиљку робе и постоји могућност одступања 5% од назначене количине у сертификату.¹⁸¹

Споразум је ступио на снагу даном његовог потписивања и ступио на снагу даном пријема последњег писменог обавештења о томе да су Стране уговорнице обавиле све интерне процедуре.¹⁸²

Анализом овог Споразума долазимо о закључка да су његове одредбе усклађене са Споразумом који је закључен са Руском федерацијом.

180 Привредна комора Србије, *Могућности повећања извоза применом споразума о слободној трговини* Београд, март 2010. стр.23

181 Преузето са: <http://ras.gov.rs/podrszka-izvozu/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini-1>. 15.02.2019.

182 Чл. 24 Споразума.

4.3. Споразум Републике Србије и Републике Казахстан о слободној трговини

Споразум о слободној трговини Србије и Казахстана потписан је 7. октобра 2010. године а примењује се од 1. јануара 2011. године. Потписивање овог споразума омогућило је унапређење и продубљивање узајамне трговинско-економске сарадње која је усмерена на убрзање економског развоја, побољшање услова живота и рада грађана, повећање запослености становништва, као и подстицању економске стабилности.¹⁸³

Стране уговорнице у складу са националним законодавством својих држава, као и одредбама овог споразума и правилима СТО успостављају режим слободне трговине у међусобној трговини робом.

Споразум предвиђа да стране уговорнице неће примењивати царине, таксе и дажбине једнаког дејства као царине на увоз робе пореклом с територије државе једне од страна уговорница намењене територији државе друге стране уговорнице, осим за производе који су изузети из режима слободне трговине.

У односу на увоз наведене робе стране уговорнице примењују царине, таксе и дажбине једнаког дејства као царине на нивоу најповлашћеније нације¹⁸⁴ у складу са националним законодавством својих држава, осим уколико се ради о:

- 1) повластицама које страна уговорница одобрава или ће одобрити трећој држави на основу сарадње у оквиру царинске уније и/или зоне слободне трговине и/или међународних уговора о регионалној интеграцији,
- 2) повластицама које се одобравају појединим државама у складу са Општим споразумом о царинама и трговини 1994. године (у даљем тексту ГАТТ 1994.) и другим међународним споразумима у корист држава у развоју.¹⁸⁵

Производи који су изузети из режима слободне трговине приликом извоза из Србије на царинску територију Казахстана су: месо, сир, бели шећер, цигарете, пенушаво вино,

¹⁸³ Закон о потврђивању споразума о слободној трговини између Владе Републике Србије и Владе Републике Казахстан, Службени гласник Међународни уговори бр. 11/2010.

¹⁸⁴ Вид. дефиницију клаузуле најповлашћеније нације коју је предложила Комисија за међународно право Уједињених нација 1978. године – Art. 5 „Draft Articles on Most-Favoured-Nation Clauses (ILC Draft)“, *Yearbook of the International Law Commission Vol. II Part 2, New York 1978, 2*; тако и K. J. Vandervelde, *Bilateral Investment Treaties: History, Policy and Interpretation, Oxford University Press, New York 2010, 349–350*. Нав. према: Урош Живковић, „Питање надлежности и клаузула најповлашћеније нације у праву страних директних улагања: критика логике случаја Maffezini“, стр. 231.

¹⁸⁵ Чл. 2 Споразум о слободној трговини између Владе Републике Србије са Владом Републике Казахстан, Сл. гласник РС - Међународни уговори», бр. 11/2010.

неденатурисан етил-алкохол, пнеуматске гуме, тканине од памука, компресоре за расхладне уређаје, моторна возила.¹⁸⁶

Производи који су изузети из режима слободне трговине приликом увоза на царинску територију Србије из Казахстана су: сир, бели шећер, цигарете, неденатурисан етил-алкохол, пнеуматске гуме, шлепери, трактори, моторна возила.

У циљу реализације одредаба овог споразума стране уговорнице могу закључивати међународне уговоре о узајамном признавању резултата испитивања, исправа о усаглашености или других докумената, који се на непосредан или посредан начин односе на производе који су предмет робне размене између држава страна уговорница.

Услове и методе утврђивања усаглашености производа с техничким нормативним актима одређују овлашћена тела и органи држава страна уговорница у складу са националним законодавством државе увознице и узимајући у обзир одредбе Споразума СТО о техничким препрекама трговини.¹⁸⁷

Протокол о одређивању земље порекла робе и методама административне сарадње (Прилог 3) предвиђа да се земљом порекла робе сматра она страна уговорница на чијој територији је роба добијена у потпуности или је прошла довољну обраду или прераду у складу одредбама протокола. Роба је прошла довољну обраду или прераду у једној од држава страна уговорница ако је роба уједно прошла обраду или прераду и, ако вредност материјала употребљених у том процесу (сировина, полупроизвода и готових производа) пореклом из других држава (које нису стране уговорнице) или, вредност материјала непознатог порекла није већа од 50% вредности робе спремне за извоз.

Оригинал сертификат о пореклу робе Форма ЦТ-2 неопходно је да се поднесе за потврђивање земље порекла робе ради примене режима слободне трговине царинским органима земље увознице. У циљу доказивања порекла малих пошиљки робе (чија царинска вредност није већа од 5.000 америчких долара) не тражи се подношење сертификата. У том случају извозник подноси декларацију о земљи порекла робе сачињену на фактури (другим комерцијалним или пропратним документима).¹⁸⁸

Праћење спровођења овог споразума поверава се Комисији (као и код предходних споразума) коју чине представници овлашћених органа држава страна уговорница. Комисија се састаје једном годишње и то наизменично у Републици Србији и у Републици Казахстан. Осим што даје препоруке везане за остваривање циљева Споразума Комисија разматра резултате сарадње у оквиру Споразума. Комисија препоручује измене и допуне овог споразума, а по

186 Преузето са: <http://ras.gov.rs/podrszka-izvozu/porazumi-o-slobodnoj-trgovini-1>. 15.03.2019.

187 Чл.7 Споразум о слободној трговини између Владе Републике Србије са Владом Републике Казахстан, Сл. гласник РС - Међународни уговори», бр. 11/2010

188 Преузето са: <http://ras.gov.rs/podrszka-izvozu/porazumi-o-slobodnoj-trgovini-1>. 15.03.2019.

потреби може формирати поткомисије и радне групе како би се олакшало остваривање циљева овог споразума.

Комисија уређује Правилником начин рада. Уколико за сваки конкретан случај није другачије договорено стране уговоренице самостално сnose трошкове у складу с националним законодавствима својих држава везане за рад Комисије.

Предвиђено је да Измене и допуне могу бити унете у овај споразум на основу договора страна уговорница у облику протокола уз овај Споразум.

Споразум је закључен на рок од пет година и аутоматски се продужава на неодређено време, ако ниједна од страна уговорница у писменом облику не обавести другу страну уговорницу дипломатским путем најмање дванаест месеци пре истека петогодишњег периода о својој намери да га не продужи. Он може бити раскинут након шест месеци од момента када једна страна уговорница прими писмено обавештење друге стране уговорнице дипломатским путем о њеној намери да раскине овај споразум. У случају престанка важења овог споразума његове одредбе ће се примењивати на све уговоре закључене у периоду важења овог споразума, до потпуне реализације обавеза по тим уговорима

Код теоретичара модернизације, најчешће је заступљен став да је низак ниво развоја друштва детерминисан традиционалношћу његових економских, политичких, друштвених и културолошких карактеристика и структура. Да би повећала ниво развијености, та друштва треба да прођу кроз процес трансформације од традиционализма ка савремености, који је проверен на примеру најразвијенијих земаља. Међутим, док је модернизациони импулс у развијеним земљама био, углавном, ендеогеног карактера, трансформација земаља у развоју доминантно је предодређена егзогеним факторима. Наиме, модернизација земаља у развоју остварује се путем дифузије капитала, институција и вредности позајмљених из развијених земаља.¹⁸⁹

Битна карактеристика савремених трговинских токова је значајан пораст броја регионалних интеграција у виду зона слободне трговине. Као што смо из претходно наведеног могли да закључимо, зона слободне трговине подразумева уговорни однос две или више земаља, на билатералној или мултилатералној основи, којим се укидају царине и смањују нецаринске баријере. Циљ либерализације трговинских токова је стварање економских и политичких услова за неометано кретање робе и услуга међу земљама потписницама. На тај начин се, услед драматичног пада трошкова трговања, омогућује експанзија трговинских токова у веома кратком року и при томе, извоз игра веома значајну улогу. Стога је јако значајно

¹⁸⁹ Аверкиева, Е. С. (2014). Модернизација и економическое развитие: Институциональные факторы роста общественного благосостояния. *Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований)*, 6(3), 83-95

да се у циљу побољшања конкурентности повећа извоз наше земље, а у великој мери то је олакшано захваљујући олакшицама на нивоу трговинских организација.

Анализирајући ове споразуме несумњиво се може говорити о позитивним странама које са собом носи овакав вид регулисане спољнотрговинске сарадње. Чињеница је да су ови споразуми ставили нашу земљу међу прве у региону, подстакли и обезбедили убрзани и континуирани економски развој националне привреде и допринели унапређењу конкурентности наше земље у региону. Више него било која друга форма непосредно производно ангажовање у иностранству за резултат може имати директан приступ земље домаћина новој напреднијој технологији, боље методе управљања и прихватање ефикасније организационе и менаџерске праксе, усвајање виших привредних тржишних стандарда, унапређење квалитета људских ресурса путем тренинга и обуке локалне радне снаге, олакшан приступ тржиштима широм света.¹⁹⁰

Ови споразуми били су увод у наредну етапу преговора о потписивању новог споразума са Евроазијском унијом, институцијом за стварање заједничког тржишта на просторима пре свега бившег СССР-а, али са амбицијом ширења и мимо тог простора. Евроазијска унија обухвата површину готово шест пута већу од Европске уније. Велики су изгледи да ће се број земаља чланице Евроазијске уније у будућности ширити.¹⁹¹ Јасно је да регионалне интеграције имају велику улогу у укидању и смањивању баријера унутар саме групе, а тиме регионална интеграција треба да допуни мултилатерални споразум, где регионалне интеграције могу играти важну улогу у промовисању либерализације трговине у убрзавању економског развоја.¹⁹² Спољнотрговински промет може се ограничити искључиво у оквиру одредаба Закона о спољнотрговинском пословању, док спољнотрговински промет робом може постављати квантитативна ограничења, осим оних која су прописана Законом о спољнотрговинском пословању.

¹⁹⁰ Александар Јанић, *Мастер рад : Стране директне инвестиције, Ниш, јун 2014.године, стр.29*

¹⁹¹ Александар Ђурић, *Евроазијска економска заједница, Зборник правног Правног факултета у Нишу, бр. 62/2012, стр. 1.*

¹⁹² *Caroline Freund and Emanuel Omelas, 2011, Regional Trade Agreements, Policy Research Working Paper 5314, World Bank, 2011*

5. Перспективе регионалне интеграције ЕАЕС и међузависност интеграционих процеса Републике Србије

5.1. Анализа основних макроекономских индикатора одрживости интеграција у оквиру ЕАЕС

Након пет година од оснивања Евроазијски економски савез успешно функционише и бележи тренд раста, што потврђују позитивни макроекономски показатељи. Пројекат формирања Евроазијског савеза имао је за циљ да помогне земљама чланицама да што боље искористе међународне економске односе, модернизују националну економију и стварају повољне услове доприносећи њиховој конкурентности на глобалном тржишту. Основа процеса интеграција произилази из јединственог тржишта роба, услуга, капитала и радне снаге. Од потписивања уговора о Евроазијском економском савезу, чланице су уложиле значајан рад на продубљивању процес интеграција и развоју сарадње у кључним секторима привреде – индустрији, трговини, транспорту, агробизнису, енергетици итд. Сам почетак развоја интеграционих процеса обележен је негативним глобалним финансијским трендом. У периоду од 2010. године до 2016. године процес интеграција се одвијао у отежаним економским условима, последице финансијске кризе из 2008. године нису биле у потпуности превазиђене а чланице су се већ суочиле са новим проблемом пада цене енергената, који су главна извозна ставка две највеће економије Савеза – Руске Федерације и Републике Казахстан. Геополитичка ситуација повезана са увођењем санкција Руској Федерацији, била је још једна отежавајућа околност у процесу интеграција. Ипак, чланице Евроазијског економског савеза су задржале заједнички фокус и наставиле на продубљивању интеграционих процеса. Пратећи одредбе и смернице из Уговора о оснивању Евроазијског економског савеза чланице су успоставиле дугорочну макроекономску стабилност и повећање конкурентности националних економија, формирале заједничко тржиште и слободно кретање роба, услуга, капитала и радне снаге и омогућиле приступ добара и услуга Савеза на глобалном тржишту.

Данас се позитивни макроекономски ефекти интеграција огледају у потпуној инклузији четири слободе чије је ефекат смањење цена роба услед нижих трошкова превоза сировина и извоза готових производа, повећању просечних зарада услед повећања продуктивности рада,

расту производње услед повећања потрошње, повећању укупног БДП-а чланица Савеза као резултат повећања благостања народа Савеза.

Након преватилажења кризе и обнове привредне активности, према макроекономском извештају Евроазијске економске Комисије¹⁹³ све чланице Савеза настављају тренд раста. Руска Федерација и Република Казахстан у периоду јануар-септембар 2018. године достигле су максималну стопу раста за период од 2013. године до 2017. године. Република Јерменија и Република Белорусија оствариле су успорен економски раст, али и даље већи од просека за период кризе. У Републици Киргистан због пада индустријске производње у трећем кварталу 2018. године стопа раста је опала и била испод просека за задњих пет година али је и даље остала позитивна.

Према резултатима од јануара до септембра 2018. године највише стопе раста остварују Република Јерменија 6,0%, Република Белорусија 3,7% и Република Казахстан 4,1%, док раст БДП остаје на ниском нивоу у Руској Федерацији 1,6% и Републици Киргистан 1,2%. Економски раст у првој половини 2018. године праћен је ниским стопама незапослености и то: у Републици Белорусији 4,7%, Републици Казахстан 4,9% и Руској Федерацији 4,8% респективно. У Републици Јерменији и Републици Киргистан стопа незапослености је смањена али је и даље на високом нивоу.

Динамика економске активности чланица Савеза указује на десинхронизацију и разликује се у појединим земљама. Краткорочни индикатори указују на опадање економске активности у Републици Јерменији и Руској Федерацији, док се у Републици Белорусији и Републици Казахстан економска активност повећава.

У периоду јануар-септембар 2018. године основни фактор привредног раста чланица Савеза чинила је индустрија и сектор услуга. У већини чланица Савеза остварена је позитивна динамика раста у индустријској производњи, малопродаји, грађевинарству и саобраћају. Генерално на нивоу Савеза дошло је до растућег броја индустрија које доприносе у формирању БДП-а. У поређењу са истим периодом 2017. године индустријска производња је остварила стопу раста у Републици Јерменији од 6,7%, у Републици Белорусији од 6,8%, у Републици Казахстан од 4,8% и Руској Федерацији од 3,0%.

Развој индустрија чланица Савеза углавном се огледа у производњи сировина и рударству. У Републици Киргистан, Републици Казахстан и Руској Федерацији сировински сектори предстаљају више од половине индустријске производње и одређују динамику индустрије у целини. У Републици Белорусији и Републици Јерменији индустрија сировина заузима мањи удео, што доводи до разнолике индустријске производње.

¹⁹³ *Евразийского экономического союза 2019“ Годовой доклад за 2018 год - Макроэкономический доклад“*, Москва.

Главни покретач економског раста је домаћа тражња. У свим чланицама Савеза приметан је раст реалних зарада што је допринело опоравку домаће тражње. У Републици Белорусији повећање реалне зараде од 12,2% је највеће повећање на нивоу Уније и допринело је повећању реалног дохотка становништва од 7,8%. Током 2018. године све чланице Савеза оствариле су позитивну динамику и номиналне и реалне зараде.¹⁹⁴

Према аналитичком извештају одељења за статистику Евроазијског економског савеза¹⁹⁵ вредност међусобне трговине чланица Савеза за јануар-децембар 2018. године, израчуната као збир извозних операција, износила је 59.721,1 милијарди USD или 109,2% у односу на 2017. годину. Република Јерменија извезла је робе на заједничко тржиште у вредности од 689,0 милијарди USD, Република Белорусија 13.891,8 милијарди USD, Република Казахстан 5.892,0 милијарди USD, Република Киргистан 568,4 милијарди USD и Руска Федерација 38.679,9 милијарди USD.

У поређењу са 2017. годином учешће у међусобној трговини готово свих чланица се повећало. Учешће у укупном извозу Републике Јерменије на заједничко тржиште повећало се са 1% на 1,1%, Републике Казахстан са 9,6% на 9,9%, Руске Федерације са 63,4% на 64,8%, док се учешће Републике Белорусије смањило са 3,5% на 3% и Републике Киргистан са 1% на 0,9%. Учешће у укупном увозу са заједничког тржишта Републике Јерменије је порасло 2,4% на 2,5%, Републике Белорусије са 36,6% на 39,1%, док се учешће Републике Казахстан смањило са 23,3% на 22,7%, Републике Киргистан са 3,5% на 3% и Руске Федерације са 34,2% на 32,7%.

Учешће робе која потиче из трећих земаља у укупној међусобној трговини чланица на заједничком тржишту у 2018. години износи 9,7%. У укупном робном учешћу на заједничком тржишту Републике Јерменије роба са трећих тржишта чинила је 27,6%, Републике Белорусије 8,8%, Републике Казахстан 4,2%, Републике Киргистан 18,4% и Руске Федерације 8,8%. Највећи удео у трговини робом која потиче из трећих земаља је роба произведена у Кини 27,9%, Немачкој 8,3%, Турској 5,8%, Украјни 4,5% и Италији 4,3%.

У робној структури међусобне трговине доминирају минерални производи са учешћем од 28,7% (85,1% чини извоз Руске Федерације). Машине, опрема и возила учествују са 19,1% у међусобној трговини (Руска Федерација извезла је 60,5% и 35,5% Република Белорусија). Прехрамбени производи и пољопривредне сировине учествују са 14,6% (51,4% је извоз Републике Белорусије и 37,1% Руске Федерације), док удео метала и производа од метала чини 13,2% (63,5% извоз из Руске Федерације) укупне узајамне трговине.

¹⁹⁴ Исто, стр. 7-12.

¹⁹⁵ Статистика Евразийского экономического союза, Аналитический обзор 26 февраля 2019, „Об итогах взаимной торговли товарами Евразийского экономического союза, Январь – декабрь 2018 года“, Москва.

У поређењу са 2017. годином све државе чланице су оствариле раст у извозу на заједничко тржиште Евроазијске економске уније. Република Јерменија остварила је раст извоза од 20,7%, прехранбена роба и пољопривредне сировине су повећане за 9,6%; текстил, производи од текстила и обућа за два пута; машине, опрема и возила за 37,7%.

Извоз робе из Републике Белорусије повећан је 1,8% услед повећаног извоза прехранбених производа и пољопривредних сировина за 1,6%; машина, опреме и возила за 2,3%; производа хемијске индустрије за 1,6%; текстила, текстилних производа и обуће за 7,4%; метала и производа од метала за 2,8%.

Обим извоза Републике Казахстан повећан је за 12% услед повећања извоза минералних производа за 16,3%; производа хемијске индустрије за 26,1%; прехранбених производа и пољопривредних сировина за 8,1%; машина, опреме и возила за 35,4%.

Извоз из Републике Киргистан повећан је за 5%, количине извоза текстила, производа од текстила и обуће порасле су за 15,5% и метала и производи од метала за 3,7%; док је извоз минералних производа опао за 8,2%, прехранбених производа и пољопривредних сировина за 18,6% и машина, опреме и возила смањен за 13,2%.

Извоз Руске Федерације на заједничко тржиште Савеза повећан је за 11,5%, услед повећања извоза минералних производа за 15%; машина, опреме и возила за 17,7%; метала и производа од метала за 12,6%; производа хемијске индустрије за 2,4%; прехранбених производа и пољопривредних сировина за 10,6%.¹⁹⁶

Према ажурираним подацима одељења за статистику Евроазијске економске Комисије¹⁹⁷, укупан обим спољнотрговинске робне размене држава чланица Евроазијске економске уније са трећим земљама за 2018. годину износио је 753,5 милијарди USD, од тога извоз је чинио 490,7 милијарди USD а увоз 262,8 милијарди USD . У поређењу са 2017. годином обим спољнотрговинског промета повећан је за 18,8% (за 119,3 милијарде USD), извоз за 26,8% (за 103,8 милијарде USD) а увоз 6,3% (15,5 милијарди USD). Спољнотрговински суфицит је износио 227,9 милијарди USD у односу на 139,6 милијарди USD у 2017. години.

У робној структури извоза чланица Савеза у треће земље преовладавају минерални производи (67,2% укупног извоза чланица у треће земље), метали и производи од метала (9,6%), хемијски производи (5,6%). Маchine, опрема и возила чине највеће учешће у увозу (44.5% од укупног увоза), производи хемијске индустрије (18,3%), прехранбени производи и пољопривредне сировине (11,6%).

¹⁹⁶ Исто, стр. 1-7.

¹⁹⁷ Статистика Евразийского экономического союза, Аналитический обзор 20 августа 2019 г., „Об итогах внешней торговли товарами Евразийского экономического союза 2018 год“, Москва.

Обим извоза Републике Јерменије у треће земље (1.724,0 милијарди USD) у односу на ниво 2017. године (103,4 милијарди USD) повећан је за 3,4%. Извоз прехранбених производа и пољопривредних сировина повећане су за 6,3% (19,3% од укупног обима извоза Републике Јерменије у треће земље), метали и производи од метала за 12,1% (16,8%). Понуда минералних производа смањена је за 4,9% (37%). Обим увоза (3.534,8 милијарди USD) повећан је за 27% у односу на 2017. годину (127,0 милијарди USD). Увоз машина, опреме и возила повећао се за 1,5 пута (31,7% од укупног увоза Републике Јерменије из трећих земаља). Прехранбени производи пољопривредне сировине за 11,7% (14,3%), текстил, производи од текстила и обућа за 23,2% (10%), минерални производи за 37,2% (7,3%), метали и производи од метала за 27,2% (5,3%). Увоз хемијских производа смањен је за 0,9% (13,2%).

Извоз Републике Белорусије (19.979,3 милијарди USD) повећан је у односу на 2017. годину (128,1 милијарди USD) за 28,1% услед повећања извоза минералних производа за 24,7% (42,3% од укупног извоза Републике Белорусије у треће земље), производи хемијске индустрије за 29,4% (22,2%), машине, опрема и возила за 13,5% (7,7%), метали и производи од метала за 30,2% (7,2%), производи од дрвета, целулозе и папира за 31,6% (6,1%). Обим увоза Републике Белорусије (15.689,1 милијарди USD) у односу на 2017. годину (108,0 милијарди USD) повећан је 8%. Увоз машина, опреме и возила повећан је 13% (35,4% од укупног обима увоза Републике Белорусије из трећих земаља), производи хемијске индустрије за 6,8% (18,1%), текстил, производи од текстила и обућа за 14,8% (8,7%), метали и производи од метала 9,2% (7,4%). Увоз хране и пољопривредних сировина су смањене за 11,3% (19,4%).

Обим извоза Републике Казахстан (55.064,4 милијарди USD) износио је 127,3% повећања у односу на ниво 2017. године (124,3 милијарди USD), услед повећања вредности извоза минералних производа за 38,3% (78,7% од укупне извоза Републике Казахстан у треће земље), прехранбени производи и пољопривредне сировине 37,3% (4,6%). Извоз метала и производа од метала смањен је 6,4% (11,8%). Вредност увоза Републике Казахстан (19.250,1 милијарди USD) у односу на 2017. годину (112,7 милијарди USD) повећан је за 112,7%. Увоз машина, опреме и возила повећан је за 15,5% (46,1% од укупног увоза Републике Казахстан из трећих земаља), производи хемијске индустрије за 4,7% (16,2%), метали и производи од метала за 22% (10,6%), прехранбени производи и пољопривредне сировине за 3,5% (9,8%), текстил, производи од текстила и обућа за 13,5% (4,9%).

Обим извоза Републике Киргистан (1.196,2 милијарди USD) на тржиште трећих земаља смањен је за 2,2% у односу на 2017. годину услед смањења извоза племенитих метала за 5,2% (56% укупног извоза Републике Киргистан у треће земље), машине, опрема и возила за 42,5% (4,4%). Извоз минералних производа порастао 48,3% (15,7%), прехранбени производи

и пољопривредне сировине за 1,5% (7,8%), метали и производи од метала 1,6 пута (7,2%). У поређењу са 2017. годином (119,0 милијарди USD) увоз Републике Киргистан (3.130,7 милијарди USD) се повећао за 19%. Увоз текстила, производа од текстила и обуће повећан је за 20% (36,7% од укупне вредности увоза Републике Киргистан из трећих земаља), машине, опрема и возила 23,7% (26,8%), хемијски производи 13,1% (14,4%), метали и производи од метала за 30,4% (6,1%), прехранбени производи и пољопривредне сировине за 12,4% (5,9%).

Обим извоза Руске Федерације (412.758,1 милијарди USD) у односу на 2017. годину (126,9 милијарди USD) порастао је 26,9%, извоз минералних производа порастао је 36,2% (67,2% од укупног извоза Руске Федерације у треће земље), метали и производи од метала за 18,2% (9,4%), прехранбени производи и пољопривредне сировине за 21,8% (5,2%), производи хемијске индустрије за 17,8% (5,2%). У односу на 2017. годину (105,2 милијарди USD) увоз Руске Федерације (221.198,7 милијарди USD) порастао је за 5,2%. Увоз машина, опреме и возила повећан је за 4,2% (45,5% од укупног увоза Руске Федерације из трећих земаља), производи хемијске индустрије за 7,8% (18,6%), прехранбени производи и пољопривредне сировине за 2,4% (11,3%), метали и производи од метала за 10,9% (6,5%), текстил, производи од текстила и обућа за 8,8% (6,2%).

Главна извозна дестинација држава чланица Евроазијског економског савеза је Европска унија у коју је пласирано 50,5% укупног извоза. Међу чланицама Европске уније најзначајни је извоз у Холандију – 10,4%, Немачку 7,4%, Италију 5,8%, Пољску 3,8%. На тржиште земља АПЕЦ-а извезено је 26,7% и то у Кину – 12,8%, Јужну Кореју 4,2%, Јапан и Сједињене Америчке Државе 2,8%. Од укупног увоза 43,2% остварено је са тржишта АПЕЦ-а и 39,8% са тржишта ЕУ. Међу чланицама АПЕЦ-а, највеће количине роба увезене су из Кине – 24,1%, Сједињених Америчких Држава – 5,5%, Јапана 3,7%, Јужне Кореје 3,1%. Међу чланицама ЕУ најзначајни увоз остварен је из Немачке – 11,2%, Италије – 5%, Француске – 4,1%¹⁹⁸.

Прегледом и анализом резултата за 2018. годину Савез је доказао своју макроекономску одрживост. Резултати потврђују позитиван тренд развоја Савеза, дошло је до раста показатеља унутрашње и међународне трговинске размене, обима и стопе раста БДП-а, различитих сектора индустријске производње, док је тржиште либерализовано за промет роба, услуга, капитала и радне снаге. Узимајући у обзир карактеристике развоја унутрашње и међународне трговине чланица Савеза, као најважнији показатељ ефикасности спровођења процеса интеграција, морамо нагласити позитиван тренд раста, упркос тензијама у међународној трговини и глобалном успоравању економског раста, унутрашње тржиште остало је стабилно и доказало своју одрживост.

¹⁹⁸ Исто, стр. 1-7.

5.2. Динамика производње и трговине у оквиру аграрног сектора Евроазијског економског савеза

Пољопривредно-индустријски комплекс један је од стратешких сектора економије земаља чланица који обезбеђује сигурност хране. Око 315 милиона хектара земље је у пољопривредној употреби држава чланица, а укупно тржиште је 183,8 милиона потрошача. Тренутно више од половине пољопривредне производње производе велики произвођачи робе у Републици Белорусији и Руској Федерацији. Истовремено, у Републици Јерменији и Киргизској Републици, удео производње великих произвођача је само 1–3%, а главни обим производње дају мала газдинства. У државама чланицама постоји позитиван тренд у пољопривредној производњи. Током протеклих пет година, индекс физичке запремине у ЕАЕС у целини износио је 119,5% (2012. до 2017. године). У исто време, удео пољопривреде у укупном БДП-у држава чланица такође се постепено повећава: са 3,5% у 2012. години на 4,3% у 2017. години (брutto додата вредност).

Међу државама чланицама, највећа стопа раста пољопривредне производње примећена је у Републици Казахстан и Руској Федерацији - 124,3%, односно 120,6%, респективно. У Републици Јерменији стопа раста износила је 115,2%, у Киргизској Републици - 114,3%, у Републици Белорусији –103,8% (2017. у односу на 2012. годину).

Позитивни трендови за посматрано раздобље примјећени су у ратарској производњи: бруто жетва жита у целом Савезу порасла је за 75,0% (166,1 милиона тона), сунцокрета - за 43,6% (11,4 милиона тона), поврће - за 15,8% (24,3 милиона тона), воћа и бобица - за 5,3% (4,3 милиона тона). Сточарска производња такође показује позитиван тренд: стока и живина за клање порасла је за 25,7%, јаја - за 8%, млеко - за 2%.¹⁹⁹

Око 46,8% територије Републике Јерменије погодно је за пољопривреду. Површина пољопривредног земљишта је око 2 милиона хектара. Око половине земљишта је на пашњаку, док 20% површине је у обрадивом земљишту. Учешће пољопривреде у БДП-у земље је око 16%. Око 35% радно способног становништва Републике укључено је у ову област. Мала предузећа чине око 97% укупне пољопривредне производње. Главни усеви су: диње, грожђе, воће, кромпир, есенцијална уља и дуван. Сточарство је специјализовано за говедине и производњу млека, овце су одгајане у планинским пределима. Број говеда и оваца је 0,7 милиона грла, а свиња - 0,2 милиона грла. Пољопривредно-индустријски комплекс у потпуности задовољава потребе Републике у поврћу и воћу, кромпиру, говедини, млеку. Уочава се низак ниво самодовољности

¹⁹⁹ ОБЗОР государственной политики в сфере агропромышленного комплекса государств – членов Евразийского экономического союза за 2012-2018 годы, Москва, 2018., стр:48-50.

месних перада и биљних уља. У просеку се произведе око 200 килограма жита, 35 килограма мяса, 250 литара млека. Учешће агробизниса у извозу Јерменије у 2017. години износило је 28,5%.

Република Белорусија је развила пољопривреду која заузима једно од најважнијих места у привреди са уделом у Републичком БДП-у од око 7%. У индустрији је запослено 303,2 хиљаде људи, или 7,9% од укупног броја запослених у привреди. Пољопривредно земљиште заузима 8,6 милиона хектара, или 41% укупне територије Републике. У исто време, у структури пољопривредног земљишта обрадиве површине заузимају 2/3, поља ливада и пашњака - 32% и вишегодишњи засади - 1,3%. Од укупне производње више од 75% отпада на велике пољопривредне организације. Индустрија садржи 4,4 милиона грла говеда, 3,2 милиона свиња, 50,7 милиона живине. У ратарској производњи главни усеви су: житарице, кромпир, уљана репица, шећерна репа, поврће и воће. У сточарству се развијају сточарство, узгој свиња и живинарство. Пољопривредно-индустријски комплекс у потпуности задовољава потребе земље за основним врстама хране и има добре могућности за извоз млека, говедине, свињетине, живине, шећера, кромпира, поврћа. Не постоји довољан ниво самодовољности воћа и биљних уља. У просеку се произведе око 850 килограма жита, 120 килограма мяса, 750 литара млека.

Пољопривреда је један од кључних сектора економије Републике Казахстан, који ствара око 5% бруто домаћег производа. Ова индустрија запошљава 16% укупног броја запослених људи у привреди. Северни региони земље специјализовани су за узгој усева и стоке; јужне регионе у којима је наводњавање неопходно значајно су диверзификоване гајене културе (житарице, уљарице, воћне културе, поврће, памук). Република се традиционално бави узгојем оваца, узгојем коња, узгојем камила, сточарством. Укупна површина пољопривредног земљишта прелази 100 милиона хектара, од чега је 24% под ораницама, 2% под ливадама, а 68% под пашњацима. Број говеда је 6,7 милиона грла, свиња - 0,8 милиона, оваца и коза - 18,3 милиона, коња - 2,4 милиона. Пољопривредно-индустријски комплекс у потпуности задовољава потребе Републике у поврћу, кромпиру, говедини, свињетини, млеку. Уочава се низак ниво самодовољности месних перада и биљних уља. У просеку се произведе око 1.100 килограма жита, 55 килограма мяса, 300 литара млека. Учешће агробизниса у извозу Казахстана у 2017. години износило је 4,9%.

Република Киргистан је планинска аграрна земља. Пољопривреда у Киргистану један је од водећих сектора економије. У укупном БДП-у земље удео пољопривреде је значајан и чини око 13%. Две трећине становништва у земљи живи у руралним срединама, док је једна трећина укупног броја запослених запослена у пољопривреди. Главни пољопривредни произвођачи су мала пољопривредна газдинства. Сточарски сектор представљен је овцама, козама, говедима,

узгојем коња, а памук, дуван, поврће, шећерна репа, сунцокрет узгајају се у усевима. Укупно пољопривредно земљиште Републике је 10,8 милиона хектара пашњака, а поља ливада заузимају око 50% укупне територије земље, односно око 87% укупног пољопривредног земљишта. Од око 1,3 милиона обрадивог земљишта, око 60% је под усевима. Број говеда је 1,6 милиона грла, свиња - 0,05 милиона, оваца и коза - 6,1 милиона, коња - 0,5 милиона. Пољопривредно-индустријски комплекс у потпуности задовољава потребе Републике у поврћу и воћу, кромпиру, говедини и млеку. Уочава се низак ниво самодовољности месних перада и биљних уља. У просеку се произведе око 300 килограма жита, 35 килограма меса, 250 литара млека. Учешће пољопривреде у извозу из Киргистана у 2017. години износио је 13,3%.

Учешће пољопривреде у БДП-у Руске Федерације је око 4%. Пољопривреда (укључујући лов и шумарство) запошљава 4,7 милиона људи или 6,5% од укупног броја запослених у привреди. Руска Федерација заузела је четврто место у свету по обрадивој земљи. Укупна засејана површина је 80 милиона хектара. Истовремено, житарице и махунарке заузимају 59% засејане површине, 15% уљаних култура, 2,5% кромпира, 1% поврћа на отвореном. Сточарски фонд садржи 18,7 милиона грла говеда, 23,2 милиона свиња, 1,4 милиона коња, 567 милиона живине. Пољопривредне организације производе више од половине укупне пољопривредне производње. Пољопривредно-индустријски комплекс у потпуности задовољава потребе земље за биљним уљем и житом, а преко 90 процената потражње је за кромпиром, поврћем, свињетином и живином. Недовољност се примећује у воћу и месу говеда. У просеку се произведе око 800 килограма жита, 70 килограма меса, 210 литара млека по становнику Русије. Учешће агробизниса у Руском извозу у 2017. години износило је 5,8%.²⁰⁰

Пословање у формату економске заједнице пружа свакој од пет држава чланица ЕАЕС низ предности опште економске природе, нарочито обезбеђивање једнаког приступа заједничком пољопривредном тржишту, могућност отварања нових радних места у различитим секторима пољопривредне индустрије, укључујући стварање заједничких удела и повећање обима узајамних улагања. У 2017. години, укупан обим узајамне трговине пољопривредним производима и храном износио је 8.314,1 милиона америчких долара, што је повећање од 18,6% у односу на 2012. годину. На нивоу Савеза, удео пољопривредно-прехранбених производа у међусобној трговини у 2017. години износио је 15,1%. Истовремено, највеће учешће пољопривредних производа у укупном обиму испорука робе је из Јерменији - 57,6%, а најмање из Русији - 8,4%. Учешће међусобне трговине између држава чланица у производњи пољопривредних производа, као и у укупној трговини пољопривредним производима и храном, готово континуирано се

²⁰⁰ ТРИ ГОДА ИНТЕГРАЦИИ: СОГЛАСОВАННАЯ АГРОПРОМЫШЛЕННАЯ ПОЛИТИКА ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА, Под редакцией С.С. Сидорского, Члена Коллегии (Министра) по промышленности и агропромышленному комплексу Евразийской экономической комиссии, Москва 2018., (подаци преузети за све чланице Уније) стр: 22-26.

повећавао од 2012. до 2017. Учешће међусобне трговине у укупном промету пољопривредних производа повећано је са 10,1% у 2012. години на 14,0% у 2017. години, у производњи - са 5,1% на 6,7%. Основа узајамне трговине пољопривредним производима и храном чинили су: млечни производи, месо и изнутрице, алкохолна и безалкохолна пића, припремљени производи од житарица, припремљено месо и рибли производи, разна храна, шећер, масти и уља, поврће, какао производи, воће . Ова роба је чинила 81,9% укупног обима међусобне трговине. упркос функционисању у условима текуће економске кризе и нестабилности светских робних тржишта, у развоју пољопривредно-индустријске интеграције држава чланица развијају се позитивни трендови. Упркос позитивној динамици међусобне трговине пољопривредним производима и храном, потребно је приметити прилично низак ниво трговине унутар Уније - 14% у 2017. години, док је у Европској унији тај показатељ већи од 60%.²⁰¹

У 2017. години увоз пољопривредних производа и прехранбених производа у ЕАЕС смањен је за 29% у поређењу са 2014. годином, или за 12,3 милијарди америчких долара, а истовремено се спољнотрговински салдо побољшао 2,5 пута. Ако је у 2014. увоз увећао количину извоза за 2,3 пута, онда се у 2017. години та бројка смањила на 1,5 пута. У оквиру Савеза, Русија чини 80,5% укупног увоза пољопривредних производа и хране. Белорусија увози 11,3% од укупног броја, Казахстан - 6,0%, Јерменија - 1,6%, Киргистан - 0,6%. У структури увоза воће учествује са 20,0%, алкохолна и безалкохолна пића - 8,4%, месо и месне прерађевине - 7,5%, поврће - 7,4%, уље и воће - 6,4%, риба и ракови - 6,1%, разни прехранбени производи - 5,2%, кафа и чај - 4,8%. Међу трговинским партнерима Савеза, земље ЗНД заузимају 14,2%, Европска унија - 11,7%, Кина - 9,6%, Турска - 9,2%, Египат - 8,6% и Република Кореја - 7,1%. Генерално, показатељи за трогодишње функционисање Савеза указују на стални раст пољопривредног сектора и могућности даљег повећања обима конкурентне производње и развоја извоза.²⁰²

5.3. Перспективе интеграционих процеса

Важност свих видова, регионалних и општих, инеграционих процеса Републике Србије усмерава економску детерминисаност спољне политике Републике Србије. Размена роба и услуга представља најбитнији домен економске сарадње Републике Србије са светом и од пресудне је важности за убрзанији раст друштвеног бруто производа (а тиме и очекиване стопе раста привреде и убрзанијег друштвеног развоја и пораста животног стандарда становништва)

201 ОБЗОР государственной политики в сфере агропромышленного комплекса государств – членов Евразийского экономического союза за 2012-2018 годы, Москва, 2018., стр:60-63.

202 Исто, стр: 63-70.

у наредном периоду. Неоспорно је да је годинама Европска унија (поготово Немачка и Италија) најзначајнији спољнотрговински односно економски партнер Републике Србије, поред прилива страних директних инвестиција, кредита, дознака (и донација) које доминантно долазе из ове снажне регионалне интеграције. Европска унија је, несумњиво, кључни стратешки партнер Републике Србије због огромног глобалног економског, технолошког и политичког значаја, али и референтна тачка за Републику Србију имајући у виду да је модернизација српског друштва практично неодвојива од европских интеграција, односно пуноправног чланства²⁰³. У извештају ЕУ о напредовању Републике Србије у 2018. години наводи се да Влада види чланство у ЕУ као приоритет и потенцира се да је остварила одређени ниво напретка у спречавању и сузбијању корупције, која и даље наставља да буде огроман проблем²⁰⁴. Република Србија је конструктивно учествовала у регионалним иницијативама и радила на побољшању билатералних односа али напредак је био ограничен. Република Србија треба додатно да унапреди планирање инвестиција и приоритетних стратешки важних инфраструктурних пројеката. У областима јавних набавки, статистике, монетарне политике или финансијске контроле, Република Србија је умерено напредовала. Републику Србију чека још неколико формализованих корака ка Европској унији, што би могло да потраје око деценију²⁰⁵. Након што земља кандидат реформише национално законодавство у складу са *acquis communautaire*-ом, када је сваки критеријум испуњен и свако поглавље затворено постигнути споразуми се дефинишу уговором о приступању који потписују и потом ратификују држава кандидат и све чланице Европске уније, и то у складу са њиховим уставним правима (у парламенту или на референдуму). У овом периоду, након две деценије двадесет првог века, после ЕУ, најважнији економски партнер Србије је Централноевропски споразум о слободној трговини (Central European Free Trade Agreement – CEFTA), на које заједно отпада шест седмина српског извоза и око две трећине домаћег робног увоза²⁰⁶. Заједничко тржиште економски сличних земаља може да послужи као полигон за тестирање спремности да се уђе у отворену тржишну утакмицу која влада на тржишту ЕУ. Мада, теоретски, субрегионални аранжмани (као што су на пример ЦЕФТА, Споразум о слободној трговини са Евроазијском унијом, Турском, ускоро улазак у Сетску тргоинску организацију) имају комплементарну улогу у процесу општеевропског повезивања, позиција из српске перспективе изгледа мало другачија. Тржиште ЦЕФТА,

203 У периоду од 2000. године долази до значајног раста трговине Србије и ЕУ, те су увоз и извоз роба и услуга расли по двоцифреним вредностима. У истом периоду удео ЕУ у укупној размени Србије се није битније променио, ако се изузму ефекти три проширења ЕУ (2004., 2007., 2013.) и износи око две трећине.

204 „Serbia 2018 Report“, COM (2018) 715 final, 9 November 2016, European Commission, ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2018/20181109_report_serbia.pdf.02/10/2019.

205 Николић, Г., „Економска детерминисаност спољне политике Србије: круцијална важност европских интеграција за домаћу природу“, Међународни проблеми, Институт за међународну политику и природу, Београд бр.1/2018, стр. 13.

206 CEFTA је последица политичке подршке и притисака ЕУ, али и реалне економске повезаности балканских

односно земаља региона (плус Молдавија), заједно са ЕУ на коју отпада две трећине српске размене, кључно је за привреду Републике Србије, прво због чињенице да на њему Република Србија остарује спољнотрговински суфицит. Имајући у виду да ће ове земље (изузев Молдавије) у наредних 10 или 15 година, вероватно ући у ЕУ, тако да ће се значај размене са ЕУ додатно повећати. Емпиријски је доказано постојање снажне везе између заједничке границе земаља и вишеструко веће трговине у односу на трговину између земаља које се не граниче. У случају Републике Србије додатне факторе представљају заједнички језик, менталитет, навике. За Републику Србију и земље ЦЕФТА потенцијал економске сарадње са суседним земљама је значајан, али постоје и велика ограничења. То се, пре свега, односи на неповољну структуру српског извоза и мали број великих извозника. Не треба очекивати да ће ЦЕФТА дати снажан подстрек привредама њених чланица, посебно не у поређењу са повезивањем са ЕУ које је од велике важности за све ове државе, али ће на средњи и дужи рок бројне повољности (ниже цене, економија обима, квалитет робних понуда, уштеде због мале просторне дистанце) бити веће од трошкова. Земље региона имају технолошки застареле индустрије, међусобно конкуришу у извозу у ЕУ и практично немају довољне количине и квалитет у својој извозној понуди. Стога, највише користи у бесцаринској понуди, односно простора, имају компаније са релативно квалитетном понудом које на овај начин лакше долазе до потрошача. Релативно низак ниво спољне трговине Републике Србије са неким од земаља у окружењу, као и очекивани наставак раста укупне домаће спољнотрговинске размене, указује да је реално да се и наредних година настави тренд номиналног пораста трговине са земљама региона.

С друге стране, посматрајући динамику робне размене Републике Србије и Европске уније у периоду после 2000. године може се констатовати да је Република Србија остваривала нешто више стопе раста размене са земљама Европске уније од раста укупне размене роба и услуга. Тај тренд у овом посматраном периоду има узлазну путању, тако да је, на пример, наставио и са 2018. годином кад је извоз у ЕУ растао 13,7% (а укупни извоз 13,2%) а док је увоз из ЕУ повећан са 11,4% (а укупни увоз 11,6%), док је увоз из ЕУ повећан са 7,2% (укупан увоз за 6,1%) у посматраној години, узетој за илустрацију тренда (табела бр. 36).²⁰⁷

земаља (потписан 2006.), и она представља малу „играоницу“ прикључења ЕУ, где све земље чланице треба да се припреме за обавезе које подразумева пуноправно чланство.

207 „Статистика спољне трговине“, 2019, бр.253, год. 59, 31. август 2019. године, Републички завод за статистику, webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/59/62/st13082017.pdf, 31/08/2019.

5.3.1. Структура и обележја робне размене Републике Србије и Европске уније

Европска унија представља снажну економску интеграцију са преко 505 милиона становника и са великим значајем за Републику Србију не само у погледу спољнотрговинске размене него и са аспекта економског и општедруштвеног развоја. Основни аспект економске сарадње Републике Србије са земљама ЕУ је робна размена, и ту Република Србија бележи позитивне тенденције последњих година. Добијањем статуса кандидата за ЕУ, а и раније применом Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП-а) Република Србија је фазно отворила тржиште за робе из ЕУ²⁰⁸. Од почетка 2014. године царине, осим на одређени број аграрних производа, сведене су на нулу.

Табела 36: Стопе раста и кумулативни раст робне размене Србије и ЕУ

	2017/2000		2018/2000	
	Просечне стопе раста	Кумулативни раст	Просечне стопе раста	Кумулативни раст
Извоз Србије у ЕУ	15,9	10,6	15,8	12,1
Укупан робни извоз	13,9	8,0	13,8	9,1
Увоз Србије из ЕУ	10,7	5,1	10,8	5,7
Укупан робни увоз	10,3	4,8	10,5	5,4

Извор: Републички завод за статистику, 2019, webzs.stat.gov.rs/WebSite/public/PageView.aspx?pKey=711&URL=http://pod2.stat.gov.rs/ElektronskaBiblioteka2/Pretraga.aspx?pubType=,31./08/2019.

Са садашњег аспекта ако се коригује вредност размене Републике Србије за процентуални удео Републике Црне Горе од 2000. године и након што се дода вредност српске размене са 13 земаља које тада нису биле, а сада су чланице „европске породице“ робни извоз Републике Србије у периоду 2000.-2018. године растао је просечно 15,9% тако да се од 2000. године робни извоз повећао 12,7 пута. Истовремено, робни увоз Републике Србије из ЕУ имао је скромнији раст од 10,7 % у периоду 2000.-2018. године (кумулативни раст робног увоза Србије из ЕУ износио је 5,7 пута у првих 18 година XXI века). Поставља се питање да ли је реално очекивати снажнији пораст извоза на тржиште ЕУ у наредним годинама и да ли би Република Србија могла пратити пут успешних земаља у транзицији (сада чланица ЕУ), које су у последњих скоро четврт века оствариле значајан раст извоза, посебно у ЕУ, уз драстично унапређење његове структуре (преоријентација на производе више фазе прераде).

208 Службени гласник РС - Међународни уговори, број 11/2013.

Оно што треба очекивати до средине тридесетих година XXI века су благе промене у погледу извозних дестинација Републике Србије. Удео ЕУ требало би да се повећава, као и ЕАЕС а удео ЦЕФТА да се смањује. Раст удела извоза у ЕУ била би последица раста интраиндустријске трговине, док ће вероватни пад удела земаља ЦЕФТА при очекиваном високом расту вредности извоза, бити последица релативне засићености тржишта постојећим нивоом размене²⁰⁹. Пораст размене роба са ЕУ и повећање учешћа у укупној размени довело је до побољшања структуре укупног извоза као последице унапређења европске увозне тражње (тренуто учешће извоза износи преко две трећине). Базична претпоставка за раст извоза на захтевно тржиште земаља ЕУ је, поред промене структуре, и пораст производње, узимајући у обзир високу међузависност тенденција домаће продукције и извоза. Република Србија повећава увоз из ЕУ не зато што је куповна моћ у земљи јача, већ из разлога што велике инвестиције захтевају увоз опреме и машина које великим делом долазе из Немачке и Италије. Структура српског извоза у ЕУ је неповољна, али се остварује благи помак кроз пад удела ресурсно интензивних производа. Робни извоз у ЕУ је, у већој мери него укупни извоз, заснован је на нижој фази финализације; његову основу чине сировине и репродукциони материјали, што је карактеристика извоза недовољно развијених земаља. Република Србија би требало да активније користи инпуте за производњу јер сада извози, углавном, интермедијарне производе (ниски трошкови инпута би, у одређеним привредним гранама, могли бити компаративна предност Србије). Република Србија је у последњој деценији имала компаративне предности, пре свега, код пољопривредних производа и прехрамбене индустрије, што је у складу са расположивошћу природних ресурса и ценом радне снаге. Заснивање извоза на производима нижег степена обраде, који у међународним оквирима имају све мањи значај свакако није дугорочно решење, али имајући у виду врло низак ниво извоза земље и висок спољнотрговински дефицит чини да Република Србија и нема другу алтернативу. Садашња привредна кретања у Републици Србији у значајној мери су под утицајем дешавања у Европској унији, те се релативно спор опоравак привреде ЕУ рефлектује и на спор раст увозне тражње и инвестиција, те је реално успоравање раста домаћег извоза. Осим тога, треба имати у виду и политику девизног курса динара који има утицаја на спољнотрговинску размену са Европском унијом. Уопштено, утицај курса на домаћи извоз пресликава се кроз стандардни модел, који се своди на могућност да се реалном депресијацијом домаће валуте подстакну извозници (услед виших цена у динарима) да више извозе због повећаног нивоа конкурентности на ино-тржиштима. С друге стране, увоз у случају депресијације националне монете постају скупи изражено у динарима, те увозна роба самим тим постаје мање конкурентна

209 Николић, Г., „Економска детерминисаност спољне политике Србије: круцијална важност европских интеграција за домаћу привреду“, Међународни проблеми, Институт за међународну политику и привреду, Београд бр.1/2018, стр. 16.

на домаћем тржишту и то услед реално мање куповне моћи потрошача у Републици Србији или услед конкурентније домаће робе²¹⁰. Промена структуре извоза, засигурно, зависи од нивоа инвестиција, и то првенствено страних директних инвестиција, али и од привредних грана које их очекују. Преко хармонизације законских оквира и дугогодишњих преговора о различитим поглављима европске правне тековине, као и по основу стриктног процеса надгледања имплементације законских промена, континуирано ће се побољшавати свеукупно пословно окружење и правна сигурност. Европске интеграције унапређују владавину закона, посебно у оквиру трговинских и уговорних питања, извршења имовинских права, регулисања конкуренције и предвидивост регулаторних и законских промена.

5.4. Међузависност приступања СТО, ЕУ и ЕАЕС

На почетку двадесет првог века (тачније од 2005. године) приступање Светској трговинској организацији²¹¹ је један од циљева интегралне спољне политике Републике Србије. Пријем у СТО донео би низ користи у виду олакшаног приступа земаља чланица те међународне организације и испуњења једног од кључних услова у преговорима за приступање регионалним интеграцијама. Имајући у виду да је Република Србија увозно зависна земља са високим спољнотрговинским дефицитом ступање у СТО поједноставило би успостављање трговинских токова са новим партнерима и примену извозног модела раста српске приреде. Мултилатерални преговори који се одвијају под окриљем СТО нуде потенцијал за одржавање дугорочног раста, стимулисања трговине и инвестиција и одрживог привредног развоја. Република Србија као мала држава није у стању да се са националним капацитетима самостално активно стара, развија и одржава економске односе са државама широм света, па би улазак у СТО омогућио домаћим предузећима да под знатно повољнијим условима извозе и у државе са којима Република Србија нема склопљене споразуме о трговинским односима²¹². Успешно приступање Републике Србије за чланство у СТО може се посматрати као унапређење трговинских односа са свим чланицама СТО (укупно 164 земље), што укључује САД, Русију, Кину и ЕУ. Сматра се да би Република Србија чланством у СТО унапредила сарадњу у оквиру сва четири стуба своје спољне политике и то у једној сфери те сарадње – трговинским односима. Процес придруживања СТО захтева што отворенију, либерализовану, транспарентну и предвидљиву трговинску политику за сваку

210 Барјактаровић М., 2013., „Управљање трансакционом изложеношћу ризику девизног курса у међународном пословању – могућности примене у Србији“, *Socioeconomica*, стр. 37-56.

211 Водич кроз Светску трговинску организацију, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд 2015.

212 Јелисавац-Трошић, С., 2018, „Приступање Светској трговинској организацији као један од циљева спољне политике Србије“, *Међународни проблеми, Институт за међународну политику и приреду, Београд бр.1/2018, стр. 28.*

земљу чланицу. Таква политика, сматра се, умногоме је трасирала пут и према ЕАЕС као значајној регионалној интеграцији. Међутим, када Република Србија коначно постане чланица СТО имаће трговински режим усклађен са правилима те организације, дозвољене и забрањене мере трговинске политике као и обавезу ревизије овог режима од стране СТО. Мултиратерални преговори који се одвијају под окриљем СТО, још увек нуде велики потенцијал за одржавање дугорочног раста, стимулисања трговине и инвестиција и одрживог привредног развоја. Осим тога, процес приступања СТО разликује се од процеса приступања другим међународним организацијама јер је у суштини сведен на процес преговарања. Сада, тренутно, 21. земља укључујући Републику Србију, преговара са Светском трговинском организацијом о приступању. Од почетка функционисања СТО (1996-2018) има укупно 164 чланице, од чега је 36 земаља односно царинских територија постало чланица у том периоду²¹³. Захтев Републике Србије за пријем у Светску трговинску организацију, по коме се воде текући преговори, званично је поднет 10. децембра 2004. године²¹⁴. Чланство Републике Србије у СТО је неопходан услов за преговоре које Република Србија води за приступање Европској унији. Кључно Поглавље 30 (економски односи са иностранством) и његово затварање је условљено приступањем земље у СТО а датум приступања отежава припрему планова за испуњење европских стандарда у преговорима са ЕУ. Осим овог поглавља, чињеница да нису завршени преговори за приступање СТО отежава и припрему преговарачких позиција у којима се дефинишу рокови и начин прилагођавања са ЕУ у Поглављу 29 о царинској унији, јер чланство у СТО и ЕУ, али и у ЕАЕС утиче на српске царине, као и Поглавље 11 о пољопривреди и руралном развоју и Поглавље 12 о безбедности хране, ветеринарској и фитосанитарној политици²¹⁵. Утолико и приступање за Републику Србију предстала веома важно питање и у великој мери утиче на садржину и брзину одвијања процеса са Европском унијом и последично са Евроазијским економским савезом. Наиме, процеси су готово идентични: држава чланица СТО мора смањити своје царине, елиминисати или смањити извозне субвенције и нецаринска ограничења, ограничити или смањити своје пољопривредне субвенције и отворити сектор услуга. За узврат, она добија третман најповлашћеније нације, национални третман, ниске царине и отворене секторе услуга које остале чланице СТО већ имају. Највећи део светске трговине одвија се у оквиру чланица СТО и веома је незахвално остати ван тог процеса и обављати трговину под неповољним условима²¹⁶. Чланство у СТО даје могућност малим земљама, као што је Република Србија, да

213 "Observer governments", World Trade Organization, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6.htm#observer, 14/09/2018.

214 *Опширније у Сања Јелисавац-Трошић, Преговори у оквиру GATT и СТО, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр.259-267.*

215 *Опширније о преговарачким поглављима на сајту Министарства за европске интеграције: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/nacionalna-dokumenta/> 20.09.2018.*

216 *Сања Јелисавац-Трошић, Преговори у оквиру GATT и СТО, Институт за међународну политику и*

прихватањем општих правила у трговини под окриљем те организације заштите и своја права и робу пласирају на друга тржишта (као што је ЕАЕС) под једнаким а не под лошијим условима. Многе земље су након чланства у СТО вишеструко увећале свој извоз, што би и Републици Србији био циљ у остваривању политике извозно оријентисаног модела привредног раста и развоја. Дакле, у интересу је Републике Србије да што брже испуњава постављене услове за приступ Светској трговинској организацији и то би требало да буде један од значајнијих приоритета у њеној спљнотрговинској политици. Након што се тај циљ оствари, потребно је постављати нове циљеве, као што је нпр. активно учешће у мултилатералним преговорима у оквиру Светске трговинске организације. Такође, још један циљ би требао да буде активно укључивање у интересне групе ове организације по појединим темама значајним за привреду и трговину Републике Србије.

5.5. Регионална интеграција: Народна Република Кина, ЕАЕС и „појас и пут свиле“ - место и значај за Републику Србију

Република Србија негује дуги низ година политичку и економску сарадњу која се све више шири и продубљује на све сфере привредне сарадње. То има одраза и на настојање Републике Србије да унапређује економску сарадњу сагледавајући не само место и улогу у ЕАЕС него и анализирати у којој су мери ове регионалне интеграције међузвисне односно колико утичу једна на другу и колико то има ефекта по интегрални развој привреде. С друге стране, треба имати у виду и да се, у другој декади двадесет првог века досадашњи међународни поредак темељно мења. Кина постаје све издешнији зајмодавац, у крајњој инстанци за велики број финансијски осиромашених држава широм света нудећи им из геополитичких разлога све издешнију подршку у јуанима. Кина и Русија се у домену економског развоја јако допуњују: делокруг сарадње је доста широк, а постоји снажан потенцијал за успостављање друге светске валуте чиме би се потиснуо амерички долар као доминантна валута у светским робним и финансијским трансакцијама. Финансијска криза се развејава политиком наглог доштампавања новца. Борба за повећање конкурентности властите државе, на штету других, се наставља и у ери најдубље финансијске кризе у свету. Валутни рат предузимају државе „извозни ривали“ који, експлицитно или имплицитно, обарају вредност своје валуте да би профитирали у спољној трговини, односно повећали извоз. Девалвација јуана изазива пометњу на финансијским тржиштима, подижући вредност америчког долара, уз истовремени

оштар пад вредности валута у Азији, као и акција компанија које извозе робу у Кину, уз ново обарање цене нафте и злата. Јефтина нафта руши садашњи светски финансијски поредак. Глобални валутни рат могао би подстаћи геополитичке напетости и утицати на привредни раст других. Кина негује традиционално пријатељство са Републиком Србијом, вреднује кинеско-српско стратешко партнерство. Политичко поверење се непрестано продубљава, а сарадња на економском, културном и другим пољима се константно проширује, нарочито у области инфраструктуре, сарадња на новим пројектима се и даље наставља и шири. Модернизацијом „брзе пруге“ од грчке луке Пиреј до Будимпеште прошириће се кинеско-европска трговина, доћи ће до убрзаног развоја Републике Србије и земаља централне и источне Европе, чиме ће се премостити регионални јаз и промовисати уравнотежени развој унутар Европе, и обогатити свеобухватни односи стратешког партнерства између Кине и Европске уније. Кина има довољно капацитета за производњу опреме, може да инвестира у подизање фабрика у Републици Србији, подржи локалну инфраструктуру и промовише економски развој Републике Србије, док би у међувремену унапредила услове транспорта. Кина је почетком двадесет првог века интензивирала сарадњу са земљама Централне и Источне Европе након што је у Пекингу, после првог таквог самита у Варшави²¹⁷, септембра 2012. године одржан састанак државних координатора и представника Кине и шеснаест земаља централне и источне Европе, међу којима је била и Република Србија, (када је конституисан и Секретаријат за сарадњу између Кине и тих 16 земаља) нови самит је, у истом саставу, одржан у Београду децембра 2014.²¹⁸ године. Сви учесници форума сагласили су се да заједнички поставе механизме за сарадњу Кине и земаља централне и источне Европе. Кина је апострофирала 12 конкретних мера за развој ове сарадње и успостављање посебне кредитне линије вредне преко 10 милијарди америчких долара, са фокусом на пројекте сарадње у области изградње инфраструктуре, високих технологија, зелене економије и других области, успостављање „инвестиционог фонда за сарадњу“ . На пример, од више од 70 земаља обухваћених иницијативом Новог пута свиле четвртина припада земљама ових делова Европе. Кина жели да демонстрира шта све уме у области инфраструктуре да би потом са такве платформе отворила наредне пословне везе инвестирајући у ове коридоре преко централне и источне Европе, а који су неопходни Кини за економску експанзију. С друге стране, неизвесне последице потреса у Кини и другим земљама с економијама у успону подстичу дебату да ли прејак амерички долар прераста у баласт за америчку привреду. Такође, треба имати у виду да су, средином 2015. године, Кина и Русија потписале чак 32 споразума²¹⁹, односно уговора о даљем продубљивању међусобне сарадње,

217 Детаљан увид на: http://www.china-ceec.org/eng/ldrhw_1/2016lj/hdxw4/t1414327.htm 05.09.2019.

218 Детаљан увид на: http://www.china-ceec.org/eng/ldrhw_1/2014bergld/tpxw/t1411365.htm 05.09.2019.

219 Документы, подписанные по итогам российско-китайских переговоров, детаљан увид на: <http://kremlin.ru/supplement/4972> 07.09.2019.

имајући у виду да амерички адути, у појединим деловима света, посебно у сфери индустрије или енергетике, и нису тако јаки. Оно што је најзначајније у руско-кинеским споразумима јесте идеја о повезивању два велика пројекта – Евроазијски економски савез, чији је предводник Русија, и Кинеског економског појаса – „Пута свиле“ у заједнички пројекат. Какву перспективу би имао овакав пројекат који би се пружао преко целог евроазијског простора није тешко предвидети. Остатак свет мораће да одговори на рађање новог економско-политичког-војног цина . Ово се посебно односи на Европску унију, која се, ма колико складна изгледала, у протеклих неколико година, бори са великим проблемима: могућношћу банкрота појединих чланица, повећаним процентима незапосленог становништва, чињеницом да јој безбедност, а тиме и главне правце спољнополитичког деловања и даље кроји искључиво Вашингтон, неконсеквентношћу у прилазу проблемима (који мучи поједине чланице), проблеми азиланата, изласка Велике Британије па све до идеја о могућем распаду или о Европи у тзв. “две брзине“ или „два круга“ земаља. Међутим, све ово наведено не значи да ће Русија или Кина смањити обим сарадње са другим земљама, па и Европском унијом, али стратешки потези биће осмишљени другачије и ићи ће другим токовима. Узимајући у обзир и добре односе Русије и Кине са земљама јужноамеричког континента и на тој страни се широм отварају врата за нове пројекте у сфери економије и у сфери безбедности. Нема сумње да су Кина и Русија одлучиле да мењају садашње светске односе, у финансијској и опште економској сфери, пре свега по сопственој мери.

Дакле, у другој деценији двадесет првог века дешавају се велике промене у кинеској спољној политици. Главне иницијативе спољне кинеске политике, који обележавају напоре кинеске дипломатије у новој ери су: заједничка изградња Економског појаса Пута свиле и Поморског пута свиле за двадесет први век. Наиме, хиљадама година је дух Пута свиле – „мир и сарадња, отвореност и укључивост, заједничко учење и корист“ – био преношен са генерације на генерацију, промовисао напредак људске цивилизације и у великој мери доприносио просперитету и развоју земаља на његовој рути. Символизујући комуникацију и сарадњу између Истока и Запада, дух Пута свиле представља историјско и културно наслеђе које деле све земље света. Иницијативе за Економски појас Пута свиле и Поморског пута свиле имају за циљ да промовишу повезаност азијског, европског и афричког континента и помогну да се ускладе и координишу стратегије развоја земаља на маршрутама ова два пута, да се искористи трговински потенцијал региона, промовише улагање и потрошња, креира потражња и могућности за запослење, поспешу сарадња међу народима и културна размена, као и заједничко учење међу људима релевантних земаља, да им помогне да се разумеју, верују

и поштују једни друге и да живе у хармонији, миру и благостању. Појас свиле и Поморски пут пролазе кроз Азију, Европу и Африку повезујући на једном крају економски круг источне Азије који је пун живота са развијеним економским кругом Европе на другом, обухватајући земље са великим потенцијалом за економски развој. Економски појас Пута свиле фокусира се на зближавање Кине, централне Азије, Русије и Европе (Балтичке земље); на повезивање Кине са Персијским заливом и Медитераном кроз централну и западну Азију; и повезивање Кине са југоисточном Азијом, јужном Азијом и Индијским океаном. Поморски пут свиле за XI век осмишљен је тако да се протеже од кинеске обале до Европе кроз Јужнокинеско море и Индијски океан на једној рути, и од кинеске обале кроз Јужнокинеско море до јужног Пацифика на другој. Иако је иницијативе за Појас и Пут предложила Кина, оне представљају заједничко стремљење свих земаља ових подручја. Неопходно је искористити могућности које ове иницијативе нуде, промовишући отварање, комуникација и интеграција међу земљама у већем обиму, по вишим стандардима и на дубљим нивоима, док се истовремено води рачуна о интересима и аспирацијама свих учесника.

Активно учешће земаља које нису из азијског региона, нарочито европских земаља, показују да ове земље очекују да покрену сопствени развој кроз учешће у инфраструктурном развоју Азије, као и да учествују у добити. Оснивање ове Банке не представља само ретку шансу за развој и широко тржиште за земље чланице, него такође помаже у проширивању опште глобалне потражње и промовисању одрживог развоја глобалне економије. Међутим, многе западне земље сматрају да Азијска инфраструктурна инвестициона банка (АИИБ)²²⁰ представља конкуренцију западним финансијским институцијама, те да јој је сврха да буде противтежа на међунродном финансијском тржишту. Кина, с друге стране, уверава да ће ова банка уско сарађивати са другим мултилатералним и билатералним агенцијама, те да ће промовисати регионалну сарадњу и изградњу партнерства, све у циљу унапређивања развоја. Кина сматра да АИИБ и друге међународне финансијске организације имају исти циљ и однос између њих неће бити такмичарски или однос прављења равнотеже на глобалном финансијском тржишту. Од средине 2015. године и званично највећа економија света Кина је одавно незадовољна својим статусом у управљачком систему Светске банке, али и Азијске банке за развој. Силовити привредни успон Кине, од почетка миленијума, и глобална финансијска криза иницирана од САД, принудиле су Запад на реформе гласачког система у извршној управи Светске банке .

За протеклих 40 година, откако је Кина отпочела са применом политике отварања према свету, крупним корацима је прешла пут од сиромашне земље до глобалног економског цина. Кина и те како утиче на промену униполарног света, у коме је САД двадесетак година била

²²⁰ *Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB)*, детаљан увид на: <https://www.aiib.org/en/about-aiib/index.html> 25.08.2019.

непрекосновена сила. Међутим, свако „гурање“ на глобалним врховима не може проћи без Русије. Односи у овом троуглу ће у наредном периоду одређивати путању света. Економски бум који је лансирао Кину у сам врх светских финансија утицао је на раст животног стандарда грађана.

С друге стране, актуелна садашња економска криза захватила је све светске националне привреде, осим, донекле оне у Азији. Међутим, и привредни узлет Кине се успорио, од средине 2014. године. Стога је Кина одлучила, седином 2015. године, да „плута“ њена национална валута. Западни аналитичари су мишљења да Кина вештачки одржава курс своје националне валуте ради јачања домаће индустрије, продора њеног извоза на светско тржиште и интернационализацијом јуана. До тада је НБ Кине повремено одређивала курс по систему дискреционог права, супротно очекивањима инвеститора а ка слабљењу или јачању јуана. С друге стране потреси на финансијском тржишту Кине и ломови на кинеским берзама условили су низ реформских мера које је Кина почела да спроводи (на пример, о снижавању каматне стопе и нивоа обавезних резерви банака) нису успеле да убеду берзе широм света да је Кина сузбила кризу на финансијском тржишту. С друге стране, кинески привредни модел се, еволутивно, мења. Кинези су прихватили становиште да није довољно допустити личну мотивисаност у ограниченом, каналисаном и надгледаном делу друштва, макар и у целој привреди. Да би се постигла флексибилност којом се повремене кризе лако превазилазе, читаво друштво треба да почива на индивидуалности. Уз тржишну економију и приватну својину треба да постоји широк спектар личних и политичких слобода, јер једино на тај начин и у таквом окружењу тржишна економија може да пружи максимум читавом друштву.

Кинеска економија је уско повезана са светском економијом. Кина ће остати посвећена основној политици отварања (изградити нови образац свестраног отварања) и интегрисаће се дубље у светски економски систем. Иницијатива у кинеској спољној политици која се односи на Економски појас Пута свиле и Поморског пута свиле, оспособиће Кину да и даље прошири и продуби своје отварање, као и да ојача сарадњу, на корист свих са земљама у Азији, Европи, Африци као и осталим деловима света. Кина је посвећена преузимању више одговорности и обавеза у оквиру својих капацитета, као и давању већег доприноса миру и развоју, уопште на светском нивоу.

Анализа потенцијалних користи економске сарадње са Кином укључује поред низа стратешких и оперативних питања (стране директне инвестиције – избор делатности и правна сигурност, слобода инвестирања и национални третман, могућност преношења профита) чиме би се створила добра инвестициона и уопште пословна клима, укључује и испитивање компаративних предности које Република Србија има. Списак ових показатеља *inter alia*,

обухвата²²¹: 1) јасан спољнополитички циљ (улазак у ЕУ и СТО); 2) релативну макроекономску стабилност 3) високо квалификовану и јефтину радну снагу; 4) регионално конкурентан финансијски ризик; 5) реструктуриран и приватизован банкарски сектор; 6) убрзан развој тржишта капитала; 7) развијену телекомуникациону инфраструктуру; 8) либерализован систем тарифа; 9) убрзан развој приватног сектора; 10) значајан ниво остварених подстицајних фискалних, регулаторних и фискалних мера; 11) усвојену националну Стратегију за подстицање и развој страних улагања; 12) „више-мање“ усклађен правни оквир за стране инвестиције са европским и међународним стандардима; и 13) потпуну визну либерализацију;

С обзиром да спољнотрговински дефицит Републике Србије утиче на димамику и структуру прилива страних директних инвестиција, структура српског извоза у Кину могла би бити трансформисана у складу са структуром акумулираних средстава из ових извора. Ако би којим случајем подстицањем нових кинеских улагања (укључујући преузимања и аквизиције), овај фонд био увећан, то би могао да буде добар знак за постепену реиндустријализацију српског реалног сектора, а самим тим и за промовисање win-win кооперације која, као „заједничка залога“, може да доведе до бржег учвршћења српско-кинеских економских односа и до ефикасног спровођења циљева кинеске развојне стратегије Новог пута свиле²²². Ова Стратегија тежи да убрза ревитализацију великог дела света који покрива широко подручје, са више од 4,4 милијарде људи са производним капацитетима од 21 трилион америчких долара (што је скоро једна трећина светског БДП-а)²²³. Реализација стратегије Новог пута свиле и иницијативе „Један појас, један пут“, треба да допринесе повезивању у постојеће развојне иницијативе регионалних организација попут Шангајске организације за сарадњу, Евроазијске економске заједнице (ЕАЕС), Заједнице југоисточних земаља (ASEAN), Организације за азијско-пацифичку сарадњу (АПЕС), Азијско – европског дијалога (ASEM), Интеграције BRIKS-а. Испуњавање стратешких циљева Новог пута свиле значиће и повезивање држава учесника у активностима међународних и регионалних финансијских институција и то, пре свега, у активностима Азијске инфраструктурне инвестиционе банке (АИВ), и нове развојне банке (NDB)²²⁴, које представљају пандам трансатлантском систему монетарне економије коју спроводе Светска банка, Међународни монетарни фонд и Азијска банка за развој (ADB). Наведене међународне финансијске институције настале су управо као реакција на нефункционалност постојећих

221 Димитријевић, Д., 2018, *Односи Србије и Кине на почетку XXI века, Међународни проблеми*, бр.1/2018, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр.58.

222 Димитријевић, Д., 2017, „Chinese Investment in Serbia-joint Pledge for the Future of the New Silk Road“, *Baltic Journal of European Studies*, Vol.7, No. 1(22), 2017, pp.64-83.

223 Јанковић, А., 2016, „New Silk Road – New growth engine“, *The Review of International Affairs*, No.1161, 2016, p.6.

224 *ational Development Bank PLC (NDB)*, детаљан увид на: <https://www.ndbbank.com/> 25.08.2019.

институција које су у новом економском окружењу изазваног светском економском кризом изгубиле легитимитет²²⁵.

Битно је сагледати да стратегија Новог пута силе не негира примену постојећих структура и развијање потпуно нових механизма сарадње између земаља учесница, као што показује и формирање механизма „16+1“ између земаља Централне и Источне Европе и Кине, у коме Република Србија има значајно место и улогу. Ова сарадња треба да се одвија у оквиру нове стратегије Пута свиле, а према кинеској политичкој доктрини она обухвата три могућа сценарија. Први сценарио подразумева „развој по фазама“, који конкретно значи реализацију стратегије на регионалном нивоу, а потом развој сарадње са земљама Централне и Источне Европе. Други сценарио подразумева „развој коридора“ којим се наглашава значај изградње коридора кроз Централну Азију као кључног за изградњу Економског појаса пута свиле. Трећи сценарио подразумева „равномерни развој између Истока и Запада“ односно између подручја Азије и Европе, у чијој реализацији земље Централне и Источне Европе играју важну улогу, посебно као претходница кинеској инвестиционој и трговинској експанзији широм земаља Европске Уније²²⁶. Са аспекта званичног кинеског спољнополитичког дискурса, сарадња у оквиру механизма „16+1“ важан је чинилац за јачање партнерства са Европском унијом, али и са другим регионалним интеграцијама односно процесима. Спровођење актуелних спољнополитичких приоритета Републике Србије, међу које спада и сарадња са Кином, подразумева поновно преиспитивање међународног окружења и могућности остварења виталних националних интереса. Свеукупни српско – кинески односи треба да допринесу још бржој политичкој консолидацији, економском разоју и социјалном напретку. Треба имати у виду неколико кључних спољнополитичких детерминанти српско-кинеских односа које могу бити од значаја за формулисање принципа и циљева Републике Србије према свету, тим пре што не постоје ограничавајући фактори који би онемогућавали развој ових односа, и поред вишестране асиметрије између Републике Србије и Кине.

225 Zepp-LaRouhe, H., 2015, „The New Silk Road Serie I., Washington, 2015, pp.3 et.

226 Liu Zuokui, 2014, „The Role Central and Eastern Europe in the Building of Silk Road Economic Belt“, China Institute of International Studies, <http://16plus1-thinkthank.com/1/20160111/1096/html>, 05/06/2017.

6. Проблеми и перспективе

6.1. SWOT анализа

Резиме резултата студије даје основу за теоријску ситематизацију предности и слабости, могућности и ограничења извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у земље ЕАЕС и на бази тога дате су препоруке за примену високо ефикасног маркетиншког приступа на овом тржишту. SWOT анализа извоза агроиндустријских производа показала је следеће:

Предности:

- Република Србија има повољан географски положај и климу за производњу пољопривредних производа.
- Србија има добру традицију у области пољопривредне производње и спољне трговине.
- Поседује релативно развијену прехранбену индустрију.
- Има квалификовану и јефтину радну снагу.
- Има висок степен развијености научно-истраживачких институција у области агроиндустрије.
- Трговина агроиндустријским производима Србије са земљама ЕАЕС током периода студије показује позитиван тренд, који обећава да ће бити у порасту у будућности.

Слабости:

- Стратешки недефинисана политика у области аграра.
- Недовољне предузетничке вештине и неефикасно управљање ресурсима.
- Низак степен организованости пољопривредних газдинстава и уситњеност земљишних поседа.
- Екстензивна производња, како по структури, тако и по приносима. Застарелост механизације.
- Високи трошак по јединици производње / ниска продуктивност уложеног капитала
- Отежан приступ финансијским ресурсима.
- Недостатак адекватне информационе и маркетиншке инфраструктуре за подршку извозницима и увозницима пољопривредних производа.
- Зависност од страних дистрибутера.
- Слаба позиција домаћих брендова.

Могућности:

- Приступ новом тржишту од 184 милион људи. Смањивање трговинских препрека, либерализација тржишта.
- Повећање могућности за привлачење страних инвестиција.
- Повећање ефикасности производње кроз удруживање пољопривредних произвођача, власничку и организационо-управљачку трансформацију пољопривредних предузећа и формирање кластера који су добро позиционирани на међународном пољопривредном тржишту.
- Повећање укупне производње, извоза и економских ефеката путем циљаног финансирања са стране ЕАЕУ.
- Јачање улоге привредних комора и професионалних удружења за пружање информација и стварање базе клијената за предузетнике.
- Фокусирање на побољшање квалитета производа. Не ради се само о квалитетним производима, већ о пружању производа конзистентног квалитета.

Ограничења:

- Нејасна глобална визија у односу на европску и евроазијску оријентацију.
- Недостатак спремности за праћење тренутних трендова, попут учешћа у блоковима интеграције као што су могућности за развој, модернизацију и просперитет.
- Недефинисана стратегија развоја пољопривреде.
- Непостојање одређене законске регулативе у области аграра.
- Недовољна финансијска помоћ државе у функционисању и развоју пољопривреде.
- Ризик од конкурентске предности заснован на ниским ценама.
- Бирократски режим издавања ветеринарских потврда и фитосанитарних сертификата.

Сагледавањем „слабости и ограничења“ и резултата анализе производње сировог млека, меса, воћа и поврћа (табеле број 5.,11.,12.,17. и 20.) може се закључити да стање у српском аграру није на завидном нивоу. Неопходна је реформа аграрне политике, дефинисање јасне стратегије развоја пољопривреде и доношење низа мера економске политике у домену аграра кроз снажну финансијску подршку државе. За динамичнији развој пољопривреде Републике Србије, средства аграрног буџета морају добити на значају. Најефектније је средства усмерити на нове инвестиције, инфраструктурне пројекте у руралним подручјима, подстицати интензивне и извозно оријентисане производње, прераду, као и системе одрживе пољопривреде.²²⁷ Реформом аграрне политике треба да буде обухваћена дугорочна и јасна

²²⁷ Кузман Б. et al., 2017., *Agricultural budget and agriculture development in Republic of Serbia. Economics of Agriculture, [S.l.]*, v. 64, n. 2, p. 515-531.

стратегија извоза агроиндустријских производа на захтевно тржиште ЕАЕС. На бази дефинисане стратегије треба развијати прозиводњу стратешких примарних пољопривредних производа и агроиндустријских производа виших степена финализације у циљу стицања значајне конкурентске предности. Побољшање конкурентности роба и услуга српских компанија од највећег је значаја за подстицање спољнотрговинског промета између Републике Србије и ЕАЕУ. С тим у вези, маркетинг стратегије које се користе, чији би циљ требало да буде да понуде модерне производе високог квалитета, који испуњавају међународне стандарде, требало би да се усавршавају. Пракса нуди широк избор изазова, чак и у областима у којима су српске компаније већ имале успостављене позиције. Интересантне су лекције Питера Друкера²²⁸ из америчког извозног „бума“. Према неговим речима, сви извозни производи који уживају успех имају јасну диференцијацију. Ниједан од њих није само роба. Њихова цена је постављена на конкурентан начин, али ниједна се не продаје углавном због цене. Сви успешни извозни производи имају високу „додатну вредност“. Оно што им додаје вредност је знање. Иновације морају постати саставни део политике производа предузећа. Поред тога, српски извозници морају да траже конкурентску предност не у ниским ценама робе и услуга, већ у коришћењу одговарајућих канала продаје и понуде оптималних рокова испоруке, разних сечења, паковања и маркирања и других нетрадиционалних маркетиншких алата.

6.2. Пословна сарадња са земљама ЕАЕС као одговор на глобализацију

Растућа међузависност у свету и достигнути степен развоја привреде и технологије ових земаља наметнули су још већу потребу унапређења постојећих, класичних облика међународне економске сарадње. Ради се о веома сложеним односима, који су међусобно зависни и прожимају се у тој мери да их је готово немогуће разграничити и анализирати једне од других. Привредна сарадња земаља ЕАЕС се одвија у условима нарастајуће глобализације (тријада: ЕУ, САД, Јапан) и бројних регионалних интеграционих процеса. Анализа глобалног и индивидуалних националних и регионалних тржишта основа је да се дефинишу циљеви и стратегије за свако тржиште, предвиђајући њихову међузависност. Акцент је на балансу између глобалних, регионалних и националних сличности и разлика. Граница између „домаћег“ и „иностраниог“ тржишта постала је празна, а са менаџмент и маркетинг аспекта лимити су се померили са флексибилних маркетинг стратегија ка стратешкој флексибилности предузећа у оквирима

228 Drucker, P., 1993, *Management for the Future*, Taylor&Francis Ltd, Oxford, pp.47-50

нове, глобалне логике светског тржишта²²⁹. Пословни субјекти односно предузећа која имају намеру да постану глобална, морају да уважавају процес интернационализације који се одвија у три етапе: извозно, међународно и мултинационално. Маркетинг имовина предузећа, у савременим условима, има посебан значај, нарочито у процесу нарастајуће глобализације односно наступа на иностраним тржиштима укључујући и тржиште земаља ЕАЕС-а. У том наступу маркетинг се мора схватити као озбиљан пословни процес (а не тржишни трик) којим се постиже најефикасније коришћење маркетинг имовине предузећа. Основни елементи маркетинг имовине предузећа са којом оно наступа и на овом тржишту су:

- 1) марка производа (Brand name),
- 2) остварена позиција у каналима промета,
- 3) постигнуто тржишно учешће,
- 4) добре везе са снабдевачима (сировина или полупроизвода),
- 5) углед и наклоност потрошачког сегмента,
- 6) освојена технологија;

Међутим, иако је маркетинг имовина важна за додату вредност (added values) једно од кључних питања при одлучивању у наступу на новим тржиштима је да се поуздано одговори на питање – „ Да ли предузеће има конкурентску предност и да ли је она од користи на новим тржиштима“? - па тек потом изграђивати адекватну стратегију наступа на новим тржиштима. Савремена пословна пракса изискује непрестано прилагођавање извозника условима све динамичнијег регионалног тржишта ЕАЕС, које постаје све више захтевно и конкурентно и недозвољава било коју врсту импровизације. Извозник мора континуирано да проверава своја виђења о средини са стварним дешавањима, променама у елементима и факторима средине. Потребна је стварна, екстерна тржишна оријентација предузећа и формулисање проактивних стратегија. За успех на регионалном тржишту, између осталог, неопходно је добро познавање потрошача у конкретној земљи (уз конкуренцију, опште економске, социјалне и политичке прилике, демографска кретања) односно појаве које утичу на тржишна кретања. Овладавањем тржишта од стране привредних субјеката, у савременим условима привређивања и конкурентности, представља неопходност и подразумева систематско праћење промена и односа на том тржишту и фактора који на њих утичу, као и креативно усклађивање сопственог развоја са тим променама и односима. Међутим, праћење тих промена и односа на тржишту и окружењу у целини, постаје немогуће без познавања и разумевања потрошача, као фактора

²²⁹ Јовић, М., 1997, *Међународни маркетинг*, Институт економских наука, Београд, стр.59.

који утичу на њихово понашање. Основна карактеристика извозног маркетинг концепта је флексибилност, иновативност и конзистентност у практичном спровођењу кључних принципа маркетинга – стварање вредности за потрошаче, остваривање конкурентске (или посебне) предности и усмеравање, односно фокусирање циљева, ресурса и напора конкретног предузећа. Обављање укупне привредне активности српских субјеката на тржишту земаља ЕАЕС могло би се систематизовати у три основне области²³⁰:

- спољнотрговински промет у ужем смислу,
- пружање услуга у спољнотрговинском промету,
- дугорочни облици економске сарадње на иностраним тржиштима.

Стратегија пословне сарадње српских привредних субјеката са предузећима из земаља ЕАЕС могла би да обухвата широк спектар изузетно значајних послова који се обављају са земљама те регионалне интеграције, као што су, на пример:

- 1) дугорочна производна кооперација у производњи агроиндустријског сектора;
- 2) трансфер технологија – прибављање и уступање заштићених права индустријске својине (патенти, модели, узорци, робни и услужни жигови и др.) као и права на знање и искуство (know - how);
- 3) остали облици спољнотрговинског промета:
 - лизинг аранжмани (финансијски и оперативни) и лон послови,
 - Бартер послови (компензације),
 - триангулације,
 - међународни сајамски компензациони послови и слично;
- 4) заједничка улагања (joint venture);
- 5) заједнички наступ домаћих предузећа и предузећа ЕАЕС на трећим тржиштима.

Мотиви за коришћење виших облика пословне сарадње, привредних субјеката су вишеструки, а остварује се интернационализацијом екстерних ефеката када инфраструктурни послови поспешују одвијање других послова у оквиру истог или других облика пословне сарадње. Додатни мотиви за примену виших облика пословне сарадње са земљама регионалне интеграције ЕАЕС су:

²³⁰ Петровић, П., 2019, Економска сарадња Србије са земљама ЕАЕС, Зборник радова: „Енергетска безбедност и енергетска дипломатија Републике Србије“, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр.56-61.

- дугорочност послова,
- могућност обезбеђења од ризика (ризик промене девизног курса, каматне стопе и робних цена) и
- могућност плодноснијег коришћења уз већу сопствену контролу, сопствених знања, технологије и искуства.

Значај дугорочне пословне економске сарадње с партнерима из ЕАЕС земаља треба да представљају стратешки развојни циљ српске привреде, поготово што је она још увек, у фази развоја или средње развијена регионална привреда. Стога је неопходна и одговарајућа, смишљена стратегија развоја виших облика сарадње и то како са микро тако и са макро економског и развојног аспекта. Стратегија треба да буде тако креирана да буде усклађена, у највећој могућој мери, са стратегијом развоја економских односа са иностранством и стратегијом технолошког развоја. Степен развоја српске привреде, сматра се, у сразмери је и у пропорционалном односу са нивоом развоја, односно достигнутим степеном развоја кооперационих облика економске сарадње са регионалним и светским окружењем²³¹. У развојном смислу земље ЕАЕС не жели бити „колонија“ осталог развијеног света, те се стога у њој убрзавају процеси односно напори, технолошки и организациони, за стварање јединственог економског простора, политички напори (стварање веће наднационалне области на подручју економије финансија, банкарства, итд.) јер Савез не жели само либерализовати своје унутрашње тржиште него освајати и светско тржиште. Јединствено домаће тржиште ЕАЕС, води највећем степену економске интеграције (изузев стварања заједничке државе), те подразумева слободно тржиште роба и услуга слободно кретање људи и капитала, као и одговарајући правни облик. Оријентација на међународна тржишта, што укључује и ово регионално, је неминовност јер интернационализација пословних активности српских предузећа је безусловна у циљу успешног пословања. Стога она морају имати снажан маркетинг јер маркетинг и интернационализација нису само повезани него и међузависни. У глобалном маркетинг менаџменту предузеће спроводи следеће принципе:

- остваривање конкурентске предности,
- остваривање посебне предности,
- усмеравање циљева, ресурса и напора.

Са аспекта извоза аграра и агроиндустријских производа неопходни су тзв. виши облици економске сарадње јер српски аграрно – индустријски сектор претежно извози јефтине сировине.

²³¹ Петровић, П., 2019, Србија и нови друштвено-економски систем, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр.95.

Познато је да годинама најмање гринфилд инвестиција се односи на прерађивачку индустрију, те је неопходно да Република Србија престане да се оријентише само на продају јефтиног репроматеријала иностраним купцима²³². Неопходна је подршка прерађивачкој индустрији у агробизнису, у виду финансија односно инвестиција, ИТ решења, као и решења насталих услед климатских промена. Треба имати у виду да пољопривреда односно комплексни агробизнис није само оно што се произведи на њиви већ и логистика, прерада и извоз и све треба да се посматра међузависно.

6.3. Сарадња са ЕАЕС на нивоу пословних субјеката

ЕАЕС савез нуди нови оквир за успешно функционисање српских предузећа. Савремени услови привређивања су такви да се од предузећа, као организације људи и средстава, захтева широко отворен стратегијски прозор у простор и време, како би благовремено препознавало тенденције у факторима који опредељују обим и структуру тражње, као и услове за набавку појединих ресурса из земаља овог економског простора односно интеграције. Све је више регионалних интеграција у којима већи број земаља ствара јединствено тржиште. Оријентација Републике Србије на изграђивање отворене тржишне економије, на основама подстицаја улоге и места предузећа као носиоца међународних пословних активности, у наредном периоду се намеће као императив. Међународна трговина више није макроекономски феномен, те у том смислу, на нивоу предузећа, јасније опредељивање за прихватање маркетинг филозофије и логике а пре свега концепта и система маркетинга биће кључна одредница и кључни предуслов успешног укључивања у међународне пословне и економске токове. Успешно међународно пословање, односно изграђивање конкурентске предности, налази се у повезаности у маркетинг (који ће интензивирати међународну оријентацију) и на тој основи постизања вишег степена оспособљености предузећа да успешно конкуришу на међународном (глобалном) тржишту. Светски трендови у организацији привреде као и трка за стицање конкурентске предности, афирмише квалитет, а не квантитет раста. Зато се све мање можемо ослонити на чисти интерни или екстерни привредни раст. Глобализација тржишта изазива интернационализацију пословања и глобализацију предузећа²³³. Укључивање у међународне токове могуће је, пре свега, кроз креирање отвореног система националне економије и на тој основи, остваривање

232 Стога је Влада Србије, средином 2019. године, донела одлуку да сваком прерађивачу омогући 50 % повраћаја новца за опрему, јер три четвртине извоза који се оствари, превасходно према земљама ЕУ потиче од сировина које настају у пољопривреди („Политика“, Београд, 02.10. 2019, стр.11.).

233 Петровић, П., 1997, *Маркетинг стратегија и међународно пословање предузећа*, Институт за спољну трговину, Београд, стр.16.

учешћа путем сопствених привредних субјеката који су економски мотивисани за обављање пословних активности на међународном тржишту рада, услуга, технологије и капитала. Република Србија треба да буде у одређеним подручјима иницијатор, а у другима координатор акција сопствених предузећа односно привредних субјеката да би се остварили задовољавајући пословни резултати на тржишту ЕАЕС. Технички прогрес и конкуренција (комбиновани са процесом либерализације) снизили су баријере за међународне токове роба, услуга и фактора производње те је повећан интерес за међународну специјализацију довело до нагле експанзије међународних економских трансакција. Дугорочни послови економске кооперације с иностраним партнерима треба да представљају стратешки развојни циљ како појединачних предузећа тако и привреде у целини (са микро и макро развојног аспекта). Ова стратегија треба, да у највећој могућој мери, буде усклађена са стратегијом развоја економских односа са чланицама Заједнице и стратегијом технолошког развоја. У покушају продора на тржиште Евроазијског привредног простора (директан пласман или преко специјализованог извозника) треба имати у виду да начин тог прилагођавања зависи од расположивих финансијских средстава, али и времена прилагођавања при чему постоји неколико стратегијских приступа²³⁴: (1) пласман преко продаје лиценци; (2) извоз сопствених производа; (3) непосредна продаја из сопствених складишта у иностранству; (4) финализација производа у иностранству или комбинација са монтажним процесом;

У условима глобализације, као и доминирања регионалних интеграција српска предузећа морају бити више међународно (извозно) оријентисано, а да би се направио даљи помак у том правцу неопходно је усмерити их на следећу пословну оријентацију²³⁵ :

- 1) адекватно третирати ЕАЕС тржиште у стратегији раста и развоја предузећа, и то:
 - елиминисати системско (континуирано) подвајање услова пословања на домаћем у односу на инострано тржиште;
 - уважавање економског интереса при дефинисању циљне функције предузећа на ЕАЕС тржишту (наменски извоз, а не вишак производа).
- 2) селективност при дефинисању извозних перспективних производа:
 - смањити степен диверсификованости извозне понуде (купац бира производ);
 - извоз што већег обима оних производа који имају висок степен потражње (у односу на захтеве и стандарде тј. квалитет).
- 3) Успоставити директан контакт са иностраним потрошачима, на циљним тржишним сегментима:

²³⁴ Петровић, П., 2006, *Маркетинг, „Чигоја штампа“*, Београд, стр.25.

²³⁵ Петровић, П., 2007, *Савремена пословна дипломатија, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр.56-64.*

- савремени купац постаје све осетљивији и захтевнији у односу на низ погодности и услуга, уз производ/услугу како пре тако и после куповине.
- 4) селективност при избору тржишта и тржишних сегмената:
- избор најатрактивнијих циљних тржишта (у извозу и увозу елиминисати супститутивну концепцију раста и развоја).
- 5) адекватан однос према конкуренцији:
- прихватање националне лојалности према конкурентима из сопствене земље (елиминисање дефанзивног приступа и подређеног положаја у односу на међународну конкуренцију).
- 6) вишестраност у коришћењу појединих облика међународног пословања:
- превазилажење класичног извоза, повећањем дугорочне производне кооперације (уз компензационе послове, buy-back послове и малогранични промет).
- 7) превазилажење раскорака између потенцијалне и ефективне конкурентности:
- реална процена производно-технолошке и тржишне позиције (у односе на конкуренте предузећа из других земаља);
 - повећање степена оспособљености производње по светским стандардима и захтевима купаца (квалитет, рокови испоруке, функционалност, конкурентност, цене);
 - повећање конкурентности (степен новитета производа, оригиналност, дизајн, амбалажа, препознатљивост, представа о „made in“ и сервисне услуге).
- 8) стимулисање инвентивног и креативног рада:
- побољшати третман и положај научноистраживачког и креативног рада (у циљу прихватање нових идеја и конкретних проналазака).
 - повећати степен новитета уз оригиналност и дизајн;
- 9) елиминисати трговачку и ценовну инфериорност:
- усклађивати нивое цена по светским стандардима (уз политику реалног курса динара и стимулативних мера економске политике);
 - уважавати неценовне факторе конкурентности.
- 10) адекватан однос према промотивним активностима:
- односи с јавношћу, пропаганда, сајмови и изложбе и лична продаја у иностранству треба ускладити обим и структуру промотивних активности.

Српским предузећима, извозно оријентисаним из домена агробизниса, још увек недостаје вештина и свест о нужности диференцирања производа у односу на конкуренцију (паковање, дизајн, стил, облик, обележавање, марка, упутство и слично). Неопходно је да, у

циљу подизања конкурентска предности и успешнијем превазилажењу спољних препрека, при наступу и пословању на тржишту ЕАЕС многа предузећа формирају извозну маркетинг групу (конзорцијум), у смислу заједничког (групног) наступа на том тржишту. Извоз на овакав начин преферирају предузећа средње и мале величине. У међународним трговинским релацијама непрекидан је пораст интра-гранске размене која представља посебан феномен. Економска политика и држава (мерама трговинске политике) то треба да имају стално у виду, јер је то индиректан доказ коришћења олигополске позиције за убирање ренте. Интра-гранска размена се састоји у размени производа исте гране, али различитих карактеристика и спецификација²³⁶. Коначан успех у извозу на тржиште ЕАЕС зависи у великој мери, од самог извозника, од успеха који се остварује у следећем:

- 1) структурног прилагођавања предузећа извозној орјентацији,
- 2) остваривање константног квалитета производа,
- 3) континуиране иновације,
- 4) константној адаптивности.

6.4. Дугорочни облици економске сарадње са ЕАЕС

Сарадња српских привредних субјеката на тржиштима чланица ЕАЕС треба да се заснива на дугорочним аранжманима. Као изузетно сложени и комплексни ови послови се (са становишта ефеката који се њима постижу и услова у којима егзистирају) могу посматрати са различитих аспеката: а) техничко-технолошког, б) инвестиционог, в) спољнотрговинског, г) економског, д) банкарско-финансијског и е) правног.

Добро конципирани дугорочни виши облици пословне сарадње са ЕАЕС, на којима се ангажују читави тимови стручњака различитих струка и профила, омогућавају да се учини све што је могуће да се минимизира изложеност одређеним врстама ризика или да се ти ризици, уз разуман трошак „покрију“. Од курсног и каматног ризика носиоци виших облика пословне сарадње са иностранством могу да се обезбеде коришћењем хеџинга уз примену терминских послова, као и фјучерса и опција на финансијским и девизним тржиштима²³⁷. За део производних утрошака који имају берзанску цену, хеџингом и другим сложенијим пословима, може се смањити, односно „покрити“ ризик промене цена. Виши облици међународне

²³⁶ Петровић, П., 2014, *Међународне финансије у новој архитектури*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр.57.

²³⁷ Беке-Тривунац Јозефина., Крњић Ј., 2015., „*Disclosure of foreign currency risk and corresponding mitigating tools by the metal producing companies' in their annual reports for 2014*“, Гласник за друштвене науке, стр. 19-37.

економске сарадње који би се примењивали на земље ЕАЕС могли би да обухватају следеће моделе сарадње:

1) Заједничка улагања и заједничко прибављање инвестиционих средстава

Ово је облик пословне сарадње међу привредним субјектима различитих земаља који заједничка улагања у заједнички програм третира као акцију равноправних сарадника, без обзира на материјалну (финансијску) снагу партнера, тако да не постоји тежња да се један партнер подреди другом. Напротив, подразумева се заједнички ризик и поделу добити уз елементе заједничког управљања и развојне стратегије удружених партнера. Пословни концепт заједничких улагања има, углавном, две основне појавне форме: а) власничко заједничко улагање и б) уговорно улагање.

Улагања могу бити у различе сврхе:

- 1) у квалитативно или квантитативно повећање производње, тржишта и послова;
- 2) бољом организацијом рада, управљањем и руковођењем предузећем, боље коришћење капацитета, тржишних и пословних фактора и друго;
- 3) у нову производњу и ново тржиште и послове конкретних производа и услуга.

Предности страних улагања могу се огледати у: а) порасту привредног раста и развоја; б) смањењу трошкова производње по јединици производа; в) ефикаснији трансфер технологије; г) повећање квалитета производње; д) порасту трговине и ефикаснијег укључивања у глобалне економске токове; е) побољшању квалитета маркетинга; ђ) пораст запошљавања и з) позитивном ефекту на биланс плаћања.

Ново пословно повезивање са чланицама ЕАЕС, засновано на тржишном и маркетинг оријентисаном принципу, у чијој операционализацији нема елемената самосталног наступа на тржишту, већ се заснивају на постулатима кооперативног односа, има три основне карактеристике:

- дефинисање сарадње на дужи рок (путем уговора, а не статусним променама);
- - интеракцијски однос у међусобним трансферима и стога ширу обухватност у токовима размене (услуга, знања и умећа и вештина);
- компатибилност са традиционалним формама обављања међународних пословних веза (спољнотрговинска размена, међународни аранжмани, бартер итд.).

Пораст значаја страних директних инвестиција запажа се и на простору земаља ЕАЕС а томе је допринело и њихово либералније законодавство у односу на раније периоде, а и потреба за страним капиталом, а не задуживањем на тржишту капитала.

2) Франшизинг као метод међународног пословања, уговорног маркетинга

Франшизингу припада значајно место међу модалитетима уговорне сарадње у међународном пословању, и као облик њене експанзије маркетинг система. Кад се франшизинг примени, одређена је функција дистрибуције на други начин као и начин на који се одређује производ, цена и промоција као компоненте маркетинг система извозног предузећа (пословно-организационог програма на тржишту у виду тзв. франшизинг пакета). Франшизер (давалац) преноси франшизанту (примаоц) сву своју маркетинг имовину везану за конкретан производ односно производњу. По основу франшизинг односа јавља се одговарајући пренос надокнаде или тзв. франшиза, као износ за добијено право и услуге које франшизер чини у текућем пословању. Са становишта преузимања пословних функција и посебно маркетинг функција носиоца франшизинг система (франшизера) и ширине интензитета његовог утицаја на пословање другог учесника (франшизанта) постоје два, основна, типа франшизинга, и то²³⁸:

- франшизинг парцијалног утицаја или вертикални франшизинг, и
- франшизинг комплетног утицаја или комплексни франшизинг.

Комплексни облик укључује хоризонтални и вертикални утицај на пословном плану (информисање, управљање, руковођење, организовање и све инструменте маркетинг микса), те је економска веза интензивнија.

Франшизинг се може успешно примењивати и у земљама ЕАЕС интегративног економског простора, али при томе треба имати у виду да су основне компоненте инфраструктуре за франшизинг: банке, консалтинг фирме, државне институције, адвокати, рачуноводствене фирме, удружења за франшизинг, трговинске коморе, универзитети, међународни даваоци франшизе.

3) Лизинг као дугорочни облик пословне сарадње

Лизинг се посматра као посебан облик финансирања спољнотрговинских пословних трансакција, односно ефикасну пословну конструкцију. У зависности од начина финансирања, као и у односима који настају у току одвијања целе трансакције, разликују се индиректни послови лизинга и директни послови лизинга. Лизинг посао се првенствено односи на финансирање инвестиција и реализује се путем одговарајућег уговора о финансијском лизингу

²³⁸ Јовић, М., 1990, *Међународни маркетинг, Савремена администрација, Београд, стр.215.*

(најчешће опрема или читава постројења) којим се преноси право коришћења за одговарајући период, за који плаћа надокнаду, уобичајено у ратама. Лизинг и даље представља врло погодан начин задовољавања инвестиционе тражње, који с друге стране, произвођачима инвестиционе опреме и других производних добара помаже у решавању проблема ширег пласмана производа (нарочито опреме која брзо застарева). У лизинг пословима учествују бројне организације, као што су: производна, специјализована лизинг предузећа, предузећа за промет некретнина, услужна предузећа у промету (јавна складишта, транспортна предузећа);

4) Лицензни аранжмани у међународним трансферима – „Лиценсинг“

Пренос технологије у свим индустријама, па и у агроиндустрији, може се обављати у веома различитим облицима, а по правилу, имајући у виду технолошку помоћ која је потребна примаоцу, а најчешће се преноси²³⁹:

- запошљавањем стручњака за поједину технологију,
- набавком машинске опреме за технологију,
- различитим уговорима о лиценци,
- технолошким експертизам (у разним фазама примењивања технологије).

Лиценцирање је, у суштини, техника и њом треба да се баве људи који имају добре економско-финансијске основе и који схватају реалност да обе уговорне стране треба да постигну ниво профитабилности. При томе, неопходно је узети у обзир значај лиценцирања као иницијалног знања на више подручја јер правилна куповина иновација (знања) биће одраз укључивања у адекватну међународну поделу рада (интелектуална својина српских предузећа из агробизниса је предмет лиценцирања, заштићена као предмет уговора). Лицензно пословање (као и остале форме међународног кооперативног маркетинга) карактерише неизбежно присуство технолошких садржаја, знања и искуства. Стога, у савременим условима уступање и прибављање таквих садржаја представља за свако предузеће, са међународним пословним аспирацијама, неопходност, тако да активно укључивање у овакве токове треба да буде пракса и у наступу на тржиштима ЕАЕС земаља, без обзира да ли је или није довољно развило своје интерне истраживачко развојне активности унутар система. Уступање и прибављање материјалног права на технологију, односно мотиви за куповину лиценци су различити, а неки модалитети могу бити: а) заједничко улагање капитала, б) обавеза продавца лиценци да изradi погоне за производњу, врши надзор и изградњу, уведе технологију и обучи кадрове; в) улазак у индустријску кооперацију са купцем лиценце у разним видовима; г) да продавац лиценце

²³⁹ Петровић, П., 1997, *Маркетинг стратегија и међународно пословање предузећа*, Институт за спољну трговину, Београд, стр.16.

организује купцу лиценце комерцијалну мрежу у земљи или иностранству; д) да продавац упозна купца са иновацијама, и обезбеђује му техничку документацију; е) да продавац и купац договорно поделе програм производње и пласмана у разним облицима реализације таквог договора; ђ) да заједно наступају у пословним односима са снабдевачима кључних сировина и материјала; з) да формирају заједнички истраживачко-развојни институт или да учествују у заједничком програму; и) да у међусобној пословно-техничкој сарадњи могу обострано или појединачно користити средњорочно или краткорочно комерцијалне кредите, итд..

Међународна размена патентираних и непатентираних иновација путем лиценци одвија се посредно (преко професионалних посредника) и непосредно (непосредна лиценца). Лиценцно повезивање партнера, на међународном плану регулишу се уговорима у којима иностранци власник права својине омогућава домицилном партнеру легалан приступ једном или већем броју технолошких или know-how садржаја на бази надокнаде кроз обештећење које се може јавити у више форми – почев од једнократног укупног плаћања (lump sum) па до процента од продаје, ројалитета, учешћа у имовини (па стога и дохотку) или робама купљеним у специфичном виду, уз попуст, што је случај са контракуповинама или buy-back аранжманима.

5) Инжињеринг као нови облик сарадње

Снажан процес интернационализације пословања и глобализације условио је разне облике повезивања на основама кооперације као што су инжењеринг и консалтинг активности (као претходница инжењеринг послова). Модалитети, који се јављају под појмом инжењеринга, сврставају се у пет основних врста, и то: (1) научно-истраживачки инжењеринг; (2) привредно-процесни инжењеринг; (3) пројектно-извођачки или инвестициони инжењеринг; (4) организационо управљачки инжењеринг, и (5) продајно или пословно-тржишни инжењеринг;

Инжињеринг организације су се специјализовале за обављање делатности координисања и хармонизовања активности учесника различитих специјалности које се јављају у реализацији обимних техничких пројеката. Без обзира у коју врсту инжењеринга се може разврстати један инжењеринг посао, за све инжењеринг послове је заједничко то да инвеститор (наручилац инжењеринг услуга) мора доћи у позицију да распише лицитацију за извођење инжењеринг посла. Уговор са конзорцијумом (састављен од инжењеринг организације, извођача радова, испоручиоца опреме и других учесника) закључује инвеститор. Уговор о конзорцијуму, састављен од инжењеринг организације, испоручиоца опреме и других учесника (конзорцијални аранжмани) закључује инвеститор, а односи се на конкретан посао и његовог носиоца, уз договор којим се избегава терет ризика. У контекст конзорцијалних активности се сврстава и трипаритна индустријска кооперација, али се због регионално дестинираних

партнера чињенице што има економске и пословне импликације, понекад, третира и као специфичан модалитет, јер су у питању три предузећа из различитих земаља, те представља облик пословног повезивања. Ствара се дугорочна заједница интереса у циљу остваривања заједничких предности за све три стране.

б) Дугорочна интегрална производно-тржишна кооперација

Процесом глобализације и регионализације класични облици међународне трговине губе на значају као облици трансфера технологија, па и свих врста роба и услуга, те се трансформишу у комплексне економске односе између земаља. Неразвијено локално тржиште и његова још недовољна куповна моћ не располажу капацитетима потрошње који могу осигурати оптималну запосленост, а недостатак капитала, производног искуства и стручних кадрова за нову производну структуру захтевали су увоз иностране технологије и капитала. У суштини, производно-пословна сарадња се односи на специфичну маркетинг технику пословања где домаћи и инострани партнери улазе кроз уговорни однос у производњу или реализацију неког готовог производа коришћењем извесних домаћих компоненти и технологије, који су настали у другој земљи. Мотиви за укључивање и повезивање са регионалном интеграцијом ЕАЕС по основу ових модалитета су бројни, а најзначајнији су²⁴⁰: (1) бржи излаз на инострана тржишта; (2) нове могућности за спољнотрговинску размену; (3) царинске и административне олакшице; (4) нижи трошкови фактора производње; (5) специјализација; (6) стабилност у развоју економских односа; (7) билансирање трговинског, платног и девизног биланса и др.

Основно обележје ове чвршће, дугорочне сарадње је остваривање сарадње у производњи и испорукама производа и саставних делова али и захтевање за инвестиционим улагањима за изградњу нових капацитета или реконструкцију старих (све до хладњача и складишта), увођење савремене технике и технологије, обучавање кадрова и слично. Обзиром на циљеве, који се желе кооперантским односом постићи, могу се применити следећи облици и смерови у агро-индустрији:

- 1) Производна кооперација између предузећа финалиста и предузећа детаљне фазне технолошке специјализације;
- 2) Производна кооперација у изради комплетних индустријских постројења и сложених производа;
- 3) Производна кооперација на бази коришћења лиценце;
- 4) Производна кооперација ради бољег коришћења капацитета и отклањања „уских грла“;
- 5) Кооперација ради заједничког коришћења производних, услужних и других радних јединица.

²⁴⁰ Петровић, П., 1997, *Маркетинг стратегија и међународно пословање предузећа*, Институт за спољну трговину, Београд, стр.210.

7) *Међународни компензациони послови*

Заједнички назив за све врсте компензационих трансакција, односно везаних послова (у којима извозник прима робу или услуге као делимично или потпуно плаћање за своју испоручену робу или услуге) је контратрговина („countertrade“). Везана трговина обухвата све оне послове у којима се продаја једној земљи (или купцу) везује за куповине од те земље (или купца), мада у неким случајевима продаја или куповина са неком трећом земљом (или купцем или продавцем) могу бити условљени. Комерцијалне компензације су, углавном, једнократне операције, које се обично завршавају у року од три године и укључују размену врло различитих производа који нису органски повезани а у њих су укључени²⁴¹: а) бартер трансакције; б) компензациони послови у ужем смислу; в) контракуповине и г) друге варијанте везане трговине (прекомпензација, паралелна трансакција и контракуповина као део оквирног споразума);

Међународни компензациони послови (трампа или везани послови) могу се одвијати у различитим правним формама и пословним аранжманима, а уобичајена су три основна облика: 1. уговор о размени, 2. правно одвојени уговори и 3. правно везани уговори.

Ова врста пословних аранжмана тражи посебан приступ и калкулисање, те их ни у ком случају не треба третирати нижим обликом спољнотрговинске размене, већ као метод и начин прилагођавања девизној платежно способној тражњи учесника у послу. Међутим, треба имати у виду да су компензациони послови, послови из нужде, те да они стварају основне услове да би спољнотрговински промет могао да се одвија (настају у ситуацији спољне неликвидности земље и укупне привредне равнотеже у земљи) и представља помоћни инструмент превазилажења проблема насталих као последица појединачног и кумулативног дејства неконвертибилности и слабости домаће валуте. Уобичајено се модалитети ове врсте размене усклађују са циљем обезбеђивања енергената, неопходних сировина, репроматеријала и других производа потребних домаћој прерађивачкој индустрији посебно производима намењеним за извоз. Компензациони послови нису типични само за неповољне периоде у трговинској коњунктури и не примењују их само компаније које имају потешкоћа различите природе.²⁴² Крајњи циљ компензационих послова који би се примењивали у сарадњи са чланицама ЕАЕС је унапређивање спољнотрговинске размене односно агроиндустријске производње и у крајњој инстанци привреде у целини.

²⁴¹ Први значајни компензациони посао закључен је 1996 године са Русијом (познат као „гасни аранжман“) оквирне вредности око 200 милиона долара, односила се на набавку гаса, а испорука се односила на одређене количине прехранбених производа, текстила, одеће, обуће и неких других финалних производа.

²⁴² Василева, А., 2018, „Међународни бизнис – савремени облици и глобални изазови“, Центар за стратешке прогнозе, Београд, стр.170

8) Факторинг као модел дугорочне пословне сарадње

Модел факторинга је врло значајан облик савременог финансирања и у унутрашњем и у међународном промету. Представља специфичан облик партнерства тзв. уговорног маркетинга и тај уговор је реализација књиговодствених потраживања од стране банке. У питању су правне продаје потраживања банци од стране привредних субјеката јер продавац потраживања, после остварене продаје нема више никаквих овлашћења у вези продатих потраживања²⁴³. Ту се не ради о преносу потраживања у циљу обезбеђивања одређених кредитних средстава. Основни смисао факторинга је да се, по правилу, малим и средњим привредним организацијама одмах обезбеде потребна готова новчана средства. Остваривање потраживања се, углавном, реализује у релативно дужем временском периоду, а ту је потенцијално увек присутан ризик наплативости, односно ризик да ли ће моћи остваривати појединачно потраживање. Стога се поједине банке посебно специјализују за обављање факторинг посла и оспособљавају се са стручним кадром за реализацију купљених потраживања. Ту се не ради о преносу потраживања у циљу обезбеђивања одређених кредитних средстава. Факторинг обављају специјализоване банке и друге финансијске организације јер су оспособљене за овај облик финансирања извозника, којим се они стимулишу за спољнотрговинске послове. Фактор је централни субјекат у факторинг послу и представља организацију заступања клијента, да у одосу на примљену фактуру (или ише њих) у тачно предвиђеним роковима реализује обавезу да изрши исплату у одређеном проценту или у целости фактуре која је презентована клијентима. С друге стране, коришћењем факторинг механизма клијент је сигуран да ће, уколико његов обим производње, односно пружање услуге, расту финансијски расположиа средства, од стране фактора, такође да расту у директној сразмери. У већини случајева предмет послова факторинга су испоруке које се односе на робу из групације широке потрошње, робе које немају велику јединичну вредност, па стога факторинг и није инструмент који се користи у случајевима инвестиционих или производних добара (за што су погоднији лизинг, инвестициони кредит или други финансијски аранжмани). Овде се ради о посредовању у области обртних средстава односно текућег пословања. Основне привредне функције факторинг посла су²⁴⁴:

- 1) del credere функција или функција осигурања кредита;
- 2) услужна функција или управљачка функција (пружање стручних услуга у погледу остваривања потраживања);
- 3) функција финансирања (обезбеђење готовинског новца).

²⁴³ Термин „факторинг“ потиче од енглеске речи „фактор“ која значи агент, заступник, пословођа, комисионар и слично.

²⁴⁴ Петровић, П., 1997, *Маркетинг стратегија и међународно пословање предузећа*, Институт за спољну трговину, Београд, стр.210.

Факторинг посао представља врло повољан облик пословне интеграције и пословне специјализације неопходнога јестимулисати у мери у којој су заинтересовани спољнотрговински партнери. У развијеним тржишним привредама факторинг посао је посебан банкарски посао, али га могу обављати и специјализоване службе ширих интеграционих целина (мада га најефикасније обављају специјализоване банке или друге финансијске организације). Овај посао представља значајну заштиту од неизвесности на тржишту, а и од негативних последица које много теже погађају мање извознике, а које проузрокују велику ликвидност и нестабилност на тржишту. Потом, повећава се конкурентна способност робе клијената на иностраном тржишту због тога што фактор пружа кредитне услове који су уобичајени на тржишту увозника, прима исплате у домаћој валути, води кореспонденцију на језику партнера. Погодности факторинга су невидљиви у спољнотрговинској размени, односно извозу, управо због чињенице што су ту веома често појаве кашњења у наплатама, кредитни ризици и тзв. безнадежна дуговања. Посредством факторинга повећава се конкурентна способност робе клијената на иностраном тржишту због тога што фактор пружа кредитне услове који су уобичајени на тржишту увозника.

9) Форфетинг – механизам за подстицање извоза

Савремени форфетинг подразумева откупљивање дугорочног потраживања кредита произвођача агроиндустријских производа од стране посебне финансијске организације или банке, а која се специјализовала за обављање ове врсте извозних аранжмана (производи се купују у целини и по унапред одређеној цени)²⁴⁵. Форфетинг спада у сферу комерцијалних трансакција, претежно је то средњорочни посао, будући да је реч о откупу права потраживања са доспећем од 6 до 60 месеци, у циљу подстицања продаје. Разноврсна и изражена понуда српских произвођача – извозника, на тржишту ЕАЕС, допринела је да купци – увозници бирају (представљају) услове и најповољније понуде, у смислу: а) гаранције квалитета, б) динамике рокова испоруке, в) финансијских услова плаћања (чиме се у најбољој мери стимулише извоз).

Куповином хартија од вредности без права регреса на власника (извозника), форфетор преузима све ризике које извозник може имати у вези наплате потраживања по одређеној трансакцији, а који се углавном своди на²⁴⁶:

- политички ризик - обухвата изванредне политичке мере, као и стања - рат, револуција, немири, и др.;
- ризик трансфера (валутни и организациони);
- комерцијални ризик (извршење плаћања о року).

²⁴⁵ Реч форфет има честу примену и у међународним транспортним пословима, а односи се на возарину, трошкове царинења, ускладиштења и сл.

²⁴⁶ Јовић, М., 2009, *Међународни маркетинг, Институт економских наука, Београд, стр.237.*

Форфетинг активностима (повезује све учеснике у послу- изозника, уозника, банка купца и форфетер) баве се велике, угледне и добро познате банке у земљи и иностранству. Неопходно је да они располажу мрежом филијала и коресподентских односа са банкама у другим земама. Посебно су за то специјализоване јединице или службе, у оквиру банака које обављају форфетинг активности. С друге стране, форфетинг организације који послују као сдамостални привредни субјекти, раде угланом у властито име, а само у пословима у којима се ради о већим износима у име конзорцијума, али и делимично за сопствени рачун. Механизам форфетинга пружа могућности да изозни кредит који је одобрен приликом закључивања купопродајног уговора између произвођача – извозника и купца – увозника, рефинансира форфетинг организација односно банка. Исплатом противвредности потраживања произвођачу – извознику нови поверилац форфетинг организација, односно банка, стиче право на наплату потраживања од купца- увозника у облику ануитета којима се отплаћује главница кредита и камате. Интерес за коришћење форфетинг механизма своди се на такмичење међу банкама и специјализованим форфетинг организацијама, јер их тера на веома агресиван маркетинг на домаћем и посебно међународном тржишту. Земље које практикују форфетинг инструменте за унапређење спољнотрговинске размене настоје да контролишу наплате дуговних потраживања како обим не би могао битно да утиче на промене кредитно-монетарне политике и робно-новчаних односа у целини. У том смислу многе земље настоје да утврђују укупне квоте и „плафоне“ форфетинг потраживања за сваку земљу која се појединачно јавља као корисник ових кредита. Дакле, форфетинг је технички посматрано, посебан правни посао (уговор о форфетингу или форфетирању) који се састоји у купопродаји дугорочних спољнотрговинских потраживања, при чему извозник продаје банци или неком другом специјализованом финансијском институту, своје спољнотрговинско (дугорочни посао) потраживање, које није оптерећено могућношћу регресивних захтева трећих лица према купцу потраживања, а које је обезбеђено неким од уговорних средстава обезбеђења, чиме се стимулише извоз на посебан начин, а ризик се своди на најмању могућу меру.

10) Консалтинг – облик дугорочне сарадње у међународним послоима

Консалтинг представља креативну и професионално финансирану делатност, у којој концептуралне, методолошке, етичке и друге перформансе при пружању професионалних услуга, а у циљу повећања ефикасности и ефективности спољнотрговинског пословања. Ширењем подручја менаџмент активности настаје консалтинг индустрија. Главна оруђа у рукама давалаца консултантских услуга представља репутација и солидни односи са значајним изозним клијентима. Основни критеријуми за избор консултанта су²⁴⁷: а) професионални

²⁴⁷ Петровић, П., 1997, *Маркетинг стратегија и међународно пословање предузећа*, Институт за спољну

интегритет (неопходан услов за избор), б) професионална компетентност (образовање, искуство, референце, радови), в) ранија веза и искуства с консултантом, г) пројектни задатак; д) способност да се пружи услуга, е) могућност мобилисања додатних ресурса и ђ) углед или имиџ консултанта.

Консултанци у области менаџмента, али и у другим областима су веома активни у маркетингу својих услуга и у маркетинг улажу све више труда и средстава. Маркетинг доноси сазнање о водећим актерима на консултанској сцени и пружа информацију о томе шта се дешава у менаџменту уопште и консалтингу специфично. У том смислу делује индиректни и директни маркетинг. Индиректни маркетинг није усмерен на одређеног клијента већ на ширу пословну заједницу која укључује постојеће и потенцијалне клијенте. Консултанци користе многа средства, укучујући рекламе, састанке, конференције, јавне наступе, књиге, чланке, проспекте и водиче, билтене, истраживачки пројекти и друго. Консалтинг треба, пре свега, третирати као метод унапређивања пословне праксе за наступ на тржиштима чланица ЕАЕС, поготово са растом тржишта и обима тржишних активности односно применом нових информационих технологија. Обухватност, интезитет, динамика и структура у успостављању консултантинског сервиса променљиви су од предузећа до предузећа, од ситуације до ситуације, мада као и свака форма сарадње два или више партнера, захтева да буде јасно дефинисана и формулисана. То је уједно и залога ефикасности, калитета, успеха и сврсисходности оваког подухвата.

6.5. Значај сарадње Републике Србије са ЕАЕС са аспекта глобалних промена

Почетком двадесет првог века на глобалном нивоу и у светској природи десиле су се велике промене у политичкој и гео-економској сфери али и на нивоу регионалних интеграција. Посредством ових аспеката десиле су се четири велике промене у сетској економији:

- 1) структурна размена – промена моћи и места (мултиполаризација);
- 2) организаија међународних економских веза (бреме прошлости и нове институције);
- 3) моћ држава и снага тржишта (стална интеграција међународних тржишта и промењљива стратегија међународних корпорација, „одлив мозгова“ из земаља у развоју);
- 4) велике промене и трансформација светске политике.

Дошло је до велике међузависности светске привреде под утицајем развоја производних снага, комуникација, транспортних средстава и конкуренције, односно до прожимања привреда. Глобализацију пословних активности условили су, између осталог, следећи фактор: 1. револуционарне промене у техници и технологији, посебно у микроелектроници, електронској техници и информационој и телекомуникационој технолог; 2. нагли развој транснационалних компанија; 3. хомогенизација потрошача – сопствену сатисфакцију глобални потрошач ставља испред националног идентитета.

Спољнотрговинска размена, односно међународни токови роба и услуга повезани су са кретањима на финансијским тржиштима и тржиштима капитала. Сем међусобно испреплетаних утицаја, финансијска тржишта брзо су се развила, посебно са становишта настанка нових финансијских инструмената и обима финансијских трансакција. Економска улога државе, у реформи привредног система је одлучујућа и поред настојања да се што пре имплементира тржишна логика и либерална економска доктрина.

Међутим, у пракси не долази до спровођења реформи, у пуној мери и капацитету као ни спровођење спољнотрговинских споразума, односно њихово коришћење у оним могућностима и погодностима које су њима понуђене. Напроти, често долази до потпуне пасивације управљачких пословних структура. То за последицу има велики пад производње код извесног броја пословних субјеката, а има и негативног одраза на успоравање укупних економских активности. С друге стране, инсистирање на прекомерном уплитању државе у економски живот ствара атмосферу инерције, инертним понашањем и неодговорност за резултате привређивања, уз стално очекивања да ће све проблеме у привређивању и спољнотрговинској размени да решавају државни органи. Мада су везе између трговине, финансијског система и природног раста доста сложене, емпиријска истраживања потврђују њихову блиску везу. Важан начин путем кога се реализују ниже баријере на тргоину и приступ регионалним и светским тржиштима увећавају доходак, кроз унапређење производне активности, повећање конкуренције, симултане домаће и стране инвестиције, олакшице у коришћењу обима производње, као и трансмисија технологије и најсавременије технике. При томе треба имати у виду да на међународном тржишту не конкуришу државе већ предузећа, те је квалитет менаџера у њима битна претпоставка за остваривање конкурентске предности у одређеној грани. Менаџмент мора бити дугорочно а не краткорочно оријентисан да агентира иновацију производа, процеса и маркетинг метода, да се спрема на прихватање подношљивог ризика и да је спреман на пословну сарадњу са предузећима из других земаља. У гранама које имају глобални карактер, конкурентска предност ће све више зависити од способности менаџмента, а не као што је до сада био случај од рада и

капитала као и од расположивости природних фактора²⁴⁸. Сва предузећа у спољнотрговинској размени односно међународној економији, суочавају се са неком врстом ограничења. Иновативно оријентисан менаџмент ће тражити и налазити нове технологије, уочавати потребе за неким производима и услугама, сагледавати могућности за новим изворима и институтима производње и сл. Степен иновативности, у великој мери, зависи од конкурентности привреде. Заштићене гране и предузећа, од иностране конкуренције, немају склоности ка иновацијама. Конкурентност, на међународном плану, Портер сагледава у четири групе фактора²⁴⁹:

- 1) фактор услова (квалификована радна снага или инфраструктура),
- 2) потражња (ниво и природа домаће тражње),
- 3) сродне и пратеће индустријске гране,
- 4) стратегије, структура и супарништво предузећа.

Пракса изозника на тржиште ЕАЕС је показала да, у односу на деловање неопходних фактора, као што су: непостојање екстерних извора финансирања, пре свега кредита банака, бирократизованих државних служби задужених за спољнотрговинско пословање и његову контролу, слабу инфраструктуру и друге тешкоће, мала па и породична предузећа, изозно оријентисана, показала су завидну виталност. Стога, дугорочна оријентација српских извозника мора бити продукција и извоз калитетних производа. Међутим, да би се неопходна извозна стратегија заснивала на развоју мањих приватних предузећа неопходно је испунити неколико предуслова који се односе на повољније макроекономско окружење:

- 1) одржавање релативно ниске стопе инфлације,
- 2) ефикасан (стимулативни) порески систем,
- 3) ефикасност администрације и законске регулативе и
- 4) правна сигурност.

Битан елемент изозне стратегије је развој приватног предузетништва не само у агрокомплексу него у свим комплементарним привредним гранама, односно даље активности на реструктурирање целокупне привреде. Добра привредна структура неке земље је она која је највише у складу са захтевима и токовима светског тржишта. Земље које су се највише и најбрже интегрисале у светско тржиште су оне које имају најбржи природни развој, најбржи

²⁴⁸ Милисављевић, М., Тодоровић, Ј., 2005, *Маркетинг стратегија*, Економски факултет, Београд, стр.315.

²⁴⁹ Портер, М., 1995, *Конкурентска предност земаља*, Преглед, САД, бр.254/1995, стр.23.

раст друштвеног бруто производа и националног дохотка које су се најише приближиле жељеној економији благостања.

Закључак

ГХ – Доказивање неопходности унапређења и интензивирања спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са земљама ЕАЕС, прихвата се.

У оквиру анализираног десетогодишњег периода просечан извоз агроиндустријских производа Републике Србије у земље ЕАЕС износио је 203.59 милиона USD, док је просечан увоз био 49.00 милиона USD. При томе је највећи део (готова сва) спољнотрговинске размене агроиндустријских производа остварена са Руском Федерацијом.

Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије и Руске Федерације поредећи износе нето извоза из 2017. и 2008. године реално је повећана више од шест пута. Доказано је унапређење сарадње са Руском Федерацијом на пољу агроиндустријских производа у посматраном десетогодишњем периоду. У посматраној десетогодишњој динамици повећан је обим размене агроиндустријских производа са Руском Федерацијом, захваљујући расту и увоза и извоза. Вредност извоза се реално повећала за више од пет пута (тачније 5.52 пута), док је вредност увоза реално порасла за више од три пута (тачније 3.66 пута). Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је већа од вредности увезених агроиндустријских производа из Руске Федерације. Постојање спољнотрговинског суфицита агроиндустријских производа представља дугорочну карактеристику српске привреде. Република Србија је у посматраном периоду извезла агроиндустријских производа у Руску Федерацију у просечној вредности од 194.06 милиона USD (просек посматраног десетогодишњег периода у текућим ценама), док је вредност увоза агроиндустријских производа из Руске Федерације, у текућим ценама, износи 43.52 милиона USD. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Руском Федерацијом указује да је у свим годинама анализираног периода Република Србија остварила суфицит. Анализа спољнотрговинске размене по СМТК одсецима указује да је Република Србија остварила позитиван спољнотрговински биланс у већини СМТК одсека. Анализом покривености увоза агроиндустријских производа извозом, у посматраној десетогодишњој периодици, Република Србија је остварила значајне резултате. Може се закључити да Република Србија у спољнотрговинском промету агроиндустријских производа са Руском Федерацијом остварује вешеструку покривеност увоза извозом. Просечна покривеност увоза извозом, за цео посматрани период, износи 447.46%. Најмањи степен покривености у посматраном периоду забележен је 2011. године и износио је 310.73%. Док је највећа вредност овог показатеља

забележена 2015. године и износила је 583.06%. Сектор агроиндустријских производа заузима значајну позицију у структури укупног извоза Републике Србије на тржиште Руске Федерације. Остварује се висок ниво покривености увоза извозом и постоји тенденција повећања нето извоза у будућности. Пласман српских агроиндустријских производа у Руску Федерацију из разлога врло повољног и јединственог трговинског споразума који обезбеђује бесцарински извоз на тржиште од око 140 милиона становника карактерише стартна конкурентна, ценовна предност у односу на производе других земаља који се увозе на тржиште Руске Федерације. Остварени пораст извоза представља последицу унапређења сарадње са Руском Федерацијом као и коришћење позиције у којој је Руска Федерација увела санкције неким земљама које су биле водећи извозници у Руску Федерацију. Када се говори о значају резултата српског извоза агроиндустријских производа у Руску Федерацију свакако треба узети у обзир и фактор удаљености од преко 2000 километара, који и поред високих транспортних трошкова, који у великој мери утичу на финалну цену производа, не ограничава тражњу. Узимајући у обзир чињеницу да се ове године навршава 181. година од успостабљања економских односа са Руском Федерацијом, што говори о заиста дугој традицији дипломатских односа са овом земљом, ипак се чини да та позиција није у довољној мери искоришћена као и да извозни потенцијали нису ни из далека исцрпљени.

Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Белорусије поредећи износе нето извоза из 2017. и 2008. године већа је скоро тринаест пута (прецизније 12.94 пута). Доказано је унапређење сарадње са Републиком Белорусијом на пољу агроиндустријских производа у посматраном десетогодишњем периоду. У посматраној десетогодишњој динамици повећан је обим размене агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом, захваљујући расту и увоза и извоза. Вредност извоза се повећала готово за четрнаест пута (тачније 13.83 пута), док је вредност увоза порасла за двадесет пута (прецизније 20.11 пута). Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је већа од вредности увезених агроиндустријских производа из Републике Белорусије. Постојање спољнотрговинског суфицита агроиндустријских производа представља дугорочну карактеристику српске привреде. Република Србија је у посматраном периоду извезла агроиндустријских производа у Републику Белорусију у просечној вредности од 6.34 милиона USD (просек посматраног десетогодишњег периода), док је просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Републике Белорусије у посматраном десетогодишњем периоду, у текућим ценама, износи 0.71 милиона USD. У анализираном периоду Република Србија је остваривала константан раст спољнотрговинског суфицита у размени агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом. Просек

нето извоза за периода од 2008. до 2017. године показује да је Република Србија у размени агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом остварила суфицит од 5.89 милиона USD. Анализа спољнотрговинске размене по СМТК одсечима указује да је Република Србија остварила позитиван спољнотрговински биланс у већини СМТК одсека. Може се закључити да Република Србија у спољнотрговинском промету агроиндустријских производа са Републиком Белорусијом остварује вешструку покривеност увоза извозом. Просечна покривеност увоза извозом, за цео посматрани период, износи 905.41%. Резултати извоза за десетогодишњи период који је предмет анализе указују на реалан раст извоза српских агроиндустријских производа на тржиште Републике Белорусије. Остварени пораст извоза представља последицу унапређења сарадње са Републиком Белорусијом. Резултати анализе показали су да се остварује висок ниво покривености увоза извозом и постоји тенденција повећања нето извоза у будућности.

Република Србија је у посматраном периоду извезла агроиндустријских производа у Републику Казахстан у просечној вредности од 0.56 милиона USD, док је просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Републике Казахстан у посматраном седмогодишњем периоду (увоз се остваривао у периоду 2011.-2017. године), у текућим ценама, износи 0.04 милиона USD. Поредивши вредност спољнотрговинске размене остварене у периоду 2012.-2014. године са вредношћу извоза из 2008. године, може се константовати да је спољнотрговинска размена повећана у распону 1-1.5 пута. У овом трогодишњем периоду (2012.-2014. година) евидентно је интензивирање сарадње са Републиком Казахстан на пољу размене агроиндустријских производа. Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је већа од вредности увезених агроиндустријских производа из Републике Казахстан, изузетак је 2017. година где је вредност увоза већа од вредности извоза. Постојање спољнотрговинског суфицита агроиндустријских производа представља дугорочну карактеристику српске привреде. У анализираном периоду Република Србија је остваривала константан раст спољнотрговинског суфицита у размени агроиндустријских производа са Републиком Казахстан, при чему је најнижи суфицит забележен у периоду 2008. - 2010. година, када је постојао само извоз. Просек нето извоза за периода од 2008. до 2017. године показује да је Република Србија у размени агроиндустријских производа са Казахстаном остварила суфицит, у сталним ценама, од 0.54 милиона USD. Анализа спољнотрговинске размене по СМТК одсечима указује да је Србија остварила позитиван спољнотрговински биланс у већини СМТК одсека. Анализом покривености увоза агроиндустријских производа извозом, у посматраној десетогодишњој периодици, Република Србија је остварила значајне резултате. Може се закључити да Република Србија у спољнотрговинском промету агроиндустријских производа са Републиком Казахстан остварује вишеструку покривеност увоза извозом.

Просечна покривеност увоза извозом, за цео посматрани период, износи 1325.46%. Емпиријским истраживањем је доказано интензивирање сарадње у области размене агроиндустријских производа. Међутим, спољнотрговински однос ове две земље карактерише поред скромног обима размене агроиндустријских производа, дисконтинуитет у пласману производа и врло уска структура производа у међусобној размени.

Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије и Киргиске Републике у свим годинама посматраног десетогодишњег периода, остварила је спољнотрговински дефицит, уз изузетак последње две године када је остварен суфицит. Поређећи вредност спољнотрговинске размене остварене у периоду 2012. - 2014. године са вредношћу из 2008. године, може се константовати да је спољнотрговинска размена повећана у распону од 1 до 1.71 пут. У овом трогодишњем периоду (2012.-2014. година) евидентно је интензивирање сарадње са Киргијском Републиком на пољу размене агроиндустријских производа. Вредност агроиндустријских производа које Република Србија извози континуирано је мања од вредности увезених агроиндустријских производа из Киргијске Републике, изузетак су 2016. и 2017. година где је вредност извоза, пре свега због повећања извоза дванаестог СМТК одсека, већа од вредности увоза. Република Србија је у посматраном периоду извезла агроиндустријских производа у Киргијску Републику у просечној вредности од 2.34 милиона USD (просек посматраног десетогодишњег периода), док је просечна вредност увоза агроиндустријских производа из Киргијске Републике), у текућим ценама, износи 4.71 милиона USD. Просек нето извоза за периода од 2008. до 2017. године показује да је Република Србија у размени агроиндустријских производа са Киргијском Републиком остварила дефицит, у сталним ценама, од -2.13 милиона USD. Анализа спољнотрговинске размене по СМТК одсечима указује да је Република Србија остварила негативан спољнотрговински биланс у већини СМТК одсека. Анализом покривености увоза агроиндустријских производа извозом, у посматраној десетогодишњој периодици, Република Србија није остварила значајне резултате. Просечна покривеност увоза извозом, за цео посматрани период, износи 55.50%, што је најмањи степен покривености у односу на све до сад анализиране земље. Спољнотрговински однос ове две земље карактерише врло уска специјализација производа у међусобној размени. Све то указује на неразвијену сарадњу ове две земље по основу размене агроиндустријских производа. У последњим годинама доказано је интензивирање сарадње. Закључци последње посете делегације Киргијске Републике Републици Србије, 2017. године, су даљи развој економских односа, а осим тога утврђене су и области са највећим могућностима за сарадњу, попут пољопривреде, прехранбене индустрије као и енергетике.

Просечан извоз агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Јерменију у посматраном периоду (2008.-2017. година) износио је, у сталним ценама, 0.3250 милиона USD. Раст извоза остварен уз релативно ниску стопу промене од 12.52%, говори у прилог повећаног пласмана српских агроиндустријских производа на тржиште Републике Јерменије. Јак просечан коефицијент варијације у износу од 120.70% последица је осцилација у номиналној вредности извоза. У првим годинама анализираних периода оставрени ниво извоза је био изузетно ниског нивоа, тако да је повећање номиналних износа у последњим годинама посматраног периода, значио изузетно високе варијације у нивоу вредности извоза. Анализа структуре извезених агроиндустријских производа указује на хомогеност производа који се извозе. Анализа спољнотрговинске размене Републике Србије и Републике Јерменије могла је да се уради само за извоз агроиндустријских производа, с обзиром да увоз агроиндустријских производа из ове земље Закавказја не постоји. Анализа извоза агроиндустријских производа осликава недовољно развијене односе спољнотрговинске размене ове две земље, иако на обе стране постоји интересовање да се ти односи унапреде, што су у пар наврата изјављивали високи представници обе земље. Билатерални трговински односи Републике Србије са Републиком Јерменијом и Киргијском Републиком се разликују у односу на претходно анализирани трговинске односе Републике Србије са Руском Федерацијом, Републиком Белорусијом и Републиком Казахстан. Како су ово најмлађе чланице ЕАЕС, са њима још увек није потписан споразум о слободној спољнотрговинској размени, тако да не изненађује скромна спољнотрговинска размена агроиндустријских производа са овим земљама. Анализа је показала да не постоје стратешки агроиндустријски производи (СМТК одсеци) у којима би Република Србија имала конкурентску предност у наступу на овим тржиштима. Код оних земаља код којих пак можемо да издвојимо стратешке производе испоставило се да је за повећање обима размене потребно унапредити домаћу производњу и то у складу са важећим међународним стандардима и прописима. Иако привреде земаља Закавказја нису посебно развијене, постоји могућност да се у перспективи економска сарадња Републике Србије са њима унапреди на обострану корист.

X1 – Констатовање да ови облици сарадње са земљама ЕАЕС не утичу на процесе и активности приступања Републике Србије ЕУ, прихвата се.

Неоспорно је да је годинама Европска унија (поготово Немачка и Италија) најзначајнији спољнотрговински односно економски партнер Републике Србије, поред прилива страних директних инвестиција, кредита, дознака (и донација) које доминантно долазе из ове снажне регионалне интеграције. Европска унија је, несумњиво, кључни стратешки партнер

Републике Србије због огромног глобалног економског, технолошког и политичког значаја, али и референтна тачка за Републику Србију имајући у виду да је модернизација српског друштва практично неодвојива од европских интеграција, односно пуноправног чланства. У овом периоду, након две деценије двадесет првог века, после ЕУ, најважнији економски партнер Србије је Централноевропски споразум о слободној трговини (ЦЕФТА). Заједничко тржиште економски сличних земаља може да послужи као полигон за тестирање спремности да се уђе у отворену тржишну утакмицу која влада на тржишту ЕУ. Мада, теоретски, субрегионални аранжмани као што су на пример ЦЕФТА, Споразум о слободној трговини са Евроазијским савезом, Турском, предстојећи улазак у Сетску тргоинску организацију имају комплементарну улогу у процесу општеевропског повезивања, позиција из српске перспективе изгледа мало другачије. Балансирајући између два различита геополитичка концепта, односно евроатлантизма и евроазијства, Република Србија покушава да одржи неутралну позицију у погледу институционалних обавеза, интеграционих аранжмана и спољнотрговинских односа. Процес придруживања СТО захтева што отворенију, либерализовану, транспарентну и предвидљиву трговинску политику за сваку земљу чланицу. Таква политика, сматра се, умногоме је трасирала пут и према ЕАЕС као значајној регионалној интеграцији. Чланство Републике Србије у СТО је неопходан услов за преговоре које Република Србија води за приступање Европској унији. Кључно Поглавље 30 и његово затварање је условљено приступањем земље у СТО а датум приступања отежава припрему планова за испуњевање европских стандарда у преговорима са ЕУ. Осим овог поглавља, чињеница да нису завршени преговори за приступање СТО отежава и припрему преговарачких позиција у којима се дефинишу рокови и начини прилагођавања са ЕУ у Поглављу 29 о царинској унији, јер чланство у СТО и ЕУ, али и у ЕАЕС утиче на српске царине, као и Поглавље 11 о пољопривреди и руралном развоју и Поглавље 12 о безбедности хране, ветеринарској и фитосанитарној политици. Утолико је и приступање за Републику Србију предстаља веома важно питање и у великој мери утиче на садржину и брзину одвијања процеса са Европском унијом и последнично са Евроазијском економском унијом. Наиме, процеси су готово идентични: држава чланица СТО мора смањити своје царине, елиминисати или смањити извозне субвенције и нецаринска ограничења, ограничити или смањити своје пољопривредне субвенције и отворити сектор услуга. За узрат, она добија третман најповлашћеније нације, национални третман, ниске царине и отворене секторе услуга које остале чланице СТО већ имају. Највећи део светске трговине одвија се у оквиру чланица СТО и веома је незахвално остати ван тог процеса и обављати трговину под неповољним условима. Република Србија негује дуги низ година политичку и економску сарадњу која се све више шири и продубљује на све сфере привредне сарадње. То има одраза и на настојање

Републике Србије да унапређује економску сарадњу сагледавајући не само место и улогу у ЕУ и ЕАЕС него и гледајући у којој су мери ове регионалне интеграције међузвисне, односно колико утичу једна на другу и колико то има ефекта по интегрални развој привреде. Неоспорно је да потписани билатерални и мултилатерални споразуми доприносе све већој укључености Републике Србије у међународне трговинске оквире. Неопходно је узети у обзир могуће међусобне односе европске и евроазијске интеграције за Републику Србију, што такође захтева координација ових процеса између ЕУ, ЕАЕС и Републике Србије. Приоритети Републике Србије не треба да буду ни европске ни евроазијске уније, већ национални интерес. Како се која од њих уклапа у српске виталне националне интересе, такав и српски однос према њима треба да буде. Једна од најзначајнијих тенденција у развоју савременог света јесте и раст интеграционих привредних процеса и успостављање великог броја трговинских блокова универзалног и регионалног карактера. Успостављањем чвршћих економских веза са ЕАЕС, чему би свакако допринео и споразум у зони слободне трговине, Република Србија би створила додатни маневарски простор за бржи развој домаће економије, чији се будући раст мора првенствено базирати на извозу. Ипак, било какво заокруживање евроазијских интеграција неће бити могуће без ЕУ, која за сада не учествује у процесу стварања јединственог евроазијског простора. У светлу актуелне ситуације, вреди се фокусирати на идеју да је Република Србија добила шансу да формира независнију и уравнотеженију економску политику, позицирајући се као „мост“ између ЕУ и ЕАЕС, с обзиром на реалне перспективе за интеграцију у европском правцу у блиској будућности. Међутим, треба имати у виду да са чланством у Европској унији сви уговори који земља има престају да важе, а прихватају се уговори о слободној трговини које има ЕУ са трећим земљама.

X2 - Доказивање да ли подизање обима и квалитета размене из ове делатности може ублажити и нивелисати ниво спољнотрговинске размене и других делатности, пре свега енергената, прихвата се.

Спољнотрговинска размена са ЕАЕС своди се углавном на трговину са Руском Федерацијом. Просек посматраног десетогодишњег периода показује да 92% укупног српског извоза у ЕАЕС чини извоз у Руску Федерацију, а 88% укупног увоза из ЕАЕС чини увоз из Руске Федерације. Руска Федерација се налази на четвртном месту трговинских партнера Републике Србије, обзиром да чини нешто мало више од 6% укупног српског извоза, а учествује са нешто више од 11% у нашем увозу. Када се у анализу додају и остале земље чланице ЕАЕС рачуница се много не мења. У посматраном десетогодишњем периоду укупан извоз Републике Србије у преостале четири земље чланице ЕАЕС у просеку износи 66.37 милиона USD, док је вредност

просечног увоза 287.44 милиона USD. Код увоза доминира увоз гаса из Републике Казакстана и руде и концентрати бакра из Републике Јерменије. Једини суфицит у размени остварен је са Републиком Киргистан и Републиком Јерменијом. Спољнотрговински суфицит са Републиком Киргистан остварен је у периоду 2015.-2017. године. Спољнотрговински суфицит са Републиком Јерменијом остварен је први пут у периоду 2008.-2009. године, а потом у периоду 2012.-2014. године.

Структура укупног извоза Републике Србије у Руску Федерацију по секторима СМТК у посматраном десетогодишњем периоду је прилично хетерогена. Највећи удео у укупном српском извозу (просек посматраног десетогодишњег периода) на тржиште Руске Федерације имају следећи сектори: „6 - Израђени производи сврстани по материјалу“ (27%), „0 - Храна и живе животиње“ (24%), „7 - Машине и транспортни уређаји“ (20%) и „8 - Разни готови производи“ (17%). Воће и сир су, са становишта укупног извоза на тржиште Руске Федерације, најважнији извозни производи. Структуру укупног увоза из Руске Федерације по секторима СМТК прилично хомогена. Учешће трећег сектора СМТК („3 - Минерална горива, мазива и сродни производи“) у укупном увозу је највеће и износи 73%. Друго место, са учешћем од 9% у укупном увозу из Руске Федерације, заузимају пети и шести сектори СМТК („5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути“, „6 - Израђени производи сврстани по материјалу“). Извоз Републике Србије у Руску Федерацију своди се углавном на агроиндустријске производе, док се увоз базира на енергентима. Чињеница је да је обим увоза енергената из Руске Федерације приближан обиму укупног српског извоза у ову земљу. То је најбитнији разлог за константан спољнотрговински дефицит са Руском Федерацијом. Зато у великој мери односе спољнотрговинске размене између ове две земље одређује управо цена нафте и гаса. Када цене ових енергената падају смањује се вредност нашег увоза и дефицит, а када њихове цене расту повећава се вредност увоза из Руске Федерације. Агроиндустријски сектор је једина грана привреде која остварује континуирани суфицит у извозу на тржиште Руске Федерације. Постојање спољнотрговинског суфицита агроиндустријских производа представља дугорочну карактеристику српске привреде. Имајући све то у виду, главни задатак економске политике Републике Србије у наредном периоду, јесте повећање извоза стратешких агроиндустријских производа, кроз њихово индустријско и ценовно унапређење. Неопходно је искористити компаративне предности примарне пољопривредне производње, производње органске хране, хране I класе и високог квалитета, кроз додатну маркетиншку вредност, јер овакве врсте производа остварују већу тржишну вредност. Веће учешће производа виших фаза индустријске обраде, позитиво би утицало на трансформацију извозне структуре, а самим тим и на вредност извоза. Извозна политика треба да обухвати дугорочну и јасну стратегију

извоза агроиндустријских производа на захтевно тржиште Руске Федерације, као и целог Савеза.. На бази дефинисане стратегије треба развијати прозиводњу стратешких примарних пољопривредних производа и агроиндустријских производа виших степена финализације у циљу стицања значајне конкурентске предности. Побољшање конкурентности роба и услуга српских извозника од највећег је значаја за подстицање спољнотрговинског промета између Републике Србије и ЕАЕС. С тим у вези, маркетинг стратегије које се користе, чији би циљ требало да буде да понуде модерне производе високог квалитета, који испуњавају међународне стандарде, требало би да се усавршавају. Сви извозни производи који уживају успех имају јасну диференцијацију. Ниједан од њих није само роба. Њихова цена је постављена на конкурентан начин, али ниједна се не продаје углавном због цене. Сви успешни извозни производи имају високу „додатну вредност“. Оно што им додаје вредност је знање. Иновације морају постати саставни део политике производа предузећа. Поред тога, српски извозници морају да траже конкурентску предност не у ниским ценама робе и услуга, већ у коришћењу одговарајућих канала продаје и понуде оптималних рокова испоруке, разних сечења, паковања и маркирања и других нетрадиционалних маркетиншких алата.

ХЗ - Анализом унапређивања размене са овом групацијом земаља може повећати ниво робне размене и са трећим земљама које нису чланице ове групације нпр. Кина, Индија и Бразил, прихвата се.

Важност свих видова, регионалних и општих, инеграционих процеса Републике Србије усмерава економску детерминисаност спољне политике Републике Србије. Размена роба и услуга представља најбитнији домен економске сарадње Републике Србије са светом и од пресудне је важности за убрзанији раст бруто домаћег производа (а тиме и очекиване стопе раста привреде и убрзанијег друштвеног развоја и пораста животног стандарда становништва) у наредном периоду. То има одраза и на настојање Републике Србије да унапређује економску сарадњу сагледавајући не само место и улогу у ЕАЕС него и гледајући у којој су мери ове регионалне интеграције међузвисне односно колико утичу једна на другу и колико то има ефекта по интегрални развој привреде. Имајући у виду тренутну геополитичку и економску ситуацију, као однос земаља ЕАЕС са земљама попут Кине, Индије, Бразила, који смо приказали у раду, можемо закључити да ће проширење сарадње Републике Србије са земљама ЕАЕС имати позитивне импликације на однос Републике Србије са земљама које нису чланице ове групације, а имају изузетне спољнотрговинске односе за земљама ЕАЕС. Посебно ако имамо у виду то да се Кина и Русија у домену економског развоја јако допуњују, да је делокруг сарадње доста широк, а постоји снажан потенцијал за успостављање друге

светске валуте чиме би се потиснуо амерички долар као доминантна валута у светским и робним финансијским трансакцијама. Средином 2015. године, Кина и Русија потписале су чак 32 споразума, који су усмерени на продубљивање даље сарадње. Оно што је најзначајније у руско-кинеским споразумима јесте идеја о повезивању два велика пројекта - ЕАЕС, чији је предводник Русија, и Кинеског Економског појаса - „Пута свиле“ у заједнички пројекат. Такође, неке од земаља ЕАЕС су оснивачи БРИКС-а, са којим и Република Србија има потписан билатерални споразум, што такође говори да ће сарадња са земљама ЕАЕС имати позитивне импликације на продубљивање економске сарадње са земљама попут Индије и Бразила. Символизујући комуникацију и сарадњу између Истока и Запада, дух Пута свиле представља историјско и културно наслеђе које деле све земље света. Иницијативе за Економски појас Пута свиле и Поморског пута свиле имају за циљ да промовишу повезаност азијског, европског и афричког континента и помогну да се ускладе и координишу стратегије развоја земаља на маршрутама ова два пута, да се искористи трговински потенцијал региона, промовише улагање и потрошња, креира потражња и могућности за запослење, поспешују сарадњу међу народима и културна размена, као и заједничко учење међу људима релевантних земаља, да им помогне да се разумеју, верују и поштују једни друге и да живе у хармонији, миру и благостању. Појас свиле и Поморски пут пролазе кроз Азију, Европу и Африку повезујући на једном крају економски круг источне Азије који је пун живота са развијеним економским кругом Европе на другом, обухватајући земље са великим потенцијалом за економски развој. Економски појас Пута свиле фокусира се на зближавање Кине, централне Азије, Русије и Европе (Балтичке земље); на повезивање Кине са Персијским заливом и Медитераном кроз централну и западну Азију; и повезивање Кине са југоисточном Азијом, јужном Азијом и Индијским океаном. Поморски пут свиле за XI век осмишљен је тако да се протеже од кинеске обале до Европе кроз Јужнокинеско море и Индијски океан на једној рути, и од кинеске обале кроз Јужнокинеско море до јужног Пацифика на другој. Иако је иницијативе за Појас и Пут свиле предложила Кина, оне представљају заједничко стремљење свих земаља ових подручја. Неопходно је искористити могућности које ове иницијативе нуде, промовишући отварање, комуникација и интеграција међу земљама у већем обиму, по вишим стандардима и на дубљим нивоима, док се истовремено води рачуна о интересима и аспирацијама свих учесника. Активно учешће земаља које нису из азијског региона, нарочито европских земаља, показују да ове земље очекују да покрену сопствени развој кроз учешће у инфраструктурном развоју Азије, као и да учествују у добити. Реализација стратегије Новог пута свиле и иницијативе „Један појас, један пут“, треба да допринесе повезивању у постојеће развојне иницијативе регионалних организација попут Шангајске организације за сарадњу, Евроазијске економске заједнице

(ЕАЕС), Заједнице југоисточних земаља (ASEAN), Организације за азијско-пацифичку сарадњу (АПЕС), Азијско – европског дијалога (ASEM). Спровођење актуелних спољнополитичких, билатералних и мултилатералних приоритета Републике Србије, међу које спада и сарадња са ЕАЕС, подразумева поновно преиспитивање међународног окружења и могућности остварења виталних националних интереса.

Литература

- 1) Аверкиева, С. С. (2010) Модернизација и економическо развие: Институционалне фактори раста општественног благосостояния. Journal of Institutional Studies (Журнал институционалних истрадовањих), 6(3)
- 2) Алма-Атинскују Декларацију, <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=178>
- 3) Albert, O Hiršman (1945) „National Power and the Structure of Foreign Trade“, University of California press, Berkley and Los Angeles
- 4) Базовые документи ЕврАзЭС, <http://www.evrazes.com/docs/base>
- 5) Бази статистичких података Уједињених Нација, <http://unctadstat.unctad.org/wds/Table-Viewer/tableView.aspx>
- 6) Божовић, М. (2013) „Русија“, Нова економска дипломатија – могућности и изазови, СI-VIS Београд
- 7) Беке-Тривунац, Ј., Крпић, Ј. (2015) „Disclosure of foreign currency risk and corresponding mitigating tools by the metal producing companies' in their annual reports for 2014“, Гласник за друштвене науке, br. 7
- 8) Барјактаровић, М. (2013) “Управљање трансакционом изложеношћу ризику девизног курса у међународном пословању – могућности примене у Србији“, Socioeconomica, vol 2., no 1/13
- 9) Батуран, Ј. (2014) „Трговина између Србије и Русије у светлу царинских преференција и међусобних санкција Русије и Западних земаља“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 2/2014
- 10) Бесаровић, В. (2000): Интелектуална својина, индустријска својина и ауторско право, Чигоја штампа, Београд
- 11) Видас-Бубања, М. (1998): Методе и детерминанте страних директних инвестиција, Институт економских наука, Београд
- 12) Василева, А. (2018): Међународни бизнис – савремени облици и глобални изазови, Центар за стратешке прогнозе, Београд
- 13) Винокуров, Е. Ю., Коршунов, Д.А., МВА, Перебоев, В.С., Цукарев, Т.В. (2017): Евразийский экономический союз, Евразийский банк развития
- 14) Вартанова, М.Л. (2018) „Резултати интеграции Евразийского экономического союза в области АПК: проблемы и перспективы развития“, Russian Journal of Entrepreneurship, Том 19, Номер 7
- 15) Вступил в силу Договор о Евразийском экономическом союзе (ЕАЭС), <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/01-01-2015-1.aspx>
- 16) Vassilieva, Y., Muran, M. (2010) „Amendments to the Federal Law on Technical Regulation“, Report, USDA Foreign Agricultural Service, Global Agricultural Informaton Network
- 17) ГОСТ стандарт, <https://www.tikrf.org/sertifikati/gost-standard/>

- 18) Димитријевић, Д., (2018) „Односи Србије и Кине на почетку XXI века“, Међународни проблеми, бр.1/18, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- 19) Димитријевић, Д. (2017) „*Chinese Investment in Serbia-joint Pledge for the Future of the New Silk Road*“, Baltic Journal of European Studies, Vol.7, No. 1(22)
- 20) Доклад о реализацији основних направљених интеграцији у оквиру Евроазијског економског савеза (2018), Евроазијска економска комисија, Москва
- 21) Договор о Таможенном савезу и Едном економском простору, http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/nontariff/Pages/Dogovor_26021999.aspx
- 22) До 25. годишњице идеје о евроазијској интеграцији Елбасија Нурсултана Назарбајева, <http://mfa.gov.kz/ru/dushanbe/content-view/k-25-letiu-idei-o-evrazijskoj-integracii-elbasynur-sultana-nazarbaeva-3>
- 23) Договор об учређењу Евроазијског економског савеза (с изменама и допунама од 25. јануара 2006. године и од 6. октобра 2007. године), http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Dogovor_EvrAzES.aspx
- 24) Договор о Евроазијском економском савезу, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/
- 25) Договор о Комисији Таможеног савеза од 6. октобра 2007. године. http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTs.aspx
- 26) Документи, потписани по резултатима руско-китайских преговора, <http://kremlin.ru/supplement/4972>
- 27) Distefano, G. (2007) „*Observations éparées sur les caractères de la personnalité juridique internationale*“, in: Annuaire français de droit international, Vol. 53
- 28) Drucker, P. (1993): Management for the Future, Taylor@Francis Ltd, Oxford
- 29) Ђурковић, М. (2014) „Лав Гумиљев и савремено Евроазијство“, Култура полиса, год. XI бр. 23, Институт за европске студије Београд,
- 30) Евроазијски економски савез, <http://www.eaeunion.org/>
- 31) ЕврАзЭС, <http://www.evrazes.com/>
- 32) Евроазијска економска комисија, <http://www.eurasiancommission.org/>
- 33) Евроазијска економска комисија, <http://www.tsouz.ru/>
- 34) Евроазијског економског савеза, 2019., „Годовој дојавод за 2018. год - Макроекономски дојавод“, Москва
- 35) Зекин, С. Тошин, М. и Кресоја, М. (2014) „Спољнотрговинска размена пољопривредно-прехрамбених производа Србије“, У М. Шеварлић и Д. Томић (ур.), Агропривреда Србије и европске интеграције, Београд: Друштво аграрних економиста Србије
- 36) Здравковић, М. (2014) „Економски односи Србије са Руском Федерацијом основни потенцијал и ограничења“, Макроекономија <https://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/ekonomski-odnosi-srbije-sa-ruskom-federacijom-osnovni-potencijali-i-ogranicenja/>

- 37) Здравковић, М. (2019) „Извозни потенцијал Русије“, Макроекономија, <https://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/izvojni-proizvodi-rusije-porcelan/>
- 38) Здравковић, У.,(2012) „Споразум о слободној трговини између Републике Србије и Руске Федерације“, Заштита људских и мањинских права у европском правном простору, LXII, Ниш
- 39) Зиядуллаев, Н.С., Зиядуллаев, У.С. (2017) „25 лет СНГ и евразийские интеграционные проекты: ожидания, разочарования и перспективы“, ЭНСР № 2 (77), Москва
- 40) Економическое развитие Евразийского экономического союза и государств-членов в 2018 году: международные рейтинги (2018), Евразийская экономическая комиссия, Москва
- 41) Zepp-LaRouhe, H. (2015), „The New Silk Road Serie I.“, Washington
- 42) Zuokui, L. (2018) „The Role Central and Eastern Europe in the Building of Silk Road Economic Belt“, China Institute of International Studies
- 43) Извештаји Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, <http://www.minpolj.gov.rs/dokumenti/izvestaji-sa-trzista/>
- 44) Јанић, А. (2014), Мастер рад: Стране директне инвестиције, Правни факултет, Ниш
- 45) Јелисавац-Трошић, С. (2018) „Пристапање Светској трговинској организацији као један од циљева спољне политике Србије“, Међународни проблеми, Институт за међународну политику и привреду, Београд бр. 1/18
- 46) Јелисавац-Трошић, С. (2015): Преговори у оквиру ГАТТ и СТО, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- 47) Јанковић, А. (2016) „New Silk Road – New growth engine“, The Review of International Affairs, No.1161
- 48) Јовић, М. (1997): Међународни маркетинг, Институт економских наука, Београд
- 49) Јовић М. (1990): Међународни маркетинг, Савремена администрација, Београд
- 50) Јовић М. (2009): Међународни маркетинг, Институт економских наука, Београд
- 51) Јовановић, М. (2010) „Две Русије: о два доминантна дискурса Русије у српској јавности“, Зборник радова Односи Русије и Србије на почетку XXI века
- 52) Юрий К. „Евразийский экономический союз в мировой экономике и областях интеграции в великой Евразии“, <http://eurasian-movement.ru/archives/25018>
- 53) Кнежевић, И., Гајић, М, Иванови, К. (2012): Србија, Европска унија, Русија - анализа економских односа, Институт за европске студије Београд
- 54) Кајгановић, Ј. (2015): Водич кроз Светску трговинску организацију, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд
- 55) Kuzman, V. et al. (2017) “Agricultural budget and agriculture development in Republic of Serbia”, Economics of Agriculture, [S.l.], v. 64, n. 2
- 56) Лапенко, М. (2018) ЕАЭС: пространство экономической интеграции: учеб. - метод. материалы, Российский совет по международным делам, Москва

- 57) Лисоволик, Я., Чимирис, Е. (2016) *Сербия – ЕАЭС: перспективы интеграции в рамках зоны свободной торговли*. Рабочая тетрадь № 37/16 /, Российский совет по международным делам, Москва
- 58) Лисоволик, Я., Чимирис, Е. (2016): *Сербия – ЕАЭС: перспективы интеграции в рамках зоны свободной торговли*, ; Российский совет по международным делам, № 37/16, Москва
- 59) Матковски, Б., Скоко, М. (2017) „*Анализа спољнотрговинске размене воћа и поврћа у Републици Србији*“, *Агроекономија* бр. 74, Нови Сад
- 60) Милановић, М. Стевновић, С. Вићентијевић, Д. (2013) „*Конкурентност и потенцијали аграрне спољне трговине Србије*“, *Теме – часопис за друштвене науке*, 37 (1)
- 61) Милисављевић, М., Тодоровић, Ј. (2005): *Маркетинг стратегија*, Економски факултет, Београд
- 62) Марковић, М.: *Општи увод у право интелектуалне својине*, http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/seminari/6nov2007_uvod_u_pravo_is.pdf
- 63) Мировић, Д., „*Кандидатура за ЕУ и Споразум о слободној трговини са Русијом*“, <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/kandidatura-za-eu-i-sporazum-o-slobodnoj-trgovini-s-rusijom.html>.
- 64) Максакова, М. (2018) „*Проблемы внешней торговли Сербии с ЕС и ЕАЭС*“, *Российский внешнеэкономический вестник*, 1-2018
- 65) Николић, Г. (2018) „*Економска детерминисаност спољне политике Србије: круцијална важност европских интеграција за домаћу привреду*“, *Међународни проблеми*, Институт за међународну политику и привреду, Београд бр.1/18
- 66) Његован, З. (2018): *Принципи економије*, *Пољпривредни факултет*, Нови Сад
- 67) Оригинални текст выступления Н.А. Назарбаева 29 марта 1994 г. в Московском государственном университете, <https://e-history.kz/ru/publications/view/567>
- 68) ОБЗОР, (2018) *Государственной политики в сфере агропромышленного комплекса государств – членов Евразийского экономического союза за 2012-2018 годы*, Москва
- 69) “Observer governments”, World Trade Organization, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6.htm#observer
- 70) Поповчић-Аврић, С., Видас-Бубања, М. (2009): *Међународна економија*, Факултет за економију, финансије и администрацију, Београд
- 71) Поповић, Д. (2013): *Пореско право*, *Правни факултет*, Београд
- 72) Петровић, П. (2019) „*Економска сарадња Србије са земљама ЕАЕС*“, *Зборник радова: Енергетска безбедност и енергетска дипломатија Републике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- 73) Петровић, П. (2019): *Србија и нови друштвено-економски систем*, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- 74) Петровић, П. (1997): *Маркетинг стратегија и међународно пословање предузећа*, Институт за спољну трговину, Београд
- 75) Петровић, П. (2006): *Маркетинг*, Чигоја штампа, Београд

- 76) Петровић, П. (2007): Савремена пословна дипломатија, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- 77) Петровић, П. (2014): Међународне финансије у новој архитектури, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- 78) Привредна комора Србије (2010): Могућности повећања извоза применом споразума о слободној трговини, Београд
- 79) Портер, М. (1995): Конкурентска предност земаља, Преглед, САД, бр.254/95
- 80) Парлов, Н., Сичаја, Ж. (2018): Руска Федерација – анализа тржишта и могућности уласка хрватских МСП-ОВА, Хрватска господарска комора, Загреб
- 81) Протокол о прекаршењу дејствия Соглашения о принципах таможенной политики, <http://naviny.org/2009/10/09/by23905.htm>
- 82) Перечень международных договоров, составляющих договорно-правовую базу Таможенного союза
- 83) Ристић, Л. Обрадовић, С. (2015) „Могућности и ограничења извоза аграрних производа Републике Србије на тржиште ЕУ“, Зборник радова Економско-социјални аспекти прикључивања Србије Европској унији, Економски факултет, Крагујевац
- 84) Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/01
- 85) Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 2/98
- 86) Службени гласник РС – Међународни уговори бр. 41/09
- 87) Службени Гласник РС - Међународни уговори, бр. 105/09
- 88) Службени Гласник РС - Међународни уговори, бр. 11/2010.
- 89) Службени гласник РС - Међународни уговори, број 11/2013
- 90) „Статистика спољне трговине“ (2019), бр.253, год. 59, Републички завод за статистику
- 91) Содружество Независимых Государств (СНГ), <http://cis.minsk.by/page.php?id=174>
- 92) Свидетельство о регистрации Устава Содружества Независимых Государств в ООН, <http://cis.minsk.by/page.php?id=11330>
- 93) Соглашение о создании зоны свободной торговли, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_3635/
- 94) Соглашение о Таможенном союзе между Российской Федерацией и Республикой Беларусь, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_15906/
- 95) Соглашение о Таможенном союзе, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_6257/
- 96) Статистика Евразийского экономического союза, 2019., Аналитический обзор, „Об итогах взаимной торговли товарами Евразийского экономического союза, Январь – декабрь 2018 года“, Москва

- 97) Статистика Евразийского экономического союза, 2019., Аналитический обзор , „Об итогах взаимной торговли товарами Евразийского экономического союза, Январь – декабрь 2018 года“, Москва
- 98) Сидорского, С.С. (2018): Три года интеграции - согласованная агропромышленная политика ЕАЭС , Москва
- 99) Schweb, K., Porter, M. (2008) “*The global competitiveness report 2008-2009*“, World Economic Forum
- 100) Top-down analysis, <https://www.investopedia.com/terms/t/topdownanalysis.asp>
- 101) Тирић, А. (2012) „Евроазијска економска заједница“, Зборник радова Правног факултета, бр. 62, Ниш
- 102) Тирић, А. (2011) „Методи утврђивања порекла робе у спољнотрговинском промету“, Право и привреда бр. 4-6 /11, Удружење правника у привреди Србије, Београд
- 103) Тирић, А. (2010) „Значај правила о пореклу робе у међународним трговинским односима“, Приступ правосуђу инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије: тематски зборник радова. Књ. 5, Центар за публикације Правног факултета, Ниш
- 104) Hazard Analysis Critical Control Points, <http://haccp.rs>
- 105) Haitas, D. (2017) „*An overview of the Eurasian Economic Union and its relationships with Serbia*“, Зборник радова, Правни факултет, Нови Сад, 3/17
- 106) Caroline Freund and Emanuel Omelas, (2011) Regional Trade Agreements, Policy Research Working Paper 5314, World Bank
- 107) Шарошенко, И.В., Апанасенко, М.М., Стадник, И.А. (2017) „Анализ влияния взаимной торговли стран-участниц ЕАЭС на их экономическое развитие“, Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ» Том 9, №1
- 108) <https://www.stat.gov.rs/>
- 109) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>
- 110) <https://wits.worldbank.org/countrystats.aspx>
- 111) <https://www.trademapp.org/Index.aspx>
- 112) <http://www.politika.rs/sr/clanak/405793/Srpska-privreda-trecu-godinu-u-plusu>
- 113) https://hr.wikipedia.org/wiki/Slobodna_trgovina
- 114) <https://ras.gov.rs/podrska-izvozu/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini>
- 115) <http://rs.seebiz.eu>
- 116) <http://mojustav.rs/category/preambula/>
- 117) <http://ras.gov.rs/podrska-izvozu/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini-1>.
- 118) <https://www.biljanatrifunovicifa.com/2017/05/preferencijalno-poreklo-robe/>

- 119) www.moskovskabanka.rs.
- 120) <https://www.biljanatrifunovicifa.com/2017/05/preferencijalno-poreklo-robe/>
- 121) : http://www.gostrussia.com/en/technical_regulation.html
- 122) <http://www.kvalitet.org.rs>.
- 123) <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/180118/180118-vest12.html>.
- 124) <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/nacionalna-dokumenta/>
- 125) : http://www.china-ceec.org/eng/ldrhw_1/2014bergld/tpxw/t1411365.htm
- 126) http://www.china-ceec.org/eng/ldrhw_1/2016lj/hdxw4/t1414327.htm

Прилог 1

Табела. Извоз агроиндустријских производа по земљама чланицама ЕАЕС, милиони USD, 2008.-2017.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Просек
Руска Федерација	70,775	58,880	119,761	158,568	155,829	180,265	302,936	265,393	289,010	339,135	194,055
Белорусија	0,680	0,800	2,212	3,596	6,888	11,702	15,161	7,028	7,275	8,056	6,340
Казахстан	0,084	0,334	0,166	0,417	1,582	1,276	1,125	0,230	0,284	0,109	0,561
Киргистан	0,008	0,000	0,000	0,000	0,014	0,026	0,042	1,256	9,055	12,998	2,340
Јерменија	0,174	0,015	0,012	0,009	0,003	0,002	0,637	0,886	0,827	0,400	0,296
Укупно ЕАЕС	71,720	60,029	122,150	162,590	164,317	193,270	319,900	274,792	306,449	360,699	203,592

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Увоз агроиндустријских производа по земљама чланицама ЕАЕС, милиони USD, 2008.-2017.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Просек
Руска Федерација	18,494	19,099	25,602	46,790	44,048	53,525	57,564	44,847	66,741	58,529	43,524
Белорусија	0,083	0,000	0,002	0,286	0,586	1,988	0,523	0,837	1,371	1,514	0,719
Казахстан	0,000	0,000	0,000	0,048	0,009	0,013	0,045	0,040	0,043	0,252	0,045
Киргистан	4,509	6,268	3,777	4,797	6,313	5,645	4,620	4,446	3,694	3,025	4,709
Јерменија	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Укупно ЕАЕС	23,085	25,367	29,380	51,921	50,956	61,170	62,751	50,169	71,849	63,319	48,997

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа по земљама чланицама ЕАЕС, милиони USD, 2008.-2017.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Просек
Руска Федерација	52,281	39,782	94,159	111,778	111,781	126,740	245,373	220,546	222,269	280,606	150,531
Белорусија	0,597	0,800	2,210	3,310	6,303	9,714	14,639	6,191	5,903	6,543	5,621
Казахстан	0,084	0,334	0,166	0,369	1,574	1,263	1,080	0,190	0,241	-0,143	0,516
Киргистан	-4,501	-6,268	-3,777	-4,797	-6,299	-5,619	-4,579	-3,190	5,361	9,974	-2,369
Јерменија	0,174	0,015	0,012	0,009	0,003	0,002	0,637	0,886	0,827	0,400	0,296
Укупно ЕАЕС	48,635	34,663	92,770	110,669	113,362	132,100	257,149	224,623	234,600	297,380	154,595

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Прилог 2

Табела. Извоз по одсецима СМТК, у Русију у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
00 Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,000	0,004	0,003	0,008	0,010	0,020	0,013	0,004	0,002	0,002	0,000	0,007
01 Месо и прераде од меса	0,431	0,898	1,720	2,099	2,879	10,810	5,025	72,58	34,691	6,841	14,615	15,216
02 Млечни производи и птичја јаја	0,000	0,000	0,000	0,1	3,447	13,887	21,42	32,800	29,483	25,800	28,925	15,588
03 Рибе, љускарци, мекунци и прерађевине од њих	0,000	0,000	0,006	0,000	0,000	0,006	0,032	0,021	0,000	0,000	0,154	0,022
04 Житарице и производи на бази житарица	3,687	7,151	4,321	3,204	3,290	5,659	7,935	11,525	7,750	7,536	6,898	6,527
05 Поврће и воће	31,948	40,640	55,893	109,341	111,841	117,963	137,781	185,533	222,468	228,130	252,497	146,209
06 Шећер, производи од шећера и мед	0,001	0,001	0,036	0,001	0,045	0,045	0,447	0,404	0,350	0,205	0,501	0,204
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0,001	0,128	0,085	0,091	0,170	0,148	0,373	0,568	0,940	1,049	2,630	0,618
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	1,350	4,398	3,833	4,898	6,029	8,440	2,895
09 Разни производи за храну и прерађевине	1,909	3,194	3,313	4,802	3,597	6,577	6,683	7,836	5,151	7,186	9,982	5,832
11 Пића	0,554	1,756	2,995	3,943	4,961	5,380	7,084	7,657	6,053	5,606	9,043	5,448
12 Дуван и производи од дувана	3,450	6,833	0,408	0,000	1,275	0,102	0,203	0,017	1,610	1,942	0,750	1,314
УКУПНО:	41,98	60,61	68,78	123,61	131,52	161,95	191,40	322,78	313,40	290,33	334,44	199,88

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Увоз по одсецима СМТК, из Руске Федерације у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008-2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,000429923	0	0,002879291	0,000414079	0,001061008	0,002651113	9,90099E-05	0,001010101	0,003368177	0,000318134	0	0,001
01 Месо и прераде од меса	0,099484093	0	0	0,083540373	0	0	0,087128713	1,434444444	0,065853659	0,719088017	1,688718929	0,408
02 Млечни производи и птичја јаја	0	0	0	0,052587992	0	0,376564157	0,387425743	0,354848485	0,118002323	0,047932131	0,050956023	0,139
03 Рибе, љускари, мекушци и прерађевине од њих	0,15760963	0,066666667	0,052380952	0,264285714	0,367285588	0,454082715	0,392871287	0,428484848	0,243205575	0,568610817	0,692543021	0,353
04 Житарице и производи на бази житарица	8,64677558	8,66953125	9,426356589	7,417494824	2,840671972	0,657794274	0,558613861	0,652424242	0,505110337	1,047720042	1,074665392	3,285
05 Поврће и воће	0,401805675	0,264322917	0,218493909	0,077846791	1,313174182	1,470201485	1,44950495	0,903737374	1,926480836	1,440084836	1,157265774	1,022
06 Шећер, производи од шећера и мед	0,050988822	0,101215278	0,123920266	0,099689441	0,126259947	0,115482503	1,18049505	0,063030303	0,074216028	0,70233298	0,884321224	0,347
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0,062682717	0,126736111	0,000221484	0,128778468	0,184792219	0,044750795	0,025445545	0,025535353	0,105923345	0,611664899	0,700382409	0,195
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	1,772141015	2,662847222	4,731782946	3,839958592	2,617241379	5,091410392	6,181683168	9,118383838	3,63728223	2,566383881	2,269024857	4,272
09 Разни производи за храну и прерађевине	2,239896819	2,825694444	3,925581395	2,786853002	4,053050398	5,578579003	6,506534653	6,623030303	6,171196283	6,273170732	4,569694073	4,931
11 Пућа	0,035601578	0,071952337	0,033294798	0,038576779	0,057208029	0,096515312	0,099186165	0,092479675	0,19031477	0,300391007	0,501536885	0,148
12 Дуван и производи од дувана	0,050690335	1,339321723	2,75283237	14,13370787	30,76341241	32,68331573	37,12034588	38,68262195	40,7090799	52,05552297	45,44036885	29,568
УКУПНО:	13,52	16,13	21,27	28,92	42,32	46,57	53,99	58,38	53,75	66,33	59,03	44,67

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Укупан спољнотрговински биланс агроиндустријских производа

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008-2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,02	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,005
01 Месо и прераде од меса	0,33	0,90	1,72	2,02	2,88	10,81	4,94	71,15	34,63	6,12	12,93	14,808
02 Млечни производи и птичја јаја	0,00	0,00	0,00	0,06	3,45	13,51	21,03	32,44	29,36	25,75	28,87	15,449
03 Рибе, љускарџи, мекунџи и прерађевине од њих	-0,16	-0,07	-0,05	-0,26	-0,37	-0,45	-0,36	-0,41	-0,24	-0,57	-0,54	-0,331
04 Житарице и производи на бази житарица	-4,96	-1,52	-5,11	-4,21	0,45	5,00	7,38	10,87	7,25	6,49	5,82	3,242
05 Поврће и воће	31,55	40,38	55,67	109,26	110,53	116,49	136,33	184,63	220,54	226,69	251,34	145,187
06 Шећер, производи од шећера и мед	-0,05	-0,10	-0,09	-0,10	-0,08	-0,07	-0,73	0,34	0,28	-0,50	-0,38	-0,143
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	-0,06	0,00	0,09	-0,04	-0,01	0,10	0,35	0,54	0,83	0,44	1,93	0,423
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	-1,77	-2,66	-4,73	-3,84	-2,62	-3,74	-1,78	-5,29	1,26	3,46	6,17	-1,377
09 Разни производи за храну и прерађевине	-0,33	0,37	-0,61	2,02	-0,46	1,00	0,18	1,21	-1,02	0,91	5,41	0,901
11 Пућа	0,52	1,68	2,96	3,90	4,90	5,28	6,98	7,56	5,86	5,31	8,54	5,300
12 Дуван и производи од дувана	3,40	5,49	-2,34	-14,13	-29,49	-32,58	-36,92	-38,67	-39,10	-50,11	-44,69	-28,254
УКУПНО:	28,46	44,48	47,51	94,68	89,19	115,38	137,41	264,40	259,65	223,99	275,41	155,21

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Прилог 3

Табела. Извоз по по одсецима СМТК, у Белорусију у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
00 Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
01 Месо и прераде од меса	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,21	0,12	3,96	0,98	0,30	0,54	0,61
02 Млечни производи и птичја јаја	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,23	0,38	0,21	0,16	0,09	0,11
03 Рибе, љускарџи, мекунџи и прерађевине од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
04 Житарџице и производи на бази житарица	0,00	0,00	0,32	0,39	0,32	0,00	0,02	0,05	0,16	0,01	0,00	0,13
05 Поврће и воће	0,20	0,30	0,27	1,56	1,69	6,15	11,01	10,14	4,78	4,50	3,88	4,43
06 Шећер, производи од шећера и мед	0,00	0,00	0,00	0,00	0,0018	0,00	0,012	0,00	0,00	0,00	0,030	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0,00	0,00	0,00	0,01	0,04	0,04	0,01	0,06	0,08	0,06	0,43	0,07
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,38	0,75	1,28	1,64	1,99	0,60
09 Разни производи за храну и прерађевине	0,23	0,27	0,35	0,32	0,25	0,32	0,69	0,81	0,78	0,62	0,61	0,50
11 Пића	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,04	0,00	0,00	0,00	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0,00	0,00	0,00	0,00	0,76	0,43	0,00	0,00	0,00	0,00	0,40	0,16
УКУПНО:	0,44	0,58	0,94	2,28	3,06	7,16	12,48	16,19	8,29	7,30	7,97	6,62

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Увоз по одсецима СМТК, из Белорусије у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008-2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000
01 Месо и прераде од меса	0	0	0	0	0	0	0	0,044040404	0	0	0	0,00
02 Млечни производи и птичја јаја	0	0	0	0	0,171264368	0,040402969	0,402277228	0	0	0	0	0,06
03 Рибе, љускарџи, мекунџи и прерађевине од њих	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
04 Житарице и производи на бази житарица	0	0,006336806	0	0	0	0,090986214	0,220891089	0,273838384	0,736004646	1,007741251	1,03957935	0,34
05 Поврће и воће	0	0,065625	0	0,001656315	0,026083112	0,479957582	1,339009901	0,202424242	0,231126597	0,446553552	0,30248566	0,31
06 Шећер, производи од шећера и мед	0	0	0	0	0,000618921	0	0,001089109	0,001919192	0	0	0,001529637	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0	0	0	0	0,018567639	0	0,00049505	0,005555556	0,004878049	0	0,000286807	0,00
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,004015296	0,00
09 Разни производи за храну и прерађевине	0	0	0	0	0,03642794	0,005408271	0,004257426	0	0	0	0,099139579	0,01
11 Пића	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0	0	0	0	0	0,00418268	0	0	0	0	0	0,00
УКУПНО:	0,00	0,07	0,00	0,002	0,25	0,62	1,97	0,53	0,97	1,45	1,45	0,73

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Укупан спољнотрговински биланс агроиндустријских производа по одсецима СМТК

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,000
01 Месо и прераде од меса	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,21	0,12	3,91	0,98	0,30	0,54	0,61
02 Млечни производи и птичја јаја	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,17	-0,04	-0,17	0,38	0,21	0,16	0,09	0,05
03 Рибе, љускарџи, мекунџи и прерађевине од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
04 Житарице и производи на бази житарица	0,00	-0,01	0,32	0,39	0,32	-0,09	-0,20	-0,22	-0,57	-1,00	-1,04	-0,21
05 Поврће и воће	0,20	0,24	0,27	1,56	1,67	5,67	9,67	9,94	4,55	4,06	3,58	4,12
06 Шећер, производи од шећера и мед	0,00	0,00	0,00	0,00	0,0012	0,00	0,01	-0,002	0,00	0,00	0,03	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02	0,04	0,01	0,05	0,08	0,06	0,43	0,07
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,38	0,75	1,28	1,64	1,99	0,60
09 Разни производи за храну и прерађевине	0,23	0,27	0,35	0,32	0,21	0,32	0,69	0,81	0,78	0,62	0,51	0,49
11 Пића	0,00	0,00	0,00	0,00	0,004	0,01	0,00	0,0388	0,00	0,00	0,00071	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0,00	0,00	0,00	0,00	0,76	0,43	0,00	0,00	0,00	0,00	0,40	0,16
УКУПНО:	0,44	0,50	0,94	2,28	2,81	6,54	10,51	15,67	7,32	5,84	6,53	5,89

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Прилог 4

Табела. Извоз по одсецима СМТК, у Казахстан у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,105	0,00004	0,0000	0,0000	0,01
01 Месо и прераде од меса	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,14	0,00	0,00	0,02
02 Млечни производи и птичја јаја	0,00	0,00	0,39	0,13	0,17	0,70	0,82	0,34	0,00	0,00	0,00	0,26
03 Рибе, љускарџи, мекунџи и прерађевине од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
04 Житарице и производи на бази житарица	0,14	0,03	0,00	0,00	0,02	0,05	0,01	0,07	0,04	0,02	0,01	0,03
05 Поврће и воће	0,00	0,00	0,00	0,04	0,15	0,89	0,39	0,43	0,09	0,03	0,00	0,20
06 Шећер, производи од шећера и мед	0,00	0,00212	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,0045	0,01	0,00	0,00	0,00004	0,16	0,04	0,02
08 Сточна храна (осим жити у зрну)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
09 Разни производи за храну и прерађевине	0,06	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,14	0,17	0,00001	0,07	0,05	0,05
11 Пића	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
УКУПНО:	0,20	0,07	0,39	0,17	0,34	1,64	1,36	1,20	0,27	0,28	0,11	0,58

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Увоз по одсецима СМТК, из Казахстана у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0	0	0	0	0	0,000106045	0	0	0	0	0	0,000
01 Месо и прераде од меса	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
02 Млечни производи и птичја јаја	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
03 Рибе, љускарци, мекунци и прерађевине од њих	0	0	0	0	0	0,006680806	0,01039604	0,006686867	0,00174216	0,011346766	0,047036329	0,01
04 Житарице и производи на бази житарица	0	0	0	0	0,040671972	0	0	0	0,000232288	0,000424178	0	0,00
05 Поврће и воће	0	0	0	0	0	0	0	0,033333354	0,043902439	0,033616119	0,193403442	0,03
06 Шећер, производи од шећера и мед	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
09 Разни производи за храну и прерађевине	0	0	0	0	0,0020333599	0	0,002277228	0,004545455	0	0	0	0,00
11 Пића	0	0	0	0	0	0,002323126	0	0	0	0	0	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
УКУПНО:	0,00	0,00	0,00	0,00	0,04	0,01	0,01	0,04	0,05	0,05	0,24	0,04

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Укупан спољнотрговински биланс агроиндустријских производа

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,10	0,00035	0,00	0,00	0,010
01 Месо и прераде од меса	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,14	0,00	0,00	0,02
02 Млечни производи и птичја јаја	0,00	0,00	0,39	0,13	0,17	0,70	0,82	0,34	0,00	0,00	0,00	0,26
03 Рибе, љускарџи, мекунџи и прерађевине од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,01	-0,01	0,00	-0,01	-0,05	-0,01
04 Житарице и производи на бази житарица	0,14	0,03	0,00	0,00	-0,02	0,05	0,01	0,07	0,04	0,02	0,01	0,02
05 Поврће и воће	0,00	0,00	0,00	0,04	0,15	0,89	0,39	0,40	0,04	0,00	-0,19	0,17
06 Шећер, производи од шећера и мед	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,16	0,04	0,02
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
09 Разни производи за храну и прерађевине	0,06	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,14	0,17	0,00	0,07	0,05	0,05
11 Пића	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
УКУПНО:	0,20	0,07	0,39	0,17	0,30	1,63	1,35	1,16	0,23	0,24	-0,13	0,54

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Прилог 5

Табела. Извоз по по одсецима СМТК, у Киргистан у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
00 Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
01 Месо и прераде од меса	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
02 Млечни производи и птичја јаја	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
03 Рибе, љускарџи, мекунџи и прерађевине од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
04 Житарџице и производи на бази житарица	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
05 Поврће и воће	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,015	0,019	0,044	0,017	0,00	0,00	0,01
06 Шећер, производи од шећера и мед	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
09 Разни производи за храну и прерађевине	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,04	0,01
11 Пића	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,55	9,65	15,25	2,65
УКУПНО:	0,01	0,007	0,00	0,00	0,00	0,015	0,028	0,044	1,569	9,65	15,28	2,66

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Увоз по одсецима СМТК, из Киргизистке Републике у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000
01 Месо и прераде од меса	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
02 Млечни производи и птичја јаја	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
03 Рибе, љускарци, мекунци и прерађевине од њих	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
04 Житарнице и производи на бази житарица	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
05 Поврће и воће	4,636801376	3,880642361	6,896124031	3,875983437	4,213174182	6,671367975	5,566930693	4,644747475	5,129500581	3,884941676	2,874091778	4,76
06 Шећер, производи од шећера и мед	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
09 Разни производи за храну и прерађевине	0,015047291	0,033072917	0,044739756	0,033643892	0,028293546	0,023647932	0,022079208	0,022222222	0,033914053	0,032025451	0,017590822	0,03
11 Пића	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
УКУПНО:	4,65	3,91	6,94	3,91	4,24	6,70	5,59	4,67	5,16	3,92	2,89	4,79

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Табела. Укупан спољнотрговински биланс агроиндустријских производа

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
Живе животиње, осим животиња из одсека 03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,000
01 Месо и прераде од меса	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
02 Млечни производи и птичја јаја	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
03 Рибе, љускарџи, мекунџи и прерађевине од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
04 Житарице и производи на бази житарица	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
05 Поврће и воће	-4,64	-3,88	-6,90	-3,88	-4,21	-6,66	-5,55	-4,60	-5,11	-3,88	-2,87	-4,75
06 Шећер, производи од шећера и мед	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
09 Разни производи за храну и прерађевине	0,00	-0,03	-0,04	-0,03	-0,03	-0,02	-0,01	-0,02	-0,03	-0,03	0,02	-0,02
11 Пућа	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
12 Дуван и производи од дувана	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,55	9,65	15,25	2,65
УКУПНО:	-4,64	-3,91	-6,94	-3,91	-4,24	-6,68	-5,56	-4,62	-3,59	5,74	12,39	-2,13

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Прилог 6

Табела. Извоз по одсецима СМТК, у Јерменију у милионима \$

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2008- 2017
00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00003	0,00000	0,00000
01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,15	0,04	0,02
02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
04	0,00	0,00	0,00	0,00	0,000049	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
06	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
07	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
08	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
09	0,01	0,00	0,02	0,01	0,01	0,00	0,00	0,02	0,01	0,00	0,01	0,01
11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
12	0,00	0,15	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,59	1,10	0,72	0,39	0,29
УКУПНО:	0,01	0,16	0,02	0,01	0,01	0,00	0,00	0,61	1,11	0,87	0,46	0,32

Приказ аутора на основу података Републичког завода за статистику

Списак графикана:

Графикон 1.	Учешће спољнотрговинке размене Републике Србије у бруто домаћем производу, изражено у %	56
Графикон 2.	Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Руску Федерацију (просек за период 2008.-2017.)	63
Графикон 3.	Кретање увоза агроиндустријских производа Републике Србије из Руске Федерације (2008.-2017.)	95
Графикон 4.	Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Белорусију (просек за период 2008.-2017.)	106
Графикон 5.	Кретање увоза агроиндустријских производа Републике Србије из Републике Белорусије (2008.-2017.)	111
Графикон 6.	Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Казахстан (2008.-2017.)	121
Графикон 7.	Кретање увоза агроиндустријских производа у Републику Србију из Републике Казахстана (2008.-2017.)	125
Графикон 8.	Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Киргиску Републику (2008.-2017.)	134
Графикон 9.	Кретање увоза агроиндустријских производа у Републику Србију из Киргиске Републике (2008.-2017.)	138
Графикон 10.	Кретање извоза агроиндустријских производа Републике Србије у Републику Јерменију (2008.-2017.)	146

Списак слика:

Слика 1.	Структура укупног извоза у Руску Федерацију по секторима СМТК, (просек за период 2008.-2017.)	60
Слика 2.	Структура укупног увоза из Руску Федерацију по секторима СМТК, (просек за период 2008.-2017.)	61
Слика 3.	Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Руску Федерацију (просек за период 2008.-2017.)	64
Слика 4.	Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију (СМТК 01) по робним групама, за период 2008.-2017.	67
Слика 5.	Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију, (СМТК 02) по робним групама, просек за период 2008.-2017.	73
Слика 6.	Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију (СМТК 04) по робним групама, за период 2008.-2017.	78
Слика 7.	Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију (СМТК 05) по робним групама, за период 2008.-2017.	81
Слика 8.	Извоз агроиндустријских производа у Руску Федерацију, (СМТК 11) по групама производа, за период 2008.-2017.	90
Слика 9.	Структура увоза агроиндустријских производа Републике Србије из Руске Федерације (просек за период 2008.-2017.)	97

Слика 10.	Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Републику Белорусију (просек за период 2008.-2017.)	107
Слика 11.	Структура увоза агроиндустријских производа Републике Србије из Републике Белорусије (просек за период 2008.-2017.)	112
Слика 12.	Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Републику Казахстан (2008.-2017.)	122
Слика 13.	Структура увоза агроиндустријских производа у Републику Србију из Републике Казахстана (2008.-2017.)	127
Слика 14.	Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Киргиску Републику (2008.-2017.)	135
Слика 15.	Структура увоза агроиндустријских производа у Републику Србију из Киргиске Републике (2008.-2017.)	139
Слика 16.	Структура извоза агроиндустријских производа из Републике Србије у Републику Јерменију (2008.-2017.)	147

Списак хистограма:

Хистограм 1.	Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Руском Федерацијом	101
Хистограм 2.	Робни биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Руске федерације (2008.-2017.)	104
Хистограм 3.	Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Републиком Белорусијом	116
Хистограм 4.	Робни биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Белорусије (2008.-2017.)	119
Хистограм 5.	Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Републиком Казахстан	129
Хистограм 6.	Робни биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Казахстан (2008.-2017.)	132
Хистограм 7.	Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са Киргијском Републиком	142
Хистограм 8.	Робни биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Киргијске Републике (2008.-2017.)	144

Списак табела:

Табела 1.	Робна размена и отвореност привреде Републике Србије у периоду 2008-2017.	57
Табела 2.	Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа по земљама чланицама ЕАЕС, у милионима USD, просек за период 2008.-2017. година	59
Табела 3.	Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Руску Федерацију (2008.-2017.)	66

Табела 4.	Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 01 (2008.-2017.)	68
Табела 5.	Прираст стоке и производња меса, (2008-2017)	69
Табела 6.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе „012” (2008.-2017.)	71
Табела 7.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе „017” (2008.-2017.)	72
Табела 8.	Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 02 (2008.-2017.)	73
Табела 9.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “024” (2008.-2017.)	74
Табела 10.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “022” (2008.-2017.)	75
Табела 11.	Производња и употреба млека на пољопривредним газдинствима, (2008-2017)	76
Табела 12.	Производи од крављег млека добијени у млекарама, намењени за тржиште, (2012.-2017.)	77
Табела 13.	Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 04 (2008.-2017.)	79
Табела 14.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “048” (2008.-2017.)	80
Табела 15.	Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 05 (2008.-2017.)	82
Табела 16.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “054” (2008.-2017.)	84
Табела 17.	Производња поврћа, (2008.-2017.)	85
Табела 18.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “056” (2008.-2017.)	86
Табела 19.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “057” (2008.-2017.)	88
Табела 20.	Производња воћа, (2008.-2017.)	89
Табела 21.	Извоз агроиндустријских производа по робним групама СМТК 11 (2008.-2017.)	91
Табела 22.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “111” (2008.-2017.)	92
Табела 23.	Извоз агроиндустријских производа по производима робне групе “112” (2008.-2017.)	94
Табела 24.	Увоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима у Републику Србију из Руске Федерације (2008.-2017.)	99
Табела 25.	Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Руске Федерације по СМТК одсецима (2008.-2017.)	103
Табела 26.	Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Републику Белорусију (2008.-2017.)	109
Табела 27.	Увоз агроиндустријских производа по одсецима СМТК у Републику Србију из Републике Белорусије (2008.-2017.)	114
Табела 28.	Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Белорусије по СМТК одсецима (2008.-2017.) .	118
Табела 29.	Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Републику Казахстан (2008.-2017.)	124

Табела 30.	Увоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима у Републику Србију из Републике Казахстан (2008.-2017.)	128
Табела 31.	Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Републике Казахстана по СМТК одсецима (2008.-2017.)	131
Табела 32.	Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Киргијску Републику (2008.-2017.)	137
Табела 33.	Увоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима у Републику Србију из Киргиске Републике (2008.-2017.)	140
Табела 34.	Биланс спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Киргијске Републике по СМТК одсецима (2008.-2017.) ...	143
Табела 35.	Извоз агроиндустријских производа по СМТК одсецима из Републике Србије у Републику Јерменију (2008.-2017.)	150
Табела 36:	Стопе раста и кумулативни раст робне размене Србије и ЕУ	198

Алфа БК Универзитет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

1. Потписани Милица (Мирослав) Симић

2. Број уписа 13/2014

3. Изјављујем да је докторска дисертација под насловом
„ Унапређење спољнотрговинске размене агроиндустријских производа
Републике Србије са земљама Евроазијског економског савеза – проблеми и
перспективе “

- Резултат сопственог истраживачког рада;
- Да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- Да су резултати коректно наведени и
- Да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица

У Београду, септембар 2020. godine

Потпис докторанта

.....

АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ, НОВИ БЕОГРАД, Палмира Таљотија 3, + 381011/2674-164,

www.alfa.edu.rs, info@alfa.edu.rs,

PIB:100421838

Алфа БК Универзитет

**ИЗЈАВА О ИСЛОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ
ДОКТОРСКОГ РАДА**

Име и презиме Милица (Мирослав) Симић

Број уписа 13/2014

Студијски програм Међународна трговина и бизнис

Наслов рада: „ Унапређење спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са земљама Евроазијског економског савеза – проблеми и перспективе “

Ментор Проф. др Борис Кузман

Изјављујем:

Да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање у репозиторијуму на сајту Алфа БК Универзитета.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање научног звања доктора наука као што су име и презиме, година и место рођења, подаци о стеченим стручним и академским звањима, датум одбране рада и други подаци у функцији транспарентности поступка стицања научног звања.

Ови лични подаци могу се објавити у публикацијама Алфа БК Универзитета и доставити Министарству просвете, науке и технолошког развоја, као и бити доступни сагласно Закону о слободном приступу и информацијама од јавног значаја.

У Београду, септембар 2020. godine

Потпис докторанта

.....

АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ, НОВИ БЕОГРАД, Палмира Таљотија 3, + 381011/2674-164,
www.alfa.edu.rs, info@alfa.edu.rs,

PIB:100421838

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Алфа Бк Универзитет да у Дигитални репозиторијум Универзитета унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Унапређење спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са земљама Евроазијског економског савеза – проблеми и перспективе“ која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета, достављену репозиторијуму Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CCBY)
2. Ауторство – некомерцијално (CCBY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CCBY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CCBY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CCBY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CCBY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.

Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, септембар 2020. године.

1. **Ауторство.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.

Алфа БК Универзитет

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О ПРОЦЕНИ ОРИГИНАЛНОСТИ И
САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ
УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Овим изјављујем да сам након прегледаног рукописа докторске дисертације сагласан/на да кандидат **Милица (Мирослав) Симић** може да преда Служби за последипломске студије Универзитета урађену докторску дисертацију под називом: „Унапређење спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије са земљама Евроазијског економског савеза – проблеми и перспективе“

ради организације њене оцене и одбране и да иста садржи оригиналан научни допринос који се *огледа у унапређењу (доношење више мера и програма) спољнотрговинске размене Републике Србије са чланицама ЕАЕС како са аспекта обима (вредности) размене, тако и са аспекта квалитета робне размене (производи виших фаза индустријске прераде)*.

Београд, септембар 2020. godine

.....
(потпис ментора)